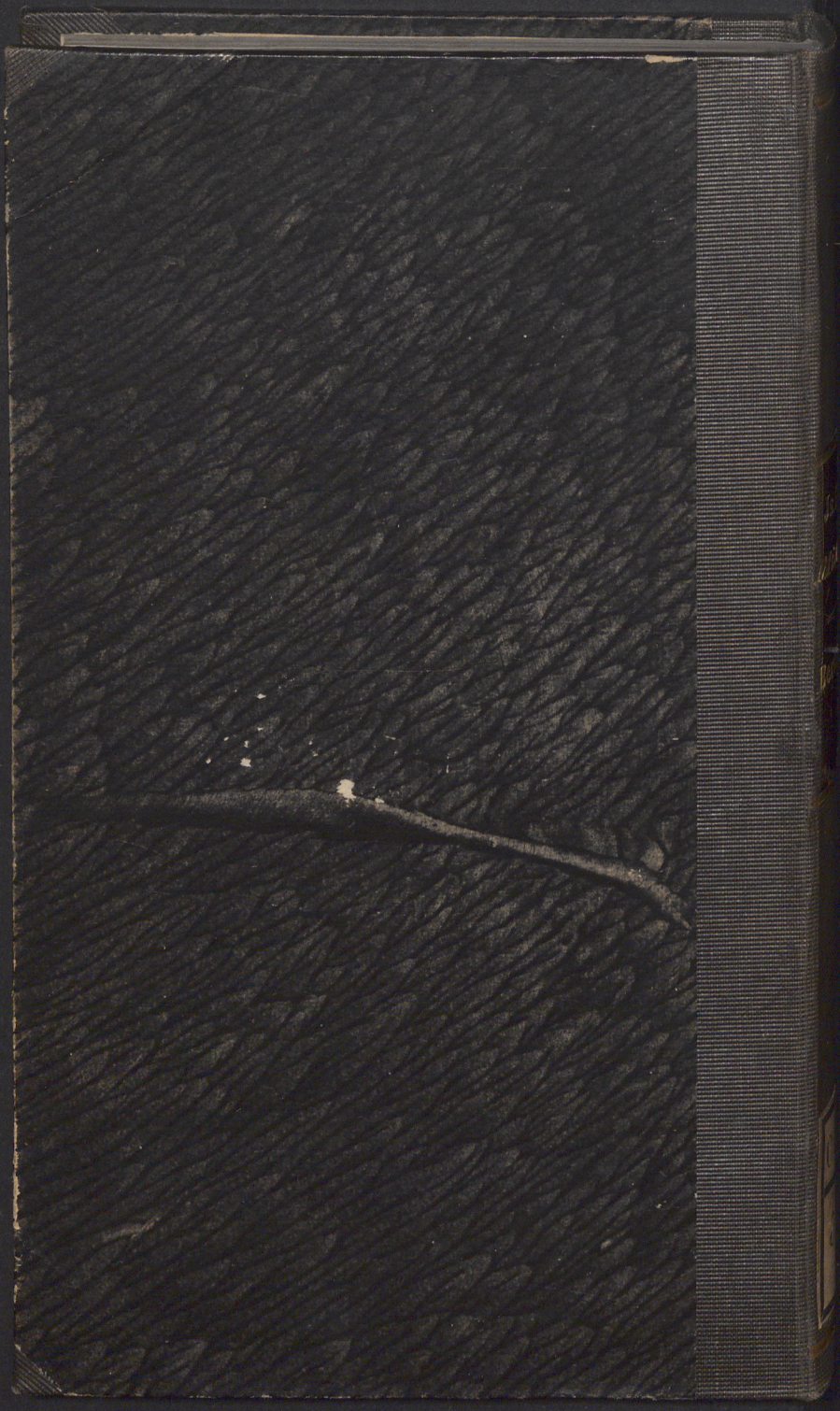
Rostocker Dokumentenserver
Dieses Werk wurde Ihnen durch die Universitätsbibliothek Rostock zum Download bereitgestellt.
Für Fragen und Hinweise wenden Sie sich bitte an: digibib.ub@uni-rostock.de

Mishle im targum ashkenazi u-beur meet Itsi Aykhel

Berlin: in der orientalischen Buchdruckerey, 1790

http://purl.uni-rostock.de/rosdok/ppn862397928

Druck Freier Zugang

Universitäts Bibliothek Rostock
http://purl.uni-rostock.de/rosdok/ppn862397928/phys_0001
DFG

לחיק אלוקי וצריתי

החכם השלם הרופא המומחק המקר
מוהר"ר
מרדכי הערץ נ"י

מחת המוחבר .

Universitäts Bibliothek Rostock
http://purl.uni-rostock.de
/rosdok/ppn862397928/phys_0006
DFG

משלי

עם

תרגום אשכנזי ובאור

מאת

איצק אייכל

חבר לחברת שותרי הטוב והתושיה

Cap. 31

ברפוס חברת חנוך נערים תקמ"ט.

Berlin, in der orientalischen Buchdruckerey 1790.

836.

Ex
Bibliotheca
Academiae
Rostochiensis

הקדמה

ומבוא הספר

הספר הזה המתורגם ומבואר מאתי כיד ה' העושה עלי, הוא לבן יקר לאחת מעשכיות החמדה לאשר בשארה בידינו לזכר תפארת ישראל בעוד היותנו עם ולשון, ה' שהיו עמו ותרועת מלך בו; בעוד שמעו עמיס חכמת חכמיו ונבוניו, גדולים חקקי לב סריס מליצים ונביאים, אשר חפצו חמנו וחללו, מיום חרות בנו חוף חלהים להורישנו מעל אדמתינו. והוא אחד מספרי הקודש נקראו כתובים, וקדושתם למטה מספרי נביאים (כמו שבארנו במס' ידים) לפי שדבריהם נאמרו ברוח הקודש ולא ברוח נבואה. והנבדל בין שתי אלה הקדושות, רחוי לכל משכיל לשומו על לבו בשעדו לדרוש חכמה ודעת מעל ספרי הקודש, למען לא ילכד רגלו בטעות ויבלבל העניינים, עד שיחלל קודש ויקדיש חול, ויהי פוקה לנפשו. וכבר נאמרו מאמרים רבים בדברי חז"ל על ענין זה, וספרי חכמי גאוני ישראל בדורות שונות הזכירום ופירשום, לך לא ירד כל היש למוף דעתם, כי מדרכיהם לשמור מוצא שפתיהם בכל עוז, ולא נתנו כי אם להשריהם אשר ה' קורא. והנה רוח הנבואה אשר פסקה מיום בטול העבודה, היה בזה שלא מדעת האדם על היש לדיק הנכחר מאת האלהים להיות נביא. אם הוא שלם ומתוקן בכל המדות והמעלות שמנו חכמים בנביא, יתנבא בשרות עליו הרוח השהי הזה, וידבר את כל הדברים אשר יגיד לכל העדה, ולא יעכב מדעתו תפילו חות אחת. ואם

*

ופלאו דברו לפעמים בחזון השומע עד שלא יבינם, לא
יכול להרחיב דברו ולפרשם מלבו, כי אם את כל אשר
ישים השליח בפיו אותו יאמור לדבר. ומזה הרוח הקודש
אשר לא פסק ולא יפסוק לעולם מן הנדיקים השלמים
והחכמים התמימים הראויים לו, הוא שכל שגוב ומרומם
בכפא הנדיק הירח את שהיו בכל לבו והולך בתמו, ומקושט
בכל המדות והמעלות הרמות שמנאו חכמים בחכמה: ומזה
כי יתם לבב חיש שלם כזה, להביע דברי חכמה ומוסר,
או לדבר כנד עמו את אשר חזה בעין שכלו, להוהותו דרך
ילך בו, או לפתוח פיו בהלל ושבח לה', או לקלס חיש מיל
וכשוב על גדלן ותפארתו, וחין בנפשו שום פנים להתנדל
ולהתרומם בפעולתו, כי אם כל מגמת לבו על הטוב והחזות
המשתעף ממנה, אזי יקרא ברוח הרם הזה המעורר את
נפשו, רוח הקודש. ובשתכל בזה שאמרו חז"ל (בבא בתרא
דף שם) שחרב בית המקדש בשלה גבוהה מן הנביאים ובתבה
לחכמים. ומקשי, והלא חכם לאו נביא הוא? ומשבי,
ע"פ שבשלה מן הנביאים מן החכמים לא בשלה. ובדבר זה
שם הספר הזה נקרא בישלי לפי שהוא תקופת מחזרים
קדרים, אשר כל אחד מהם כולל עכין רב בעומק
וחכמה. משל הוא לאחד מחלקי המלינה, ונקרא כן
משני טעמים. (א) מעכין מומשלה ותקיפות, שהוא מעורר
המחשבה ומחזקה עד שתתפעל בנפש, והוא בתקף בה
להשתמש בו בעת הצורך לקנית מזמו מוסר השכל: ובפתוכה
הוא נדמה לשם בלשון רומי אשר קרא את המשל (אמקמיאה)
שהוא נגזר בלשוכם מעשה גדול, וקרוב מאד לכוונתינו.
ובלשון יון נקרא (פארבאלא) שהוא דומה לזה מאד כי

(פּאַראַבאָלוס) בלשוֹן הוּא מִשׁל אֲשֶׁר עוֹז בְּנַפְשׁוֹ ‡

(ב) ‡ מֵעֵין דִּמְיוֹן , כִּי ע"פ הָרוֹב יִבּוֹא בִּדְמְיוֹנוֹת
מַתְאִרִים אֲשֶׁר יִשְׁתַּמֵּשׁ בָּם הַמֶּלִיץ לְעוֹרֵר הַתְּפָעֻלוֹת בַּנֶּפֶשׁ •
וְשָׁם נִזְכַּרְתִּי שֶׁהוּא חֵלֶק מֵהַמְלִיצָה , רָצִיתִי בָּזֶה חֵלֶק מֵחָכְמַת
הַמְלִיצָה (רעטאָריקאַ) הַכּוֹלֶלֶת כָּל דַּרְכֵי הַדִּבּוּר לְפִי חֻקֵּי
הַהִתְפָּעֲלוּת ‡ וְהַמַּדְרֵיגוֹת וְהַצְּעִימוּת אֲשֶׁר הֵתְּנוּ בָּהּ בַּעֲלֵי
הַחָכְמָה הַזֹּאת • כִּי מְלֶכֶת שִׂיחָה גַּם מְלִיצָה פְּלֶטְסוֹן עִבְרִי עַל
הַכְּלָל / תּוֹרָה גַּם בִּפְרָטוּת עַל כָּל מַאֲמָר אֲשֶׁר יִבְחֲרוּ בּוֹ דְּבָרִים
זַכֵּי הָרְעִיוֹן עַל סֵדֶר נָאֶה / מְחֻבָּר אוֹ בְּלָתִי מְחֻבָּר (גֶּבוּנְדֶן
מָאר חוּנְגֶבוּנְדֶן) לְמִעַן הַטְעִים בְּנַפְשׁ הַחֹדֶשׁ וְלִשְׁמֹר
בְּזִכָּרוֹנוֹ ; וְיִקָּרֵא גַּם הוּא מְלִיצָה לְפִי שֶׁהוּא עֵרוּךְ וּמְתֻקָּן
ע"פ תַּכְלִית הַמְלִיצָה (צוּמְקוּוֶעקְן / וּוּמְהֶלְרֶעדְנֶהיְט) • וְיֵשׁ
עוֹד מֵחֶלְקֵי הַמְלִיצָה הַמַּאֲמָר הַנִּקְרָא בְּשֵׁם חִדָּה , וְנִקְרָא כֵּן
עַל דֶּבֶר חִדּוּדוֹ (טַאַרְפִּזִין / וִוִיץ) , לִהְיוֹתוֹ מַאֲמָר מְתֻקָּשׁ
עַד קְצֵהוּ , וְתוֹכוֹ כְּעוֹקֶן אֶחָד אֲשֶׁר יֵרֵד פִּתְאֹם בְּלֵב הַשּׁוֹמֵעַ
כֵּהֶן • וּמִתְכַּוֵּן שִׂיחַת מְלֶכֶת נְעִימוּתוֹ אֶל הַנֶּפֶשׁ , גַּם מְעוֹרֵר
אֶת הַשֵּׂכֶל בְּפֶתַע פִּתְאֹם וְכַעֲבֹר יַשְׁחִיר רוֹשֶׁם הַטְּמִיהָ בַּנֶּפֶשׁ •
וְהִנֵּה יִהְיוּ לְפ"ז כָּל שִׁיר וְכָל מִזְמָל וְכָל חִדָּה / מְלִיצָה , אֲבָל
לֹא כָּל מְלִיצָה , מִזְמָל אוֹ חִדָּה אוֹ שִׁיר • וְאֶת כָּנוֹת זֹאת תֵּדַע
כּוֹכַת תְּמוּרוֹ בְּשַׁעַר הַסֵּפֶר לְרַבִּין מָשָׁל וּמְלִיצָה דִּבְרֵי
הַחֲכָמִים וְחִדּוֹתָם •

מְחֻבָּר מְאֹמְרֵי הַסֵּפֶר הַזֶּה הָיָה שְׁלֹמֹה מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר
נֶאֱמַר עָלָיו , וַיְדַבֵּר שְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים מָשָׁל
(מְלָכִים א' ה' י"ב) , אֲבָל הוּא לֹא מִבְּרֵשׁ יָחִד בְּסֵפֶר / כִּי אִם
מִבְּחִי מְזֻקִּיק / מֶלֶךְ חָכָם וּמוּסָד נָדִיק אֲשֶׁר הֵרִים קֶרֶן יִשְׂרָאֵל
בְּחָכְמָה וְתוֹרָה מִכָּל הַמְלָכִים אֲשֶׁר לְפָנָיו , הַעְתִּיקוֹס יָחִד

ואחד, מעשה בן המשלים ורבו בו המליצות, בכלל החכמה
היא. מן פסוק ד, פרשה ה, עד סוף פרשה יו"ד הוא חלק
לעצמה ספרים, ושתי פרשיות מוסבות, כך
איכות הספר הזה, יתר כחלק לפי דעת החכמים
להסתמע במאמריו בספוריהם.
לעזן כל איש ישראל, ותפילו הכשים למדו את הספר
דאיכצי, כאשר ישיד הכשיון, שספוקי משלי הם ממע על
המשלים בספר הזה, הנה קצרים ויהיו מרגלא בפומיה
על כל חלה, תכרו מאמרים קטנים יתר ידע לותם כל
איש בע"פ, למען ישתמש בו בעת הצורך. ובכה רוב
לאחזק אתזה, ולסכור את זה ג ואחרי שפשם ברוח מביכתם
ולהחזיק יתרה בעמדם בעת הצורך, ולתקור יתר יסוד הטובה ומקור הרפה,
כמומים, ועל תולדות ותכונת הילד ועל התפעלויות כפשו, ועל שמוי
על תוכחת ותכונת הילד ועל התפעלויות כפשו, ועל שמוי
זכך היה דרך החכמים פרשיות בעם ועם כלשונו, להסקיק
נמוסיים ושכליים יתר תבן כפתם בחכמת הנפש.
שמות מושלים על שלמה.
עמהם על דברי שלמה למען לא יחבדו. ואולי הוה הק
שנתנום חכמי חוקיה או חכמי דור יתר ליחזה טעם הכתוב
שמות מחברים יתרים (עזור בן יקע, למואל) יוכל להיות
חוקיה. ואם נזכרו בשתי פרשיות האחרונות (כ"ה כ"ט)
הרחשונים גם האחרונים משלי שלמה יתר העתיקו חכמי
הבא ברוח פרשה כ"ה מוסיף על הרחשונים, כלומר גם
ומיעתו כתבו יעצי, משלי וכו'. ולפ"ז יהיה פירוש גם
ועם זה ספר למשמרת לדור יתרון, כמ"ש (כ"ג) חזקיה
מכתבים שונים, ולקחתם כחשר קבלתם אתם מפי אתם בע"פ

וספר תועלותיה, ובתרגם הפתיות וספר תסרוניה ורעותיה.
יכוון בו מתמרוס במשכים, בספרו בלשון נחה וכמלכה דרך
ההשעים המוסיתים (פ' ח' י'), ובכלל זה התכמה במדברת
בעם על לודותה ולודות הפתיות (פ' ח' כ'). ובספר זה
דרך הדחת השכה זרה כולו רחו עיכון זה מעשיה הרעים
(פ' ז' ה'). ויש בו גם לזהרות מזדת העלכה, ומדת קלות
הדעת (וייכט זין), ורדיפת החמדה והתאוה (פ' ו' ט"ו,
ו' ח', ופסוקים רבים בפרשיות שונות). ויכוון גם בו מתמר לספר
כנותי משל מדותי, ע"פ הכתוב בן אדם חור חדה ומשל
משל אל בית ישראל (יחזקאל י"ז ב'), כי בזמן שניד
החכם לו הכניח דבר לל העם ע"י תתרים דמיונים לנפש כעלי
חיים, ולנופי המחים, יתר בטבעם דבר נרחה לעיניים,
יבדילם מוולתם עד שיתפרדו ע"י כשוחם להיות כנושחים,
כמו שהוח בפרשת יחזקאל יתר זכרנו, שהנשר הוח יתר הגבורה
והמהירות והטרף, ונמדת התרו הוח יתר הגדולה והתלכלה,
וכו', ושיהיה ניד יחדם לנייר לת כל דברינו השם ע"י נוחות
ותמונות נופניות, וניד המשכיל להניד כוונתו ופתרון הדבר,
וזה יתר יקרלו לו חכמי יון (מוזעמריא), לקרלתו תכנו מושל
תדותי והוח חדה חוסיות, כמו שחדה זוכרנו לעיל היח חדה
שכלית. ובתתר הזה תוגג התכמה (פרשה ט' ח' ט"ו) בשני
בניתה בית וערכה שלחן וכו', והכמילות בנגדה (שם י"ג עד
סוף הפרשה) יושבת לפתח ביתה וקוראת לעוברים וכו'. וכל
החלק הזה הוח כשער ל המשלים הכלוים ביתר דברי הספר,
ין ספק שחמה דברי שלמה ע"פ כולו. החלק השני הוח מן
פרשה י"ו עד סוף כ"ד, כולל משלים ומליצות. והכתובים
התחרונים בפרשה הזאת (פ' כ"ג) המה רק תוספות ומחפשי

ברשע ולכחור מברת צדיק . (יח) מוסר מלכים ורוזנים
החלקות לכלתי היות לחד בפה ולחד בלב . (כ) לגום מחברת
במדת הרחמים והצדקה . (כא) לרדוף שלום ולחת . (כב) לשנוא
מעפט צדק . (כג) לחכת הריע ולעזוב חסד . (כד) להדבק
בחלקו . (כה) לקבל יסורים ושוכי בחכה . (כו) לחזוב
מונח ספתיו . (כז) מדות הענוה ושפל רוח . (כח) לשמח
הן . (כט) להשתלות לעבודה ולהגיע כף . (ל) לשמור
הנופכיות . (לא) להשמר מן הכעוס והזמות . (לב) שלח לאבד
(לג) להפקד מרעה . (לד) להסתפקות , ולגדור בעד התאוות
תוכיה . (לה) לירש את החלהים . (לו) להשמר על כפשו ,
ולדעת את תכוכתו . (לז) שלח לעזות דבר מכלי התבוכות .
חכמה . (לח) לשקוד על דלתות התורה והחכמה לקנת
את כלם לפרקים . וכך הוא : (לט) מוסר לשמוע לעצת
בחלקו לפי סדר החכם טרחשן חשר עמל לסדר
ענין מחמרי הספר הזה והלמודים והתועלות הכללים בו
מקבת שוקרי העוב והתועבים .
ידו שכית להרחיב בחור בחלקו חשר לנו ריעים שחמים
שמעי מוסר חשכילי עמי בעתם לבקר על דברי , חוסיף
הגכפלים וכשלשים בספר הזה , לכל לא חחריך פה , וחמרי
עיין בביחורי במקומו . ועוד לי לדבר על היזה פסוקים
מקבת שוקרי העוב והתועבים .
ענין מחמרי הספר הזה והלמודים והתועלות הכללים בו
כחלקו לפי סדר החכם טרחשן חשר עמל לסדר
חת כלם לפרקים . וכך הוא : (לט) מוסר לשמוע לעצת
החכמה . (מ) לשקוד על דלתות התורה והחכמה לקנת
תוכיה . (מא) לירש את החלהים . (מב) להשמר על כפשו ,
ולדעת את תכוכתו . (מג) שלח לעזות דבר מכלי התבוכות .
(מד) להפקד מרעה . (מה) מהסתפקות , ולגדור בעד התאוות
הגופכיות . (מו) להשמר מן הכעוס והזמות . (מז) שלח לאבד
הן . (מח) מהשתלות לעבודה ולהגיע כף . (מט) לשמור
מונח ספתיו . (נ) מדות הענוה ושפל רוח . (נא) לשמח
בחלקו . (נב) לקבל יסורים ושוכי בחכה . (נג) לחזוב
מעפט צדק . (נד) לחכת הריע ולעזוב חסד . (נה) להדבק
במדת הרחמים והצדקה . (נו) לרדוף שלום ולחת . (נז) לשנוא
החלקות לכלתי היות לחד בפה ולחד בלב . (נח) לגום מחברת
ברשע ולכחור מברת צדיק . (נט) מוסר מלכים ורוזנים

ושופטי הארץ. (כג) משקר לנשים והדרך הלכלכת הבית. (כד) חמוך
הכנים כרחוני. (כה) חיך יתכהן האדם עם בניו ואקצי כיתנו
ועבדיו. (כו) הכהנת הבית. (כז) הלכלכת הנדיק ועמל
סרעף, שער הנדיק ועוכר הרעף והסנאת השלחים. (כח) חלות
(כט) לקח חלמוד ותורה. הכל מוסדרי הספר העבריים לפי
הלשון דרך הסדר הזה, כי לפי רוחו בסדורם על העבריים,
כי אם על הלשון, ועכ"ז כתובים אשר בח בס דרך מועל מלת
ילבש או מלת ערב או מלת שמחה וכהנה הניחו חל ברעף
לחת, דוק ותשכח. ואפשר שבח כן להיות מחסניו רבים,
שלקו כיוצים שכל כתבים לחים וחים חלק ממנו, והיה דרך
משל לרחוקן כל הכתובים אשר בח בס ילבש, ולשמעון כל
הכתובים אשר כח בס ערב. ועל דרך הזה סדרו חת
הפרשיות כאשר הם לפנינו.

בוליצרת הספר הזה נאה ונעימה, מהודרת בכל יופי קלוד
ונקיית הלשון, ועל מתרגם ספר כזה, לדרוש
ולחקור היטב בעומק מחשבות מחברו עד שיחציל עליו מרוחו,
ויוליך מתק לשונו בעימות גליותו ורוחב מחשבותיו חל הלשון
חשר יתרגם שיו כפי חשר תשיג ידו. ואם ידעתי חת קולר
ידי, כי בעד מכבי מלים, חלף כי דעת חכמים לדע!
עשיתי בשמל ובקודה רצויה חת כל חשר היה בידי לעשות.
ויהי כי תשמע קול מורה להורני חת שגיחתי, ולבקל לפני
דיך לתקן חת עוכתי, ברוכי עבד נחמן סר למשמעתו,
ותלמיד שקל ומשתוקק לקבל דבריו בתודות עשרת מוכים.

כבר ידעת, הקורח הנעים! קנת מחקי השיר והמליצה
בלשון עברי, ויחשר אם לפניך בטוד טעם ודעת
החכם הרמ"בם זצ"ל עמיתרו לפירוש היס; לח חשות שנית

* *

להעתיק את דברי החכם הזה הנה, כי אם לעירך על מספרי
ותקי המליצה בספר שלפנינו. כלל גדול אמרו חכמים במשל,
והוא שיהיה כמעט הדבור ורב המחשבה. ר"ל לאחר שחקר
החכם על ענין מן הענינים בחקירה שכלית, ובקרו בבקיון
ונדקדו בכור הבחינה, יקח מתוכם הבחינה הזאת לחבות
המודים אשר עמד עליהם, ויכלול אותם בדברים מעטים
במאמר קצוב ונעים, עד שיועם השומע בעל פה בלי עמל
ויגיעה, ויהיו למשמרת לכל איש אשר לו השיגה ידו לעמוד
בכח שכלו על כל הבחינות ההלה להוציא מהם לקח לעצמו,
ויעלו לבניו לזכרון תמיד להשתמש בהן לעת הצורך, להיטיב
גם כפעם בפעם את דרכו. ולהיות זאת הנה הוא גם מתנאי
המשל, להיות המליצות והמלות אשר ישתמש בם המליץ
ברורים ומבוארים, שיבינם השומע מבלי שיצטרך תחלה לדדת
לעומק העיון ולפרש דברי החכם, עד שלפעמים יחשוב מצוף
גם כוונה לא עלתה על דעת אומרם מעולם, כי משלים
עמוקי העיון כחלה יוצאים מן הכלל ופורצים גדר המשל.
והבט נא, המשכיל! את גודל יקר המשל וכי לא דבר נקל
הוא לחברו. כאשר תשבון קצת כותבי משלים בימים האלה.
הנה המשל הזה הוא כמלין בין תקירת החוקר החכם הנשגב
אשר הגביה עוף ברוח מבינתו לעלות עד שמי בוראו, ובין
השגת איש ההמוני אשר לא נסה כף רגלו לשום פעמיו בשביל
הבחינה. ושים נא גם את לבך לדעת עוד זאת: בכל
מאמרי הדברים הפשוטים הספורים והתורות והלמודים תועיל
הרבבת הבחור למען בררם ולשומם על נכון בלב השומע,
אמנם במשל ימצא ברורו בקצורו; ר"ל שהחכם המושל
משלים, יהיה כל כך יודע לרדת תוך נפש החדש ולהשיך

דרך משל על הכתוב דרך אויל ישר בעיניו (י"ב ט"ו) .
נזקק מול פני המוסכיל המסתוקק לדעת . כשקיפה כף יחד
כונת המחבר , ויאחר רושם השמחה בנפשו , לא יקור ממנו
לעולם . וזה אחר יקראו לו החכמים בעלי העסטעטיק
(פֿאַמגנטע , דיא שפיטצי , דער פונקט) . והנה כל עוד
שידע לקצר ישובח מעלו . כי יקל על השומע למצוא את
הנקודה . מעלה יתרה למעלי לה"ק , שהם כלם בעלי שכי
חלקים , והיה החלק השכי ע"פ הרוב עומד לעמת החלק
הרחשון כדבר והפכו . יחויב היכך שלילת החלק הרחשון או
ישלול היכך חיוב הרחשון . ולפעמים יהיה החלק השכי כמבאר
והולך לחלק הרחשון . ולפנולה הזאת המיוחדת למליצת
העבריים יקראו חכמי העסטע"טיק (פֿאַרמוליעראַם) .
ומלבד כמיעת הכפש אשר יצירו השכי החלקים האלה הנמצים
זה לשמעת זה כשכי תאומי לבית , לא יתפרדו , הם לא
יתפעלו התפעלות המחסור והשמחה בנפש , כי המה כנגון
טבעי שלם אשר תתענג כם הנפש המבקשת שלמות בכל ,
גם להם גם תועלת שכלי , כי יפרשו יחד את כונת הומרם ,
אחד הוא כמתורגמן לריעיהו , ובכולם שניהם יחד תהיה
כונת הומרם תמה וברה . והשמר השלם הזה עומד כרחי
מזנק מול פני המוסכיל המסתוקק לדעת . כשקיפה כף יחד

שהוא לחמת עומד קיים וכנון ע"פ הנסיון וחכמת הפעם .
אך לא ככר מזה שכוון אל החויל המשליך עצה ומוסר זולתו
לחרי גיוו , ולא נמנע בזה כוונת המרי ומניעת הרצון , כי
אם מסרון הודיעה לבדה . אבל בהוסיף עליו חלקו השני לומר
ושומע לעצה חכם , נראה בעליל בהתחייבות שמיעת
העצה למדת החכם , שהשכו בשלילה אצל השכיל , והוא מפיר
אזכו הרצון מעמוד לעצה . ומי זה יוכל לפרש פסוק אוילים
ילינו אשם (י"ד ט') , לולי כתיב אחרין ובין ישרים רצון
וכמוהו רבים . ולזאת יהיה מחוק המתרגם כתובים כאלה
לעיין בחלקי כל מאמר ומאמר בדרך הגיוני להניח כוסח מוב
כוסח וכסוח מוב בכוח ולהתבונן עליהם ועל תכונתם ותולדותם
עד שיגיע אל הנקודה הנפתרת בם , ואז יוכל למלאות
חפצו , לבאר עצם כוונת הפנים בתרגומו .

אחרי אשר שמתי לפניך רמז כללי הספר הזה , נשאיר
עוד להשקיף על חיזה כללים יבארו לך עניניים אשר
יהיה לך לנם בקראך את פנים הספר . והם :

(א) השמוש בכפל המלות בשמות המשותפים
(ומרט שפיו) . למען הענים המליצה יסתעם החכם לפעמים
בשמות אשר יורו על שתי ענייניס , לחברם במליצה אחת ,
והמה יפעלו מועם בכפם בהמתיקם את המליצה . (ועיין
פרשה ד' י"ג , ופרשה י"ח ט"ו) .

(ב) השמוש במליצה אחת לשני ענייניס . לפעמים
תבא מליצה אחת בתקומות שונות אבל לפי מקומה ועניינה
אי אפשר שתהייה כתכונתיהן בכל התקומות אחת , לכן על
המתרגם לבאר כל פעם לפי הענין , לך ישמר שלא יהיה
תרגומו נגד חוק הלשון . (ועיין פ' י"ח י"ו ו"ח . י"ד ח' וכ"ה .

ו"ע ב' . כ"ל כ"מ) . וכמוהו תרגום השמוש במלה אחת במקומות שונות , אשר איננה לתרגם כפי הכתוב הרחשונה אשר הוכח עליה , כי אם לפי ענין הדברים . ותמצא שאכפי אשר פנותי תמיד לעמוד תק הכלל הרחשון שנתתי לך לעיל ; תרגמתי מלה אחת בתרגומים שונים , וכל זאת בשמרתי מלשונות נגד חקי הלשון . (ועיין פרשה י"ב ס' סם כ') . ועוד תמצא דברים כמוהם .

(ג) השמוש בפרט מן הכלל . מדרך המליצה ברבות המליץ לדבר על דבר כולל פרטיים רבים ; להודות דרכו תכונתו ותולדתו , או תועלתו והנהגתו וכו' , יבחור לקחת אחד מן הפרטיים אשר יוכרו בו סימני הפעולות אשר יכוון שיהם וידבר רק ממנו , ומזה ידע השומע להקיש על השאר . וכלל זה אמרו חז"ל במדות התורה , כל דבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל ללמד על הכלל כולו יצא . והוא גם כלל בחכמות המליצה שבריך המליץ להשתמש בזה ובלשון רומז יקרא בדרך הזה (פתרם פרא טאטום) . (ועיין פרשה י"ה ד') .

(ד) השמוש במשל הקדמוני , החכם המליץ אשר שם מגמתו להורות לעמו מוסר וחכמה ישתמש לפעמים במשל הקדמוני , ר"ל במאמר המורגל בפי כל איש , ולשון כל אדם ידברו , כי להיות כוונתו שקועה בלב כל אדם , יבין כל השומע גם את כונת המשל אשר פנה אליו החכם . ואין מספק שעשה כן שלמה בקנת משלין שהביא את המשל הקדמוני חלק רחשון למשלו , וחלק השני הוסיף עליו משלו , והיה החלק השני כמשל דומה למשל הקדמוני . או להיפך . ואולי יועיל כלל זה לכתוב באין אלפים אבוס בר (י"ד ד') שהיה זה משל אחד , והחלק השני הוסיף שלמה להורות בו הלמוד הנגלל

הוצאת ממנו כאשר בארתי במקומו . ואין ספק שסוף כתוב
פרשה י"ז י"ט מגביה פתחו וכו' הוא מושל העם . עיין שם .
ואחר שידעת את הכללים האלה , תדע לעמוד על הכתובים
אשר יבואו לפניך בקריאת פנים הספר , לבקר על מה
הטבעו לודניכם .

ועתה יעירך עוד , הקורא הנעים ! על משפטי חבור
המלות במקראי זה הספר , ועל גדר חיזה מלות
אשר שמש שם החכם לפוכה מיוחדת , ואז תשכיל בכל אשר
תלך לבקר על מלאכתי , ולהוכיח את סניגוריי על פני שם
מצדת . להיות הקורא מתנהג המושל , כדרך החכם המושל
לדעת הסתנגם בדבריו בדרך המועלת , וכאשר יתנהג החכם
המדיני בהנהגתו לבחור הדרך המועלת לכל יפריז מן המדה
בשום צד , כן דרך החכם הזה לקצר כפי יכולתו ובלבד שלא
יחסיר את הבנת הכוונה , וזה אשר יקראוהו לו המלומדים
(עקאנאמיא) מושלל מהנהגת המדינה . ולזולת יהיה שלא
אחת מושכת לאחרת עמה לפעמים , ויתיצבו חלקי המלאכות
שתום ומפורש , מפורש ושתום , והמשכיל המבין הוכי החבור
(קאנטעקסטען) ידע להחרם על כנון . והנה נשקיפה נא
על הכתוב בן חכם מוסר אב (י"ג י') , בחלק המלאכה הזה
חסר הנשוא , וכבר מחלקו הסבי ולין לא שמע נערה ,
שפעל שמע הוא נשוא החלק הראשון . לך מה יעשה החכם
המבקש קצור ונאות , אם היה כותב בן חכם שמע מוסר
אב , היה מוכרח לכפול מלת שמע בחלק הסבי מהמלאכה
והיה מכביל ומאריך , כי לא יתכן לכתוב שתם ולין לא
נערה , לפי שלא יהיה דבקות כלל למלת השלילה , לכן שדד
את הנשוא עם מלת השלילה בחלק הסבי , ומזמנו אתה דן

חיובו בחלקו הראשון • ולפעמים חסר מלה מפורשת בחלק
אחד מן המאמרים מטעם אחר • כי בזמן שידבר מעני
ענייניהם המולידים זה את זה , כמו העצלות המולדת עוני
והרשעה המולדת נזק , יחכים לפתוח את הפעל במאמרו
ויגיע רק שני נושאים הזה והתולדה , כלומר שהם נדבקים
ויחוזים כל כך , שהאחד עומד במחשבותינו במקום השני
(זיץ סובסטיטואירן מיינאנדר) • ולדוגמא את עיניך והכט
על הכתוב , ריש וקלון פורע מוסר (י"ג י"ח) , שכוונתו
בלי ספק שהריש והקלון יגיע את האיש הפורע מוסר , לכן
פתחו החכם • ועיין בבאורנו שם • ומזה תקיש על השאר •
וכן תמצא עוד לפעמים שנשמט מלת האחור בחלק המאמר
האחד ובא בשני לפרש את כוונת הראשון עמו • וכן הוא
בכתוב יראת ה' מוסר חכמה , ולפני כבוד ענוה
(ט"ו ל"ג) , שמלת ולפני תשמש לשני חלקי המאמר , ונשמט
בראשון מטעם שזכרתי , לפי שידעת כי מוסר חכמה הם
נדבקות כל כך עד שלי תפשר לזולת בלי זה • וכמו זה תמצא
פעמים רבים אשר ישתמטו שם המלות כגיס ואחור , אשר
תרשם כל פעם מהמאמרים לפי ענייניהם בבאורי • ויפה נקדו
לפעמים מלה מן המלות אשר לפי הדקדוק לא יתכן , אבל
לפי עומק המליצה נעשה כן בכוונה רצויה , ורחם נא הכתוב
מתן אדם ירחיב לו (י"ח ט"ז) , אשר נקדוהו מַיְתָּן בקמ"ץ
במשפטו במוכרת , ולהיותו רחוי מַיַּתַּן בסמיכות , הניהו
לותו קלת המדקדקים • אבל בחמת יהיה מלת אדם משתמש
פה לשני פנים פעם בסמיכות עם מתן ופעם במוכרת ,
כנושא במלת לו ובכנוי מלת יגחנו • ויפה נקדוהו • עיין
שם • והנה תדע בכח כללים כאלה ענייני רוב הפסוקים ,

חכם, חכמה, חכמות. כבר נגדרו הארות השמות האלה בספר גן נעול חלק ראשון לידידי המלין המובהק הכבוד מורה"ר הירץ ווזנזל כ"י, ומזה ירוס לבבו לבלי לחלוק את חלקי בכבר נעשה? אבל להיות תמורי זה לנשרים מבקשי דעת כמוני, לזרוק בקנקנו כמרגז את חלק כוכתי בתרגום בשנות החלב, ולא לתמלא את רצון הקונה כלשון עלתו. יתכפר הכ"ל, כפשוט נודעת מזה שלא יהיו דבכי מתנגדי כוונתי.

חכמה. שם המקרה הוכח בלשונו על כת בבל לחלה תיכנה במוצאות, כי לא מוצאו מכוונתו במקבלות יצ (מבטטרמקטוט), כעצם כולל כל הפעולות בכח ובפועל, בחית בטוב ובכלה, כמו שאמר ר' עצרה ותנשיבה אני בינה לי גבורה (ת' י"ד). ובהנחת דרך מעל רצונו ליש פועל כל בעולותיו בהשכלה ובתושיה לבו ומגמר את דרכו לבלי יחטא כנד תקי החלטים ויפעבוד בשכל ישר יקרא חכם, להעתיק יחיע לת דתה בחכמים ומתקרב אליה, לחוכם השלוות הזה חשב ומתקבה אליה, ומשר תתחוקק בשבו להשיגה ביתה שלת וביתר עון היא תקרת חכמה. ובספר הזה הניע החכם לת השלוות הנעלת כמדברת ומוכחת מוסר לאדם, לחרו חשה שם בניה לבבו על עניני זה היא, ומה תעולתה. וע"ו בוסקה כל הברכה. הלא חכמה תקרא (ת' ח' ו'), ואחריה ושכל

Universitäts Bibliothek Rostock
http://purl.uni-rostock.de/rosdok/ppn862397928/phys_0022
DFG

לפעמים יסתפק בו תחת שם בינה כשם כללי (נעמן מב:
ואין לך חלק שם בינה שאין שם זה נכון בו ואם המקרא (נעמן מב:
מדבר בענייני הטוב והרע והנחת ושמחה יוכיחו מקרא הבינה
תכלה, כי יבקשם כאוצרות (משלי ב:ד) תלת בינה. כי יבקשם
ודעת יזעו רוח בינה. (ישעיה יא:ב) כי נופל לומר כל אלו בינה
מיוחדת מפעולת השם ומדרך הטבע לדרך השגת בינה
הכתוב, והוא שלמות שלישי, מכל מקום בענין החמת והקור לבדם. (נעמן מב:
לומר בפעולות, מלוי בינה כשפתו כעשה
בינה, תבונה, גם שם בינה הוגה על בת נבדל ועשר
נדה שם חכמה.
כי כל קנין שלמות שם רצוני הכוונה על הפעולה עומד תחת
מלאכתו בהשלמה ברורה ובהתמדת רעיון ומחשבת) הכם
מדברי הקבלה (ויש שלמות אלהי ומלאכותיו, לחבל יודע לתקן
תחת בחר בעיניך שם תעמוד שכוונת כל שם בדבר תחת
כוח לך יפלא בעיניך שם תעמוד שכוונת כל שם בדבר תחת
דרך בלב כוונת כל הפרטים. נעם תקח תחת
שמרתי הק את דרך המלכים ודקדוק לשון הכתוב, ודברתי
ווייהיש) בכל תכון זאת לך תשפוך הכוונה הראוית, כן
בניגוני שם) , ואל שתרגמתיו תבכה בלשון יחיד (דיש
מיוחשטאטן) , ואמר חכמותיה בתוך תבונה (ע' כ' עיין
בשם רבים בלשון כוון. על כל הידיעות הפנימיות (דוש
הכלל , לכן כאן לתעמוד את הידיעות הפנימיות (הלפ
יקרת תכם , תכונה גם היא בשם חכמה על דרך פרש
לכ המדם על מעלות השלמות ומקרוב אל שלמותו עשר על

קאלענקטיפוס). ולכן לא יאמר אני תבונה כי אם אני בינה. וממנו יקרא החיש הנשוא למתת דבר בכח שכלו גבון (עיין ט"ז כ"ה). וכן יתבאר לך ההבדל בין שם נומרה ותנומה, שהראשון הוא השינה והשנ' דמיה מופשטה מנושאה, והשני הוא חלק השכב והתרדמה דבוק אל הנושא היש היש בפי חלקו. ולפעמים שמשו זו בשם כולל (עיין ב"ג כ"ה).

דעת, הוא המקור מדרש ידע, שמשו בו במקום שם, כולל הלמודים והתורות והחקים והפעולות אשר ישיגם בשכל האנושי ע"י הלמוד והבחינה והנסיון, אם בחמץ כח נפשו לעמוד עליהם ואם ע"י הרגשת והתפעלות הנפש, יהיה מה שיהיה כל אשר תשיג נפש האדם לתכלית שלמותו נכנס תחת נדר השם דעת. ובנדר הזה תבין כל דעת הנה נקפר שלפנינו. ואחרי שודעת זאת הבט על שני פתוכים הבאים כאחד, ויאמנו קצת הרוחים שהם רק מסוכים בלשונם ועכיינם יחד, אבל בחמת בדלו גם בעכיינם הרחק מאד. לץ תבה ופתי יערים והוכיח לנבון יבין דעת (י"ט כ"ה), בענש לץ יחכם פתי ובהשכיל לחכם יקח דעת (כ"א י"ה), שבהכאת הלץ יערים הפתי (המכוהל העושה את כל כלי התבונות) וישמור מדרכו להשמר מן העונש, ובענוש לץ, כלומר בהוכיח על עניו לחמור כעפעת על שעשית כך וכך, יחכם פתי, ישוב בלבו את הרעה אשר עשה הלץ, ויחכם להשמר מדרכו הרע מפאת רעתו. והוכיח לנבון, להורותו דרך ילך בו, ישיג בכח תבונתו את הנושא אשר מכוונת בדברי מוכיחו, יבין דעת זולתו, ולא יאמר שוקבל את התוכחה לעשות את אשר חשב מוכיחו, כי בנבון אין לרמות כי אם על התבונות ולא על הפעולה.

לכל בהשכיל לחפש , בהוליכו על דרך ההשכלה בדבר מן
הדברים , יקח דעת , יקבל את ההשכלה , ויקח את הדעת
על לבו לעשות את הטוב והרצוי מפאת ההשכלה הזאת כי
החכם יתנהג ע"י הפעולה .

ערמה שם מקרה מוכן כוכב טובה ורעה . ורחשית
הכחתו על ההשכלה והתבוננות טרם עשות הפעולה
אם לא ישוב העושה רעה על ידה ; ואם לא תסתעף ממנה
רעה לאחרים הוי היא טובה ודומה מפאת הזאת לחכמה ,
לכל אם היא רעה לבעליה הוי היא מדה פחותה ודומה לעקשות .

מזמה , מזימות , גם שם מזמה מוכן כוכב רעה וטובה
כמו ערמה לכל תולדותיו בכח כפשוי

תושיה , תשר אין כאן המקום להאריך , ובמקום לשבח הזאת
לאחרונה הי"ה . לכל מזמות ברכות , כוונתו כל פעם רעה ,
עקשות וערמימות הכוונה מעל תקי היושר והצדק . דוק ותשכח .

תושיה נגזר ממלת יש המעוקר בכאור הספר הזה ,
והוא שם כולל כל לאופני השלמות בהשכלה ובפעולה
ובטובה והצלחה (מיין מיינבריך מיין רעטליטעטן) . ע"כ
בדברי המלות אשר תדעם טרם תקרא את פנים הספר ,
כאשר בינותי גם בצאתי לתרגמו . ותמצא עוד שמות החכם
בשמות שונות לפי העניין לא תשימם בכללים לפניך , כי לא
מצאתים כן כי אם במקומות מועטות בזה הספר . ועתירך
רק על שם אולת שהוא כולל את כל מעשי האויל ואת דרכו
ותכונת נפשו ומנהגו ומעמדו וכו' (עיין ט"ו כ"ח) , ושמש גם שם
במקום עושר יען אשר לא רצה להשתמש בשם עושר בהיות
האויל בעוסקו , כי לא יאות עושר שהיא הצלחה אמתיית (קנין
ההון תחת בשמחת הכסף) לתת הכבוד הזה הקונה הון בלא

ויעיל, לזכר עטרת חכמים עשרם, וכנגדו אולת כסילים אולת, שהניע אולת כנגד עטרת ועושר למען דעות את נפשה (י"ד כ"ד עי"ש).

ויש עוד כתובים בספר הזה לחבר לחיכם מעלי מוסר כי אם קריאת החכם, בדברו על לחת מוטבת או רעת הדרכים לחבר לבניו, בתפלה נפשו בהתפעלות ויחס לבבו לקרוא בשמחה או בתוגה בברכה או בקללה או למען החזיק לחתת דברין, והמעתיקים הניחו את הכתובים החלה בטוב טעם ודעת במוקומות מוכנם בפנים הספר. (י"ד י"ט כ"ב. י"ט ה' וכו') וקצת הקדמונים חתרו למצוא בו גם סגולות לחרות עד שיחדו סגולת החרוז לסירי העברים והביחו רחים מן הכתוב דאגה בלב איש וכו' (י"ח כ"ה, ל"ח י"ח ול"ח), אבל לדעתי לח נעשה זלת בכוונה, ולח מקרה הוח, כי שכיח לו שלשה תרוזים במספר תתקט"ו כתובים מיושטת דמיושטת הוח. וכן יבח לפעמים מלחר למודו סתם בעכייני ידיעת והשגחת החלהים בשכר ושוגש, פעמים ושלש בפרשה לחת, למען העיר לת הקורח שיסכיל בכל פעולותיו שהוח כנגד החלהים תמיד, ובכל מכמתו וערמתו ומזימתו, לח יפקח פקח לחת מבלתי ידיעתו והסגחתו ית. וזה כולל כל דברי הספר בכל מגל שיהים לם. חלהי לם תורתי לם מוסרי ולם מדיכי, העקר היח היראה והחכמה מבלעדיהן לח יתקיים דבר. כי יראת ה' ראשית דעת.

ברלין, י"ו שבט תק"ן לפ"ק.

איצק אייכל.

שמות

הנדיבים הבאים על התחום לקחת בספרי הקודש המתורגמים
מאכנזית ונדפסים על ידינו / בכל מקום על ספר המע מגלות
מצר ילח לחזר זה ימים לח בכיר / ולחם מובטח על הרחטוים ·

ע"י ר' אברהם ליב ליבשטיין
בברלין 100 עקסעמפלארי
ר' אברהי פויזר בשטרחלזוכ
ר' אברהם בר"ו פ"ל מק"ב
ר' פרחפעטחר חלדר בק"ב
ר' אהרן ווחרבורג בקאפנהאגן
ר' אהרן לוינשטין
ר' אהרן בר"ח נאטוויח
ר' אהרן בר"פ נאטוויח
ר' אליה קארגוויח בק"ב
ר' אינק ניכסהייט בפ"פ דמיין
ר' אינק בכה' נטע וה"ב
ר' אנשיל סייחר בפ"פ דמיין
ר' בערמן פ"ל בק"ב 3
ר' בעדיט ה"ב בלילן
ר' בועז ברח בלאקבערג
ר' בער בר"פ בר"י בק"ה
ר' דוד וועדטהייט בפ"פ דמיין
ר' דוד בר"מ פ"ל מק"ב
ר' הירש קורלענדר בק"ב
ר' הירש פ"ל בלאכדן
ר' הירש מיכדן בק"ב
ר' וואלף פ"ל בק"ב
ר' וואלף חפנהייט בק"ב
ר' זלמן שחלבחכר בוין 30
ר' זמוחל פ"ל בק"ב
ר' זלמן קאסל בק"ב
ר' זלמן בר"ד פ"ל
ר' זלמן גליקסטאט בק"ה
חיים ליב בן ר' מחיר פ"ל בק"ב
ר' יחזקל מיכל מזוריטש
ר' יהודח גורח מליסח

ר' יצחק ליבשטין בוויליבח
ר' ליב ב"ר בערמן ה"ב בפיורדח
ר' ליזר שווחבחך בקאפנהאגן
ר' ליב סטחרגחרד מוב"ב
ר' מחיר פרחנק בברלין
ר' מחיר לחמדסבערג
ר' מחיר פרידלענדר בק"ב
ר' מחיר בר"ו מה"ב
ר' מרדכי בוטניס בפיורדח
ר' משה קלן בפ"פ דמיין
ר' מכחל בר"מ בפרידלחנד
ר' משה בר"ד משטחקאפס 2
ר' משה עטיגר בהחזפוט
ר' מחיר בר"י מליסח
ר' מחיר בערנהארד בק"ב
ר' פייבל בר"ז בהמובר
ר' פייבל בר"ן חפנהייט בהמובר
ר' פייבש פחרדחנר בק"ה
ה' דחקטר פרנקסטיין בלעסלח
ר' קלמן בחרקוס בוויטוויח
ר' רפחל ליב בר"י מונק בגלונח
מ' רבקה פ"ל בק"ב
ר' שמשון ה"ב
ר' שמעון ק"ה בקאפנהאגן 10
ר' שמוט ליסח בפחלדס
ר' שלמה מיחבר בחומבורן
ר' שמוחל היידלבערג בק"ב
ר' שמחה בר"ל מפוזנח
ר' שלוס בהרופח מר"י ליבשין
בוויליבח
ע"י מחעבק בק"ב 10
ע"י מחעבק בנאחנבי 20

לוח שגיאות הדפוס

דף	עמוד	שורה		תחת	קרא
ג	א	יג	באור	(יד)	(טו)
ד	ב	יב	—	מבניין	מבניין
ה	א	ח	תרגום	מיך	כיר
—	—	יב	—	—	חסר סימן (כח)
ו	א	ג	—	ב	ג
ט	א	טו	תרגום	העלטסט	האלטסט
יד	ב	יד	באור	חסר	זה
טו	א	ג	תרגום	איט	איזט
—	ב	יב	באור	(ט)	(טו)
יז	א	ח	תרגום	(ל)	(כג)
יט	א	ט	—	פֿאלשר	פֿאלשן
כה	א	ט	—	דראב	דראבּ
כז	א	ז	—	חסר	רעגירן קענגי, דורך מיך
ל	ב	ט	—	איז	איזט
—	—	יא	—	עפֿנטליכ	עפֿנטליכן
לב	ב	ד	—	רעטטטט	רעטטעט
לה	ב	יב	באור	ונכתבו	נכתוב
לח	א	ד	—	חנעס	טנעס
—	ב	טו	—	נענעסיס	נמעסיס
מד	א	טו	תרגום	עד	עס
מח	ב	ג	באור	יקריס	רקיס
נד	ב	ט	תרגום	דעם	דען
עד	ב	ו	—	זיינן	זיינם
עח	א	א	באור	ע"י	ע"מ
פח	א	ח	—	מלזו	מלזון
צד	ב	יא	תרגום	שנעלל	שנעללר
ק	א	ה	באור	יכנת	יכונן
קד	ב	א	תרגום	שטראס	שטראסי
קה	ב	ה	באור	סנעה	סנסה
קו	ב	א	תרגום	איינן	אייני
קח	א	ד	—	דיינם	דיינם
—	ב	ב	—	קוינם	קיינם
קכ	ב	יד	—	פרהאלט	פראדלט
קכא	א	יא	באור	דכרי	דכרי
קלה	ב	ד	—	יקוו	יקוו
קלו	א	ד	—	מלל	נולד
קמח	ב	יג	תרגום	פוויזי	מייזי

משלי

עם

תרגום אשכנזי ובאור

מ ש ל י

שְׁלֹמֹה בֶּן־דָּוִד מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל׃

(ב) לָדַעַת חָכְמָה וּמוּסָר לְהָבִין אִמְרֵי
בִינָה׃ (ג) לָקַחַת מוּסַר הַשְׂכֵּל צֶדֶק
וּמִשְׁפָּט וּמֵישָׁרִים׃ (ד) לָתֵת לִפְתָאיִם
עָרְמָה לְנַעַר דַּעַת וּמְזִמָּה׃ (ה) יִשְׁמַע
חָכָם וְיוֹסֶף לֶקַח וְנָבוֹן תַּחְבֻּלוֹת יִקְנֶה׃

פ׳ רבתי · א׳ נו״ח

להבין

באור

א (א) הפסוק הזה הוא שם הספר ושם מחברו מי
ומה היה, ואיננו דבוק לגוף הספר · נאור שם משלי
כבר נזכר במבוא הספר · (ב) עד פסוק ג׳ הוא שער
הספר ומכלל כל תועליותיו לכל כתה וכתה מבני אדם חסר
יקנו לב עליו · ודבר תחלה על אותה הכת חסר מכשיל
בוערים בעם חסר לא ידעו כי יש חכמה בארץ ושם חסרי
הדעת ואמר לדעת חכמה ומוסר, ואחר כן דבר על
המכשיל חסר ידעו כי יש חכמה וכי נשגבו דרכיה לקוטלת
אדם ממנו מסבת העלות או הסרירות מעליכים אותה
אמרי ניוס ואינם פונים אל דרכיה, וכנגדם אמר להבין
אמרי בינה, והכונה היא לקבלית לרוף המחשבה · (ג)
דבר כנגד הכת היודעת חכמה ומבינת אמרי בינה אמנם
אינה בעלת מעשים עונים המתוקנים לאמרי מוסר השכל
וכנגדם אמר לקחת מוסר השכל, ואמרי זאת דבר על
הסגולות חסר נסתעפות נסבת מוסר השכל, וזה צדק
משפט ומישרים שתי מדרגות מעשיות ואחת שכלית ר״ל
המשפט, והוא גדר הכח השכלי להכחין בין האמת
והשקר ופשוט וערע, ובשנתן יעשה אדם משרים, דברים

חסר

א

שפרי׳ י

משלמה׳ס זאהנס דוד קעניגעס אין ישראל .

(ב) צור ערקענטניס דער ווייזהייט אונד זיטטנ׳
לעהרי ׳ צור ערגרינדונג דער אויסשפרי׳י
דער פֿרנונפֿט ; (ג) צור ערלאנגונג פֿרנינפֿ׳
טיגר צוכט ׳ ביללינקייט ׳ אורטייל אונד
רעכטשאפֿנהייט . (ד) דיא אונבזאננענן
איבערלעגונג ׳ דען יינגלינג קענטניס אונד
פֿאר זיכט צו לעהרן . (ה) אויך דער ווייזי
ווירד זיא הערן אונד אן קענטניסן צו נעהמן ׳
דער פֿרשטענדיגי אויף ראהטשלעגי גלאנגן ;

דענק

באור

חכר יחוקו מלך היוכר ׳ לו צדק כחכר יחוק מלך בחירת
היותר עוד לף שמפקת הדין יחכן לעשותו בחופן לחר .
(ד) מלבד תוכן התועלות המוכרות יועילו המשלים גם
להעיר לבב הפתאים ההולכים ונועים כשכורים מבלי שום לב
על חקם חכר גם חוק להם הנורא ׳ ומבלתים ומנם בהבלים
מבלי דעת ׳ ולתת להם ערמה ויפיל ההתבוננת בדרכיהם
למען דעת בחור הדרך היטוב להם . ולבער חכר לף הלך
עדן בדרכי החכמה והמוסר ׳ דעת ומזמה ; (ועיין מס
שכקב ריעי ר׳ יוחל בריי״ל על סורס פתה במשלף (תקמ״ד
לף נ״ה) : (ה) גם יהכנו המשלים כחלה להכמים ׳ כי
החכם בהיות לפניו קנון משלים כחלה הנרשמים מחים חכם
חכר היה לפניו ׳ ידע להשתמש בם כל פעם לפי הענין
ויוסיף לקח לו ולזולתו ; ואיש נבון ילמוד מהם החבולות

משלי א

(ו) דענק׳ אונד זיטטן׳ שפריכ׳ ׳ וואורטי
דער וויזן אונד איהרי רעהטזל פֿרשטענד׳
ליך פֿארצוטראגן ׳

(ז) עהרפֿורכט פֿאר דעם עווינן איזט דער אנפֿאנג אללם וויסנם ׳
פֿרקעהרטי גמיהטר פֿר׳ אכטן וויזהייט אונד צוכט ׳

(ח) מיין זאהן ! מערק אויף דיא לעהרי דיינם פֿאטרם ׳
פֿרנאכלעסיני דיינר מוטטר אונטרריכט ניכט ׳ (ט) זיא
וינד דיינם הויפטי צירליכם דיאדעם ׳ פֿרעכטינם גשמוידע
דיינם

באור

ועלות חדשות ׳ וידע גס (ו) להבין משל ומליצה דברי
חכמים וחדותם ׳ להסבירם ולהבינם לזולתו ׳ וגדרי
השמות הנאות בכתובים החלה מבוארים בהקדמת הספר ׳
(ז) יראת ה׳ ראשית דעת ׳ מדרך הסופרים והמעתיקים
חדשות מיסנות להניע בראש ספריהם מליצה אחת (אחטטא)
הכוללת רוב הענין אשר ישימו לב עליו ׳ כאשר ר׳ רמינו
ביחוד בדברי שלמה בהקדמת במדבר רבתי בראש ספרו הבל הבלים
אמר הקהלת הכל הבל ׳ וכן בייס ספרו במלילה זאת להורות
שכל ענייני הספר הזה הוא מדבר מהבלי העולם וקנייניו ׳
וכן פה הניע המליצה הזאת בראש ספרו להורות כי כל
המשלים והמליצות הנאות בספר הזה ילכו ויסובו על יראת
ה׳ כי היא ראשית דעת ואם אין יראה אין חכמה ואם אין
חכמה אין יראה ׳ כמנהג האוילים מפלת שאין ירא שהא
בנימים וירא הרוממות בזו החכמה ומוסר ׳ ונשתנו בין
ירא בין בחכמה ׳ (ח) בני ׳ זה התחלת הספר והוא הולך
ועד פרשה י״ד בדברי מוסר בסגנון אחד ׳ ובפרשיות
החלה לך מעשים המשלים ׳ כי הרוב המה מליצות
נמשכות על ענין אחד כמו הוספת החכמה והגיהוץ וכיוצא
בהנה ׳ ומוסר לדעת שמור החכמה והתורה ׳ ולכן ניתנה

בהעתקתי

(א) לָדַעַת חָכְמָה וּמוּסָר
לְהָבִין אִמְרֵי בִינָה׃

(ב) לָקַחַת מוּסַר הַשְׂכֵּל צֶדֶק וּמִשְׁפָּט
וּמֵישָׁרִים׃

(ג) לָתֵת לִפְתָאיִם עָרְמָה לְנַעַר דַּעַת וּמְזִמָּה׃

(ד) יִשְׁמַע חָכָם וְיוֹסֶף לֶקַח
וְנָבוֹן תַּחְבֻּלוֹת יִקְנֶה׃

(ה) מָשָׁל וּמְלִיצָה דִּבְרֵי חֲכָמִים וְחִידֹתָם׃

(ו) יִרְאַת יְהוָה רֵאשִׁית דָּעַת חָכְמָה וּמוּסָר
אֱוִילִים בָּזוּ׃

(ז) שְׁמַע בְּנִי מוּסַר אָבִיךָ וְאַל תִּטֹּשׁ תּוֹרַת
אִמֶּךָ׃ (ח) כִּי לִוְיַת חֵן הֵם לְרֹאשֶׁךָ וַעֲנָקִים
לְגַרְגְּרֹתֶיךָ׃

באור

בהעתקתי התכנוית כל פעם פירוד הענין בסימני הפרוד,
כזה: * * . ורבי מנחם המחירי ז"ל קדמני בדבר
הזה וחלק הפרשיות לחלקים קטנים. מוסר אביך,
התוהדה הרחמנה היא על הנער לבלתי ישליך מחרי ניוו מוסר
חבותיו, כי המה היועלים התמימים תמר לחדם, וכל
מגמתם להטיב את מדות בניהם, ואם גם הם בעלמם הולכי
עקלקלות, בכל זאת יחבו שיהיו בניהם שלמים; והסיר
מחוך על שמירת המוסר הזה כי הוא עוסה רוסם ונשמר
תקוע בלב כל ימי החיים. ומה גדול תועלת החינוך כראוי,
כי עד זקנה ועד שיבה יכירו וידעו כל רוחי החדש בהשקפה
רחמנה דרך חנוכו בנערוחו; ולוחת אמר, פסוק (ט)
כי לויות חן וכו', לומר: מוסר התבות הוא כמו העטרות
והתכשיטים על ראשי המלכים והשרים אשר כל רואיהם (אף
אם לא יכירו תוכם) ידעו כי נכבדים ונגידים המה. ועשו
לויות מעשים לויה הוגת בלשון ענר על דבר הדבוק לענק
מה על דרך מקריי (מקלידענטאלים) כמו וגלוו עליך,
הפעם ילויה אישי, כמער איש וליות וממנו כל הלוחת
הממון והלויה התורתים, ומזה הענור והעטוף והמור
הנתון לנוי ולקשט. והמתכל מאוד בשרשים כאלה ודרך
השתעפוקן ליונקות הרבה ותרחה נועם הלשון, תמנע

משלי א

לְגַרְגְּרֹתֶיךָ׃ (י) בְּנִי אִם־יְפַתּוּךָ חַטָּאִים אַל־
תֵּבֵא׃ (יא) אִם־יֹאמְרוּ לְכָה אִתָּנוּ נֶאֶרְבָה
לְדָם נִצְפְּנָה לָנָקִי חִנָּם׃ (יב) נְבַלָּעֵם כִּשְׁאוֹל
חַיִּים וּתְמִימִים כְּיוֹרְדֵי בוֹר׃ (יג) כָּל־הוֹן יָקָר
נִמְצָא נְמַלֵּא בָתֵּינוּ שָׁלָל׃ (יד) גּוֹרָלְךָ תַּפִּיל
בְּתוֹכֵנוּ כִּיס אֶחָד יִהְיֶה לְכֻלָּנוּ׃ (טו) בְּנִי אַל־
תֵּלֶךְ בְּדֶרֶךְ אִתָּם מְנַע רַגְלְךָ מִנְּתִיבָתָם׃
(טז) כִּי רַגְלֵיהֶם לָרַע יָרוּצוּ וימהרו [וְיְמַהֲרוּ] לִשְׁפָּךְ־
דָּם

באור

לגרגרתיך • (י) בני / המוסרים היו על חמדת הממון / ומורה פה נפלאת החומדים וסכלותם כי סופם לנפול ברשת זו טמנו לאחרים / והנה אם יפתוך החטאים / להתחיל בדבר קטן לעמוד על ממון ריעיך שכן דרך המסיתים לדבר על הלב ולהורות קלות החטא ושלין מקום להכשל בו / אל תאבה ואל תשמע אליהם • (יא) אם יאמרו לכה וכו' / הנה הורה פה את דרך המסיתים המדיחים את לבער ללכת בדרכם הרע • נצפנה לנקי חנם / שלן כי' פי' נקי כמו נקי כפים (אונשולדיג) כאשר תירגומו כל המפרשים קשתה מליצת המלין / כי מי זה חשר לב חשר ידיח את זולתו לחרוב לדם רעהו ויסמוך שיו שהוא נקי וצדיק ? הלא בזאת יפעול בלבו התפעליות הרחמים לבלתי שלוח בו יד ? ורש"י ז"ל הרגיש בזה ולכן כתב : הכתוב חמר שלפנינו לנקי חנם • חמנם לדעתי כי' קנאת נקי הוא כאשר שמור ילא פלוני נקי מנכסיו / (לעבר / לעזריג) והמסיתים מחזיקים את לב הנימם לחמור / אל תירא כי הוא חשר נתרומה לו הוא הולך נקי בלי כלי זיין ושלין זו כח לעמוד נגדנו ולכן תרגמתיו (ווהרלוס) • ושעם חנם הוא מוסב

על

דיינם האלזו . (י) מיין זאהן ! וועז זינדר דיך בטעהרן
וואללן , גיב אייהנן קיין גהער . (יא) וועז זיא זאגן :
„ געהי מיט אונס , ווער וואללן אויף בלוט לויערן , יענן
„ ווינהרלאזן אהני גפאהר נאכשטעללן , (יב) וואללן וויא
„ דיא העללי לעבענדיג זיא פֿרשלינגן , גאנץ אונד גאר
„ אלס פֿעהרן זיא אין גרופֿט ; (יג) ווער פֿינדן דאלן
„ שעטצבאהרם גוט , פֿילן אונזרי הייזר דער בייטי ;
„ (יד) דוא ציהסט דיין לאָאס מיט אונס גלייך , ווער
„ צעהרן אללי אוים איינם בייטל – " (טו) אָ , געהי יאַ
ניכט מיט אייהנן , מיין זאהן ! פֿרמוירי איהרי שטייגן .
(טז) זיא לויפֿן דעם אונגליק ענטגעגן , אייליז צו איהרר
איגגן .

באור

על המסיתים שהם חומרים להניסת , נעמוד על דם ריעינו
בלי ירחת העונש , כי הוא לא יעמוד נגדנו מעשה שהוא
נקי , ומה מעונש הבית דין לא נפחד , כי מעשנו לא יודע
לחיים כל ימי עולם ; (יב) נבלעם כשאול חיים כשאול
הבולע כל נוף שלם ושינו כשאר ממנו רושם על הארץ ,
וערך הכתוב הוא , נבלעם בשאול חיים

ו—— תמימים כיורדי בור

ושעם התמימים חינו לשון לדיקים כי חם מלשון שלמים
(מלשון הרש"י) וכן תרגמתי בל"ע (גאנץ גאנד גאהר) .
וזה להסיר מלב הניסת הפחד , כי יבטיחו להעניר את הנגזל
מעל הארץ מבלי ידע זה חיש מה היה לו . (יג) המסיתים
יזברו מחועלת מעשיהם ואת הטוב אשר ישינו בכתחת .
(יד) בני , הזהיר להשמר מחוקן החנחים שלא ללכת עמהם
בלב , כי סופם להכשל במכמרת עלמם . (טז) לרע

ירוצו

אייגנן בלוטפֿרגיסונג · (יז) פֿרגעבליך שיינט אין דען
אוגן דעם נפֿל־ינגל דאם נעץ אויסגעהנט · (יח) עם
לוירט אויף · צו זיינם אייגנן אונטרגאנג ; שליישט היניין ·
עם איזט אום איהן גשעהן ; (יט) זא נעהט עם יעדם
דער נאך אונגרעטם גוטי שטרעבט · עם שטירצט
דען בויטצר אינם פֿרדערבן ·

(כ) דיא וויזהייט פרעדיגט עפֿנטליך · עדהעבט איהרי
שטיממי אויף דער שטראסי · (כא) אן דער שפיטצי
דער מארקט · פלעטצי רופֿט זיא · אן דען שטאדט פֿארי
טען · דורך דיא גאנצי שטאדט ערטעהנט איהר פֿארטראג ·
(כב) „ויא לאנגי נאך · איהי אלברן ! וואלט איהר
„אלברנהייט ליבן · איהר שפעטטר אן שפעטטרייא
„גפֿאללן פֿינדן · איהר טאהרן קענטגיסי האבסן ? (כג)
„ווענדט אייך צו מיינר אונטרווייזונג · מיין גייסט זאלל
„אייך צו שטרעמן · מייני לעהרן וויל איך אייך מיט־
„טהיילן · (כד) איך רופֿי אייך צו · איהר הערט גיכט —

ביטי

באור

ירוצו · לרעת עצמן (רש"י) · (יז) כי חנם · המשיל
את החומדים על בעלי הכנף אשר ילכו ויעופו לטרוף להם
טרפם · וברשתם הרשת מוכרת ובתוכה זרעונים ומאכלים
יחשבו שכל זה עשוי חנם ויתרובו לגוף בתוכם · אך לדמם
יתרובו · ליסודו בתוכם ונשחת נפשם · ומשיים את המשל
הזה בפסוק (יט) ואומר : כן ארחות כל בוצע בצע וכל
חומד ממון זולתו כי הבצע יקח את נפש בעליו ·

(כ) חכמות דבר בלשון רבות ותרוגה לשון יחידה · הנה
כבר דברנו מגדר שם החכמה במבוא הספר · והוא שם
מקרה

דָּם׃ (יז) כִּי־חִנָּם מְזוֹרָה הָרֶשֶׁת בְּעֵינֵי כָּל־
בַּעַל כָּנָף׃ (יח) וְהֵם לְדָמָם יֶאֱרֹבוּ יִצְפְּנוּ
לְנַפְשֹׁתָם׃ (יט) כֵּן אָרְחוֹת כָּל־בֹּצֵעַ בָּצַע
אֶת־נֶפֶשׁ בְּעָלָיו יִקָּח׃ (כ) חָכְמוֹת בַּחוּץ
תָּרֹנָּה בָּרְחֹבוֹת תִּתֵּן קוֹלָהּ׃ (כא) בְּרֹאשׁ
הֲמוֹנִים תִּקָּרָא בִּפְתְחֵי שְׁעָרִים בָּעִיר אֲמָרֶיהָ
תֹאמֵר׃ (כב) עַד־מָתַי ׀ פְּתָיִם תְּאֶהֱבוּ פֶתִי
וְלֵצִים לָצון חָמְדוּ לָהֶם וּכְסִילִים יִשְׂנְאוּ־דָעַת׃
(כג) תָּשֻׁבוּ לְתוֹכַחְתִּי הִנֵּה אַבִּיעָה לָכֶם רוּחִי
אודִיעָה דְבָרַי אֶתְכֶם׃ (כד) יַעַן קָרָאתִי וַתְּמָאֲנוּ

נטיתי

באור

מקרא על החכמה לכולם (דיש ווייזהייט) למנס נרלות המלין לדבר מפעולותיו בארץ וסימני עוזותיו הניכרות בפרעי נופתיו וסס סידיעות הרמות והנסגנות / יכנוס בסס חכמות / ולאסר כלס הולכים ל קלס ותכלית לאסס והיא מוכר מסיניהן / כללס בפעל כעלס לאסד ואמר תרונה בלשון יחידה • ואמר במליצתו הלאה כאן נגייר לנו התכמות מרימת קול ודוברת לל בני אדס להורותס דרך ילכו בס • (כא) הומיות שרשו המה והוא קול הסמון בדבוי התכלוסין על הסוק / ואמר בראש הומיות על המקום אשר יתאספו שס בני אדס רבים • בפתחי שערים בעיר וכו׳ רלה לומר שסיא הולכת וקוראת מן הסשער דרך כל העיר • (כב) לצים הוא הסמון עס הסחותים והריקנים (דער פעבל) וכן כי׳ בסס הזה ע״פ הרוב • (כג) רשובו לתוכחתי הנה אביעה לכם רוחי רלה להורות זאת כי נקל הוא לאדם להסיג חכמה אס בנפס תפלה ובלב שלס יכן תליה / ואמר : בזמן שתשובו לתוכחתי / ותשימו עליכם בכל לבבכם לשמוע

נָטִיתִי יָדִי וְאֵין מַקְשִׁיב׃ (כה) וַתִּפְרְעוּ כָל־
עֲצָתִי וְתוֹכַחְתִּי לֹא אֲבִיתֶם׃ (כו) גַּם־אֲנִי
בְּאֵידְכֶם אֶשְׂחָק אֶלְעַג בְּבֹא פַחְדְּכֶם׃ (כז)
בְּבֹא כְשׁאוֹה פַּחְדְּכֶם וְאֵידְכֶם כְּסוּפָה יֵאֹתֶה
בְּבֹא עֲלֵיכֶם צָרָה וְצוּקָה׃ (כח) אָז יִקְרָאֻנְנִי
וְלֹא אֶעֱנֶה יְשַׁחֲרֻנְנִי וְלֹא יִמְצָאֻנְנִי׃ (כט) תַּחַת
כִּי־שָׂנְאוּ דָעַת וְיִרְאַת־יְהוָה לֹא בָחָרוּ׃

יתיר ו׳

לא

באור

דנרי / תו תביעה לכם רוחי ינגעו תורתי ולמודי לכם כלו יוצו ממקור מים חיים • (כד) נטיתי ידי לפי דעת רש״י שכתב / לרמוז להם לבעל תלי כאדם המרמז לחבירו בידו ונוטה ידו תלוי לסור תלין / יכיה תרגומו (איך האבי חייך איט דער האנד גווינקט) ולדעת רבי מנחם המחירי שכתב׃ שנתתי יד לקבל תוכיח / והתן יחייך שכתב׃ ונקשתי לעוורכם במעשה ולנטות ידי להחזיק בכם יפי תרגומו (דיך האנד ביטן) וכן תרגמתיו בל״ז ולהנעים המלילה לך שמרתי הזמן העבר בלה״ק • והשרש נטה יש לו טעמים רבים לפי ענינו / ולפי המלות הסמוכות תלין / לטעמים יתורגם (וויגען) לפעמים (ביגן / נייגן) ולפעמים (אבבייגן / אבווייכן) תמנם אין כאן מקום לביאורים כאלה • (כה) ותפרעו / שרשו פרע טעמו הרחטון נסיגת אחור / ומזה למטפרע בלה״ז / והתשלומין הנקרא פרעון נגזר מזה / לפי שהוא השבת הדבר או הגמול לבעלו הראשון / וטעמו השני הוא מרי וביטול כמו כי פרוע / ומזה בפרוע פרעות כאשר תרגמו הרמב״ן ז״ל (זרריטונג) / וכאן טעמו המרי והביטול / לכן מתורגם (פֶרוועַרפֶט) • (כו) גם אני / החכמה מדברת כאיש נקם המשמח בנפול תוכיו׃

„ביטי אייך מייני האנד / נוכאנד אכטעט עס ; (כה)
„איהר פֿרוערפֿט אללי מייני ראהטשלעגי / וואללט
„מייני צורעפֿטוויזונג ניפֿט — (כו) וואָלאַן ! זא פֿרייא
„איך מיך אויך איירם פֿאללעם / שפאטטי איירר וועז
„אנגסט אייך איבר פֿעלליט . (כז) וועז אנגסט וויא
„דאנגר / וועטטר איבר אייך טאָבט / עלענד וויא וירבל /
„ווינד איבר אייך ברויזט / וועז לייד אונד דראַנגזאַל איבר
„אייך וויטהן . (כח) דאן וועדט אייהר מיך רופֿן /
„איך אנטוואָרטי ניפֿט — וועדט מיר פֿלעהען — פֿרי
„געבנם — איהר פֿינדט קיין גהער . (כט) צור שטראָפֿי
„דאש זיא קענטניסי האסטן / אן נאטטספורפֿט קיינן
נפאללן

באור

לכן לא זה נקמה המדה הגרועה כאשר ידענוה לנחנו / כי אם מצד תולדות החכמה לעזור כל זמן שמגמת האדם להדבק בה / למנע בהשליכו את מועלותיה לחרי גיוו כל זמן שהוא הולך בשרירות לבו והשעה משחקת לו / ובצר לו יכן עליה ויקש ממנה עזר / אז לא תוכל להיליו ועומדת מרחוק . והמשכיל יבין את נועם המליצה בפרשה הזאת איך הציג המלין את החכמה תחלה בקוראת בחוצות לבקש את האדם להתחבר אליה / וסיים בפיה גם הדברים לאמור : תשובו לתוכחתי הן שמריסם לי עוד עודני עומר לעזר לכם / עוד אביעה לכם רוחי / ואחר כל זאת / ספר את המאורעות אשר יקרנו את הכסילים / והחכמה מרחוק רואה את הסכנה והאסון / ואינה נושה יד לעזור . ישחרנני החיפוש והבקשה בעמל ושרש בקרת בלשון עבר שחר כמו / ושבו ושחרו אל (תהלים ע"ח) והטית חון לקבל תפלת המקפלל יקרת מצא / כמו דרשו ה' בהמצאו (ישעי' נ"ה) . (כט) החת / הכתוב הזה דבוק לשני פסוקים שלאחרין

„נפֿאללן האבן, (ל) מיינן ראהט ניכֿט וואללטן, מיינע
„אונטרוויזונג פֿראכֿטעטן; (לא) זא מענן זיא נון דיא
„פֿרובט איהרס וואנדלס גנישן, דער פֿאלגן איהרר
„ראהטשלעגי אוברזאטט ווערדן. (לב) איברמוהט דער
„טאהרן טערטעט זיא, שיינרוהי דער פֿראהלער רוכֿ-
„טעט זיא צו גרונדי. (לג) ווער אבר מיר גהאָרכֿט
„ווירד זיכֿר רוהן, פֿרייאָ אונד פֿורכֿט לאָז פֿאר
„אונגליק. "

ב (א) מיין זאהן! ווען דוא מייני לעהרי אננימסט,
מיינע גבאטי אים אינגרן בוואהרסט; (ב) דיין אהר
דער וויזהייט עפֿנסט, דיין הערץ צור פֿרנונפֿט לענקסט!
(ג) בלאָס נאך פֿרנונפֿט שטרעבסט, אונד איהרר לעהרי
בייפֿאל גיבסט; (ד) וויא זילבר זיא אויפֿזוכסט, וויא
אום קעסטליכֿס ערץ נאָך איהר נרעבסט; (ה) דאן
בנריפֿסט דוא וואס גאטטספֿורכֿט הייסט, ערלאנגסט
ערקענטנים גאטטעס. (ו) דען דער עוויגי גיבט וויז-
היט

באור

סלחתיו, וסעורו תחת כי שנאו דעת ויראת ה' לא
בחרו, יאכלו מפרי דרכם; תחת לא אבו לעצתי
נאצו כל תוכחתי, ממועצותיהם ישבעו. (לב) כי
משובת וכו', דרך המלין להניע בסוף כל פרשה מליצה
תחת כללית על כל מאכר דבר מקרם, ואמר כי מגד
קולדת משובת פתיי ושלות מכשיל, להחנד; ומקולדת
טוטע החכמה, לזכון בעת. ועטם משובה השקט
ושרירת הלב, וכן יתבאר ברוב מקומותיו בכתובים.

ב (א) בני, התוכחה לשון לב ל החכמה כי הוא מיסרת
את הלב ומשרשת את הירחה הכנימית ומנחלת עובה

נלחית

(ל) לֹא־אָבוּ לַעֲצָתִי נָאֲצוּ כָּל־תּוֹכַחְתִּי : (לא)
וְיֹאכְלוּ מִפְּרִי דַרְכָּם וּמִמֹּעֲצֹתֵיהֶם יִשְׂבָּעוּ :
(לב) כִּי מְשׁוּבַת פְּתָיִם תַּהַרְגֵם וְשַׁלְוַת כְּסִילִים
תְּאַבְּדֵם : (לג) וְשֹׁמֵעַ לִי יִשְׁכָּן־בֶּטַח וְשַׁאֲנַן
מִפַּחַד רָעָה :

ב בְּנִי אִם־תִּקַּח אֲמָרָי וּמִצְוֹתַי תִּצְפֹּן אִתָּךְ :
(ב) לְהַקְשִׁיב לַחָכְמָה אָזְנֶךָ תַּטֵּה לִבְּךָ
לַתְּבוּנָה : (ג) כִּי אִם לַבִּינָה תִקְרָא לַתְּבוּנָה
תִּתֵּן קוֹלֶךָ : (ד) אִם־תְּבַקְשֶׁנָּה כַּכֶּסֶף
וְכַמַּטְמוֹנִים תַּחְפְּשֶׂנָּה : (ה) אָז תָּבִין יִרְאַת יְהוָה
וְדַעַת אֱלֹהִים תִּמְצָא : (ו) כִּי־יְהוָה יִתֵּן חָכְמָה

ב׳ טעמים

מפיו

באור

נקיט / והכא הזהיר מאוד על לקבל החכמה מפיהם טובא /
ולא למען הקנדל פה בעיני הבריות לכן אמר ומצותי הצפון
אתך כלומר לקחת לוקח בלב (רעכט בהערלינגן) • (ב)
להטבונה תתן קולך / שתסכים עמה (מיהר בייאפאוו
גענגן) כי זה מדרך המסכימים על דבר תמר יעד בעיניהם
להריס קולם ע״י ההתפעלות הפנימיות אשר יעוררו את
הגיל • והא לך כלל נתן קול יותר בלשון עברי על הרמת
הקול ע״י התפעלות פנימיות אם לשמחה ואם לצער • כמו
ויתנו את קולם ויבכו (במדבר י״ד י׳) / וכן מבין עפאים
יתנו קול (תליס ק״ד י״ב) וכן והבונה תתן קולה (משלי
ח׳ ד׳) שניהם שהיו נושאות קול תוכחה / למען פעולת
נתן קול עם מלת היסס לגבול שלין כמו שכתוב כאן
להבונה תתן קולך פירושו הסכמה בלב ע״י ההתפעלות
הפנימות מלד משפע השכל • (ו) הוא מאמר מוסגר / לומר
כי החכמה תחווס ביראה ולא יתכן לקחתו בחוץ ולעווב את

מִפְּיו דַּעַת וּתְבוּנָה׃ (ז) וְצָפַן לַיְשָׁרִים תּוּשִׁיָּה
מָגֵן לְהֹלְכֵי תֹם׃ (ח) לִנְצֹר אָרְחוֹת מִשְׁפָּט
וְדֶרֶךְ חֲסִידָו יִשְׁמֹר׃ (ט) אָז תָּבִין צֶדֶק וּמִשְׁפָּט
וּמֵישָׁרִים כָּל־מַעְגַּל־טוֹב׃ (י) כִּי־תָבוֹא חָכְמָה
בְלִבֶּךָ וְדַעַת לְנַפְשְׁךָ יִנְעָם׃ (יא) מְזִמָּה תִשְׁמֹר
עָלֶיךָ תְּבוּנָה תִנְצְרָכָּה׃ (יב) לְהַצִּילְךָ מִדֶּרֶךְ
רָע מֵאִישׁ מְדַבֵּר תַּהְפֻּכוֹת׃ (יג) הָעֹזְבִים
אָרְחוֹת יֹשֶׁר לָלֶכֶת בְּדַרְכֵי־חֹשֶׁךְ׃ (יד)
הַשְּׂמֵחִים לַעֲשׂוֹת רָע יָגִילוּ בְּתַהְפֻּכוֹת רָע׃ (טו)
אֲשֶׁר אָרְחֹתֵיהֶם עִקְּשִׁים וְנִלְוָזִים בְּמַעְגְּלוֹתָם׃
(טז) לְהַצִּילְךָ מֵאִשָּׁה זָרָה מִנָּכְרִיָּה אֲמָרֶיהָ
הֶחֱלִיקָה׃ (יז) הָעֹזֶבֶת אַלּוּף נְעוּרֶיהָ וְאֶת־
בְּרִית אֱלֹהֶיהָ שָׁכֵחָה׃ (יח) כִּי שָׁחָה אֶל־

יצפן ק׳ • חסידיו ק׳ • ב׳ טעמים • ב׳ טעמים

מות

באור

לאחרת / והנה מניעות על למדם בהיטיר את מעשיו ואת דרכיו / ומתולדותיהן שנצור למדם ארחות המשפט והאמיתי שומר את חוריהם • (ט) והולך לספר את תהלוכות החכמה ומעלותיה / בהצילה את שוחריה מפחי תרשעים והעקשים / ומהדחת הנשה יצר תסיתנו ללכת דרך לא טוב • (יז) העוזבת אלוף נעוריה / מה יפה המליצה הזאת בכורות במאמרים קצרים את הרע יצר יסיג את חומדי הניתוף / המחבל את בריחות הגוף ומשחית את הנפש לדרגון עולם / בהפיר את הברית בין אלהים ואנשים • (יח) אמר אל מן הברית : מלת כי בראש הכתוב הזה היא מלת נתינת הטעם על הכתוב הקודם /

ומלת

היט ׳ אויס זיינם מונדי שטרעמט קענטנים אונד פֿר־
נופֿט ; (ז) פֿרליהט זיא דען רעכטשאפֿנן אלם שוצ־
וועהר ׳ אלם שילד דען רעדליך וואנדלנדן ; (ח) זיא
בוואכֿן דיא פֿאדי דעם רעכטם ׳ ער ׳ דען ווינג זיינר
חיליגן .] (ט) לערנסט ערקענען ביללינקויט ׳ רעכט
אונד רעכטשאפֿנהיט ׳ יעדן לעבליכֿן שריטט . (י) ווען
דיין הערץ ווייזהיט פֿאסט ׳ אונד קענטנים דיינר זעעלי־
אננגעהם ווירד ; (יא) זיא וואכֿט פֿארזיכֿטיגקיט איבר
דיך ׳ אונד פֿרנונפֿט בוואהרט דיך ׳ (יב) רעטטן דיך
פֿאם פֿרדערבליכֿם וועגי ׳ פֿאם מענשן דער גלייסנערוש
שפריכֿט ; (יג) פֿאן דענן וועלכֿי גראדן וועג פֿרלאסן ׳
אום פֿינסטרי שטייני צו וואנדלן ׳ (יד) דיא זיך פֿרייאן
איבלם אויסצואיבן ׳ אונד בייא יעדם אונפֿאלל פֿראהלאקן ;
(טו) פֿאן מענשן דערן וועגי שיף זינד ׳ דיא פֿאן גראדר
באהני אבווייכן . (טז) רעטטן דיך אויך פֿאן יענם פֿר־
וארפֿנן וויבי ׳ פֿאן יענר פֿרעמדן ׳ מיט גלאטטר צונגי ׳
(יז) דיא איהרן יוגענד ׳ גענאָם פֿרלעסט ׳ אונד דען בונד
איהרם גאטטעם פֿרגיסט . (יח) פֿירוואהר ! זיינר הויז

נייגט

באור

ומלת מות היא השחתת הגוף ובריאתו ומלת מעגל מסרם
עגל (רונד ׳ גוועלבט) ׳ ומוש תאר ניופי החסה ותכונת
גופה ויתכן לפרש מלת מעגלותיה ע״ד הוס (רייני) ולפי
דבריו יהי׳ תרגום הכתוב (מינדסטם זיא מיהר הויז דעם
פֿרדערבן פֿריי׳ גיבט ׳ מונד מיהרי רייני דען עטטנפֿרפֿטן)
לשמר ירחקי להגיד בתוך התרגום סברות כולה ׳ למען
לא יקרה עלי הקורא ׳ חלשון שמענו לא שערוש מנותינו .

למען

ניגט זיך צור טאדטן, גרופט, אזהרי שריטטי צו דען
אונטראידישן. (יט) אללי דיא אזהר הויז בטרעטן
קעהרן ניכט צוריק, שרייבן ניא ווידר דען לעבנספאד.
(כ) דרום גיהי דוא דען ווע דער פראממן, פאלגי דען
שטיגן דער גרעכטן. (כא) גרעכטי זאללן דיא ערדי
בוואהנן, אונד דיא פראממן, דרויף פרבליבן. (כב)
פרעכלר אבר ווערדן פאן דער ערדי אויסגראטעט, אונד
דיא טרייולאזן פאן איהר ווענגפענט.

ב (א) מיין זאהן! פרגיס מייני לעהרי ניכט, לאס דיין
הערץ מייני גבאטי אויפבוואהרן. (ב) דען זיא
ברינגן דיר לאנגעס לעבן, גזונדי יאהרי אונד פיל גליק-
זעליגקייט. (ג) עדלמוהט אונד טרייאי מיסן דיך ניא
פרלאסן, הענגי זיא אום דיינן האלז, שרייבי זיא אויף
דיינן ברוסטשילד. (ד) דען פינדסט דוא גונסט אונד
וואהלגפאללן אין גאטטעם אונד מענשן אויגן. (ה) פר-
טרויאי אויף גאטט מיט גאנצעם הערצן, אונד שטיצי
דיך אויף אייגני איינזיכט ניא. (ו) אין אללם טוהן אונד
לאסן מערקי אויף איהן, עד ווירד דיא ווענגי דיר עבנען.

האלטי

באור

(ב) לפען, (דרוק) אם תרצה להשיג המכלית העוב
אשר זכרתי מקודם, תלך בדרך עוניש ז ויהיה המעשה
העובה המסובב, והעובה אשר ינחל בה האדם המכלית.
ועיין בהקדמת אור לנתיבה לרבנו משה בן מכאם זצ"ל.

ג (א) בני, לאחרי הורותו לקחת חכמה והזיר לשמרה
לבל ישכחנה. (ב) שנות חיים, וכי יש לך מניס

מחיים

מָוֶת בֵּיתָהּ וְאֶל־רְפָאִים מַעְגְּלֹתֶיהָ׃ (יט) כָּל־
בָּאֶיהָ לֹא יְשׁוּבוּן וְלֹא יַשִּׂיגוּ אָרְחוֹת חַיִּים׃
(כ) לְמַעַן תֵּלֵךְ בְּדֶרֶךְ טוֹבִים וְאָרְחוֹת צַדִּיקִים
תִּשְׁמֹר׃ (כא) כִּי־יְשָׁרִים יִשְׁכְּנוּ־אָרֶץ וּתְמִימִים
יִוָּתְרוּ בָהּ׃ (כב) וּרְשָׁעִים מֵאֶרֶץ יִכָּרֵתוּ
וּבוֹגְדִים יִסָּחُוּ מִמֶּנָּה׃

ג בְּנִי תּוֹרָתִי אַל־תִּשְׁכָּח וּמִצְוֹתַי יִצֹּר לִבֶּךָ׃
(ב) כִּי אֹרֶךְ יָמִים וּשְׁנוֹת חַיִּים וְשָׁלוֹם
יוֹסִיפוּ לָךְ׃ (ג) חֶסֶד וֶאֱמֶת אַל־יַעַזְבֻךָ קָשְׁרֵם
עַל־גַּרְגְּרֹתֶיךָ כָּתְבֵם עַל־לוּחַ לִבֶּךָ׃ (ד)
וּמְצָא־חֵן וְשֵׂכֶל טוֹב בְּעֵינֵי אֱלֹהִים וְאָדָם׃
(ה) בְּטַח אֶל־יְהוָה בְּכָל־לִבֶּךָ וְאֶל־בִּינָתְךָ
אַל־תִּשָּׁעֵן׃ (ו) בְּכָל־דְּרָכֶיךָ דָעֵהוּ וְהוּא
יְיַשֵּׁר אֹרְחֹתֶיךָ׃ (ז) אַל־תְּהִי חָכָם בְּעֵינֶיךָ

באור

שחיים של חיים, שלא יורה כח על בריית הגוף מבלי יסורין ונער כמשמרם ז"ל שנים של נער חיים של חיים, וכן מתורגם בל"ע. (ג) קשרם על גרגותיך, ר"ל שיהיו עמו תמיד לנכח עיניו כעניקים ולוח על הלב, לבל ילוז ממנו. (ד) חן ושכל טוב, שרש שכל יורה לפעמים על המאר והיופי הנחמד למראה, כמו טובת שכל (שמואל ג' כ"ה) ועיין מה שכתוב בבאור ס' בראשית להרמב"ן ז"ל (פרשה ג' פסוק ו'), ובמשלח לשנת תקמ"ד רבו עליו הפרושים עיין שם. ואנכי פניתי לדברי החכם ז"ל כי המה פשוטים וקרובים אל השכל, ותרגמתי (ומהול גפמון, גוסט, מנוצחן). (ז) אל תהי, ים

יְרָא אֶת־יְהוָה וְסוּר מֵרָע׃ (ח) רִפְאוּת תְּהִי
לְשָׁרֶךָ וְשִׁקּוּי לְעַצְמוֹתֶיךָ׃ (ט) כַּבֵּד אֶת־יְהוָה
מֵהוֹנֶךָ וּמֵרֵאשִׁית כָּל־תְּבוּאָתֶךָ׃ (י) וְיִמָּלְאוּ
אֲסָמֶיךָ שָׂבָע וְתִירוֹשׁ יְקָבֶיךָ יְפָרֹצוּ׃ (יא)
מוּסַר יְהוָה בְּנִי אַל־תִּמְאָס וְאַל־תָּקֹץ
בְּתוֹכַחְתּוֹ׃ (יב) כִּי אֶת אֲשֶׁר־יֶאֱהַב יְהוָה
יוֹכִיחַ וּכְאָב אֶת־בֵּן יִרְצֶה׃ (יג) אַשְׁרֵי אָדָם
מָצָא חָכְמָה וְאָדָם יָפִיק תְּבוּנָה׃ (יד) כִּי טוֹב
סַחְרָהּ מִסְּחַר־כָּסֶף וּמֵחָרוּץ תְּבוּאָתָהּ׃ (טו)
יְקָרָה הִיא מִפְּנִינִים וְכָל־חֲפָצֶיךָ לֹא יִשְׁווּ־
בָהּ׃ (טז) אֹרֶךְ יָמִים בִּימִינָהּ בִּשְׂמֹאולָהּ עֹשֶׁר

באור

לך תדש הכתוב מלא חכמתו ברוס לבנו לשמור חכמתי וידעתי בחור בעוב ומשום ברע, לא תירא מפחדת רשע ומלחמת לגיס תסר יסיתוני לעשות כמעשיהם, וסופו לנפול בדשתם ג. לכן תמר ירא את ה׳ וסור מרע כי העקר היא הירתה, וזה שתמרו תו״ל כל שחכמתו קודמת לירתת חטאו אין חכמתו מתקיימת. (ח) רפאות, יש לך שלשה מיני רפואות, רפואות מגרשות החולי, ורפואות מונעות החולי, ורפואות מחזיקות הבריאות, ועל המגרשות החולי נומן שנאמרים ע״י בשר ודם ע״פ רוב יבואו במקרה בדברי פיעל, וכאן כוון על מחזיקות הבריאות שנאמרים לעשות שיקוי לכן תרגמתי בל״ע (היגיעמאי שטערקונג). (יא) אל תמאס, הוסיר את התדש בומן יסורין שתין עליו לפשפש במעשיו ולתקור אחרי הסבות הגורמות לומן, כי אין יסורין בלא חטא שגגה או מוד, שומר נפשו ממלאות

(ז) האלטי דיך ניא פֿיר ווייז, פֿירכטי גאטט אונד מיידי
דאם בעזי. (ח) דיס איזט היילואמי שטערקונג דיינם
פֿלייזשי, פֿרישר זאפֿט דיינם גביינע. (ט) אפֿפֿרי דעם
עוויגן פֿאן דיינם גוטי, פֿאן דיינר פֿירכטי ערשטלינגי;
(י) דאן ווערדן דייני שפייכר שטעטם איברפֿלום האבן,
אונד פֿאם מאסטי דייני קעלטר איבֿרשטרעהמן. (יא)
מיין זאהן! שעטצי דיא צוכטיגונג נאטטעם ניכט
געריגע, מודרי ניכט ווען ער דיך שטראפֿט. (יב) דער
עווינגי צוכטיגט נור אוים ליבי, ווי אין פֿאטר דער זיינן
זאהן בעסרן ווייל. (יג) היל דעם מאנני דער ווייזהייט
גפֿונדן, היל דעם מענשן דער לעהרי דער פֿרגונפֿט
פֿרבריישעט! (יד) אָ, איהר ערווערב איזט בעסר דען
געלד ערווערבן, איהר גווין העהער דען גרינגן גאלד.
(טו) זיא איזט קעסטליכֿר דען פערלן, אלליעם וואם
דוא פֿיר וועהרט העלטסט קעמט איהר ניכט גלייך.
(טז) אין איהרר רעכטן איזט לאנגם לעבן, רייכטוהם

אונד

באור

כריזו במחלוים קצי העכול ומוגע מעלמו רבוי תלוות
המוקרות ישמר מחלוים רבים ונחמגים, ולכן בומן סיסורין
בתין על הלדם לל ימלם גם לממור: מקרה הוא וכמקרה
לחד לכל, כי לם יתקור לחרי סנתם במעשיו חולי יסיר
הסנתם ומחלין יוום המסובב. וכן לל יעיל הלדם דברים
כלפי מעלה בעבור על רחמו יסורין, ומלין לחסר לת כן
לגד עלמה ימלל, כי לם ידע כי למען להבת ה' לם בניו
יוכיחם למען הלרף לבוחם ליראתו לטובתם כל הימים.
תקין בתו"ל עניני לוקה ולרה (בן מלך), וכן נתרגמה

אונד עהרי אין דער לינקן · (יז) איהרי וועגי זינד וועגי
דער אנמוהטי · אין אללן איהרן שטייגן הערשט זעליגי
קייט · (יח) איין בוים דעם לעבנם אללן דיא זיא ער־
גרייפן · דיא זיא פפלעגן זינד זעליג · —

(יט) מיט ווייזהייט האט דער עוויגי דען ערדבאלל
גגרינדט · דיא היממל גשפאנט מיט פרנוגפט · (כ) דורך
זייני אללווייסנהייט שוועללן אצעאני אויף · אונד וואלקן
טרייפלן טויא · —

(כא) מיין זאהן ! דאש זיא דיינם אויגי ניא ענטרוקט
וועהרדן · אפטי שטעטם אויף טוגנד אונד פארזיטיגקייט
(כב) זיא וועהרדן דיינם גייסטי לעבן · דיינם האלזי קליי־
אדיעז זין · (כג) דוא וואנדלסט דאן דיינן וועג זיכר
פארט · דיין פוס שטעסט נידגנד אן · (כד) לעגסט דיך
נידר

באור

משלי ג"ל · (יט) שני כתובים הללו משה נפרדים מענין
שלפניהם ושלאחריהם · ומשה תהלת החכמה ליקר וגדולת
עלמוקה תשר וכר החכם מדי דברו בה · ובם דברים יקרי
לערך מגביהים את לב התלמיד להבורק ע"י הגבריאה
תשר נעשקה בחכמתו יתברך · ומה מלוד הפליגו המפרשים
והלבו דרך רחוקה בענין הזה זה בכה וזה בכה · ולקוטר
דברים תבאר לך תכני את תשר מלאתי בם · הנה לפי
רחות הענין בלי הכללה ועיון בחקי החכמה · יהיה מקולדות
כדור גדול וכבד כבדור התלוי על בלימה להיות נופל
ויורד בלי תכלית · ובן לא יתכן לפי רחות הענין להיות
חומר דק ובסיר מעורב מחלקי היבודות להיות פרום בפעת
מעל לרחבנו תמיד בתשר אנו רואים את רקיע השמים ·

ונם

וְכָבוֹד׃ (יו) דְּרָכֶיהָ דַרְכֵי־נֹעַם וְכָל־נְתִיבוֹתֶיהָ
שָׁלוֹם׃ (יח) עֵץ־חַיִּים הִיא לַמַּחֲזִיקִים בָּהּ
וְתֹמְכֶיהָ מְאֻשָּׁר׃ (יט) יְהוָה בְּחָכְמָה יָסַד
אָרֶץ כּוֹנֵן שָׁמַיִם בִּתְבוּנָה׃ (כ) בְּדַעְתּוֹ תְהוֹמוֹת
נִבְקָעוּ וּשְׁחָקִים יִרְעֲפוּ־טָל׃ (כא) בְּנִי אַל־
יָלוּזוּ מֵעֵינֶיךָ נְצֹר תּוּשִׁיָּה וּמְזִמָּה׃ (כב) וְיִהְיוּ
חַיִּים לְנַפְשֶׁךָ וְחֵן לְגַרְגְּרֹתֶיךָ׃ (כג) אָז תֵּלֵךְ
לָבֶטַח דַּרְכֶּךָ וְרַגְלְךָ לֹא תִגּוֹף׃ (כד) אִם־

כ׳ טעמים

תשכב

באור

וגם אם תסתכל בתולדות המים ירדו תמיד ולא יעלו
גם יתקבלו תמיד ויתחברו לתם על קלתם למקום אחת בעת
יבהו תהלה ׃ וכל זאת כדור הארץ הולך וסובב תמיד בגלגלו
ולא ישנה את תפקידו ׃ כידוע למשכילים בחכמת הטבע
ויודעי תקי הבריאה כחי הכבדות והמשכה והבריחה (צענטרי־
פעטאל מוד צענטריפוגאל קראפט) שהי תפעל לכדור הזה
לזוע מגבול תסר נגבל בעדו בחק החכמה התומרת ׃ עד
תם תבא ולא תוסיף ׃ וכן יתחלפו שחקים כוילון פרום על
רחשיו בסבת חלקיתם תסר נתנו שתה תסר לעומתם יעוררו
ויחזקו להקימם בדמותם וכללתם כידוע שתן תיתו לפעלי
חכמי תערת"לקניג ׃ וגם היש יעלה תעלה עד עסותו תריס
נגנונים נגנונים כידוע לחכמי הידרא"לקניע והידר"ליק ׃
ומים העליונים ירדו תשה טיפות עיפות כזיעה הנוטפת
תעל הגוף כתסר ינסו לעשות בעלי הכימי"ה ׃ כן כל חלה
תדברים הנרתש לנו כהפכים הולכים ופועלים תסדור ימי
בתחלתית בתסר גזרה עליהם חכמתו ית׳ ועליהם נתמרו הכ׳
כתובים תהלה ׃ ועתה קרא תת התרגום ותניגש ׃ (כב)
חיים לנפשך בלה גזה שתקושרים והמומה שהם לרוח המתעגש

תִּשְׁכַּב לֹא תִפְחָד וְשָׁכַבְתָּ וְעָרְבָה שְׁנָתֶךָ׃
(כה) אַל־תִּירָא מִפַּחַד פִּתְאֹם וּמִשֹּׁאַת רְשָׁעִים
כִּי תָבוֹא׃ (כו) כִּי־יְהוָה יִהְיֶה בְכִסְלֶךָ וְשָׁמַר
רַגְלְךָ מִלָּכֶד׃ (כז) אַל־תִּמְנַע־טוֹב מִבְּעָלָיו
בִּהְיוֹת לְאֵל יָדְךָ לַעֲשׂוֹת׃ (כח) אַל־תֹּאמַר
לְרֵעֲךָ׀ לֵךְ וָשׁוּב וּמָחָר אֶתֵּן וְיֵשׁ אִתָּךְ׃
(כט) אַל־תַּחְרֹשׁ עַל־רֵעֲךָ רָעָה וְהוּא־יוֹשֵׁב
לָבֶטַח אִתָּךְ׃ (ל) אַל־תָּרוֹב עִם־אָדָם חִנָּם
אִם־לֹא גָמָלְךָ רָעָה׃ (לא) אַל־תְּקַנֵּא בְּאִישׁ
חָמָס וְאַל־תִּבְחַר בְּכָל־דְּרָכָיו׃ (לב) כִּי
תוֹעֲבַת יְהוָה נָלוֹז וְאֶת־יְשָׁרִים סודו׃ (לג)
מְאֵרַת יְהוָה בְּבֵית רָשָׁע וּנְוֵה צַדִּיקִים יְבָרֵךְ׃
(לד) אִם־לַלֵּצִים הוּא יָלִיץ וְלַעֲנִיִּים יִתֶּן־חֵן׃
(לה) כָּבוֹד חֲכָמִים יְנַחֲלוּ וְכְסִילִים מֵרִים קָלוֹן׃

ד שִׁמְעוּ בָנִים מוּסַר אָב וְהַקְשִׁיבוּ לָדַעַת
"תיר" : יתיר" . תריב ק' . ולעגוים ק'
בינה

באור

וכשרון המעשה ישיגו תוכך מג' פנים מלך שהם נותנים חיים
אל הנפש ומשבחים אותם לב האדם להיות נוח ושקט בכל
מעשועי העולם ומקריו / וגם נותנים לו כבוד והכבה נעימי
הבריות וזה חן לגרגרותיך . (כד) הזהיר בשלשה פסוקים
ההולכים ובאים על שלש מדות רעות אשר ישחיתו את לב
האדם אחת על פי שהלבה בו רוח חכמה / והם תריסת רעה /
ושנאת חנם / וקנאת האדם והגזלנה / (לד) אם / היא
מלת הקריאה נגודת מגרש אמן ועשמו באמת (בן מלך) .
(לה) כבוד / מחלק הקודש בפסוק הזה נכה עניני שהוא
מלשון ויהם הולעים ושרש רמם .

נפרשה

נידר ׳ פֿירפֿטסט ניפֿטס ׳ דוא לינסט אונד שלעפֿסט זים ;
(כה) פֿירפֿטסט ניפֿט פֿלעטצלידן שרעקן ׳ ניפֿט דער
פֿרעפֿלר איבערפֿאלל ; (כו) דען דער עוויגי איזט דייני
צופֿרוידט ׳ ער בוואהרט דיינן פֿוס פֿאר שלינגן · (כז)
פֿרוזאגי דעם דירפֿטיגן דיא נאבי ניפֿט ׳ ווען נאטט דאס
פֿרמעגן דיר נשענקט · (כח) זאגי אויך דיינם פֿרייגדי
ניפֿט : הייטי גהי ׳ מארגן קאמסי ווייל איפֿס דיר גיבן ׳
וועז דוא עם גלייך יעטצן אים בזיץ האסט · (כט) העקי
ניא איבלי גדאנקן איבר דיינן נעבנמענשן אויס ׳ דער
רוהיג נעבן דיר זיטצט · (ל) האדרע מיט קיינם מענשן
אהני אורזאכי ׳ ער האבי דיר דען לוידם גטאהן · (לא)
בנירי ניא דען גוואלטטעהטיגן ׳ אונד וועהלי קייני זיינר
וועגי · (לב) דער אבטרינניגי איזט דעם עווינן אייז גרייל ׳
דיא רעפֿטשאפֿנן זינד זייני פֿרטרויטי · (לג) גאטטס
פֿלייך הערשט אים הויזי דער לאפֿטרהאפֿטן ׳ דיא
וואהנונג דער גרעפֿטן זעגנט ער · (לד) וואהרליך ׳
דיא שפֿעטטר כואכט ער פֿרי׳עפֿטליך ׳ דען בשיידנן שאפֿט
ער אנזעהן · (לה) נאכרוהם בלייבט דער וויזן ערבי ׳
דיא טאהרן אבר פֿרוועזן אין שמאך ·

ד (א) הארפֿט ׳ א קינדר ! אהויף דיא לעהרי אייגם
פֿאטרס ׳ זייט אויפֿמערקזאם ׳ וויא איהר דיא פֿר׳
גונפֿט

באור

ד (א) נפרשה הוקת ידבר החכם אל שומעיו כאב לבניו
לתת בלבם תשוקה אל החכמה ׳ ולכן אמר מוסר אב
ותרגמקיו (מייגע פֿאטצרם) כי בזמן שהמורה ילמד את
תלמידיו למען טובתם בלי שום פניה אחרת יתכן לקרותו
נפס

משלי ד

נופֿט גבויכן זאללט · (ב) איך גיב אייך גוטס בייא
שפיל , פֿרנאכלעסיגט מייני אונטרוויזונג ניכֿט · (ג) איך
ווער אין ליבלינגסזאהן מיינם פֿאטער , אין צערטליכֿם
איינציגם קינד מיינר מוטטר · (ד) ער בלעהרטי מיך
פֿאלגנדרגשטאלט „בחערציגי דיזי מייני ווארטי , פֿאלגי
„מייני גבאטי אוך דש דוא גליקליך זייאסט · (ה) ער
„ווערבי ווייזהייט , ערווערבי פֿרנונפֿט , פֿרגים מיינר
„לעהרן ניכֿט אונד וויכֿי ניא פֿאן איהנן · (ו) פֿרנאכ
„לעסיגי זיא (דיא ווייזהייט) ניכֿט , זיא בהיטעט דיך ;
„ליבי זיא , זיא שיטצט דיך · (ז) דער ווייזהייט אנ
„פֿאנג איזט ווייזהייט הערן , אום אללם גוט שאפֿי חר
„פֿרניפֿטיגי קענטנים · (ח) שעטצי זיא האך , זיא ווירד
„דיך ערהעבן ; ליבקאזי איהר , זיא מאכט דיך עהר
„ווירדיג · (ט) זעטצט אוך דיין הויפט הערליכֿם
„דיאדעם , קרענט מיט פרעכֿטיגר קראני דיך · (י)
„פֿאלגי , מיין זאהן ! אונד נים מייני לעהרן אן , זיא
„ברינגן דיר פֿילע גליקליכֿי יאהרי · (יא) איך האבי דיר
„דען ווגג צור ווייזהייט גצייגט , דיך גלייטעט אוך
„גראדי באהן · (יב) גשהכט דוא לאנגזאם , דייני

שריטטי

באור

נפש אב , וכן וישימני לאב לפרעה · לדעת בינה עיין
בהקדמתי · (ב) לקח , הוא מוסר תדין תסר יסבר בהמשך
הפרשה , ולכן תרגמתיו (בייטשפיל) · (ד) יתמך דברי
לבך , הסעור , יתמך לבך תם הדברים תסר תנכי דובר לך ,
(ז) ראשית חכמה קנה חכמה , יש לפרשו בכמה
חופנים , ח' תרגם לומר שתכלית כל החכמה היא קנין
החכמה

בִּינָה׃ (ב) כִּי לֶקַח טוֹב נָתַתִּי לָכֶם תּוֹרָתִי
אַל־תַּעֲזֹבוּ׃ (ג) כִּי־בֵן הָיִיתִי לְאָבִי רַךְ וְיָחִיד
לִפְנֵי אִמִּי׃ (ד) וַיֹּרֵנִי וַיֹּאמֶר לִי יִתְמָךְ־דְּבָרַי
לִבֶּךָ שְׁמֹר מִצְוֹתַי וֶחְיֵה׃ (ה) קְנֵה חָכְמָה
קְנֵה בִינָה אַל־תִּשְׁכַּח וְאַל־תֵּט מֵאִמְרֵי־פִי׃
(ו) אַל־תַּעַזְבֶהָ וְתִשְׁמְרֶךָ אֱהָבֶהָ וְתִצְּרֶךָּ׃ (ז)
רֵאשִׁית חָכְמָה קְנֵה חָכְמָה וּבְכָל־קִנְיָנְךָ קְנֵה
בִינָה׃ (ח) סַלְסְלֶהָ וְתָרוֹמְמֶךָּ תְּכַבְּדֶךָּ כִּי
תְחַבְּקֶנָּה׃ (ט) תִּתֶּן לְרֹאשְׁךָ לִוְיַת־חֵן עֲטֶרֶת
תְּפָאֶרֶת תְּמַגְּנֶךָּ׃ (י) שְׁמַע בְּנִי וְקַח אִמָרָי
וְיִרְבּוּ לְךָ שְׁנוֹת חַיִּים׃ (יא) בְּדֶרֶךְ חָכְמָה
הוֹרְתִיךָ הִדְרַכְתִּיךָ בְּמַעְגְּלֵי־יֹשֶׁר׃ (יב) בְּלֶכְתְּךָ

לא

באור

החכמה בעצמה אשר שכרה גדול / כי פעמים רבים מצאנו שבעלי לשון עבר משתמשים במלת ראשית תחת תכלית • והיה ראוי לתרגם לפי זה (דעה ותיהויט זוועק מיט וויהויט ערווערבן) • ג׳ יתכן להיות כוונתו לאמור שרוב למודי החכמה הוא להזהיר על הצעל לקנות חכמה / והיה ראוי לתרגם (הויפט זעהרי דער וויהויט מיוט ערווערבי דיר וויהויט !) שאל תשאל אחרי תועלתה ושוב הנסתעף ממנה / כי אם תלמוד ותחקור ותו הטוב יצא לך מעצמו • ואנכי תרגמתיו בלשון הסובל כל הכוונות האלה / וקרוב לדברי הכתוב מאד • (ח) סלסלה שרשו כלל וגם בכפל הפ״ע בענין פיעל לחזק הפעולה • (יב) הכתוב הזה מביע רב טוב לקורהו / כי יש לך בני אדם הירוים לקחת חכמה מפיהם תכונתם ומוסר ופוחדים תולי

לא

לְאֹ־יַצֵּר צַעֲדֶךָ וְאִם־תָּרוּץ לֹא תִכָּשֵׁל : (יג)
הַחֲזֵק בַּמּוּסָר אַל־תֶּרֶף נִצְרָהּ כִּי־הִיא חַיֶּיךָ :
(יד) בְּאֹרַח רְשָׁעִים אַל־תָּבֹא וְאַל־תֵּאַשֵּׁר
בְּדֶרֶךְ רָעִים : (טו) פְּרָעֵהוּ אַל־תַּעֲבָר־בּוֹ שְׁטֵה
מֵעָלָיו וַעֲבֹר : (טז) כִּי לֹא יִשְׁנוּ אִם־לֹא יָרֵעוּ
וְנִגְוְלָה שְׁנָתָם אִם־לֹא יַכְשִׁילוּ : (יז) כִּי לֶחֶמוּ
לֶחֶם רֶשַׁע וְיֵין חֲמָסִים יִשְׁתּוּ : (יח) וְאֹרַח
צַדִּיקִים כְּאוֹר נֹגַהּ הוֹלֵךְ וָאוֹר עַד־נָכוֹן הַיּוֹם :
(יט) דֶּרֶךְ רְשָׁעִים כָּאֲפֵלָה לֹא יָדְעוּ בַּמֶּה
יִכָּשֵׁלוּ : (כ) בְּנִי לְדְבָרַי הַקְשִׁיבָה לַאֲמָרַי הַט

יכשלו קרי

אזנך

באור

לא יסיגו את תכלית החכמה כי רבה היא, לומר מתולדות החכמה להיות שוה לכל דורשיה ויסיג בעל הלחם הלבנה ע"י התמדתו אף בלכתו לאט מה שיסיג בעל הלחם החטומה בוריותו. והוריו ומהיר במלאכתו לא יירש מכשלון אם נסקעה חכמה לחמתים בלבו. (יד) יתכן להיות תוהרה לחכמים בעיניהם התומרים עם דעתם אלך ועם לגיס לגורה ובכל זאת לא תחתים מעללי, לכן לומר לא תאשר בדרך רעים, כלומר לא תוכל היות יסר בלבבך דרכם ונתחברך עמהם. כן דעת אחד מריעי, אך תוכני שמרתי את הפשוט, ותרגומי סובלת גם את הכוונה הזאת, ושרשו אשר כמו באשורו אחזה רגלי. (טו) פרעהו, שרשו פרע ועטרו העויבה ונסיגת אחור כמו למפרע נדברי חז"ל. (יז) כי לחמו לחם רשע, כבר הקדמתי לך שלפעמים יבואו בזה הספר מלילות בכפל המלות ועניינים שונים בלשון נופל על לשון (וומרטשפיל) והוא לך אחת

מהמלילות

„שריטטי זינד ניכט צו קורץ ; לייגפֿט דוא שעלט ,
„דוא שטאלפרסט ניכט . (יג) האלטי פֿעסט אן זיטטי
„לעהרי , לאס ניכט אב ; נים זיא אין אכט , זיא איזט
„דיין לעבן . (יד) געהי ניכט אין דער פֿרעפֿלר שטראסן ,
„טריטט ניכט דען וועג דער רוכלאזן . (טו) לאס איהן
„פֿאהרן נעהי ניכט דורך ; וויכי איהן אוים , אונד נעהי
„דיינן וועג . (טז) דיא באזהאפֿטן ענטשלאפֿן ניכט
„אהני איבלס צו טוהן , בלייבן שלאפֿלאז וען זיא
„ניכט הינטרנאנן . (יז) זיא נעהרן זיך פֿאן גאטלאזעס
„בראדטע , מרינקן וויין דעס פֿרעפֿלס . (יח) דער
„פֿראממן פֿפֿאד איזט הייטר וויא מאנדן ליכט דאס
„פֿארט לייכטעט ביז אן דען העלן טאג . (יט) דער
„וועג דער פֿרעפֿלר איזט שטאק דונקלי פֿינסטרנים ,
„זיא שטאלפרן אונפֿרזעהנס . (כ) מיין זאהן ! הארך
„אויף מייני וואדטי , נייגי דיין אהר מיינן רעדן . (כא)

דאש

באור

מסמלינות הלא , לחם הוא המזון בלשון עברי , ונס מלחמה ומריבה נגזר מזרם זה ויכי׳ ל״כ טעם לחמו שהם אוכלים ושקפרנסים מלחם רשע ר״ל מרינת רשע כלו׳ אמר שהמלחמה היא לחמם , ויין חמסים שם חמס הוא גזל ועושק ונס יסתמם העברי בזרם זה על הפלגת פרי הגפן לפי שיש נפשלים כל גרכם תרגה כמו יחמוס כגפן בפרו , ולוחת שמם פה בלשון חמס המסתמע לקרי חפי . לחמם לא ניתן להעתיקו כן בלשון אחר . (יח) כאור נגה , הוא הירח הנקרא נגה בעבור קבלו את אורו מן השמש , ועיין במחסף תקמ״ה מה שכתב המלין ר׳ הירץ וויזל בנדר השם הזה . הולך ואור כמו הולך ומאיר והוא ביבוי .

„דאש זיא דיינם אויגי ניא ענטריקט וועדן, בוואהרי
„זיא אים אינרסטן דיינם הערצנם. (כב) זיא זינד לעבן
„דעם הערצן דאס זיא פֿאסט, אונד דעם גאנצן קערפר
„גזונדהייט. (כג) פֿארצינגליך וואכזאם זייא אויף דען
„הערץ; דען עם איזט דיא לעבנסקוועלי. (כד) גיב
„קייני גל־ענגהייט דיך צו פֿרליימדן, ענטפֿערני יעדן
„אנלאם דיך אינם גרעדי צו בריגנן. (כה) דייני אויגן
„מעסן איממר פֿארוועדטם הין זעהן, דייני בליקי איכיר
„גראדאויס גריכטעט זיין. (כו) מיט דיינם פֿוסטעם
„שריטט, אונד בשטיממי אללי דייני וועגי. (כז) ווייכי
„וועדר רעכטם נאך לינקם אב, פֿאם לאסטר ענטצייך
„דיינן פֿום.

ה (א) „מיין זאהן! הער אויף מייני ווייזי לעהרי,
„מיינר פֿרעניפֿטיגן פֿארשריפֿט נייגי דיין אהר. (ב)
„דאש דוא אכטעסט אויף נהיימי אנשלעגי, אונר

ווים עסט

באור

(כג) מכל משמר וכו', תכלית כל חכמה וכל דעת
היא להצריך את לב האדם, כמאמר ר' יותנן ב"ו על ר"ש
בן ערך רואה אני את דברי רבב"ע יותר מכולם על אמרו
שהלב הטוב הוא דרך טובה שידבק בני האדם. (כד) הסר
ע"י מעשיך לא תתן יד ללכת לעקם פיהם עליך. וזה
מאמר מיוחד בלשון עבר לכנות הלשון הרע והלילנות עקשות
פה (דען אונד פֿרלעדרן) כי דרך הלצים לעקם את פיהם
למען הורות בתנועת זאת נוון ולצנות. וכן לזות שפתים
(שיפי ליפפן אמכן) מצרף לזה וסיף הנעייה מדרך היסר.
ואמר הרחק ממך, ר"ל שתמנע מלחקך כל מעשה אשר

תגע

אָזְנֶךָ׃ (כא) אַל־יַלִּיזוּ מֵעֵינֶיךָ שָׁמְרֵם בְּתוֹךְ
לִבֶּךָ׃ (כב) כִּי־חַיִּים הֵם לְמֹצְאֵיהֶם וּלְכָל־
בְּשָׂרוֹ מַרְפֵּא׃ (כג) מִכָּל־מִשְׁמָר נְצֹר לִבֶּךָ
כִּי מִמֶּנּוּ תּוֹצְאוֹת חַיִּים׃ (כד) הָסֵר מִמְּךָ
עִקְּשׁוּת פֶּה וְלֹזוּת שְׂפָתַיִם הַרְחֵק מִמֶּךָּ׃ (כה)
עֵינֶיךָ לְנֹכַח יַבִּיטוּ וְעַפְעַפֶּיךָ יַיְשִׁירוּ נֶגְדֶּךָ׃
(כו) פַּלֵּס מַעְגַּל רַגְלֶךָ וְכָל־דְּרָכֶיךָ יִכֹּנוּ׃ (כז)
אַל־תֵּט יָמִין וּשְׂמֹאול הָסֵר רַגְלְךָ מֵרָע׃

ה בְּנִי לְחָכְמָתִי הַקְשִׁיבָה לִתְבוּנָתִי הַט־
אָזְנֶךָ׃ (ב) לִשְׁמֹר מְזִמּוֹת וְדַעַת
שְׂפָתֶיךָ

באור

תבין על ידה לידי חסד • (כה) לנכח יביטו / יוסיף להשמר מדרך הגלוי מאלו הקורצים בעיניהם ורוחים מרמה נגד שמדברים עם ריעיהם וזה מורה שבקרבם הוות ורעה בלבבם עליהם • ועוד אחת מן המדות הרעות הממשכות את בעליהן בעון כל חבס לב בהשקפה רשעה / ושומר נפשו ירחק מהם / ויביט על פני ריעו המדבר עמו בעיניים פקוחות / (מצרף לחכמים) • ועפעפיך משרש עוף וכוונתו ההגעה (דער בליק) על שם מהירתו ומזה התעיקש עיניך בו / ונקרא על שם זה חלק העליון המכסה את העין עפעף (ווימפר) שהוא מהיר העופפות והתנועה (דאס ווימפרן) •

ה (א) התחלת הפרשה הזאת מוסבת אל הפרשה שלפניה עד פסוק ז׳ והיא מסיימת את דברי אחי החכם / ומפסוק ז׳ ואילך יבואו דברי החכם עצמו אל שומעיו • לתבונתי כמו למשפטי תבונתי ולחקותיו עיין בהקדמתי • (ב) לשמור / לשון לב על המחשבה אשר בקרב המדבר

שְׂפָתֶיךָ יִנְצֹרוּ׃ (ג) כִּי נֹפֶת תִּטֹּפְנָה שִׂפְתֵי
זָרָה וְחָלָק מִשֶּׁמֶן חִכָּהּ׃ (ד) וְאַחֲרִיתָהּ מָרָה
כַּלַּעֲנָה חַדָּה כְּחֶרֶב פִּיּוֹת׃ (ה) רַגְלֶיהָ יֹרְדוֹת
מָוֶת שְׁאוֹל צְעָדֶיהָ יִתְמֹכוּ׃ (ו) אֹרַח חַיִּים
פֶּן־תְּפַלֵּס נָעוּ מַעְגְּלֹתֶיהָ לֹא תֵדָע׃ (ז) וְעַתָּה
בָנִים שִׁמְעוּ־לִי וְאַל־תָּסוּרוּ מֵאִמְרֵי־פִי׃ (ח)
הַרְחֵק מֵעָלֶיהָ דַּרְכֶּךָ וְאַל־תִּקְרַב אֶל־פֶּתַח
בֵּיתָהּ׃ (ט) פֶּן־תִּתֵּן לַאֲחֵרִים הוֹדֶךָ וּשְׁנֹתְךָ
לְאַכְזָרִי׃ (י) פֶּן־יִשְׂבְּעוּ זָרִים כֹּחֶךָ וַעֲצָבֶיךָ
בְּבֵית נָכְרִי׃ (יא) וְנָהַמְתָּ בְאַחֲרִיתֶךָ בְּכָלוֹת

חסר ו׳

בשרך

באור

ולא ימוש על הדבור לגד / כאשר ינאר בפסוקים שנאים׃
ודעת / מקור / למען תשוב לשמור את שפתיך שלא תכניס
בדברים עם הזרה המדחת מתוך מדרך הטוב • ושעור
הכתוב כך הוא / לשמור ולדעת את המומות אשר בלב
הזרה להדיח מתוך מדרך היושר / ובדעתך זאת ינצורו
המומות הללו את שפתיך לבל תחמין בדברים • וכמוהו
תפלת נעים זמירות ישראל על דל שפתי (בוואהרי
איינר ליפפן טיהרי) (תהלים קמ״ח ג׳) • (ה) יתמוכו /
הסולכה בדרך רחוק יקרץ תמיכה / ושעור הכתוב / רגליה
יורדות אל המות וצעדיה יתמוכו את ההלך אל השאול •
ומה נעמה המליצה הזאת • (ו) פן תזהיר / תפלס תולי
תאמר בלבבך לפלס את הדרך הטוב ולדע עד היכן תגוע /
כי בהרף עין תשא מני הדרך הזה בגלי דעת / וכפשט בנך
לבין דרך המות / ולפי היה ראוי לתרגם (דאם דוא יא
דען ווענסטאר ניכט מבאטשטט) תמנם להיות התרגום
הזה מלאת דמשתמע לתרי לת רגיסי נו / ובחרתי

לתרגמו

„ווי עסט דיינע ליפּן צו בוואכן · (ג) האנינזוים טרייפּלן
„דיא ליפּן יענר פֿירוכטן , זאנפֿט ווי אֶעל איזט
„איהר גומען · (ד) דיא פֿאלניציייט אבר איז ביטטר ווי א
„וועדמוהט , שארף ווי א צוויישנידיג שווערט · (ה)
„צום פֿרידערבן חינאב פֿיהרן איהרי פֿוסי , איהרי שריטטי
„בגליטן צור חעללי · (ו) דאש דוא יַ דען פֿפֿאד דעם
„לעבנם ניכט אויסבייגסט , איהרי שטייגי לייטן דיך אב
„דוא מערקסט עם ניכט · "

(ז) דרום , אָ קינדר ! פֿאלגט מיר , ווייכט ניכט אב פֿאן
מיינם מונדם לייהרן · (ח) ענטפֿערני דיינן גאנג פֿאן
איהר , נעהרי דיך איהרר הויזטיהרי ניא · (ט) דוא
געבעסט פֿרעמדן דייני יוגענדליהטי , דייני בעמטן יאהרי
דעם גרויזאמן עלענדי פֿרייז ; (י) פֿרוכטי שוועלגן דייני
מאננס , קראפֿט , דאם חויז רער בארבאדן דייני נערפֿן
אויף · (יא) אומזאנסט איזט דאן דאם שפעטי זייפֿצן ,

ווען

באור

לקדנמו (מויסבי׳גסם) והיא הטי׳ מועטת מדרך החיים ,
כקלכון המשקל , נעו פועל יולא · (מדברי הרמב״ן) ;
(ז) עתה אב החכם אחר שפסר לשומעיו את דברי חכיון
וחזר על הענין להזהיר עליהם טוב · (ט) הדרך , הוא
הוא הכח הטעלמות ורחטים החזק , ונכנדו ושנותיך המה
הטנים הטובות אשר בדיאת האדם שלמה · לאכזרי עם
מקרא כמו אכזרי עברה ואחרון אף (ישעי׳ י״ג) ומרחם
כזר , ולנעת אחרים מוכרח מן אך זר · (י) ועצביך ,
כמו ידיך עצבוני , והטעניש הם החלק הקל בנוף האדם
אשר על ידיהם יתפעלו התפעלות הנפש (נצרכן) ·
(יא) ונהכית , פרש גזהם כאהל פעטקת הנעלי חיים ,

ובומן

וועז פֿליישׁ אונד בלוט פֿרצעהרט אויז · (יב) ראן רופֿסט
דוא : אַת · וויא האבי איך גוטי וישטן האַסטן · וויא האט
מיין הערץ צו רעפֿטוויוונג פֿר אכטן קענגן ? (יג) וואורם
תערטי איך מיינר פֿיהרר שטיממי ניפֿט · וואורם גאב
איך מיינן לעהררן קיין נהער ? (יד) וויא שנעלל גריחט
איך אונם טיפֿי עלענד · אים אונגזפֿטי דער גאנצן
וועלט !

(טו) אוים דיינר אייגנן סיסטערני טרינקי וואסר · גנייס
וואם אוים דיינם אייגנן בארן רייזלט · (טז) לאם דייני
קוועללן זיך ערגיסן · עפֿנטליך איהרי וואסר שטרעהמן ·
(יז) דאש זיא אבר נור פֿיר דיך אללין בלייבן · קיין
פֿרעמדר אנטייל האבי · (יח) שאפֿי דיינר קוועללי זענן ·
אונר גנישי פֿרייהי בויא דיינם יוגענד וויבי · (יט) אַ רעם
ליבליכן רעהים · אַ דער רייצנדן געמוי ! איהרי צערש־

ליבקויט

באור

ומזמן שבא על האדם · היה כל פעם הלעקה והיללה
במרירת הלב בלי בוכה (מגוויולקיהרליכם קלאגן) ועל דרך
הזה תרגמתיו · ומעשה הזה תרגם הרמב"ן ז"ל מנהמת
לבי (איינם הערצנם מורוהי) · ושארך · הכת הנופני
יקרא שער וזה הדם · ויקרא כן כל בשר בעל חי בעודו
בחיים חייתו · (יד) כמעט · בתוך זמן מועט · כאשר יגזו
כתובים רבים · בתוך קהל ועדה רבה הזה נומר שהיסורים
והמלקוחים הבאים לאדם בשתר אינם כל כך ממררים את
לבו ומעלידים לם רוחו כאותם המפורסמים לכל וכל אים
יגדע שהם בתו לן בשבת מעזין הרעים · ומלאים הבאים
מחמת הניתוק המה נרשמים על פני בעליהם · עד שיכירו
תוקף כל רוחתם · (ט) תוכחה להקבלם בתוכים עם

תשבו

בְּשֹׁרֶךָ וְשֹׁאֵרֶךָ׃ (יב) וְאָמַרְתָּ אֵיךְ שָׂנֵאתִי
מוּסָר וְתוֹכַחַת נָאַץ לִבִּי׃ (יג) וְלֹא־שָׁמַעְתִּי
בְּקוֹל מוֹרַי וְלִמְלַמְּדַי לֹא־הִטֵּיתִי אָזְנִי׃ (יד)
כִּמְעַט הָיָיתִי בְכָל־רָע בְּתוֹךְ קָהָל וְעֵדָה׃
(טו) שְׁתֵה־מַיִם מִבּוֹרֶךָ וְנֹזְלִים מִתּוֹךְ בְּאֵרֶךָ׃
(טז) יָפֻצוּ מַעְיְנֹתֶיךָ חוּצָה בְּרְחֹבוֹת פַּלְגֵי־
מָיִם׃ (יז) יִהְיוּ־לְךָ לְבַדֶּךָ וְאֵין לְזָרִים
אִתָּךְ׃ (יח) יְהִי־מְקוֹרְךָ בָרוּךְ וּשְׂמַח מֵאֵשֶׁת
נְעוּרֶיךָ׃ (יט) אַיֶּלֶת אֲהָבִים וְיַעֲלַת־חֵן דַּדֶּיהָ
ירוך־

באור

לשתו מאשר הוכיח ה׳ לאדם וכנה לותה בשם מקור מעשה
ידוע • והוסיף מחלה על הנעל שלא יחמוד וילך אחר אשת
זולתה / כי שם ישמח בחלקו / ואמר (טז) יפוצו מעיינותיך
חוצה / ומוח נשל על רוב הבנים (כדעת הרמ״בן) / ואמר /
(יז) יהיו לך לבדך / שתשמור את אשתך מהדחת חטאים
לבל תשטה • או רצה לומר שהבנים אשר יולדו לך המה־לבדך
אין לזרים חלק בם / אשר לא כן בחטא וזנוים • (יח)
הזכיר על הנעל לבל ימנע מאשתו את הברכה בפרי בטנה
וכו׳ / ורבותינו ז״ל דרשו את כל הכתובים נדרך משל על
התורה והחכמה מה יפה דבריהם / למען תנחי לך אלה
מדרך הפשוט • (יט) אילת אהבים ויעלת חן / כנויים
לאשת חן כידוע לקוראי ספרי הקודש • ושלמה כנה פעמים
רבות את התורה אילה על שם שהיא קלת המרוץ ומהר
פניה עזה ותהפך • יעלה / מין בהמ המעלה על הסלעים
והרים הגבוהים (ואולי נקרא מעשה זה יעלה מצרע עלה)
וגם היא יפת תאר ונחמדת מאד לבני אדם • ואמר דדיה
בכל עת ירוך על המשל מבשמות אלו שיקוך מחלב דדיהן /

יְרוּךְ בְּכָל־עֵת בְּאַהֲבָתָהּ תִּשְׁגֶּה תָמִיד׃ (כ)
וְלָמָּה תִשְׁגֶּה בְנִי בְזָרָה וְתַחֲבֹק חֵק נָכְרִיָּה׃
(כא) כִּי נֹכַח ׀ עֵינֵי יְהוָה דַּרְכֵי־אִישׁ וְכָל־
מַעְגְּלֹתָיו מְפַלֵּס׃ (כב) עֲוֹנוֹתָיו יִלְכְּדֶנּוּ אֶת־
הָרָשָׁע וּבְחַבְלֵי חַטָּאתוֹ יִתָּמֵךְ׃ (כג) הוּא
יָמוּת בְּאֵין מוּסָר וּבְרֹב אִוַּלְתּוֹ יִשְׁגֶּה׃
ו בְּנִי אִם־עָרַבְתָּ לְרֵעֶךָ תָּקַעְתָּ לַזָּר כַּפֶּיךָ׃
(ב) נוֹקַשְׁתָּ בְאִמְרֵי־פִיךָ נִלְכַּדְתָּ בְּאִמְרֵי־
פִיךָ׃ (ג) עֲשֵׂה־זֹאת ׀ אֵפוֹא בְּנִי וְהִנָּצֵל כִּי
בָאתָ בְכַף־רֵעֶךָ לֵךְ הִתְרַפֵּס וּרְהַב רֵעֶיךָ׃
אל

יתיר ו׳

באור

למנס להיות מליצה זו בלתי נחוצה בלשון תסכו פרשיות על המשל ותרגמתי דדיה כלומר נקבת דודיה (צערטליכקייט) מלשון נרוה דודים ׳ וכונה עומדת במקומה ׃ (כ) תשגה כתב ר׳ יונה בשם ר׳ יהודה בן קדים כי הוא שמע מלדד הדני לומר ים לי שגייה בענין ׳ ים לי עקר ׃ וכן הוא בלשון ערבי ׃ וכן תרגמתיה בפסוק הקודם כפי עניינו ובאן כפי עניינו ׳ ובלשון עברי הוא לשון נופל על לשון (זומרים טפיל) ׃ (כא) מכתובים הללה עד סוף הפרשה ׳ למה מוסר כללי על כל הקודם בפרשה ׳ לומר שאין לאדם יכול לעבור עברה בסתר ׃ (כב) ילכדנו ׳ כמו ילכדהו ׃

ו (א) בני ׳ בפרשה הזאת כוללת שתי שלקים מלמודים שונים ׳ מפסוק ו׳ עד ז׳ הוסיר מאד על אמירת האדם לתת נפשו מן הערבות כי הערב כמו הלזה ויוכל להיות נתפס עליו ׳ ולכן הזהיר למהר ולהנצל ממנו ׃ (ג) עשה זאת אפוא ׳ הנוי עשה עם מלת אפוא שלפחרין שמה מורה

לויפֿקויט מאנ איממר מיך פֿפֿלעגן / איהרי ליבקאָזונג שטעטס דיך ערגעטצן : (כ) וואָרום / מיין זאהן ! מיט פֿרעמדן דיך אבגעבן / אום שאָסע פֿיילר דירנן ליבי פֿפֿלעגן ?

(כא) דען מענשן האנדלונגן זינד דען עווינן איממר גענגווערטיג / ער מיסט יעדן זיינר שריטטי . (כב) פֿרעפֿלטאהטן פֿעסלן דען בעזוויכט / דורך זיינם לאסטרם באגדע ווירד ער בשטריקט . (ל) איממר טעהריכטר דורך זיינר טאהרהייטן מענגי / שטירבט ער ווענ אָהן בעסרונג .

ך (א) מיין זאהן ! האסט דוא דיינם נעפֿסטן בירגשאפֿט גלויסטעט / איינם פֿרעמדן דייני האנד פֿרהאפֿטט ; (ב) דוא ביסט גבונדן דורך דיין ווארט / גפֿעסלט דורך דינן פֿרשפרעכן . (ג) שטרעבי זוא באלד דוא קאנסט / מיין זאהן ! לאָם צו קאממן / דוא ביזט אין דיינם נעגסטן גוואלט / געהי הין / שמיגע דיך פֿאר איהם / אונר ער־

קענני

באור

חוזק הפעולה והזריזות להגיל וכן מרגמתו . ולדעת רביס יפי' אפוא פעל נגזר מצרם פה כמו פעל עוין מצרם עין / ויפי' תרגומו (מיך ווי דיר זמגן) ויפי' טעמו כאן (טוהי דמם איין זהן / ווים מיך דיר זמגי) וכן הוא בלשון ערבי . למנם ירחקתי לחדם דבר מבלי הסכמת חכמים תחלי קדמוני . התרפס / ערבו רפס או רפש בס"ן (וטעמו טיט או קרקע / ופירושו כאן הכנע עלמך לפניו בקרקע (טאיגן) ורהב / ערבו רהב ועניינו קוקף וגדולה / ורצה לומר שיכיר לפניו מה מקומו שהוא נכנע מפניו ע"ד מח"ז עגב

קענני זיוני אָבֿרמאכט • (ד) פֿאַגענני דיינן אויגן קיינן שלאָף / דיינן ווימפֿרן קיינן שלומֶמר ; (ה) אויסי דיך צו רעטטן / ווי אין גפֿאנגנר הירש / ווי אין פֿאגל אוים דעם נעטצי •

* *

(ו) גיהי הין צור אַמייזע דוא פֿויל / בטראכטי איהרי ווייזן אונד ווערדי קלוג • (ז) זיהי זיא האט ניכט גוטס הערר / ניכט פֿאָגט / ניכט אויפֿזיהשער ; (ח) דעננאך בריטעט זיא איהר פֿוטטר צור ערנדטצייט / זאממלט אים הערבסט שאן איהרי קאָסט • (ט) ווי לאנגי נאך פֿויל‌ענצר / ווירסט דוא אויסרוהן / ווען שטעהסט דוא פֿאם שלאפֿי אויף ? (י) פֿירוואהר ! שלאפֿי נור איין ווענג / שלוממרי אין ווענג / רוהי נור / דיא הענדי איבראיינאנדר / אין ווענג ; (יא) אונד ארמוהט איבר פֿעללט דיך ווי פֿוסקנעכט / דער מאנגל ווי גוואפֿנטר מאן •

* *

(יב) דער נידרטרעכטיגי מענש / דער אַרגליסטיגי / גהט מיט פֿרקעהרטם מונדי אום / (יג) ער בלינקט מיט דען אויגן / שאררט מיט דען פֿיסן / צייגט מיט פֿינגרן ; (יד) איממר איזט טיקי אין זיינם הערצן / איממר

באור

לוה לחיס מלוה • (ד) אל התן / ר"ל סלח ישנות ולח יגוח עד טיפטר חת עלמו מן הערנות • והמסילו נפסוק (ה) לצפור ולצבי הנלודים חסר יסקדלו להנצל • (ו) תוכרה חל הטנל להיות זריז נמלאכתו / והטלה מביאה לידי עניות • (ז) קצין / סס נגור מסרם קוין / ובטרבי נקדת

קלין

(ד) אַל־תִּתֵּן שֵׁנָה לְעֵינֶיךָ וּתְנוּמָה לְעַפְעַפֶּיךָ׃
(ה) הִנָּצֵל כִּצְבִי מִיָּד וּכְצִפּוֹר מִיַּד יָקוּשׁ׃ (ו)
לֵךְ אֶל־נְמָלָה עָצֵל רְאֵה דְרָכֶיהָ וַחֲכָם׃ (ז)
אֲשֶׁר אֵין־לָהּ קָצִין שֹׁטֵר וּמוֹשֵׁל׃ (ח) תָּכִין
בַּקַּיִץ לַחְמָהּ אָגְרָה בַּקָּצִיר מַאֲכָלָהּ׃ (ט)
עַד־מָתַי עָצֵל ׀ תִּשְׁכָּב מָתַי תָּקוּם מִשְּׁנָתֶךָ׃
(י) מְעַט שֵׁנוֹת תְּנוּמוֹת מְעַט ׀ חִבֻּק
יָדַיִם לִשְׁכָּב׃ (יא) וּבָא־כִמְהַלֵּךְ רֵאשֶׁךָ
וּמַחְסֹרְךָ כְּאִישׁ מָגֵן׃ (יב) אָדָם בְּלִיַּעַל אִישׁ אָוֶן
הוֹלֵךְ עִקְּשׁוּת פֶּה׃ (יג) קוֹרֵץ בְּעֵינָיו מוֹלֵל
בְּרַגְלָיו מֹרֶה בְּאֶצְבְּעֹתָיו׃ (יד) תַּהַפְּכֹת ׀ בְּלִבּוֹ

בעיניו ק׳ · ברגליו ק׳

חרש

באור

קצין והוא סר ונגיד ממנו לו שדות וכרמים ׀ ועבדיו המכרים והכורמים נכנעים תחתיו לנטוע ולזמור ולאסוף לו את תבואתו (גוטטהערר) ׀ ולו סוערים ומוכלים ממנו יפניהו על העבודה ומנפשים את העם על מלאכתם · (ט) קורץ על העצל לרמות את מעשה הנמלה ולא ירף ידו ממלאכתו · (י) ספר את דרך העצל לבלתות ומנו ואמר כי מעט שנות ומעט תנומות ומעט חבוק ידים ׀ כשתחשבם יחד יבלו את כל ימיו ולא יעשוק נפש דבר וסופו כי פתאום יבא עליו העוני והמחסור כאיש מגן ומהלך ממנו לא יוכל לעמוד כנגדם · (יב) ידבר מעקשות פה וכוונתו · בליעל מורכב מן בלי יעל ׀ ומפני כפל הפתוחים נבני מדם ממנו לשום מעלה מן המעלות המשלימות · ודבר על החדש הזה שכל מגמותיו לשחת את עובדי ריעו ובכל תנועותיו הוא מוליד און ומעם · (יג) מולל ׀ סרסו מלל וסגור בדברי חו"ל מולין את הסבלין מולין את הקדירה (ריבן) ומזה נקשפת מלילות בידך ׀

חֹרֵשׁ רָע בְּכָל־עֵת מְרִיבִים יְשַׁלֵּחַ׃ (טו) עַל־
כֵּן פִּתְאֹם יָבוֹא אֵידוֹ פֶּתַע יִשָּׁבֵר וְאֵין מַרְפֵּא׃
(טז) שֵׁשׁ־הֵנָּה שָׂנֵא יְהוָה וְשֶׁבַע תּוֹעֲבוֹת
נַפְשׁוֹ׃ (יז) עֵינַיִם רָמוֹת לְשׁוֹן שֶׁקֶר וְיָדַיִם
שֹׁפְכוֹת דָּם־נָקִי׃ (יח) לֵב חֹרֵשׁ מַחְשְׁבוֹת
אָוֶן רַגְלַיִם מְמַהֲרוֹת לָרוּץ לָרָעָה׃ (יט) יָפִיחַ
כְּזָבִים עֵד שֶׁקֶר וּמְשַׁלֵּחַ מְדָנִים בֵּין אַחִים׃ (כ)
נְצֹר בְּנִי מִצְוַת אָבִיךָ וְאַל־תִּטֹּשׁ תּוֹרַת אִמֶּךָ׃ (כא)
קָשְׁרֵם עַל־לִבְּךָ תָּמִיד עָנְדֵם עַל־גַּרְגְּרוֹתֶיךָ׃
(כב) בְּהִתְהַלֶּכְךָ תַּנְחֶה אֹתָךְ בְּשָׁכְבְּךָ תִּשְׁמֹר
עָלֶיךָ וַהֲקִיצוֹתָ הִיא תְשִׂיחֶךָ׃ (כג) כִּי נֵר מִצְוָה
ותורה מדינים ק׳ · יתיר ו׳

באור

ע״ם סופן שימלנו · ובעל ספת לחת לחר שהוא משרת
טוב ולא ידעתי מה הטיעו לכך · (טו) לחר מעוטם החיט
חון הוא / שסופו לפול בריעת ופתאום יבוח חידו · (טז)
שש וכו׳ / זה דרך מליצי העבריים בזמן שירצו להמליץ לת
הענין על ידי ספרם לחת לחת מלקי הדבר יכללו לת
המספר ויותירו לחת לחשבו בסוף והוא הנדול מכולן / כמו
על שלשה פשעי ישראל ועל ארבעה לא אשיבנו /
שלשה המה נפלאו ממני וכו׳ · (יט) ומשלח מדנים /
הוא הרשע הנדול מכלן והוא תועבת נפש ה׳ המוכח שלום /
ואין דבר עומד בפני השלום · (כ) לחרי שדבר החכם
מדבר החטאים שב כל פעם לדרכו להוסיר לת שומעיו לקחת
מוסר ולבל יסירו לותו ממחשבתם · (כא) ענדם / ענין
קשירה וכריכה על דבר מה לבל יוצו ממש · (כב) תשיחך /
תשים עמך תהיה לך כחבר מדבר עמך · (כג) נר מצוה /
המלוה היא כנר המעשו לשמירת החור / כי על ידי קיום
המלוה

אימער העקט ער באַסחייט אויס, זוכט אימער צאנק אנ־
צושפינען. (טו) דרום קעמפט אויך זיין פֿאַלל אונפֿר־
כוהטעט, פלעטצליך איזט ער פֿרנישטט אהני רעטטונג.

* * *

(טז) זעכס דינגי האַסטט דער עוויגי, איין זיבנדס איזט
זיינם זועזן איין גרייל: (יז) שטאָלין הרצאבליקנדי
אויגן, ליגנהאפטי צונגע, הענדי דיא אונשולדיגס בלוט
פֿרגיסן, (יח) איין הערין דיאס באסהאפטי אנשלעגי
שמידעט, פֿיסי דיא שנעלל דעם אונהייל ענטגעגן איילן,
(יט) פֿאלשר צייגע דער ליגן פֿרברייטט, אונד דער
צווישן פֿרינדן אונאייניגקייט שטיפֿטט.

* * *

(כ) מיין זאהן! היטי דיאס גבאט דיינס פֿאטרס, פֿר־
נאכלעסיגי דיינר מוטטר לעהרי ניכט. (כא) בינדי זיא
פֿיר בשטענדיג אויף דייני ברוסט, הענגי זיא אן דיינן
האלז. (כב) וען דוא לוסטוואנדלסט בגלייטט זיא (דיא
וייזהייט) דיך, וען דוא דיך נידרלעגסט בוואכט זיא
דיך, אונד בייא דיינם אויפֿוואכן אונטרהעלט זיא דיין
גשפרעך. (כג) דאס גבאט אזוט דיא לייכטי, דיא
לעהרי

באור

ממנו מצוה לכלל חקירה לדעת טעמה ונמוקה, ואז תמצא
את הסורה והיה הזהר, כי תזהיר לפניך את הדרך ומדע
על ידיה את תעודתך על הארץ, ובלב תמיס תלך דרך
החיים וזה המעשים הטובים תצר יוכיח לומך המוסר לעזומת
לחי בהם כל הימים. ומה מאוד תסכיל הקורא הנעים
בקרבך את עומק כונת החכם ז"ל בדברי חכם דורנו המנוח
הרמב"ן ז"ל בספרו ירושלים. וחולי חנן ה' לומי את

העוב

לעהרי דאס ליכט / דיא זיטטנלעהרי דער וועג צור נליקזעליגקויט ·

* *

(כד) דאש דוא דיך יַא היטעמט פֿאר יענם לאסטרהאפֿטן ווייבי / פֿאר דען זיסן שמייכלייאן יענר אבטרינינן /
(כה) דאש יַא קיין בגיר נאך איהרר שענהייט אין דיך רעגי וועדרי / דיך איהר ליבאיגלן ניכט איננעהמי (כו) דען אום איני הורי איזטם נור וויא אום איינן חאפֿן ברא׳ איני אייגני גאטטין אבר פֿעסלט דיא עדלי זעעלי ·
(כז) קאן יעמאנד קאהלן אין זיינם שאסי צוזאממן שארן / אונד זיני קלייידר ניכט פֿרברענגן ? (כח) מיאן קענטי איבר גלוט אינהער גהן / אונד דיא פֿיסי אונפֿר זעהרט ערהאלטן ? (כט) זא אויך דערזעניני וועלכר זיינם נעגסטן וויב פֿרפֿיהרט / ער בלייבט גיכט אונ נשטראפֿט דער זיך מיט איהר אינלעסט · (ל) מאן בראנדמארקט דען דיב ניכט וען ער שטיהלט / אום זיך

באור

העוד הוס לסקל לפניך דרך סס בתולדות חחכם ז״ל חסר כחנכי זה ימים לל כניר · עיין סס מלף ס״ט עד פ״ב ·
(כד) החכם סב להזהיר על הדחת החסה הזונה ואומר שישתמר הנער מכל מחנולותיהן בן בקהרה ובדמורה וכו׳ ·
(כו) כי בעד / רבו מחסנות המפרסים בפירוש זה הבקוב · לדעת רס״י ורלב״ג ורחב״ע ז״ל יכוון אל הענינות והחוסר חסר יסודבו אל החדם ע״י הזנות / אמנם לל ידעתי לבאר לחריסם הבחוב ע״פ כלו · ולדעת אחרים / עד בכר לחם / החסה הזונה לינה מבקשם מבנה כי כל מגמתה רק למען החיות נפשה / והי׳ רצוי לקרנם (יענר הורי איזט עט נור מוס ברחר לו טוהן / מין צהזוייב וען מין הבדויכט

וְתוֹרָה אוֹר וְדֶרֶךְ חַיִּים תּוֹכְחוֹת מוּסָר׃ (כד)
לִשְׁמָרְךָ מֵאֵשֶׁת רָע מֵחֶלְקַת לָשׁוֹן נָכְרִיָּה׃
(כה) אַל־תַּחְמֹד יָפְיָהּ בִּלְבָבֶךָ וְאַל־תִּקָּחֲךָ
בְּעַפְעַפֶּיהָ׃ (כו) כִּי בַעֲדַ־אִשָּׁה זוֹנָה עַד־
כִּכַּר־לָחֶם וְאֵשֶׁת אִישׁ נֶפֶשׁ יְקָרָה תָצוּד׃ (כז)
הֲיַחְתֶּה אִישׁ אֵשׁ בְּחֵיקוֹ וּבְגָדָיו לֹא תִשָּׂרַפְנָה׃
(כח) אִם־יְהַלֵּךְ אִישׁ עַל־הַגֶּחָלִים וְרַגְלָיו לֹא
תִכָּוֶינָה׃ (כט) כֵּן הַבָּא אֶל־אֵשֶׁת רֵעֵהוּ לֹא
יִנָּקֶה כָּל־הַנֹּגֵעַ בָּהּ׃ (ל) לֹא־יָבוּזוּ לַגַּנָּב כִּי

פתח בס"ף יגנב

באור

העין גוף ואהן) / ממש מנכי פניתי למרנוס הארמי / שקרנס / מטול דדמיו מלתא וזניתא היך גרילתא דלחמא ואתת גברא נפשא יקירתא ליידע • ועשמו כי ההתעלסות עם הזונה המה רק למען השקט התאוה הבהמיית כמו ככר לחם תשר יתקיט הרעבון / ואחרי אכלו לשובע נפשו לא יחוס לו ולא ישים עין עליו / / אבן חשת ים בחשת חשר הוכיחה ס' אל האיש היא מגיידת את נפש הבעל / ואהבתה אהבה רוחנית והוא משתדלת לעשות את חשר ביכלתה לעזרתו • ויתכן להיות מלת בעד התמדת הזמן (היא דויקר) כי כן עינינו בכוונתו הרשעה ונגזרו ממנו כמה בעלים ויטי' תרגומו (ליבב לוה בוהורין מיט נור פתן ואפר דויקר / זויא דיא בגירדי לו מייע טטיק ברשר) • ממש תרגומי סוגל נפש את הדעה הזאת / ורוב המפרשים זמשבאתיים מלאו לפרש אשת איש כלו נאמר אשת רעהו ולזה הסיוע חשת ים הסגור בפי חכמי התלמוד שביאורו ע"פ רוב חשת מנוקבת / ממש בספרי תנ"ך חיבה כ"א חשת נסוקה (מיק עהיוויב) • (ל) לא יבוזו לגנב /

דגר פה מחרפת המקום חשר לא תמיהה לגנוב ומספר

נפשותו

יָגֹנֹב לְמַלֵּא נַפְשׁוֹ כִּי יִרְעָב׃ (לא) וְנִמְצָא
יְשַׁלֵּם שִׁבְעָתַיִם אֶת־כָּל־הון בֵּיתוֹ יִתֵּן׃ (לב)
נֹאֵף אִשָּׁה חֲסַר־לֵב מַשְׁחִית נַפְשׁוֹ הוּא
יַעֲשֶׂנָּה׃ (לג) נֶגַע וְקָלוֹן יִמְצָא וְחֶרְפָּתוֹ לֹא
תִמָּחֶה׃ (לד) כִּי־קִנְאָה חֲמַת־גָּבֶר וְלֹא
יַחְמוֹל בְּיוֹם נָקָם׃ (לה) לֹא־יִשָּׂא פְּנֵי כָּל־
כֹּפֶר וְלֹא־יֹאבֶה כִּי תַרְבֶּה־שֹׁחַד׃
ז בְּנִי שְׁמֹר אֲמָרַי וּמִצְוֹתַי תִּצְפֹּן אִתָּךְ׃ (ב)
שְׁמֹר מִצְוֹתַי וְחִיֵּה וְתוֹרָתִי כְּאִישׁוֹן עֵינֶיךָ׃
(ג) קָשְׁרֵם עַל־אֶצְבְּעֹתֶיךָ כָּתְבֵם עַל־לוּחַ
לִבֶּךָ׃ (ד) אֱמֹר לַחָכְמָה אֲחֹתִי אָתְּ וּמֹדָע לַבִּינָה

תקוא

באור

נשפלותו יותר משפלת הגנב ותמיד לא יבוא / לא ישובו
חוזר לחרפה ושמלה של הגנב בגנבו למלאות נפשו / כי אם
בשלמו את גנבתו יפטר / ומצד הנזקק כי חפשר לסור
ממנו חרפתו׃ (לא) שבעתים / הוא שם מספר לגזומת
וכן / שבע על חטאתיכם / שבע יפול צדיק / שבע
תועבות בלבו / שבע נשים באיש אחד וכו׳ / ולא כמו
שחשבו קצת המפרשים שכוון על תשלומי כפל ורביעה
וחמשה / כי תשלומין החלה פה עוסק בדיני דין / וכאן
הוא רוצה לומר / שנטוב לגבי יתן כפלי כפלים בגנבתו /
וחפילו כל הונו יתן ׃ והחמת / כי לפעמים לא שמו המפרשים
על לבם שהמה מפרשים דברי מליצה ושיר ׃ (לב) נואף
אשה / ומצד הוא חסר לב ואינו יודע גודל קלונו וחרפתו /
ואמר בדרך מליצה במאמר מוסגר / מי שרוצה להשחית
נפשו הוא יעשנה ר״ל הוא ינזק / כתרגומו / מאן דבעי
די יקבל נפשיה הוא עבד לה ׃ וכן כי / רש״י הוא יעשנה

געגן הונגר צו שיטצן׳ (לא) וואר ער ערטאפט זא פר׳
גיטעט ער דען דיבשטאל וואלז זיבנפאך ׳ יא גיבט וואל
זיין נאנצעם פרמעגן דרום הין ׳ (לב) דער עהי׳ ברעכר
חונגרגן איזט פרשטאנדלאס ׳ [ווער זייני זעעלי פרדערבן
ווייל נאר עהבריך בגעהן] ׳ (לג) קוואל אונד פראקטונג
פאלגן׳ אונד זין־יאמרלעק ווירד ניא אויסגטיללגט ׳
(לד) דען דעם עהמאנגן גרים אייפרט ׳ איזט אוגעד
ביטליק אם טאגע דער ראכי ׳ (לה) דורך קיין לעזוגעלד
לעסט ער זיך ברוחינן ׳ דוא פרזוכסט גשענקי איבר
גשענקי ׳ אומואנסט ׳ ער נימט ניכטס אן ׳

ך (א) מיין זאהן ׳ ניט מייני ווארטי אין אכט ׳ אונד
בוואהרי דיר מייני גבאטי לויט ׳ (ב) הויטי מייני
גבאטי אונד לעבתן ווא דיינן אוגאפפל ׳ אויך דאש דוא
גליקליך זייאסט ׳ (ג) בינדי זיא אום דייני פינגר ׳ שרייבי
זיא אויך דיינן בדוסטשילד ׳ (ד) זאגי צור ווייזהייט ׳
דוא ביזט מייני שוועסטר ׳ דיא פרנונפט גענני דייני
פרוינדין ׳

באור

הזמה ׳ וכן דעת הרלנ״ג הוא יעשה זאת הפעולה ממנוה ׳
ולדעת אחרים יעשנה מוסב על תשב וה״ל שהוא עושה את
התשב משמיט לנפשו ׳ אבל הרשטון נראה לי יותר נכון ׳

ך (א) בני ׳ הוא כולך ומזהיר על הניחוף ׳ ונע לספר
בפרשה הזאת מעשי התשב המנחפת ותחבולותיה להטית
את הנער ׳ ושרש ספרו זאת יורה תמלה לאחוז בחכמה
ולשמור חוקותיה ׳ כי היא תגילנו מלהלכד במכמרת התשב
הזרה הזאת ׳ (ד) ומדע ׳ שרשו ידע וענינו תופס וריע ׳

פֿרייגדין · (ה) איך וואַרני דיך פֿאר יענם פֿרוי־אַרפֿנען
ווייבי / פֿאר יענר אַבטרייגנוגן מיט גלאַטטן ווארטן · (ו)
איינפֿט זאַהי איך הורך מיינם הויזם פֿענסטר / בליקטי
דורך דעסן גיטטר / (ז) אונד בטראַכטטי דיא אַלברנן /
אונטר דען יונגלינגן במיין מרקטי איך איינן אונערפֿאהרנן
בובן / (ח) דער קאם דיא שטראַסי פֿאן דער עקי איינר
הער / שריט איהרם הויזי גראדי פֿארבייא · (ט) עם ווארן
אבענדדעמורונג / דער טאג נייגטי זיך צור דונקלן פֿינסטרן
נאכט · (י) אונד זיהי דא / דאם ווייב קאם איהם ענטגע
גען / אין פֿרעכם אויפֿצוגי / מיט אייננעהמנדם בטראגן /

א זיא

באור

כמו חלא בועז מודעתנו · וכאלו נאמר שיכנה את עלמו
מודע לבינה / וליפי המליצה הסבותי סם מודע על הבינה
בתרגומי אף שאינו לפי דקדוק הלשון העברי / עם כל זה
לא יגחתם הכוגם · (ה) לשמרך / המקור עם למ"ד
נכ"ל / כל מגמתי ודבורי אליך למען תשמור תורתך מן
הזרה · (ו) בחלון / מה יפה מליצת החכם בספרו הזה /
כאלו הניח לפניו המעשה לבחנה לרחות עין / למען השמר
מימנה · אשגבי שראו שנב וזוח בלשון ערבי חלון העשוי
מנסרים סרגה וכיוצא חלולים להכנסת האויר (גיטטר /
טאלואיע) והעומד למביט בחדר הוא רואה חולם ואינו
נראה / ולזאת היה יכול לרחות את מעשי סתרה ולשמוע
את דבריה אל הנער מבלי שיודע להם · (ז) בפתאים /
רצה זה / להסתיק על העוברים והשבים אשר בחוכם ימצא
רצים אשר נמהלבם ובמעשיהם יתנכרו לעיני חכם לב · וכן
דרך החכמים הלמתים חכמי המוסר פוגעים במקום שיפוגו
שם בני אדם רצים ועומדים שם במקום אשר לא ידע בם
איש בי למען נחון את מעשיהם בעין שכה) / · וזאת נתנים

תִּקְרָא׃ (ח) לִשְׁמָרְךָ מֵאִשָּׁה זָרָה מִנָּכְרִיָּה
אֲמָרֶיהָ הֶחֱלִיקָה׃ (ט) כִּי בְחַלּוֹן בֵּיתִי בְּעַד
אֶשְׁנַבִּי נִשְׁקָפְתִּי׃ (י) וָאֶרְאֶה בַּפְּתָאיִם אָבִינָה
בְּבָנִים נַעַר חֲסַר־לֵב׃ (יא) עֹבֵר בַּשּׁוּק אֶצֶל
פִּנָּהּ וְדֶרֶךְ בֵּיתָהּ יִצְעָד׃ (יב) בְּנֶשֶׁף־בְּעֶרֶב־
יוֹם בְּאִישׁוֹן לַיְלָה וַאֲפֵלָה׃ (יג) וְהִנֵּה
אִשָּׁה לִקְרָאתוֹ שִׁית זוֹנָה וְנִצָּרַת לֵב׃

המיה

באור

לנפש על כל דבר ומתוך כך ימלאו חדשות בחכמה / תם לתזכרה / או לקוכחה • (ח) פנה / הס"ח נמפיק ר"ל פנת בית הזונה והרחוי להיות פנתה • ואולי יהיה טעם פנה זו ע"ד נזיון / שדרך הזונים לדור בפנות השוקים (דער קאנט דיא שטראסי דא / פאן מיהרס ווינקל מיינהער) • (ט) בנשף / כן נקרא זמן התחלת הלילה והיום (דעמערונג) / והוא הולך ומתחר את הנרין ואמר בערב יום ר"ל בתערב היום באישון לילה ואפלה עם קדרות ומחרות הלילה / וזה הטעם שהזכיר לת יום ולת לילה • (י) שית זונה / הוא התקון והקשוט ושרשו שות / כמו יעשוף שית חמום למו (תהלים ע"ג) • ונצרת לב / קרנס הלחמי / והוא חתקף לתורעה בחכמה דונתה דמפרשת ליבת העלומיה • ומן כפק כי היה לפניו הקריאה נוצרת דיבורי פומל / כי אמר על לב ליבת העלומיה והוא הפעול • ואולי נזר את הפעל הזה מסרס צור שהוא חדוד וחתוך כמו חרבות צוריס (ויובל להיות שממנו נגזר כל צרה ומצור ודומיהן) • וקרוב לזה תרגמי תנכי נוצרת לב שהיא נתה נדוד תתבולותיה לנצור ולכבוש את לב הנער • ואמנם להיות מתחבולות הנשים הלה לדבר בדברים נעימים ורכים ולהסרחות במרחה נחמדת למען לת ידעבס הנער כי למען מבכו ברשתם

(יא) הֹמִיָּה הָיְתָה וְסֹרֶרֶת בְּבֵיתָהּ לֹא־יִשְׁכְּנוּ
רַגְלֶיהָ: (יב) פַּעַם ׀ בַּחוּץ פַּעַם בָּרְחֹבֹת וְאֵצֶל
כָּל־פִּנָּה תֶּאֱרֹב: (יג) וְהֶחֱזִיקָה בּוֹ וְנָשְׁקָה לוֹ
הֵעָזָה פָּנֶיהָ וַתֹּאמַר לוֹ: (יד) זְבָחַי שְׁלָמִים
עָלָי הַיּוֹם שִׁלַּמְתִּי נְדָרָי: (טו) עַל־כֵּן
יָצָאתִי לִקְרָאתֶךָ לְשַׁחֵר פָּנֶיךָ וָאֶמְצָאֶךָ:
(טז) מֻרְבַּדִּים רָבַדְתִּי עַרְשִׂי חֲטֻבוֹת אֵטוּן
מצרים

באור

ב (יא) אָז זיא איזט אייני שטראסנלויפֶרן, אייני אונבענדיגי, איהרי פֿיסי רַאסטן ניא צו הויזי. (יב) באלד פֿאר דער טיהרי, באלד אין דען שטראסן, אזן יערר עקי פאסט זיא אויף.] (יג) זיא פאקט איהן אן, קיסט איהן, אוגר מיט אונפֿרשעהמטר מינע שפריכט זיא צו איהם: (יד) „היטי נעב, איך אײַן פֿרידן פֿעסט, היטי ערי „פֿילי איך מיין גליבדי. (טו) בין נור אויסגאנגן, דיר „ענטגעגן, דיך אייגצולאדן, אוגר פֿינדי דיך. (טז) מיין „רוהיבעטט איזט מיט טעפיכן אויפֿגשמיקט, גשטיקט מיט

באור

בדרך הלצה לאמור: זבח שלמים עלי הריני מחויבת להביא שלמים, כי היום שלמתי נדרי ט"י שמלתי לומך כפי מבוקשי כי על כן יצאתי וכו' ואמצאך, שלמתי לת נדרי שנדרתי להביא חס חמלתך. ולפי מה הייתי מתרגש (וואהרלויך מיך אז: מין פֿרידן מפֿר בריגגן, מיין וואוט מיזט ערפֿילט, מיך גינג מוים דיך זו זוכן מוגר מיך פֿינדי דיך זא גלויך) (ועיין מה שכתבתי בדרש"ס והרמ"ק בפסוק וזבח שלמים). לומנס המסכיל יבין שתרגומי אסר הלצתי בפנים לעומת דברי הכתוב קובל גם לת הפירוש הזה, וכן דרכי קצוד לשמור העקרת המלות כפי כחי ולהניגם בלופן שיסבלו גס לת כוונתי אשר כוונתי גס בתורי: (טו) לקראתך, שרשו קרה, לקרה לומך (דיר זו בגעגנן). (טז) כרבדים, שרשו רבד וטוח מכסה בלשון סיריי, ובלשון המשנה נקרלת כן רלפת העזרה. והרמב"ן בתרגוס חשכתי גס, נרלתים לתר רביד הוסב (גילדני קעטטי) לתר נאור המפרכים, ולפי דעתי הוא מכסה זהב (מיין גאלדער אומטו). חטובות, שרשו חטב וטעמו הרלשון הנתלת הדבר לחלקים רבים (צערטטיקן)

„מיט אַגיפטישם ביסום · (יז) מיין לאגר איזט גווירצט
„מיט מירהע אלאָע אונד צימט · (יח) קאם לאם אונם
„דער ליבי פּאַלענגן / דער וואלד לוסט פּרעהנן ביז אבּ
„ליכטן מארגן · (יט) דער הערר איזט ניכּט צו הויזי /
„איזט ווע / ווייט ווע גרייזט / (כ) האט דען געלדזאק
„מיטגענאממן / אויפּם פעסט ערשט קעמט ער צוריק · "
(כא) דורך פיהל קונסט בווענט זיא איהן / פּרפּיהרט
איהן דורך גלאטטי ווארטי · (כב) דאש ער איהר אין
ווינר אויפּש נאכגעהט / ווא דער אכסע צור שלאכטבאנק
גיכּהרט / ווא דער נארי צור פייטשי זיך לאָקן לעסט /

ווא

באור

ומה חטא עליס / ומזה נגזר הרקימה על המלע לעשות על
פניה חלקים רבים מנבעים לחריס ועורות שונות מבעלי
חיים ולמחיס (דמם טטיקן) ותרגומו קרימתא / והוא הקרוס
קטר על פני הדבר · אטון / קרנמתי (ביסום) והס
מיתרי פסתן העשוי במלרים / ומן הפסתן הוא נעשה הפם
היקר ונחשב מאד · (יט) האיש / לח לחמרה מיסי לו
בעלי כי אינו נחשב בעיניה מאומה (הרחב"ע) ולכן תרגמינן
(דער הערר) והוא לשון כונין · (כ) צרור הכסף / סימן
שלח יכוב מהר לביתו / ואולי רלתה בו גם להודיע למנשה
שלח תסרם לקחת ממנו לחנן · ליום הכסא / לעת קלת
ממרסים / הוא רחם הסנה ולעגת לחריס רחם חדם /
ותרגומי סוה לכולם · ואולי כסא ליום המכוסה / כלומר
מי יולע מתי יסוב / (ער קנאש ווירד ווער וויסם ווען)
וכן לעת ר' מנחם המחירי · (כא) ברוב לקחה / קרנמתין
(קונסט) וכן הוא בלשון ערבי · וכן תרגם החרמי / בסוגית
דמלחת / וגם רס"י ו"ל כוון לזה בחמרו / שהיה למוכה
לתרגל בכך התנשים · (כב) חולך אחריה / הכתובים
המלה

מִצְרָיִם׃ (יז) נָפַפְתִּי מִשְׁכָּבִי מֻרְבָּדִים חֲטִיעֵי בְּצִיר מִצְרָיִם׃
(יח) לְכָה נִרְוֶה דֹדִים עַד־הַבֹּקֶר נִתְעַלְּסָה
בָּאֲהָבִים׃ (יט) כִּי אֵין הָאִישׁ בְּבֵיתוֹ הָלַךְ בְּדֶרֶךְ
מֵרָחוֹק׃ (כ) צְרוֹר הַכֶּסֶף לָקַח בְּיָדוֹ לְיוֹם הַכִּסֵּא
יָבֹא בֵיתוֹ׃ (כא) הִטַּתּוּ בְּרֹב לִקְחָהּ בְּחֵלֶק
שְׂפָתֶיהָ תַּדִּיחֶנּוּ׃ (כב) הוֹלֵךְ אַחֲרֶיהָ פִּרְאֹם
כְּשׁוֹר אֶל־טֶבַח יָבֹא וּכְעֶכֶס אֶל־מוּסַר אִוִּיל׃
עד

באור

משלי מוריס את פתיות הנער ההולך לחריב מבלי דעת כי
מרה תהיה באחריתה׃ וכבר רגו המפרשים והמבארים
עליהם במשלם לשנת תקמ״ד׃ ואנכי לשוב שנית פה לכתוב
מה שכתבתי שם אבל נקצור ושנוי לשון׃ עכשו היה המלה
אשר תכבד עלינו הבנת הכתובים לפי שאין לה ריע במקרא
על משקל זה׃ ומשרשה נמצא השם ברנים הַצְּבָסִים (ישעי׳
ג׳ י״ח) ופעם נפעל וברגליהם תעכסנה (שם ט״ו) ויוכל
להיות לפי זה השם ניחוד עִכֵּס משקל פעל׃ וגם שם הפעולה
יהי כן כמו שמלתו רגים משמוש הפעולה בלשון עברי
על משקל הזה שֶׁטֶף שהוא השטיפה גֶּפֶן שהוא הנסיקה׃
וכמו שנדבר עוד מזה בזה הספר בעו״ה׃ לפי פי׳ הרד״ק
העכס הוא חלי שמקשקש׃ ומעכסנה בי׳ תקשקשנה בעכסים
שברגליהם שהם הפעמונים ומשמיעים קול׃ היוצא מדברינו
שהוא השרש עכס על פעולת השמעת הקול ע״י הפעמונים
והדומה להם׃ ובהיות הנחת רוב השמות והפעלים בלשון
מיוסדות על הקולות והתנועות והפעולות בבריאה ובברואים
כידוע למחקרי הלשון׃ יש לפנינו דרך יפה לחקור אחרי
מקור כל מלה ומלה מן יסודות נשגב׃ ואיך מסתעף
מלה תחת מן המלות לשום בה נכסף עניינים׃ ולמה בחרו
מניחי הלשון במלה זו להורות בה פעולה זו או שם מין זה

(כג) עַד יְפַלַּח חֵץ כְּבֵדוֹ כְּמַהֵר צִפּוֹר אֶל־פָּח
וְלֹא יָדַע כִּי־בְנַפְשׁוֹ הוּא: (כד) וְעַתָּה בָנִים
שִׁמְעוּ־לִי וְהַקְשִׁיבוּ לְאִמְרֵי פִי: (כה) אַל־
יִשְׁטֶ֣ה אֶל־דְּרָכֶיהָ לִבֶּךָ אַל־תֵּתַע בִּנְתִיבוֹתֶיהָ:
(כו) כִּי־רַבִּים חֲלָלִים הִפִּילָה וַעֲצוּמִים כָּל־
הֲרוּגֶיהָ: (כז) דַּרְכֵי שְׁאוֹל בֵּיתָהּ יוֹרְדוֹת אֶל־
חַדְרֵי־מָוֶת:

ח הֲלֹא־חָכְמָה תִקְרָא וּתְבוּנָה תִּתֵּן
קולה

באור

חים זה וכו' . ונאמר עתה שהוא בלשון עבר משרש עבש
על פעולת המשכת חיש ז רעהו ע"י השמעת הקול (ומקו)
וכן בל"ש נרתה שלקחו את השרש (ומקו) מקול הנ"ת הקורת
את עולמו בלבב אחרי כחשר תקרת התרנגולת לאפרוחים /
ומזה קרתו את הכלי הנעשה להשמעת הקול למען יסור
העם אחרי משמעתו (ומקו) והוא נגזר משם הפעולה
(גע"ש ומק) דמכירת הנעוי . וע"כ יהי' עכש בפסוק
שלפנינו שם הפעולה (רשם ומקו) / ויהיה ניתוח המאמרים
שלפנינו בדרך הגיון כזה / שלשה נושאים ושם שור /
אויל / צפור / ושלשה נשואים יבא / עכש / פחר /
ושלשה נבואים טבח / מוסר / פח / ושטור הכתובים הוא כך

הורך אחריה פתאום
כשור אל טבח יבא
וכאויל אל מוסר נעכש
כצפור אל פח ימהר
ולא ידע בי בנפשו הוא
עד יפלח חץ כבדו

כן נרתה לי פי' הפסוקים
הללה / ובמשלח תמצא רבים .
עוד זאת לי אשר שמעתי משם
החכם מוה"ר שלמה פאפנ"
חיים מקנדיא ירעות שלמה /
אשר הפליג לעשות בחכמות
הלשון ע"ד פילוסופי / נרשומו
את

(כג) ווי׳א דער פֿאגל אינם נאָרן הינפֿט ער ניפֿט עהער
מערקט דאש עס אוס אויהן גשעהן ווי׳א בין דער פֿאָגל
דיא לעבר איהם דורכּבאָהרט׃ (כד) אלזא מוינ
קינדר ! פֿאלגט מיר ׳ זייט אוך מיינ ווארט אויפֿמערק
זאם ׃ (כה) לאָם דיין הערץ ניא צו איהרם ווענ זיך
נייגן ׳ פֿראירדי דיך אין איהרן שטייגן ניכט ׃ (כו) אָך ׳
זי׳א האט פֿיל ווונדפֿאלל גשטירצט מעכטיגי פֿיל
גטעדטעט ׃ (כז) איהר הויז איזט דער ווענ צור העלי׳
פֿיהרט הראָב אין דעם טאָהט קאַממרך ׃

ח (א) זיהי ׳ דיא ווייזהייט רופֿט לויט ׳ דיא פֿרנוגפֿט
עד

באור

לת פירושו על הכתובים הלא במקום ׳ נענע לי רחמו ׳
ואמר כי המית לתי ופירושי מונח בניקור מלת עכם לחבר
לפי דעתו שרשו כם (כי זה דרכו להניח שרשי לה״ק על
ג׳ אותיות לבדה) וזה הפעמון הנעשה ככוס ׳ ואות ע
הנת עליו הוא לפי גדרו אות מורה על התמעה ׳ ומשל
עכם הוא פעמון ׃ (כג) עד יפלח ׳ כלומר עד שיחקנו
בלבו חלי החרעה הנגע והקלון לחבר ישיגהו לסוף ׃ (כה)
ישש ׳ שרשו שטה ׳ והוא ההטייה מדרך היסר אל דרך
נוקם כמו כי תשטה אשתו ׃ (כו) חללים ׳ ההכנ
ע״י פגעים נקרא חלל ע״ש החלוש ׃ וכן נקרא כל פגר
חלר לת מת מיתה טבעית ׃ עצומים הנלוף משחית את
כח הגוף ותפילו עושה הגבור ׃

ח (א) הלא ׳ לחרי מוסרותיו לעזוב את החולת ולהשמר
מהדחוקיה ׳ הניע את הקוראה כמדבר אל החלש

ערהעבט דיא שטיממי׳ (ב) אן דער שפיטצי יעדר אַנ׳
התהי אויף דער לאַנדשטראַסי׳ אן אללן וועגהייזן
שטעהט זיא׳ (ג) אן דען שטאַדטאָהרן׳ אן דען שלאַג׳
בייטן׳ אן דען חויזפּאָרטן פּרעדיגט זיא׳ (ד) „אייך׳
„איהר מענגר! רוף איך אן׳ מייני שטיממי ערשאלט
„אויך דעם איבריגן פֿאלקי׳ (ה) לעדנט׳ אָ איהר אונ׳
„בזאנעגן! דענקן׳ איהר טָאהרן! לערנט פֿיהלן׳ (ז)
„הָארכט אויף׳ איך לעהרי פֿירטרעפֿליכי דינגי׳ פֿאנגי
„פֿאן דער טוגענד אן׳ (ז) נור פֿאן וואהרהייט ערטענט
„מיין מונד׳ אונוואהרהייט פֿראבשייאן מייני ליפּפן׳
„(ח) אללעם וואס איך זאגי איזט פֿאללקאממן׳ אהני
„הייכלייא׳ אהן פֿאלש׳ (ט) דעם אונטרזוכר גרינדליך׳
„אונד גראדי דען ליבהאברן דער וויסנשאפֿט׳ (י) נאך
„מיינר זיטטנלעהרי שטרעבט׳ ניכט נאך זילבר׳ קענט׳
„נים איזט בעסר דען גדינן גאלד׳ (יא) יַ וויזהייט

באור

ומספרת לפניו את יקרתה ותפארתה׳ (ב) בראש
מרומים וכו׳׳ החכמה נמצאת בכל מקום׳ ואיש יחויק
בה ימצאנה לפי מבוקשו׳ (ד) אליכם אישים׳ החסונים
לשמר נתנו לב לקחת חכמה׳ וקולי אל בני אדם׳ המה
הפשוטים׳ (ה) הבינו פתאים ערמה׳ כדר ידעת כי
ערמה קורא לפעמים דעה טובה ולפעמים ערמימות וזדון׳
ובפסוק הזה יתכון הכוונות זיך שתרלה׳ כי יהיה טעמו
להבין ערמת לחריש ולהשמר ממנה׳ ולו להעריס על כל
מעשיו ולבלתי לכת בפתיות׳ וכן וכסילים הבינו לב׳
יפרש הבינו לב וולתכם ויהיה מלת לב כמו מהשבה׳
כלומר התבוננו במחשבת ריעכם׳ ולו יהי׳ פירושו הבינו

קוֹלָהּ׃ (ב) בְּרֹאשׁ־מְרֹמִים עַל־דֶּרֶךְ בֵּית
נְתִיבוֹת נִצָּבָה׃ (ג) לְיַד־שְׁעָרִים לִפְנֵי־קָרֶת
מְבוֹא פְתָחִים תָּרֹנָּה׃ (ד) אֲלֵיכֶם אִישִׁים
אֶקְרָא וְקוֹלִי אֶל־בְּנֵי אָדָם׃ (ה) הָבִינוּ פְתָאיִם
עָרְמָה וּכְסִילִים הָבִינוּ לֵב׃ (ו) שִׁמְעוּ כִּי־
נְגִידִים אַדַּבֵּר וּמִפְתַח שְׂפָתַי מֵישָׁרִים׃ (ז)
כִּי־אֱמֶת־יֶהְגֶּה חִכִּי וְתוֹעֲבַת שְׂפָתַי רֶשַׁע׃
(ח) בְּצֶדֶק כָּל־אִמְרֵי־פִי אֵין בָּהֶם נִפְתָּל
וְעִקֵּשׁ׃ (ט) כֻּלָּם נְכֹחִים לַמֵּבִין וְיְשָׁרִים לְמֹצְאֵי
דָּעַת׃ (י) קְחוּ־מוּסָרִי וְאַל־כֶּסֶף וְדַעַת
מֵחָרוּץ נִבְחָר׃ (יא) כִּי־טוֹבָה חָכְמָה מִפְּנִינִים
וכל

באור

בלב / כלומר שתחשבו את דבריכם בלבבכם / ערם תוליחם החופה • ולמען לא תכריע בין הדעות החלה תרגמתין בלשון הסובל שתיהם • (ו) נגידים / נקראו הדברים הטובים והחכמות נגידים מפני שהכל פונים אליהם מפני חשיבותם והוא מענין נגד שפירושו עמת ונכח (בן מלך) • (ח) בצדק / ערם צדק יתכן לפרשו לפעמים לפי כוונתן בלשון ערבי והוא שלמות / וכמוהו וזרחה לכם יראי שמי שמש צדקה • (ט) נכוחים / ענינו ישרים ושלמים לקפסם כלנו הם נכח עיניו • למצאי דעת / הם הוגבי הדעת • (י) גבחר / תמר בן מלך / שנת שלש כדת לנקבה בלשון זכר / ולא שיהי לשון זה נופל על זה שלש שים גו דגר נשתר נופל ולא פירש הוקו / הנך רואה שגריך פירוש לפרושו / ולא ידעתי לכוונו נכון / כי הם בתמרי שכוון לומר שהפעל נשתר הינו נוכל על דעת תו על הם תחר בפסוק הזה כי הם שהוא מן הפעל שלש נפרט נוסחו

וְכָל־חֲפָצַיִם לֹא יִשְׁוּוּ־בָהּ׃ (יב) אֲנִי חָכְמָה
שָׁכַנְתִּי עָרְמָה וְדַעַת מְזִמּוֹת אֶמְצָא׃ (יג)
יִרְאַת יְהוָה שִׂנְאַת רָע גֵּאָה וָגָאוֹן וְדֶרֶךְ רָע
וּפִי תַהְפֻּכוֹת שָׂנֵאתִי׃ (יד) לִי־עֵצָה וְתוּשִׁיָּה
אֲנִי בִינָה לִי גְבוּרָה׃ (טו) בִּי מְלָכִים יִמְלֹכוּ
וְרוֹזְנִים יְחוֹקְקוּ צֶדֶק׃ (טז) בִּי שָׂרִים יָשֹׂרוּ
וּנְדִיבִים כָּל־שֹׁפְטֵי אָרֶץ׃ (יז) אֲנִי אֲהֵבַיי
אֶהֱב וּמְשַׁחֲרַי יִמְצָאֻנְנִי׃ (יח) עֹשֶׁר־וְכָבוֹד
אִתִּי הוֹן עָתֵק וּצְדָקָה׃ (יט) טוֹב פִּרְיִי מֵחָרוּץ
וּמִפָּז וּתְבוּאָתִי מִכֶּסֶף נִבְחָר׃ (כ) בְּאֹרַח
צדקה אהכי ק׳

באור

(וערבוב מיאפערזמאוק) וכי׳ תרגומו (עט מיוש פֿאַרגלייכֿ קענטניס זו בזיטצן מוש גדיגן גמוד) • ולדעת מחרים / יוסב נבחר על חרוץ וכי׳ שעורו קחו דעת מחרוץ נבחר כמו ואל חרוץ נבחר • ולדעתי נבחר עומד פה לתאר הפעל (מרווערביוסק) תאר תינגו שומר הזמן והמדבר ותרגומו (בעסר) • (יב) שכנתי / לני חכמה מכרת ויודעת כל ערמה כלו שכנתי בתוכה / וגם לני יורדת לסוף דעת כל מזמות / ולפי שהדעת (ערפֿאהרונג) היא הנמלטת לאחר החכמה והתבונה לאחר מלת למלטת (הרפ״ע) • ואחריו תרגמתי את הכתוב כי פירושו הוא היותר נכון • ולפי מליצת לשון תשכנו תרגמתי שכן (מיינדרינגן) שטעמו לבא ולהיות בתוך עצם הדבר • ואולי נגוד מטעם זה סם שׂ׳בֵּ׳ן בלע״ק על סם שסוף יורד לתוך הבשר • וכן הקון • (יג) יראת ה׳ / לומרת שירחת ה׳ היא לשנוא את הרע / וזו היא סירחת ע״י החכמה לא שירחת התדם מעונש ולמענה יעזוב את הרע / כי אם שיסבונן על

„איוט בעסר דען פערלן , אללי שעטצי ווינן זיא ניפט
„אויף . (יב) איך , ווייזהייט , דהינני איין איין ליפט ,
„ברינני גהיימי אנשלעני אין ערפאחרונג . (יג) גאטטס
„פורכט איוט דאס בעזז האסטן : שטאלץ , האכמוהט ,
„הינטרשליך אונד ליגנמונד האסטי איך . (יד) בייא מיר
„איוט ראהטשלוס אונד ווענטליכם גוט : איך בין דיא
„פרמנפט , מיין איוט דיא מאכט . (טו) דורך מיך
„געבן פירשטן פאללקאמני נזעטצי . (טז) דורך מיך
„העררשן דיא גראסן , אונד אללי עדלן ריכטר דער ערי
„די . (יז) מיני פרינדי ליבי איך , דיא מיך אויפזוכן
„פינדן מיך : (יח) רייכטהם אונד עהרי איוט בייא מיר ,
„מעכטינר שאטץ אונד גליקזעליגקייט . (יט) מיני פרוכט
„איוט בעסר דען גדיגן נאלד נאונד קעשטליכם ערטץ ,
„מיין גווין העהער דען זילבר . (כ) איך וואנדלי אין דען
שטראסן

באור

רעת טרע ושנאה . ומיד לחת מן הדברים לבד לינס
נופלים תחת הכווי כי גם יולדו בסבת החקירה . וזרך
דע , לפי מקומו יהיו טעמו העקשות לתרגם לחרי רעהו
ממתרים . (יד) והושיה , גם נגזר ממלת יש ועיין
בהקדמה גם תמצא גדרו . (טו) ונדיבים , בשרש נדב
הוגח על הרצון הטוב החפצי בצחירה , ונקרא כל פועל טוב
וגדולות צרצון בלב ונפש חפלה נדיב . ולי לפשר לפיות
נדיב בלי חכמה והכזיכות בלב בפיל תקרא פור וחרוף . ובעור
הכתוב כך הוא בי ישורו שרים
ו —— נדיבים כל שופטי ארץ .
(יח) הון עתק , הון עתק לשון גדול מעוצות רבות .
וצדקה , בעשם הללחה , וכן לדק מממים נשקף (ברא"ע) ,

„שטראפן דער פאלקאמנהייט / אימיר אין דען שטויגן
„דעם העכסטן ; (כא) פרערבי מיינן פרייגדן וועגטלעכן
„גוט / אונד פיללי איהרי פאדראהטן קאממרן . (כב)
„כיך האט דער עווינגזעטצט אלם מוסטר זיינם
„ווערקס / אלם פאהוואוהנ זיינר אונענדלידן שעפפונג ;
„(כג) פאן עווינקייט הערגקרעמט / לאנגי פאר דינר ערד
„אורצייט . (כד) פאר יענן אונענדלידן טיפן / וואר איך
„נבאהרן / פריהר דען יעני פאן וואסר שוואנגרן קוועללן ;
„(כה) עהי נאך גבירגי זיך זענקטן / פאר אללן היגלן
וואר

באור

(כא) יש / ענינו דבר טוב / ויקר שים בו ממשות וענמות .
(כב) ראשית דרכו / רלה לומר בכל פעולותיו תהי רחמית
כי ע"י החכמה נעשה הכל . וע"ו אמרו חכמנו ז"ל ברחמית
בחכמה שנקראת רחמית . ועיין בזוהר ס' ברחמים להחכם
הרמב"ן ז"ל . קדם כוון בזה אל הרעון בחכמתו הקדומה
טרם יצאה בבריאה מן הכח אל הפועל היתה סדורה במערכת
החכמה / ולזה כוון הרחב"ע ז"ל באמרו / והטעם קדימה
קדימת החיוב לך קדימת זמן כי הזמן מכלל הנבראים כאמרו
ה' בחכמה יסד ארץ . (כג) נפכתי / ענינו הגדולה
והרוממות / והחכמה מורות שמעולם נסוכה ועד לך ברחמית
היתה בגדולתה . ואין להתריך בזוהרי פסוקי מליצה כאלה
כי המשכילים יבינום בלי פירוש והמסכלים לא יועיל הפירוש /
ודבו בם דעות המפרשים אים אים לפי דרכו / וממם לדקו
כלם כאחד / מלבד לותם המבינים בתוכים יקרים כאלה
על דרך הלצה ומגלים פניהם בקורה שלא כהלכה / עליהם
כאמר / ולצת לבדך תשא . והמשכיל היודע מהות הזמן
ותכונתו ידע גם כוונת מקדמי ארץ . (כד) באין תהומות /

צְדָקָה אְהַלֵּךְ בְּתוֹךְ נְתִיבוֹת מִשְׁפָּט : (כא)
לְהַנְחִיל אְהֲבַי ו יֵשׁ וְאֹצְרֹתֵיהֶם אֲמַלֵּא : (כב)
יְהוָה קָנָנִי רֵאשִׁית דַּרְכּוֹ קֶדֶם מִפְעָלָיו מֵאָז :
(כג) מֵעוֹלָם נְסַכְתִּי מֵרֹאשׁ מִקַּדְמֵי אָרֶץ : (כד)
בְּאֵין תְּהֹמוֹת חוֹלָלְתִּי בְּאֵין מַעְיָנוֹת נִכְבַּדֵי־
מָיִם : (כה) בְּטֶרֶם הָרִים חֻטָּבָעוּ לִפְנֵי גְבָעוֹת
חוללתי

באור

כמו עד לא תהומות / וכבר ידעת כי המקום (והוא חלל
הים הנקרא תהום) הים מקדומי הבריאה כי כן תמיד
תורגמו הקדושה / וחסך על פני תהום ורוח אלהים מרחפת
על פני המים : כמעינות גבכדי מים / הם הנהרים והנחלים /
ונכבדי מלשון כבדות ורבוי : (כה) הטבעו / יש ספק
שהיו כל ההרים הגבוהים אשר תמו רואים כעת / מכוסים
במים לפנים / כאשר יעידו רוב הבעלי חיים והמחים
מבריות הים הנמצאים תוך ההרים ההם ואשר נתקשו ונעשו
לחצן ברבות הימים - והנה גם נחכון בדבר נמצאו בנוי
סדרים מחלקי חול ועפר וסיד וכו' מונחים חלה על חה כבלבי
גלים / וזה כי לחרי הקוות המים ויענור מעליהם ותזרח
עליהם השמש / ותפח בם הרוח / ונגע בם קור ונה /
נעבעו לחת לחת / היוקר יבש יחד מעט מעט ונתקשה /
חלק זה שלה סך רב מחלקי החויר ונעשה סיד / וחלק אחר
נתחבר עם חלקים רבים מיסוד החם ונעשה נוית וחלה
נעטרפו למתכות וכו' : ועל זה נוכל לכוון מלת הטבעו :
והרומה להבין רוב הכתובים החלה / והוא לא עד הנה
חל שערי מחמת הטבע / ידרשם מעל ספר ראשית למודים
אשר לריעי החסוד אשר פעל רב טוב לתועלת המתחילים
ה"ה היקר ר' ברוך ליגדא ונו ימלא מספר כב מלימודי

החכמה

חוֹלָלְתִּי׃ (כו) עַד־לֹא־עָשָׂה אֶרֶץ וְחוּצוֹת
וְרֹאשׁ עַפְרוֹת תֵּבֵל׃ (כז) בַּהֲכִינוֹ שָׁמַיִם שָׁם
אָנִי בְּחָקּוֹ חוּג עַל־פְּנֵי תְהוֹם׃ (כח) בְּאַמְצוֹ
שְׁחָקִים מִמָּעַל בַּעֲזוֹז עִינוֹת תְּהוֹם׃ (כט)
בְּשׂוּמוֹ לַיָּם חֻקּוֹ וּמַיִם לֹא יַעַבְרוּ־פִיו בְּחוּקְקוֹ
מוֹסְדֵי אָרֶץ׃ (ל) וָאֶהְיֶה אֶצְלוֹ אָמוֹן וָאֶהְיֶה

שעשועים

באור

למכמס חסר עליהם יסודות הכתובים וינוס׳ (כו) עד
לא עשה ארץ וחוצות / חוץ תרגמתי בל״ת (רומ״ץ)
והוא המלות הנגדול חסר בו כולכנוס ועולמות וברואים חין
מספר וגם הריקות (סס יסמו בתנל) תקרא כן / והפלטופים
הקדמונים כנו אומרו בלה״ק פחום שלא כדת / כי המקום
שינו כי סם חלק נגדל ממנו ע״י גסם חסר הוסם בו / והוא
המקום הנקרא בל״ת (מרט / הער מרט תוסק רויאל) /
והמקום הוא דבר נגבל ע״י עצמותו / ממנו החוץ חין
נגבל לו / ומהתחלת גבול כל מקום ולילך יקרא חוץ / ויפה
אמר המכס עד לא עשה ארץ וחוצות / כי עסיית החוץ
חלוי בעסיית הארץ / כי בלמת החוץ כמו הומן חינם עלמיים
כי סם מקריים ונמוגים בהסבותינו לקולר כחינו להותינו
בלתי מסגים עבר הוה ועתיד כאחת / ומין אנו יכולים
להיות כי סם במקום אחד בומן אחד / ולהיותינו על מקום
אחד תמיד ע״י החוץ חסר בין מקום למקום / ועוד תקרא /
הקנדא הנעים ! הלמודים יקרי הערך החלה בפירוש המורה
מיים חכם מופלא חסר יעדנו להדפיסו חי״ה בומן קרוב /
וראש עפרות הבל / יוכל להיות שכוון בזה על החלקים
הקטנים הבלתי מתחלקים (אטאמען) שדברו מהם בפר
הפלוסופים הקדמונים בספרי הטבע חסר לפס / ולפ״ז

„ ווער איך דאס: (כו) בשאר ער (נאטט) לאנד אונד
„ פֿעלד / אונד דיזעס ערדבאללס אורשטאף. (כז) אלס
„ ער דיא היממל ארדנטי ווער איך דא / אלס ער דיא
„ אבר פֿרעגי דעס אבגרונדס מיט צירקלן מאכט: (כח)
„ דיא היממל פֿאן אבן אויסרעכנטי / מעכטיגי שטרעמי
„ דעס אבגרונדי עננטקוואללן / (כט) עהי ער דעם ווילט
„ מעער זיין ציל זעטצטי / דאש וואסן ניכט זיני אופֿר
„ איברשטיינן דעס ערדבאללס פֿעסטי גרונדטי / ווער איך
„ דא: (ל) ווער מיט אים פֿרטרויאט / איממר ווערנד

זיין

באור

מרגמתיו (דעם ערדבאללס מורטטאף) / כידוע למסכילים /
ומכי לא חוסיף נאור כי יקרבו ההוגעות ומכללים טרם
הניעתו על הקכלים. (כז) בחקו / טרטו חקק והוק
מקור עם ב' נכ"ס כאו נאמר בְּחָקְקוֹ. חוג / הוק העגול
הנעשה סביב למרכז / וכוונתו על תמונת הארץ שהארץ
היא הכדור יחד כדור שלם. (כח) באמצו / בגר דברתי
מזה לעיל פרשה ב' פסוק י"ט. בעזוז / טרטו עזוז /
והוסיף על המים על שם שמגבירת עליהן (כט) בשומו
לים חקו / זה אחת מפליאת הנבריאה ועליה נתפעלו כל
המשוררים והמליצים בספרם את תהלת ה' וכנודו בנבריאתו /
ומה נעשה מליצת ס' חיוב בתמרוק ויסך בדלתים ים וכו'
(ל"ת מ') / וכן אמר הנביא / אשר שמתי חול גבול לים
חק עולם ולא יעברנהו (ירמי' ה' כ"ב). (ל) ואהיה
אמון / מלשון אומנה ואהבה צלב / וכן מרגמתיו / ומשם
יקרא הנער המגודל ונאהב אצל אמו אמון (אנפרטרויט) /
והרב יקרא אומן על שם אומנתו לאהב את הנער ולהסגיר
עליו כאלו הוא בנו (חויפֿ־עהער). שעשועים / שם

„זיין ליבלינג, פֿאר אוהם שפּילענד אימטירוועהרנד.
„(לא) שפּילנד אין זיינם רייכי, אין דער וועלט, אונד
„דיא מענשן אונטרהאלטנד. (לב) אונד נון קינדר!
„פֿאלגט מיר; הייל דענן דיא אין מיינן וועגן וואכן.
„(לג) מערקט אויף זיטטנלעהרי, אונד ווערדט ווייז,
„צערוייסט איהרי באנדי ניכט. (לד) הייל דעם מענשן
„דער מיר צוהערט, טאגטעגליך אן מיינש טעמפּלם
„טיהרי אייכלט, דיא פֿפֿאסטן מיינר פֿפֿאהטן בוואכט:
„(לה) דער מיך ערפֿוינדט, ערוויינדט גלוקזעליגקייט,
„ערלאנגט נאטטם וואהלגפֿאללן. (לו) וואר מיך פֿר-
„פֿעהלט פֿרלעטצט זיינו זעלי; מיינו פֿיינדי אללי
„זעהנן זיך נאך דעם טאדע."

ט (א) דיא וויוהייט האט איהרן טעמפּל גבוואט, האט
אויף

באור

כמו נעורים זקונים ולא יפרד. ועעמו, שהחכמה משתעשעת
מזון כבודו יקבוץ, ומשחקת לפניו, תמה שהוא יקבוץ
נהנה ממעשי החכמה בגדריהם הנוראים והעלומה.
(לא) משחקת בתבל, שהוא ארצו (מדברי הרחב"ע),
רלה לומר שהיא מרחת את מעשים ומדולקה בכל בריה ובריה.
ושעשעי את בני אדם, שהיא משמחת את האדם אשר
ישיש לב להביט אל פעולותיה. וגם היא נהנית מטובה
המתלית על האדם והמשעוע שוה בשניהם (מדברי הרחב"ע).
(לב) ועתה, אחרי אשר ספרה את גדולתה ומומוקה,
מוהרת על האדם לשמוע אליה. ובכתובים הבאים מדברת
בשבח השקידה על החכמה. (לג) תפרעו, הרחוק
והבעול, וכן תרגמתיו. (לד) לשקוד, שהשקידה היא
המקרבת והחפץ להשיג דבר מה. (לה) וחוטאי, כתלו

שַׁעֲשׁוּעִים יוֹם יוֹם מְשַׂחֶקֶת לְפָנָיו בְּכָל־עֵת׃
(לא) מְשַׂחֶקֶת בְּתֵבֵל אַרְצוֹ וְשַׁעֲשֻׁעַי אֶת־בְּנֵי
אָדָם׃ (לב) וְעַתָּה בָנִים שִׁמְעוּ־לִי וְאַשְׁרֵי
דְּרָכַי יִשְׁמֹרוּ׃ (לג) שִׁמְעוּ מוּסָר וַחֲכָמוּ וְאַל־
תִּפְרָעוּ׃ (לד) אַשְׁרֵי אָדָם שֹׁמֵעַ לִי לִשְׁקֹד
עַל־דַּלְתֹתַי יוֹם יוֹם לִשְׁמֹר מְזוּזוֹת פִּתְחִי׃
(לה) כִּי מֹצָאִי מָצָאִי חַיִּים וַיָּפֶק רָצוֹן מֵיְהוָה׃
(לו) וְחֹטְאִי חֹמֵס נַפְשׁוֹ כָּל־מְשַׂנְאַי אָהֲבוּ
מָוֶת׃

ט חָכְמוֹת בָּנְתָה בֵיתָהּ חָצְבָה עַמּוּדֶיהָ
יתיר ו׳
שִׁבְעָה

באור

נאמר חוטא אותי, ונלמוד סוד פירושו (ברכות נה) כמו קולע אל השערה ולא יחטיא, כלומר לא יחטיא את נפשו אשר הוא קולע בו, מן הסערה. וכל מקום שיבוא פירושו כמו עון ופשע (ירמי) צריך לעמוד בגבול שלהן או שממנו וכו׳. כל משנאי אהבו מות, ר״ל סופם לנקם מותם לחרי אף מאחר הכחות החומריות ואין להם עוד עסק בתענוגי הגוף, יבחרו מחנק נפשם, לא כן החכם כי על זקנה ועד שיבה לא תרפנו החכמה, ובה ישתעשע תמיד׃

ט (א) חכמות, החלק הראשון מפרשה הזאת מפסוק ו׳ עד פסוק ז׳ והחלק האחרון מפסוק י״ג עד סוף הפרשה המה מכת השירים אשר כנותים משל חידותיו, ועיין בהקדמתי׃ חצבה, הוא התקון ליכוי העמודים׃ עמודיה שבעה, לו שכוון גם אל שבע החכמות, או שהוא גם המספר שבעה הנאמר בלשון עברי על הרבוי,

שִׁבְעָה׃ (ב) טִבְחָה טִבְחָהּ מָסְכָּה יֵינָהּ אַף
עָרְכָה שֻׁלְחָנָהּ׃ (ג) שָׁלְחָה נַעֲרֹתֶיהָ תִּקְרָא
עַל־גַּפֵּי מְרֹמֵי קָרֶת׃ (ד) מִי־פֶתִי יָסֻר הֵנָּה
חֲסַר־לֵב אָמְרָה לּוֹ׃ (ה) לְכוּ לַחֲמוּ בְלַחֲמִי
וְשִׁתּוּ בְיַיִן מָסָכְתִּי׃ (ו) עִזְבוּ פְתָאִים וְחְיוּ
וְאַשְׁרוּ בְּדֶרֶךְ בִּינָה׃ (ז) יֹסֵר לֵץ לֹקֵחַ לוֹ
קָלוֹן וּמוֹכִיחַ לְרָשָׁע מוּמוֹ׃ (ח) אַל־תּוֹכַח
לֵץ פֶּן־יִשְׂנָאֶךָּ הוֹכַח לְחָכָם וְיֶאֱהָבֶךָּ׃
א׳ נחה

תן

באור

כמו כי שבע יפול צדיק׃ (ב) טבחה טבחה / משרש טבח ענינו זביחה / והוא כולל ככל המעודה / והרחב"ע אמר שהוא בלשון ערב בניקוד פעו"ל לזביחה ובניקוד פחי"ל לבשול׃ ונקדמת המעודה הגדולה בלשון עברי זבח כמו זבח משפחה׃ מסכה / ענין ממוזג שהוא תערובות היין במים׃ ויפה דרש ר׳ מנחם המחירי באמרו : וסיין יהוע שעין מוגמתו שוה לבני אדם אבל חלוקה הרבה מאוד לפי טבעי בני האדם / ועל זה אמר מסכה יינה ללומר לכל אחד כראוי לו׃ (ג) שלחה נערותיה / יוכל להיות שכוון גם אל החכמות המוסריות אשר יועילו את האדם לבל אל מדרגת החכמה האמתית׃ (ה) לחמו בלחמי / ב׳ בלחמי הוא במקום מ"ם כמו והמותר בבשר ובלחם / ושעמם כמו הוי כל צמא לכו למים כי הכל מתוקן למעודה׃ (ו) פתאים / שם המקרא נרדים / כמו תאהבו פתי׃ וכמו אל תהיה מרי בבית המרי (יחזקאל ג׳ ח׳)׃ ואשרו / אמרו ממפרשים שהוא מלשון תמוך אשורי ופירושו לעזרו / ולפי הענין מחלקי הכתוב תעמוד ואשרו נגד וחיו / והי׳ טעמו מלשון חוסר / וכן תרגמתיו׃ (ז) מפסוק זה עד

אויף זיבן ווילן - איהן - ערי־פֿטט . (ב) איהר מאהל איזט
ברייטט , איהר ווין איינגשענקט , דיא טאפֿל שטעהט אנ־
גרי־פֿטט . (ג) זיא שיקט איהרי יונגפֿרויאן , לעפֿט אויף
דען גראסן פלעטצן אויסרופֿן : (ד) יעדר אונבזאנגענ־
קאהרי היר איין ! דוא אונערפאהרנר ! רופֿט זיא זעלבר
(ה) „קאממט גנייסט מיינם בראדטעם , היר טרינקט
„ווין דען איך אינגשענקט . (ו) פֿרלעפֿט דיא אלברנ־
„הייט , זא ווירם איך וואהלגעהן , אויף דעם וועג
„דער פֿרנונפֿט וועדט איהר גליקליך זין . "

* *

(ז) ווער דען פעבלהאפֿטן ציכטינט , זייא אויף שימפֿ־
גפֿאפֿט , ווער פֿרעפֿלר פֿרמאהנט , מוז זייני אייגנ־
פֿעהלר הערן . (ח) פֿרמאהני קיינן שפֿעטטר , ער מעפֿטי־
רין האפֿסן ; פֿרמאהני דען קלוגן , ער ווירד דיך ליבן .
בלעהרי

באור

פסוק י"ז הוא מאמר מיוחד , מתורגם התכמה על התכם
המוכיח לא העם להיות נזהר לבלתי הוכיח לץ , אם לא
יקבל עליו לשמוע דברים וחריפים ובזיונות ולהיות שמח
מאתו . יוסר לץ וכו' , מי שהוא מיסר בחיים הלץ לוקח
לו קלון כי הוא יעניש על החכם המייסר תחתו , ומי שהוא
מוכיח לרשע לוקח לו מומו כי הרשע יאמר עליו שים לו
המומין שים לו בעלמו כן דעת הרלב"ג , ולי נראה שהכתוב מומו
סובב על מוכיח , והוא נתחבר עם הפעל לוקח לו שלפניו ,
ושעור הכתוב כך הוא יוסר לץ לוקח לו קלון
ומוכיח לרשע ——— מומו
והרלב"ע אמר : ויתכן עוד לפרש יוסר לץ כשהמייסר
מקלונן

(ט) בלעהרי דען ווייזן, ער ווירד ווייזר ווערדן; לייטי דען פראממן ער ווירד אן לעהרי צו נעהמן. (י) אנפאנג אללער ווייזהייט איזט גאטטספורכט, דער הייליגן קענטניס איזט פרנונפט.

* * *

„(יא) דורך מיך פרלענגרסט דוא דיני צייט, אונד „שאפסט דיר פילי גליקליכי יאהרי. (יב) ביזט דוא ווייזי, „דער ווייזהייט פארטויל איזט דיין; ביזט דוא אבין „שפעטטר, זא טרעגסט נור דוא דיא שטראפי."

* * *

(יג) דיא טאהרהייט איזט אין פלאטטרהאפטם אלברנס ווייב, ווייס ניכט וואם זיא ווילי. (יד) זיא לאגרט זיך פאר איהרם הויזם טיהרי אויף, אינן שטול אים עפנטליכי פלאין. (טו) רופט דען פאראיברגעהנדן, דיא גראדם ווענם ווענדלן: (טז) „יעדר אוגבוענני קעהרי היר אין! „אונערפאהנר! רופט זיא זעלבסט: (יז) גשטאהלנם ווסר

כאור

מתלונן ומרחם שחוק ולילנות כסהות מייסר לוקח לו קלון וכו׳, לפיכך שכח כי הכתוב שלחריו מפרש ובא לת כוונת הכתוב שלפניו. (ט) הודע, תן לו ידיעה והוא יקבל מעלמו לבקש יותר. (י) ודעת קדושים, פירשו בו המפרשים הענות שגות, וקרוב בתרו קדושים כמו אלהים קדושים לפיכך לפי פשוטו הוא כך, שלמה לומר שהחכמה והירלה הם לפי תכליתם דבר אחד אשר לא ילרך, ואחר, שתחלת החכמה ירלת ה׳ ובלי ירלה

לא

(ט) תֵּן לְחָכָם וְיֶחְכַּם עוֹד הוֹדַע לְצַדִּיק וְיוֹסֶף
לֶקַח : (י) תְּחִלַּת חָכְמָה יִרְאַת יְהוָה וְדַעַת
קְדֹשִׁים בִּינָה : (יא) כִּי־בִי יִרְבּוּ יָמֶיךָ וְיוֹסִיפוּ לְךָ
שְׁנוֹת חַיִּים : (יב) אִם־חָכַמְתָּ חָכַמְתָּ לָךְ וְלֵצְתָּ
לְבַדְּךָ תִּשָּׂא : (יג) אֵשֶׁת כְּסִילוּת הוֹמִיָּה פְּתַיּוּת
וּבַל־יָדְעָה־מָּה : (יד) וְיָשְׁבָה לְפֶתַח בֵּיתָהּ
עַל־כִּסֵּא מְרֹמֵי קָרֶת : (טו) לִקְרֹא לְעֹבְרֵי־
דֶרֶךְ הַמְיַשְּׁרִים אׇרְחוֹתָם : (טז) מִי־פֶתִי יָסֻר
הֵנָּה וַחֲסַר־לֵב וְאָמְרָה לּוֹ : (יז) מַיִם־גְּנוּבִים
ימתקו

באור

לא יתכן להשיג חכמה, כי הדעת אשר ידעו הקדושים לחברי בינותם נחכמה היא הבינה, כי כל ידיעתם בעניינים הרמים היא בינה, והבן זה. (יא) כי בי, זה מאמר החכמה אל קרואים להגיד את שכר העמלים לדעת תורה, והכתוב הזכי הולך ואומר: (יב) אם וכו', כי להיות האדם בעל בחירה יבחר בטוב, כי כל אשר הוא לו יבא בסבת פעולותיו. (יג) אשת כסילות, שב שניה לצייר גם את הכסילות המושכת אליה לב הנערים. והיא גם היא מדברת גדולות כדבר החכמה ואומרת מי פתי וכו', ומה יפה המליצה בקצרו את דבריה, לא הגיעה בהיכל דנוי לתפארת ולא הניח לפניה שלחן ערוך ויין מזוג כי אם שם בפיה את הדברים לאמור: (יז) מים גנובים ימתקו, וזה העלם היטובה אל הפתי מאחר כאלו אמרה לו אל תסוג אחור מבא אלי אף שאין לי שלחן ערוך, אחם בלחמי אחם סתרים כי הוא ינעם לאיש, ומים הנשתים בהסתר ימתקו. והוא רמז אל המעשים

הרעים

יִמְתָּקוּ וְלֶחֶם סְתָרִים יִנְעָם׃ (יח) וְלֹא יָדַע כִּי־
רְפָאִים שָׁם בְּעֲמֻקֵּי שְׁאוֹל קְרֻאֶיהָ׃

באור

הרעיש חשך תמיקנו לעשותם׃ (יח) רפאים / כתן
פיתי ללשון ערבי כי בלשון הזה יקראון כן הרוחות והשדים /
ולפיזתו קרוב מלת בענין הזה ללשון הכתוב / רפאים
(אונטר גיידיטי / מבוגדיני / גייסטר) תרגמתין
(טויפל)׃

נשלם החלק הראשון בספור מעלות
החכמה ואזהרותיה ומוסריה׃

„וואסר שמועקט זיס, היימליכי קאפט אויט אנ„
„גגעהם · —— " (יח) ער מערקט ניכט דאש טויבל
דאדרט זינד, דאש זיא איהרי געסטי אין דיא העלי
שיקט ·

ענדי דעם ערשטן בוכס ·

ד

שפריכי שלמה׳ס

(א) איין ווייזר זאהן ערפרייאט זיינן פאטער, אבער טעהריכטער איזט זיינר מוטטר קוממר.

(ב) גליקס־גיטר קענן ניכט העלפן, גרעכטיגקייט רעטטטט פֿאם פֿרדערבן.

(ג) דעם גרעכטן לייב לעסט גאטט ניכט דארבן, גיטר דער פֿרעפֿלר אבר פֿרשווינדן.

(ד) מיסיגי האנד ברינגט ארמוהט, עמסיגי שאפֿט רייכטוהם.

איינר

באור

ד (א) משלי שלמה, זהו החלק השני מספר משלי, והוא מכיל במאמרים קצרים כוללים עניינים גדולים ע"פ מספטי השכל לתרי הנסיון והתנוגנות בתוכיחה רבה וקידה עלומה, ומהם נמצאו רבים לכל לומה ולשון, משלי הערביים והפרסיים ומשלי הודב הן מכתבים תשר לפי תנורתם היוני, ומשלי סיניקא הרומי, ונקראים בלשון רומי (מעטענליטע, זיטטנשפריכי), ולרוב, הפסוקים תשר יבואו גם אין להם חבור כי אם כל אחד עומד בפני עלמו, ככתוב העומד לדרוש עליו עניינים רבים. ואמנם יש כתובים שהם נאוגרת ויש להם דבקות מלד הענין או מלד הלשון, והוא יבואו תמיד בהעתקתי זאת נפרדים מעט מהאחרים ודבוקים אים אל רעהו, כאשר קראתי כבר בפרשה הזאת. בן חכם וכו', רשם לכל הלמודים הבאים הוא לאחוז בחכמה, וככתוב הראשון הזה הוא מזהיר על השב והשם להנהיג בניהם בדרך החכמה, השב לפי דרכו והשם לפי דרכה, כי בן חכם ישמחם בוקנותם, ובן כסיל יהן תוגה בלבם, והנדיל בין השב לשם ליופי המליצה, והרוצה לדרוש בעם על זה יבא

ד

מִשְׁלֵי שְׁלֹמֹה

בֵּן חָכָם יְשַׂמַּח־אָב וּבֶן כְּסִיל תּוּגַת אִמּוֹ: (ב) לֹא־
יוֹעִילוּ אוֹצְרוֹת רֶשַׁע וּצְדָקָה תַּצִּיל מִמָּוֶת: (ג)
לֹא־יַרְעִיב יְהוָה נֶפֶשׁ צַדִּיק וְהַוַּת רְשָׁעִים יֶהְדֹּף:
(ד) רָאשׁ עָשָׂה כַּף־רְמִיָּה וְיַד חָרוּצִים תַּעֲשִׁיר:

אגר

באור

וידרוש, כי לי לון עסק זה. (ב) אוצרות רשע, מלשון
בכל אשר יפנה ישכיל (ז"ח י"ד מ"ט) (בגליקן) וזרם
רשע כולל עניני העסק והרבוי נקניני העולם ומזה אל
תרשע הרבה (קהלת ז' י"ו) ועיין בהערת השלם ר' יצחק
שמעלקב בספרו שפת אמת ברם רשע, כי יפה דבר בנדרים.
הציל ממות, כל מקום שתרגם התרמי ממותא בישא יפה
כוון על עסק הענין שלין זה המיקה העבעיית כי אם ההשחתה
וההכלייה. (ג) לא ירעיב, הלדיק על ידאג לף כשלאך
בעוני, כי המקום יעזרהו, וכן אמר דוד המלך ע"ה לא
ראיתי לדיק נעזב וזרעו מבקש לחם. והוה רשעים, זה
הון הרשעים מלשון מה הורה לאדם (וכן הוא דעת ר'
מנחם המאירי) יהדוף, עניינו דחיפה ממקום אל מקום,
כמו יהדפהו מאור אל חשך. ומנכי הסיבותי כוונת בניין
הפעיל בדחים הכתוב נס על החלק השני ויהיו חנוכן,
(נעמט עיר פֶּרטוינען). (ד) ראש, שם המקרה
(מראוהט) כמו ראש ועושר אל תתן לי, כף רמיה,
הדבר אשר לא יעשה את הפעולה אשר נועד לה מלד תולדתו
ונריאתו, או שיעשה הפכו, יקרא בלשון עברי רמיה וכן
במלת קשית רמיה אשר תרגם הרמב"ן ז"ל (מאזר במגו).
ולפי עניינו תרגמתי כאן (איטיגי התמד) ובכוונתו קדמוני
קלת המפרשים. חרוצים, הם הזריזים ועמליס והוא

(ה) אֹגֵר בַּקַּיִץ בֵּן מַשְׂכִּיל נִרְדָּם בַּקָּצִיר בֵּן
מֵבִישׁ : (ו) בְּרָכוֹת לְרֹאשׁ צַדִּיק וּפִי רְשָׁעִים
יְכַסֶּה חָמָס : (ז) זֵכֶר צַדִּיק לִבְרָכָה וְשֵׁם
רְשָׁעִים יִרְקָב : (ח) חַכַם־לֵב יִקַּח מִצְוֹת
וֶאֱוִיל שְׂפָתַיִם יִלָּבֵט : (ט) הוֹלֵךְ בַּתֹּם יֵלֵךְ
בֶּטַח וּמְעַקֵּשׁ דְּרָכָיו יִוָּדֵעַ : (י) קֹרֵץ עַיִן יִתֵּן
עצבת

באור

כפך העצלים ברמזים (בן מלך) . (ה) בן מביש , שרשו
בוש ועשמו ליחור , שהוא מלחור התבושה ועצל (פרלב"ג) .
(ו) ברכות לראש צדיק , בעת שמוכירים לת הלדיק
מברכים לותו כל זמן שנחייס חייתו , וכשמוכירים הרשע
מרגיש עליו קללות . ועשם ופי הוא כמו פה המוכיר ,
המתחיל לדבר מן הרשע , כמו אני פי מלך שמור , שהוא
כלו לתר רלון המלך , וכלן יהיה כלו לתר הזכרת הרשע ,
וכן ימלא כמה פעמים בזה הספר ולפ"ז תרגמתיו . יכסה ,
הוא ענין מלוי ורבוי כמו כמים לים מכסים . חמס ,
שהכל קוראים עליו חמס על שעשה רעה בקרב עמו (לפי
יחויל) . (ז) זכר צדיק , לתחר מותו הוא לברכה מברכים
לותו ולת דורו בו , ושם רשעים ירקב עמהם , לתרי
מותם לת יזכרו ולת יפקדו עוד בחברת החיים . (ח) חכם
לב , הוא החכם החמתי לשר חכמתו לפונה בקרב לבו ,
הוא יקח מלות ויקבל מוסר מבל אויל שפתים הוא הכסל
המדבר גדולות ומרחיב עלמו כחכם הוא ילבט מהם , ימשוך
לת עלמו מקבל לקח . והשרש לבט הונח על המרי והעוות
לשר יתפעל בחלס בהגיעו חליו דברים שין לו גם חפץ ,
במלמרם נפשוק ויהי העם כמתאוננים נתלבטו בדרך ,
והרב המתרגם התשבני בפרשה הוחת תרגם כמתחוננים
(איטפרגיגט) , ולדעת לחרים יהיה לבט הסרת הדרך

(ה) דער נשייאטי מאן זאממלט איין צור ערנדטי־צייט,
דער זוימזעליגי בובי פֿרשלעפֿט דיא שניטטרצייט.

(ו) אללגמיינר זענן פֿעללט אויף דעם פֿראממן הויפֿט,
ערוועהנונג דעם פֿרעפֿלרם ווירד מיט לויטם פֿלוך
איבערהויפֿט.

(ז) דעם גרעפֿטן אנדענקן בלייבט צום עווינן זענן,
דער נאמע דעם פֿרעפֿלרם פֿרוועזט מיט איהם.

(ח) דער וואהרע וויזע נימט לעהרי אן, דער פֿראלע־
רישי טאהר ענטציהט זיך איהר.

(ט) ווער אויפֿריפֿטיג וואנדלט געהט זיכֿר, ווער קרומי
וועני נימט מום צו לעצט ביסן.

(י) ווער שלויא מיט דען אוגן אומהערבליקט פֿראנ־

לאסט

באור

מעל לבו (פֿמן זיך טטאמן, פֿמרט טטירמן) ולהיותו כאן
בנין נפעל הו נתפעל מרגמתו (ענטציהט זיך מיהמן) והוא
נכון למניסם. (ט) ומעקש דרכיו יודע, נחלקו דעת
המפרשים בטעם יודע, אלא אומרים שהוא מן חולי ידוע
ואלא אומרים שהוא כמו ויודע בהם אנשי סוכות,
ואחרים אומרים שהוא כפשוטו מבנין נפעל מטרם ידע,
ותרגומו קובל את כלם ונכון מאוד לפי הענין. (י) קורץ
עין, הוא הערוס הנשמר מלדבר טרם הגיע סביבו נתברתו,
וגם לא נכהל לדבר את כל אשר בלבו על דברי ריעיו ועל
מעשיהם, הוא יתן עצבת לנולתו כי ריעין תמיד נעלבים
על כל לדעת את כוונתו עליהם ועל לודוקם, לך הוא נשמר
נסבת שתיקתו; ואמנם האויל שפתים לאשר ידבר מבלי
מרגוע ומבלי הבין תחלה בלבו את אשר יוציא בשפתיו הוא
נלבד בדבורו ונח לידי קקלה. והא לך כלל. יש לך בספר
הזה פעמים רבים כפל ושלוש העניין במלות שונות, ופעמים

כפל

משלי י

לאַסט פֿרדרוס ׳ דער שווּאַצהאַפֿטי טאַהר פֿרי
פֿענגט זיך זעלבסט ·

(יא) לעבנס קוועלי איזט דער פֿראַממן מונד ׳ דען מונד
דער פֿרעפֿלר פֿרשטאפֿפֿט נוואלטטעטיגקייט ·

(יב) אינרר גראָלל עררעגט הַאדר ׳ ליבי במעגטלט
אללי פֿרגעהונגן ·

(יג) אויף דען ליפֿפֿן דעס פֿרשטענדיגן טריפֿט מאַן
וויזהייט אן ׳ דיא רוהטי אבר אויף דעם ריקקן
דעס פֿרשטאנדלאזן ·

(יד) דיא וויזן האלטן אַיהרי קענטניס צורוק ׳ דעם
מונדי דעס טאַהרן אַיזט ענגסטנדי בשעהמונג
איממר נאהי ·

(טו) דעס הייבן איזט זיין פֿהמעגן אַייני פֿעסטי בורג ׳
דיא ארמוהט דעס דירפֿטיגן איין שרעקקן ·

(טז) דער טאגלאהן דעס גרעפֿטן מאכט איהן גליקליך ׳
גווין

באור

כפל המלות ועניניהם שונות · וזה לחד מן הכתובים
הנאמרים ונשנים ׳ ועניניהם שונים כי בפסוק ט׳ הקודם
נאמר ומוקש שפתיים ילבע ׳ ועניינו חמס לפי מקומו כחמס
פירצתיו לעיל ׳ וכאן פי׳ אויל שפתים המרבה דברי׳ ועשה
ילבט כתרגומו מתחלח (לעשט זיך פֿאגן) · (יא) מקור
חיים פי צדיק ׳ כי הוא יביע רב טוב לזולתו ׳ וחמס
פי רשעים לא יביע מחומה כי מקורו מכוסה וסכור בחמסו ·
והוא גם הוא לחד מהכתובים החלה הנאמרים ונשנים על
על שני ענייניס נפרדים ׳ ורחה למעלה פסוק ו׳ והבינהו ·
(יב) שנאה התקועה בלב לוט על ריעהו העורר מדנים
תנקם כל עת למנוע מקום לריב עמו ׳ אך שלוח בדעתו
להרע לו ׳ תדמה השנאה כל פעם חוגם וחדשה למען הניח

עֲצֶבֶת וְאָוֶל שִׂמְחָתִים יִלָּבֵט׃ (יא) מְקוֹר חַיִּים
פִּי צַדִּיק וּפִי רְשָׁעִים יְכַסֶּה חָמָס׃ (יב) שִׂנְאָה
תְּעוֹרֵר מְדָנִים וְעַל כָּל־פְּשָׁעִים תְּכַסֶּה אַהֲבָה׃
(יג) בִּשְׂפָתֵי נָבוֹן תִּמָּצֵא חָכְמָה וְשֵׁבֶט לְגֵו
חֲסַר־לֵב׃ (יד) חֲכָמִים יִצְפְּנוּ־דָעַת וּפִי אֱוִיל
מְחִתָּה קְרֵבָה׃ (טו) הוֹן עָשִׁיר קִרְיַת עֻזּוֹ
מְחִתַּת דַּלִּים רִישָׁם׃ (טז) פְּעֻלַּת צַדִּיק לְחַיִּים
תבואת

באור

תְּבוּאַת רָשָׁע לַחַטָּאת׃ (יז) אֹרַח לְחַיִּים שֹׁמֵר מוּסָר וְעֹזֵב תּוֹכַחַת מַרְעֶה׃ (יח) מְכַסֶּה שִׂנְאָה שִׂפְתֵי-שָׁקֶר וּמוֹצִיא דִּבָּה הוּא כְּסִיל׃ (יט) בְּרֹב דְּבָרִים לֹא יֶחְדַּל-פָּשַׁע וְחוֹשֵׂךְ

באור

הוא לעונתו נשמתו בחלקו • ותבואת רשע לחטאת, כל הון אשר יגיע לו הרשע בלי עמל הוא לרעתו • כן הוא כוונת הכתובים וכן הרגמתים, והמה נותנים לדברי החכם ממילתי • ואחז עוד לנאמר שתי מלות והמה ש"ן: פעולת שרשן פעל ועשה ידוע, ומנחם גדרן שם לפניו הרב המלין ר' הירץ ווייל נ"י בניקורו לם' ויקרא (י"ט י"ג) בפסוק לא תלין פעלת שכיר, ואמר: כל לשון פעולה על הכוונה סיכוון העושה במעשהו הן טוב הן רע, ולהבדיל עון זה אמר פעלת כלומר הענין הזה שכר עשו לעבודת אדם להחיות נפשו ונפש אנשי ביתו וכו' וזה נקרא פעולה, עכ"ל • היוצא מזה שגזון שם פעולה במקום שכר הפעולה כמו שם פעלת שכיר וכאן בכתבנו שלפנינו יהיה טעמו מעט השכר אשר למעט נפעלה הפעולה • ובסיוענו עומד מול תבואת תחזוק הרחיק לדבר זה • ולמען ימלא הקורא תוכן כוונת הכתוב הזה תרגמתיו (טאגלאהן) • צ' לחטאת, תרגמתי (מונגליק) כי כן תרגם הארמי (הוסט ח"י ק) היו לו מזבחות להחטיא לתקלה, והמעיין יראה כי הקרובים הענינים מחוד • וכן הוא בלשון ערב • (יז) ארח, סיעורו, מי שהוא שומר את המוסר הוא הולך דרך החיים • ויחסר הפעל • ואולי ארח הוא פעל כמו וארח לחברה (חיוב ל"ד ח') והי' רצוי להיות נקוד אֹרֵחַ, והתרגום הארמי קרא כן והעד כי תמר קרא דחי ולא תדחק דקיי כדרכן תמיד לתרגם מלת קרא במקום סיפי,

נווין דעם פֿרעפֿלרם מאכט איהן אונגליקליך ·

(יז) וועד אויף זיטטנלעהרי העלט גשהט דען לעבנס
פֿפֿאד / וועד בלעהרונג פֿרווירפֿט גשהט אירי ·

(יח) וועד זיינן גראָלל אינגרליך פֿרביהגט אוזט פֿלש /
וועד דאמיט הרויספאלטרט איזט איין נארי ·

(יט) וועד פֿיל שפריכֿט קאן פֿעהלר ניכֿט פֿרמיידן /
וועד

באור

טעמו כמו דרך · מהעה / נדגין הפעיל לחנר עמו הכונה
שהוא גס מתעה אחרים · ואולי כלו מוסב על מלת תורת
ויהי׳ שעורו / ולפי שומר מוסר לחיים / ר״ל שהוא מניח
לל תכליח השלמות / ואחר נווד קוכחות מתעה / ר״ל
שהוא מרחיק מן התכליח · (יח) מכסה שנאה / מי
שהוא שומר לח השנחה בלבו ומדבר עם רעהו שלח ירגוש
לח שנחתו הוא שפתי שקר / הוא לחד נפש ולחד בלב
והיח מדה מגונה מלד / ומוציא דבה / הוא לחשר לח יכול
לכבוש לח יללו שונא לח רעהו ומבזהו בדברים הוא כסיל /
כי זה מורה על כעסו וכעם בחיק כסילים ינוח · דבה
שרשו דבב / והוא רבוי הדבר בלי סיב ונדר / כמו דובב
שפתי ישנים ותרגמו הרמב״ן (טומהחפֿט) / ופעל מוליח
הנסמך לו מורה על מבירתו בלי השללה והתגונות ושם
כסוי השנחה בלב היח מדה גרועה בנפש בכל זולח מהיח
השמיקה הולח נכונה מלד החכמה / כי יסמר על ידיח
מחמת רעבו / ושם לח תהיה בה נקימה ונטירה לרעת
השנוי / לח יהי׳ כל כך העון רע · לחנשי מי שלח יזהר
כלום מהזהוק שנחתו במעשיו ובדבריו הוא רשע וגס כסיל ·
(יט) ברוב / לחר שהזהיר לח כסלוק המדבר נגד שונחו
בח להזהיר על הרבות הדבור בכלל / ואמר כי לף מי שחין
לו שונא / יוכל להכשל ולהיות שונא פ״י הנוי דבריו / כי

וועי זיינן כוונה אין צוים העלט איזט וויזי .

(פ) דעם גרעסטן צונג גליבט דעם גלייטרטסטן
זילבר / ביזא וויטן ניבט דעם גאטטלאזן הערן .

(כא) א י י ן ס גרעבטן וואדטי ערהאלטן פילי ; דורך
א י י ן גוויסנלאזן פאללן פילי טאהרן אזינם
פדרערבן .

(כב) דער זיגן גאטטם מאכט רייך / אונד פיהרט
קייני בשוועהרדי מיט זיך .

לאסטר

באור

מי יפסר להרגות דברים מפלי פסע . וחושך שפתיו /
ומסגירס לגלוי הרבות לבער הוא מסכיל . (ב) לשון
צדיק / דבריו על לריק כס נהוחים וערופים ומשובים ככסף
המזוקק / לב רשעים כמעט / כל המפקפים והמחריס
לא ידעו לבון היעד מלא כמעט בכתוב הזה / זה חומר
כמעט כסף / וזה חומר כמעט סיגים / ושחים כמעט
כמו לא כלום . והאמת / כי גם בעיני כפלא הדבר מאד /
כפרט בהיותי את דבריהם ממדרגם ולהרמם ולביאה
דרשיעי מחתא / שהוא לו מבה לו כנבע לו כמו מחזקת
פחד ויגון / ולין ספק שהיתה לפניו נוסחת אחרת בכתוב
הזה . והנה לפי האמת שלין מדסיי לפסם את הכתוב ע"פ
הסברא / כי אין לו עד במקרא / מכל מקום בכתוב הזה
לא אוכל מלטני מבלי נסות לבארו ע"פ הסברא . המושגים
שמקרא הזה הם לשון צדיק ולב רשעים וזה דבור הצדיק
ומחשבות הרשעים / ובדי להגרות שהפילו הדבור של הצדיק
יותר יקר ומחשב ממחשבות הרשעים . ויהי כן נעשה
כמעט / הלא של רשעים נועה ללשון הצדיק כמעט ח"ל
שהוא החוק ממנו מאוד . ומשו שיפרש לפעמים מלא כמעט
כמדבר (בראשית ו) שהוא קרוב מאד אל הלבד / כן יוכל
לברש גם (בראשית ויצא) שהוא רחוק מאוד מן הדבה ואין

וְחוּשַׁךְ שִׂפְתֵיו מִשְׁקִיל׃ (ג) כֶּסֶף נִבְחָר לְשׁוֹן
צַדִּיק לֵב רְשָׁעִים כִּמְעָט׃ (א) שִׂפְתֵי צַדִּיק
יִרְעוּ רַבִּים וֶאֱוִילִים בַּחֲסַר־לֵב יָמוּתוּ׃ (נב)
בִּרְכַּת יְהוָה הִיא תַעֲשִׁיר וְלֹא יֹסִף עֶצֶב עִמָּהּ׃

כשחוק

באור

לפס כי גם דמיון וערך מעט ׳ וכן תרגמתיו ׳ ומי שים
דידו לפרשו בתופן לחר ונכון יותר / הרי זה משובש ׳
(כא) שפתי צדיק ׳ גם הכתוב הוא לומר דלשוני בי אין
חכור בין שני חלקין ׳ גם לא ידעתי לין לדקו דברי
המפרשים בתמרס חסר לב הוא מחסור הלב / כי לפי
עורס היה רחוי להיות בחוף לב כמשפט שם המקרא /
ואו יתכן לתרגמו (מוגוויטהיט / מוגער שהפנהיט /
גדאנקנלאזיקיט) ובדומה / ממנו תנכי כניתי לדבדי
הרקב"ט ולחרי פעיון הוספתי טעם על העטין ׳ וזה לשון
הרקב"ט : יראו מלשון מרעה כלומר ילמדו רוב בני אדם /
וחסר לב כנגד צדיק וחוליס כנגד רבים / כלומר וחוליס
בעבור שים חסר לב שיהיה שמו שם גלוי ׳ ויהי
לפ"ו טעם הפסוק / על ידי צדיק לחד יתקיימו מנסים
רבים / וע"י חסר לב לחד ימותו חוליס רבים / ונכונים
פוסק תרגמתין / ושמתי רשומת גמלת (מוינע) וגמלת
(מיין) להורות כי המה שמות המספר בלשון משכנו /
ותרגמתי חסר לב (גוויטנלוז) למען יעמוד נכון על מקומו
נגד הצדיק ׳ (כב) ברכת ה' / יש לך עושר הגיהם לתן
בעליו לבל יוף נקבן בעמל ויגיעה / וים לבעליו תמיד
עלב כמו סוחרי מדינת היס ומלוי מעותיס בהבית וכהנה /
ומנס ברכת ה' היא מעשרת עושר לחתי / ומנס
בעושר שהוא בהכת ה' שלא ישלח עלב עמס ׳ ולדעתי
כוון לל עבודת האדמה המסובה מכל מעשי החדש ׳ ובמו
שנאמר ויזרע יצחק בתהי הסיל וגו' ויהבכהו ס'

(כג) כְּשְׂחֹק לִכְסִיל עֲשׂוֹת זִמָּה וְחָכְמָה לְאִישׁ
תְּבוּנָה׃ (כד) מְגוֹרַת רָשָׁע הִיא תְבוֹאֶנּוּ
וְתַאֲוַת צַדִּיקִים יִתֵּן׃ (כה) כַּעֲבוֹר סוּפָה וְאֵין
רָשָׁע וְצַדִּיק יְסוֹד עוֹלָם׃ (כו) כַּחֹמֶץ לַשִּׁנַּיִם
וְכֶעָשָׁן לָעֵינָיִם כֵּן הָעַצֵּל לְשֹׁלְחָיו׃ (כז)
יִרְאַת יְהוָה תּוֹסִיף יָמִים וּשְׁנוֹת רְשָׁעִים
תִּקְצֹרְנָה׃ (כח) תּוֹחֶלֶת צַדִּיקִים שִׂמְחָה וְתִקְוַת
רְשָׁעִים תֹּאבֵד׃ (כט) מָעוֹז לַתֹּם דֶּרֶךְ יְהוָה
ומחתה

באור

(כג) כשחוק / כדבר המשמחת את הלב עשיית זמה
לאים כסיל / וחכמה / וכן עשיית דבר חכמה לאיש תבונה׃
(כד) מגורת / היא האימה והפחד הנזכרת תמיד בלב עושי
עול הירחים מפחד העונש / וירעדו לקול עלה נדף כי
לבם ידמה להם תמיד את עולמם ואת גמולם אשר יגמל
ברשעם׃ וכופם לבא עליהם בחמת / ותקות צדיקים /
היא ההשקט והמנוחה ורומיית הנפש אשר יבקשו מבא להם /
כי זה תולדות מעשיהם הטובים׃ ונעשה יתן סובב על הנותן
והוא יתעלה ימשניא על מעשי בני אדם ומחשבותם׃
(כה) כעבור סופה / יש מפרשים כמו בעבור סופת /
פתוס את עברת רוח סערה ונכרת הרשע ממקומו /
ואחרים אומרים שהוא משל על המהירות / ומשאר הכ"ף
בעבור כ"ף הדמיון וכן תרגם התרגומי / היך דיעבד עלעולא
ביכנא דעבר רגיעא׃ והוא נראה לי יותר נכון׃ תמצא
תרגומי סובל את שתיהם׃ (כו) כחמץ / הערה מדיוק
שלא ימסור המדם עסקיו רק לחריץ וזריז ולא לעצל / ומאר
כחמץ לשיניים המקהה חומס וכעשן לעיניים המכהיגם כן
הבטל אל שולחיו שהוא מקרבל בשליחתם וגורם להם מכשול׃

(כג) לאסטר בנערן איזט דעם טאהרן בלוסטיגונג ,
דען פֿרשטענדיגן מאן בלוסטיגט ווייז האנדלונג .

(כד) איבלי אהנדונג דעם פֿרעפֿלערם טריפֿט זיין ,
העם פֿראממן וואונש ווירד ערפֿיללט .

(כה) ווי א איין ווירבלווינד פֿראזיבר פֿעהרט , קעמט
דער בעזוויפֿט אום ; דער פֿראממי איזט אייג
עווינג פֿעסטי .

(כו) ווי א עסיג דען צעהנען , אונד רויך דען אויגן
טוינט ; זא דער פֿויל באטע דעם דער איהן זענדט .

(כז) גאטטפֿורכט פֿרלענגרט דאם לעבן , דיא יאהרי
דעם לאסטרהאפֿטן ווערדן אבגעקירצט .

(כח) דעם גרעכטן האפֿנונג ברינגט פֿרייד , דער פֿרע
פֿלר האפֿנונג פֿר שווינדט .

(כט) דער ווע גאטטעם איזט דעם גרעכטן צופֿרידט ,
דען

באור

(כז) יראת ה' , קוסיף ימי החדם לף אם הוא חלוש
מלד טבעו , להיותו שמור מכמה דברים המקרבים לת
המיתה , ושנות רשעים תקוצרנה לף אם יהיו בריאים
וחזקים מלד מבעם , יחלשו ע"י מעשיהם המגונים ודמקוחם
לל תחוות הבהמיות . (כח) תוחלת , היא ההמתנה בלב
על דבר אם ידע לף אם לא ידע ולא יתייאש ממנו בהיות נכון
בנו בעות כי סופו לבוא , וזה תופלף לצדיקים המיחלים
לאלהים וסוף התוחלת הוטת שמחה . לאמנם תקות רשעים
והוא הדמיון בלבם שיולד להם תדשות חלה ולא בהבלי
העולם נחה ובגון בעסקים ומניות , והיא תאבד . (כט)
מעוז לתם דרך ה' , היא ירחת אלהים ושמונה שלמה
באלהים ובטוטקיו , והיא מעוז לצדיק בכל אשר יפן באלהים
יצים

דען איבלטעהטרן שרעקן ׃

(ל) גיפט אויף איממר קאן דער גרעפטי וואנקן ׀
דער בעזוויפט גיפט אויף ערדן רוהן ׃

(לא) אים מונדי דעס גרעפטן בליהט וויזהייט ׀ דעס
לאסטשרהאפטן צונגי וירד אויסגראטטעט ׃

(לב) דעס פראממן מונד ליבט גפעללינקייט ׀ דער
פרעפלר מונד ליבט פאלשהייט ׃

י״א

(א) פאלשי וואגי פראבשיאט דער עוויני ׀ פאללם
גוויכט גפעללט אויהם ׃

(ב) אויף איברמוהט פאלגט פראכטונג ׀ בשוידנהייט
בגלייטט

באור

ישים מבטחו ׀ למנם הדרך הזה הוא מחתה לפועלי און
כי נעשוקם רע ייראו תמיד מעונש ׃ וים אומרים כי טיעור
הכתוב ה׳ מעוז לתם דרך ׀ והוא נכון מאוד לפי הלשון ׀
לולי שבחר הבעל בטעמים את הדרך הרחשון ׃ (ל) צדיק ׀
פלדיק לף שיבשל פעם ויבואו עליו לרות מהר יסירם מעליו
פעם ׀ או יניח בדבה אחריו חל וזרע ׀ למנם הרשע לף
יסכון לעולם בטובתו לף שהשעה משחקת לו ׀ יבוא יומו
ויענש ׃ ויהי׳ שעור הכתוב לדיק לף לעולם ימוט ׀ ורשעים
לף לעולם יסבנו ארץ ׃ (לא) פי צדיק ׀ דמה את הלדיק
לאילן עושה פרי ודברי חכמתו לפרחים היוצאים ונרחים
ונעשים פרי תפארת ׀ ולשון הרשע לשרש רע אשר לף
יפרה כי אם רחם ולעגה ולכן אמר תכרת ׀ כלומר לף
ישרים ׃ (לב) שפתי צדיק ׀ הנה בתורת האדם ים לנו
להשתדל לדבות תיש לטובת רעהו בכל מחמני כחו ׀ הן
בשעשים הן בדברים ׀ ומוסף גם לדבר עם רעהו מענה רכה

בשפתי

וּמְחִתָּה לְפֹעֲלֵי אָוֶן׃ (ל) צַדִּיק לְעוֹלָם בַּל־
יִמּוֹט וּרְשָׁעִים לֹא יִשְׁכְּנוּ־אָרֶץ׃ (לא) פִּי־
צַדִּיק יָנוּב חָכְמָה וּלְשׁוֹן תַּהְפֻּכוֹת תִּכָּרֵת׃
(לב) שִׂפְתֵי צַדִּיק יֵדְעוּן רָצוֹן וּפִי רְשָׁעִים
תַּהְפֻּכוֹת׃

יא מֹאזְנֵי מִרְמָה תּוֹעֲבַת יְהוָה וְאֶבֶן שְׁלֵמָה
רְצוֹנוֹ׃ (ב) בָּא זָדוֹן וַיָּבֹא קָלוֹן וְאֶת־
צְנוּעִים

באור

בשפתי חן למען משכו אליו בהבטתו / ולעשות עמו חות
לטובה בכל מגמותיו · והנה גם החדש עושה וחת בנפש
חפלה ולבו עמו אזי הוא רצון (גפעלויגקייט) ; ומשם גם
הוא עושה כל וחת נגד רעהו ומופיע עליו כהנה וכהנה /
לך לבו בל עמו / ונפשו בעלה בש / אז יקרא התפוכות
(פאלטהייט) והוא עול גדול ובעליו רשעים · ופעל ידעון
תרגמתי (זיבן) כידוע ·

יא (א) מאזני / אחר שהזהיר בפסוק האחרון בפרשה
הקדומה על התרמית והתכסוכות שבלב / פתח כאן
דפיים ואמר שכל דבר מרמה וכזב שונא לאלהים המשגיח על
כל מעשי בני האדם · וכן נזהרנו בקורתינו הקדושה על
יושר המשקל והמדה · (ב) בא זדון / שרשו זור והמתוק
על הולאת הרעה מן הכח אל הפועל בדבור או במעשה /
ומשמו התרוממות הכסיל בדברו גדולת בחברת האדם / ואמר
החכם כי בבוא הזדון בבר בא עמו הקלון כשני רעים ההולכים
יחד / כי אי אפשר לזדון מבלי קלון · וכנגדו אמר וארת
צנועים החם המשפילים המלפניו את מחשבותיהם בקרבם
ואינם מבקשים לדבר גדולות / חבמה ילוה החכמה / כי אם
עדיין לא הגיע לבלל חכמה בעוד בו נכון לבו שיחבש ·

ותכני

צַנּוּעִים חָכְמָה׃ (ג) תֹּם יְשָׁרִים תַּנְחֵם וְסֶלֶף
בּוֹגְדִים וְשָׁדֵם׃ (ד) לֹא־יוֹעִיל הוֹן בְּיוֹם עֶבְרָה
וּצְדָקָה תַּצִּיל מִמָּוֶת׃ (ה) צְדָקַת תָּמִים
תְּיַשֵּׁר דַּרְכּוֹ וּבְרִשְׁעָתוֹ יִפֹּל רָשָׁע׃ (ו) צְדָקַת
יְשָׁרִים תַּצִּילֵם וּבְהַוַּת בֹּגְדִים יִלָּכֵדוּ׃ (ז) בְּמוֹת
אָדָם רָשָׁע תֹּאבַד תִּקְוָה וְתוֹחֶלֶת אוֹנִים
אָבָדָה׃ (ח) צַדִּיק מִצָּרָה נֶחֱלָץ וַיָּבֹא רָשָׁע
תַּחְתָּיו׃ (ט) בְּפֶה חָנֵף יַשְׁחֵת רֵעֵהוּ

ישרם ק׳

ובדעת

באור

ומנכי תרגמתי צנועים כשם המקרא לנחות ממליצה / ולפ״ז הוא על משקל שעשועים זקונים נעורים׃ (ג) תמת ישרים תנחם הדרך הנכון אשר ילכו בו / ממנס סלף הבוגדים והוא העוות אשר בלבם ישדם׃ ושרש ישדם הוא שדד והוא הממון והחבלון / כי יסבב להניח עליהם בלה ושוד׃ (ד) עברה / נדרו הסבר והלירה אשר יגזלו בפתע בתחום ויעבור עליהם (וואוט) ומנכי תרגמתי (מונגליק) לפי שזה כולל כל הלרות שבעולם ובא גם בתחום / וכן ימורגם כמה פעמים בתנ״ך׃ ועיין לפני׳ (ז׳ ט״ו) יום עברה ההוא יום צרה ומצוקה וכו׳ וכן בחיוב (כ״ח ל׳) ליום איד ליום עברות׃ (ה) צדקת / הלדקה אשר בלב תמים תיסיר דרכו שלא יכשל / ומשיל שם הלדקה כמורה דרך / והפכו רשעו כי רשעתו לפניו כתבן נגף להכשל בה׃ (ו) צדקת / הוסיף לדבר עוד מעובת הלדקה על דרך משל אחר ודמה את הלדקה למליל ואת הרשעה לפח אשר ילכד בו׃ (ז) במות / התקוה אשר בלב הרשע היא הרשעה כי לא יקוה לעל ולחסדו / כי אם יסמוך בתקפו ובחוק ידו / והנה במותו תמות גם תקוותו ותקות תבניו אשר

בגלייטט ווייזהייט .

(ג) דיא פֿראממן לייטט איהרי רעדלעכקייט , דער טרייאלאזן הוימטיקי צערריטט זיא .

(ד) צור צייט דעם אונגליקם קאן רייכטהום ניכט העלפֿן ; גרעכטיגקייט אבר רעטט פֿאם פֿרדערבן .

(ה) דעם פֿראממן עבנט זייני גרעכטיגקייט דען ווענ , דער פֿרעפֿלר פֿעללט אויבר זיין אייגן לאסטר .

(ו) דען גרעכטן בפֿריאט זייני טוגענד , דיא טרייא לאזן ווערדן דורך איהרי פֿאלשהייט פֿרשטריקט .

(ז) מיט דעם טאדע דעם לאסטרהאפֿטן איזט׳ם אויס מיט זיינר האפֿנונג , אללי מעכטיגי ערווארטונגן שווינדן ראהין .

(ח) דער פֿראממי ווירד אויס גפֿאהר גרעטט , דער בעזיוחכט קעמט אן זייני שטעללי הינין .

(ט) דעם הייכלרס ווארט איזט זיינם נעכסטן גפֿעהרליך , דער

באור

יזמין עליו כסלו , למנם הצדיק הכועס בקלקיו כל עוד בשמתו בו תתחזק תקוותו בידעו גוחלו חי ינחילנו מרב טוב הצפון לו . ותוחלת אונים , לוניס שם קצר לתוחלת כדעת הרמב"ן וזרעו און ולוח הכח והתקיפות כמו ולאין אונים עצמה ירבה . ולפי פי׳ זה תרגמתיו . (ח) צדיק , כל פעם שיזוח הצדיק במלור ימלטהו נדקתו למנם הרשע בא במקומו , ומה יפה מצלן בו חו"ל מצל בסנהדרין . (ט) בפה חנף , דבור החנף יצר לבו בל עמו יבחית לת לב רעהו יצר לא ידע לת התפלוכות יצר בקרבו ויחמין לדבריו דברי שקרים ומלשינות וכדומה לסם , למנם הצדיקים מושכילים בדעתם לת דברי הרשע ישמרו מסס ויקלנו מרשעתו . לו יהיה טעמו , שהצדיקים בדעתם יחלנו לת

משלי יא

דער פֿראממן איינזיכט בפֿרייאט זיא .

(י) דעם פֿראממן וואהלס פֿרייאט זיך דיא גאנצי שטאדט , בייב אונטרגאנג דער פֿרעפֿלר ער- העבט זיא פֿרידנגשריא .

(יא) דער פֿראממן לאב העבט דיא שטאדט עמפֿאר , דאס גריכט דער פֿרעפֿלר רייסט זיא נידר .

(יב) דער זיטטנלאזי בשעהמט זיינן נעגסטן לייכט , דער פֿרשטענדיגי מיאן שוויגט ליבר .

(יג) דער שליכנדי אנברינגר ענטדעקט יעדם גהיימנים ,

באור

ריעיכם ממכזול , כנגד המאמר הרשון שברצע משחית לת ריעהו . ותרגומי למנם סובל לת שתיכם . (י) בטוב , כל תנשי העיר שמחים בעוד הצדיק , למנם יותר מוב יזמתו בנפול הרשע . ומי שדר בקריס נחולה תצר תכזיב רגיס יעיד כי כניס דברי החכם , ויסודי דברין נעוצים בחכמת הנפש ; כי ההמון העם לת ידע ויכיר כל כך ממעלות הצדיק כאשר יכיר רשעת הרשע הכילי והנגל , וגם מצד יצר לב האדם הרע מנעוריו יתפעל בתים ההמוני (תשה לת לעם לת לב התכן תצר בקרבו בספירי החכמת והמוסר) יותר מדת הנקמה והקנאה , מאשר יתפעל בו מדת החניכה והחסוד בעוכת רעהו . ולולי שמקי חק עלי נפשי לבלתי התריך בצוארי הייתי מבאר לך בענין הזה דברים רבים במלות , ולולי במקום לחר יעקדנו הזמן לי"ה . (יא) בברכת , פירשו בו המפרשים מה שפירשו חים לים לפי דרכו . ולם למנם נפשי יודעת מאד לת גודל מעלת הצדיק וזכותו המגין על עמו ודורו , בכל זלת פניתי לדברי לפרש ולת דברי החכם לפי פשוטם ע"ד החכמה והמוסר כי רוב מצלין בגויים עליהם . ולומר ברכת הוא השבח שישבחו

לת

וּבְרַעַת צַדִּיקִים יֵחָלֵצוּ׃ (י) בְּטוּב צַדִּיקִים
תַּעֲלֹץ קִרְיָה וּבַאֲבֹד רְשָׁעִים רִנָּה׃ (יא)
בִּבְרָכַת יְשָׁרִים תָּרוּם קָרֶת וּבְפִי רְשָׁעִים
תֵּהָרֵס׃ (יב) בָּז לְרֵעֵהוּ חֲסַר־לֵב וְאִישׁ תְּבוּנוֹת
יַחֲרִישׁ׃ (יג) הוֹלֵךְ רָכִיל מְגַלֶּה־סּוֹד וְנֶאֱמַן־
רוּחַ

באור

את הצדיקים ושמעם הולך למרחוק ולזאת תתרומם הקרת
בעין הדור / כמו שמצינו עוד היום קריה קטנה מפורסת
על שם חכמיה / וגדולות גבורות לפלפות נמצוים ואין היש
שם על־לב לרחותם . והסבה בקרת המלחה רשעים הית
בזויה על שם חכמיה • ואמר בזה / שעוד הקריה ותפארתה
תינה בה בעצמה כי אם בחכמיה הדרים בה • ושעם ופי
כגד פרשתי למעלה (פרשה י׳ פסוק ו׳) וכאן תרגמתין
(גריכט) והיא נגזרת מערב (רוך) בל״ת שהוא שם השולך
למרחוק כריח השמן / ואל יעשה בו הקורא לכוון בו (גריכט)
משפט / כי הוא בת מערב אחר • (יב) בז לרעהו /
סימן על החסר לב שיבוז את רעהו / וערב בו הוא בוז /
וגדרו הבזיון והחרפה בדברי נדוף (בשמהאונג / פרטפמט=
טונג) ובאים תמיד בנגוד שפלין • והכפולים והנחי למ״ד
קרובים אלין בכוונה / לאנס היוצאים מערב בזה הם כולם
לשון נקלות (גרינגשעטונג) ובאים בכלל עם סימן הפעול /
זולת ותבז לו בלבו (שמואל ב׳ ו׳ ט״ו) / וכן בזתי לך
לעגה לך (מלכים ב׳ י״ט כ״א) שהם באים בנגוד שאלין
ע״ם כוונתם שנוטה לבזיון וחרף / כי בפסוק הראשון יעידו
על זה דברי מיכל בדברה אל המלך תח״כ כהגלות נגלות
אחד הרקים • ובפסוק השני יעיד לעגה לך על שכלג
הוא • ואיש תבונות יחריש / הוא בוחר בשקיקה אפילו
אם יעשה ריעו לפניו מעשי כסיל לא יבוהו ברבים כי אם בפסוק
עד מצאן מקום להוכיחו על פניו : (יג) הולך רכיל / הוא

רוּחַ מְכַסֶּה דָּבָר׃ (יד) בְּאֵין תַּחְבֻּלוֹת יִפֹּל־עָם
וּתְשׁוּעָה בְּרֹב יוֹעֵץ׃ (טו) רַע יֵרוֹעַ כִּי־
עָרַב זָר וְשׂוֹנֵא תְקוֹעִים בּוֹטֵחַ׃ (טז) אֵשֶׁת
חֵן תִּתְמֹךְ כָּבוֹד וְעָרִיצִים יִתְמְכוּ־עֹשֶׁר׃
גמל

באור

ההולך מגיד לבית ונרגה כתוב ומספר את מעשי אים על
רעהו · וקרבנותו לכל קורלת (דער טאמלער) / הוא
מגלה סוד / ונראים שמירה מעולה ממנו כי כל מגמותיו
לגלות סוד · למען נאמן רוח מכסה דבר לפיכך מה
שלא נתמר לו בסוד · והכלל העולה מזה הכתוב הוא שבחים
אחר בהסתר יצא לגלות לי סוד אחר / הוא הים אחר
תופר בו מלגלות לו סודי / כי כאשר עשה לי כן יעשה לזולתי /
למען נאמן רוח / הים אחר לא במסתרים יהלוך הוא
מכסה כל דבר ויודע לשמור לפיכך הדברים אחר לא נאמרו
לו בגלל יאמר · (יד) באין התחבולות / שרבו חבל והונח
על הכנת הדבר במחשבה קודם למעשה לאיזה תכלית /
ומזה נקרא חבל המדה שעל ידו מסדרים את תכונת הבנין
בערם כוויתו / למען עשותו שלם / וכן יקרא רב החובל
המנהיג את הספינה ע"י המשוט · וכן תקרא חכמת
המדינית והנהגותיה תחבולה כי על ידה תכון טוב המדינה
והנהגותיה · והכוונה הזה הוא תוכחת מוסר למנהיגי העם
ללמוד חכמת ההנהגה כי בחסרונה יפול העם · ותשועה /
היא כוללת השגת הטוב המבוקש לפי מקומה וענינה / פעם
ישתמש בה בעל הלשון לאחרי המלחמה או התורגם (זיג) /
ולאחרי הצרה תקורגם (היפי) וכדומה / וכאן יהי' פירושה
הגדולה והתפארת בהצלחת המדינה ויושביה · (טו) רע
ירוע / הוא מהכפלת המלות בעניינים שונים (וואדטשפיל)
הרומזים מלשון רעה ורעה / והשני מלשון ריעות ודבקות
הקרובים

אין עהרליכם גמיהט פרבינגט יעדי זאגי ·

(יד) ווא שטאטס־קלוגהייט פעהלט געהט דיא נאציאן צו גרונדי / פילי ראהטגעבר ברינגן זיא עמפאר ·

(טו) פרעמדן בירגשאפט לייסטן ציהט איבל נאך זיך / ווער פרהאפטונג שייאט לעבט זיכר ·

(טז) איין האלדזעליגם ווייב ערהעלט דיא הויזעהרי / טאפפרי מענגר שאפן רייכטהום ·

דער

באור

הקרובים נזרשיפס / ועמו עם הערבות לזיס זר יקחבר רעה לעוסיפו · וכן תרגמתיו · ושונא תוקעים / הוא חסר משתמר מתקיעת כף נותן שלא יכשל ברעה הוזת · (טז) אשת חן / הכתוב הזה הוא קשה ההבנה מאד / כי מלת עריצים נכונה העומה הזאת כאשר תרגמתיהו הוא זר מאד ורוב המפרשים ותרגום התרמי בתרוהו כמו רשע ופרץ · ועתה כל מגיד לך מה שמצאתי בהעתקת השבעים זקנים בלשון יון שהיתה לפניהם נוסחת אחרת בכתוב הזה / ואעתיקו הנה בלשון הקודש :

אשת חן תתמוך כבוד / ושונאת צדק מכשה בושה ·

עצלים יפלו בכוחסור / וחרוצים יהמכו עושר ·

ולפי זה יכונו הכתובים מאד · למנע להיות כי נעלמו ממנו שני חלקי המאמר לא נוכל להוסיף ולגרוע / כי אם נעשה כפי חסר לפל ידינו לפרשם · ונאמר כי ערץ הוא שרש מונח על לומץ הלב והשתדלות לפעול נכח את כל אשר יגבר ממנו תכלית קלוד · והוא מעלה יקרה על הנבור כי בעל הכח והנבורה לא יועיל מלומה אם לא יהי לזיס לנב / ולכן אמר ירמיה (כ' י"ח) וה' אוהי כנבור ערין (גאטט מיט אים וי"א מין טאפפרר העלד) / ומזה סושלל מדת הערינות על החיים הפעל ניגיע כפו במסחור ומרכולת

להניח

(יז) דער פֿראמער מאן פּפֿלעגט זיינן לייב, ווער זיינן קערפּר פּלאגט איזט אונבארמהערציג.

(יח) דער נאטטלאזו ארבייטט אום שוינגוט, ווער גרעפֿטינקייט זאעט אירנד וואהרי בלאהנונג.

(יט) טוגנד איזט דעם לעבנם שטיטצי, לאסטר פֿרפּאלגט

באור

להניח ערף לניקו • ואמר: שזה תכונת נרכת הנית וטובו, כאשר המכנת נרכי הנית ומספקת לה נני ניתה נסדר ההולמה הנכונה ועיניה שופה נחוריחים וכמנה מן המדות הטובות אשר תסולל נם כאשה הכשרה, היא תתמוך לה כנוד ניתה, והעריץ הוא הנעל אשר יעשוק נפרנסתו ויעמול נעסקיו יתמוך עושר הנית • ואולי מלת עריץ כמו חרוץ כאשר תרנמוהו הנעזים וקניט • (יז) גומל נפשו, כנוקן לגופו מה שרצוי לו מלד שנעזו להחויקו נבריאותו הוא מטיב לעשות והוא לים חסד כי מלד הירצה והחכמה נוהר האדם מלוא על שמירת גופו, ואמנם עוכר בשרו נהחלטו לקח לו חקו הרצוי לו הוא אכזרי • ואמרו קלת המפרשים כוונת הכתוב נאמרו איש חסד יהיה כנגד זולתו (מין אענטענפֿרייגד) ואכזרי נחלקו השני נם הוא כנגד אחרים (אענטענפֿיינד) כי מי שהוא אכזרי לעלמו כל שכן שיהיה אכזרי לאחרים; ואמנם אנכי לא ידעתי למנוע קל וחומר זה נחלקו הרשעון, כי יש לנו נני אדם רנים הנומלים אל לנפשם, ועיניהם נרה לקח לריעיהם מאומה? לכן הפכתי את חלקי המאמר ועשיתי לים חסד לנוסף המאמר וגומל נפשו לנפשו, והוא נכון, מתנאי היות חסד לגמול לנפשו ולריך כל איש חסד להיות גומל נפשו אל לא כל גומל נפשו איש חסד, ונחלק השני מן הכתוב סמכתי נפעתקתי כמו שסמכו הכתוב, והרולה לדרוש נו יבא וידרוש • וכתב הרלב"ג ז"ל: ואולם אמר זה כי קלת אנשים יחשבו עבודה

לנפש

(יז) גֹּמֵל נַפְשׁוֹ אִישׁ חָסֶד וְעֹכֵר שְׁאֵרוֹ אַכְזָרִי׃
(יח) רָשָׁע עֹשֶׂה פְּעֻלַּת־שָׁקֶר וְזֹרֵעַ צְדָקָה
שֹׂכַר אֱמֶת׃ (יט) כֵּן־צְדָקָה לְחַיִּים וּמִרְדֹּף
רעה

באור

לפס יפנרך מס סיענו נופס ענוי , וזס הפך רצון הס"ית ולזס תמלת שלח העמידס הקורס דבר יהיס בו ענוי לנפס הבהמית רק מעט ביוס לחת בפנס , והיס זס כי כן כחות הנפסיות החמריות הוכנו לעבודת השכל ולא יוכן לפס זס אס לא היו בנבריותם • ולזס מי סיהיס סנס להחלות הנוף חשר בחלותו ייחלו חלו הכחות הנס הוא יבלבל כונת הס"ית • עכ"ל • ויש עוד לדבר בענין זס מלד שלמות הנפס בנבריות הגוף ואיך יסתעף טובת מליאת הטובס בקניני העולם בתתו חלק בס גס לרעהו על נפס החדס , ובמחמר יעור החדס חשר יעדתי לכתבו לי"ס יתבאר הענין • (יח) רשע , כבר בחרתי לעיל שמלת פעולה תבא לפעמים במקום שכר הבא תיכף לחרי העבודה , ושמר שמס סימוס הרשע שהשיג שכר לפעולתו הוא רק טוב מדומה , ממנס זורע צדקה הוא עושה שכר אמת לאחר זמן • ובא כאן מלת שֶׁקֶר בשם נקודות להבדילו מן השם העצם שֹׁקֶר שטעמו (זאהן) , ויש הבדל גדול בינו ובין הגמול הטוב לעושי טוב הנתון במדה גדושה בתין ערך אל העבודה והוא נקרא בלשוננו (בלאהנונג) ולא יתכן לומר (גאטט זאהנט דעם פרומאן) כאשר יאמר (ער זאהנט זיינע קנעכט) כי אס ישתמש כל פעס בפעל זה עס קוספת ויאמר (בזאהנט) • והא לך לאחד מסינוי הניקוד לשם נקודות בשם היולא מן הפעל כאשר הזכרתי כבר במלת עכס לעיל (ד' כ"ב) • (יט) כן צדקה , רוב המפרשים והמבארים לא ידעו היטיב לכוון מלת כֵּן בנקוד הזה כי אין לו סייכות עם מה שלפניו , ולדעתי הוא פשוט מאוד , והוא שם דבר משרש כון על משקל זד

משרש

רָעָה לְמוֹתוֹ׃ (כ) תּוֹעֲבַת יְהוָה עִקְּשֵׁי־לֵב
וְרֹצֵי תְמִימֵי דָרֶךְ׃ (כא) יָד לְיָד לֹא־יִנָּקֶה
רָע וְזֶרַע צַדִּיקִים נִמְלָט׃ (כב) נֶזֶם זָהָב בְּאַף
חֲזִיר אִשָּׁה יָפָה וְסָרַת טָעַם׃ (כג) תַּאֲוַת
צַדִּיקִים אַךְ־טוֹב תִּקְוַת רְשָׁעִים עֶבְרָה׃ (כד)
יֵשׁ מְפַזֵּר וְנוֹסָף עוֹד וְחֹשֵׂךְ מִיּשֹׁר אַךְ־לְמַחְסוֹר׃
(כה) נֶפֶשׁ־בְּרָכָה תְדֻשָּׁן וּמַרְוֶה גַּם־הוּא יוֹרֶא׃

מנע

באור

מסרס זוד גר מסרס נור / ובח במלכים (ג׳ ז׳ כ״ע) ועל השלבים כן סתרגמו מוסב לו בסים (הוח בחוים בלטון יון ובל״ח גרונדסטיינ׳) וטעמו הלדקה היח כן (מסעוד וחוזק) לחיים והרעה מרדף למותו של הרשע • (כא) יד ליד / לף ברחוק רשע מת וכל ימיו רחה בעוכה חל תתמה • לך דע כי העוסק לף כשחבח מיד ליד חל זרעו / לח ינקה החטח / ע״ד פוקד עון חבות על בנים • והפכו וזרע צדיקים נמלט מלרה בזכות חבותם / ע״ד נוצר חסד לחלפים • (כב) נזם / כמו סלח יחות ולח יועיל הנוס הוסב תכשיט נחה בלף חזיר המלוכלך / כן לח יחות ויועיל היופי לחשה סרת טעם / וזה בח המדות המגונות כי טעם יבח לפעמים במקום חכמה וטובה וחן / כמו טוב טעם ודעה למדני (תלים קי״ט ס״ו) וכן וברוך טעמך (שמוח ל׳ כ״ה ל״ג) • (כג) חך טוב / כל מגמות הלדיק בכל מקום ובכל זמן ובכל ענין הינו כי חם טוב הכללי כתוכב כשונח / חמנם תקות הרשע / תמיד על שממת ופנעים רעים / וחין שמחה לרשעי לבב כלרת זולתם • (כד) יש כפזר / נלדקה ומוסף עוד רכוש על רכושו ויש חוסך מיושר מונע לתת חת חשר יחות לו מלד היושר ובכל זחת יחוך ויחיה נמחסור • וזולת זה יש בכתוב שלפנינו גם מוסר

מדיני

פֿרפֿאלגט צום טאדע .

(כ) טיקישי גמיד־טר זינד דעם עווינן פֿרהאסט ,
דיא אויפֿריכטיגן זינד איהם וואהלגפֿעלליג .

(כא) פֿרעפֿלטאהט בלייבט אויך אין דער לעטצטן
האנד ניכט אונגאהנדט , דעם פֿרוממן זאמן
ענטקעמט דעם איבל .

(כב) ווי אין גאלדנר נאזרינג אין דער שנויצי אייגם
שווינם ; זא איזט שעד־הנהייט ביי אייגם
זיטטנלאזן ווייבי .

(כג) דער פֿרוממן וואונש איזט שטעטם אללגמיינם
וואהל , דיא פֿרעפֿלר האפֿן נור אויף אונגליק .

(כד) איינר שפענדט אוים אונד זיין פֿרמעגן נימט איממר
צו , דער אנדרי גייצט אונד עס נימט אב .

(כה) אין פֿרייאנעביג הערץ גדייהט , נימט צו אינדעם
ער אנדרי זעטיגט .

דען

באור

מדיני ל המסכיל לדעת סדר הולחותיו למען יהיו לו לתועלת ,
ואמר ים מפזר , דרך משל בנגוקו בית ירבה בהולחות
לקחת מחני גוים ועליס חסונים ויריעות יקרות ויפזר ע"ז
ממון הרבה למנס הוא נוסף עוד כי יחקיים זמן הרבה ואינגי
לריך להחזיק בבדקו כל עת וכל רגע . ויש חוסך מיוסר ,
שאינגו עוסק מה שרחוי לעשות מלד היוסר כ"ל פוגם כל
פעם לל מכלית הטוב , ועי"כ יצטרך להוסיף תמיד הולחות
על הולחותיו וזה למחסור . (כה) נפש ברכה , נפש
המוכנת בטוב עין תקרא נפש ברכה כמו גשמי ברכה
(זגענריכי רעגן) המשפיעים רב טוב על הארץ , ואמר
שהוא תדושן , מלרכתו לשר קשפיע על זולתה תדושן גס
היא . ומרוה גם הוא יורא , מקוך שהוא מרוה לאחרים יורה

(כו) דען קאָרן־ווארער פֿרפֿלוכט דאס פֿאלק, דען דער עס פֿייל ביטט זעגנט עס.

(כז) ווער גוטס בפֿערדרט קאן בייאפֿאלל היישן, ווער בעזם אנשטיפֿטט דען מאג עס זעלבסט טרעפֿן.

(כח) ווער אויף זיינן רייכטהם פֿרטרויאט וועלקט אב, דיא פֿראממן גרינן שטעטם ווייא פֿרישם לויב.

(כט) ווער איבל הויז העלט הינטרלעסט דען ערבן לופֿט

באור

(כו) גס עלמו, כי אין סחס לנפס הטוב כעסות טוב. מגע בר, הוא הערוס הקונה בר ומניחו בחולרות ואין בזמן הרעבון ואינו מוכרו לאחרים עד שתכנס הלרה כל כך שיקנו לו מחירו את כל אשר לבו חפץ, והוא הרשע אשר יקנהו לאוס. ממכס המשביר הוא אשר ימכרו במקח הטוב ואינו מונע לאמור אין לי כאשר יעשה הרשע, יש ברכות הרבה. ולהיות מכירת הבר שבר רעבון נקרא הקנין והמכירה שבר בנגין הקל והוא נופל על המוכר והקונה, כמו שנאמר ויוסף וישבור למצרים ר"ל שמכר, ויעקב אמר לבניו שברו לנו ר"ל קנו לנו. ממכס משביר הוא נופל על המוכר לבדו, והוא בנגין הפעיל על שם העבדים והסרסרים המוכרים.

(כז) שוחר, המפרשים כלם אמרו שהשוחר טוב הוא מבקש רצון המקום ורצון הבריות ולמען זה יעשה הטוב, ודורש רעה מביא על עלמו הרעה שחשב לעשות לאחרים, והוא קשה מאד בפירוש הכתוב, כי ראשון, היכן שהלדיק ישחור טוב על דבר בקשתו רצון הבריות? ושנית, אין שייכות לחלק השני מהכתוב אין כאשר יראה המשכיל בהתבוננו בו מעט. ובכל זאת לא מנעתני ידי מלתרגמו ממש כפי דגריהם בנתינת טעם בפעל יבקש לומר, שם בידו לבקש רצון (קאן בייאמאן היישן). ממכס לא הספיק לי כלום

והוא

(כו) מַנִּיעַ בָּר יִקְּבֻהוּ לְאוּם וּבְרָכָה לְרֹאשׁ
מַשְׁבִּיר : (כז) שַׁחַר טוֹב יְבַקֶּשׁ רָצוֹן וְדֹרֵשׁ
רָעָה תְּבוֹאֶנּוּ : (כח) בּוֹטֵחַ בְּעָשְׁרוֹ הוּא יִפֹּל
וְכָעֲלֶה צַדִּיקִים יִפְרָחוּ : (כט) עֹכֵר בֵּיתוֹ יִנְחַל־
רוּחַ

באור

והוא נעימי כמאמר סתום • ולולא ירחתי לחדש דבר מפני כת
המדברים אשר יפגו פה בכל מקום אשר לא נסתה כף רגלם
ללכת בו / כך הייתי מתרגמו • (דער בפערדרר דעט
גוטן אום ביימל ערבעטן / דעמ דער וואטער מנטשפטט
ווירד ער גטענקט) • והיה זה מוסר החכם על ההמון
אשר דרכו נסתרה ולא יתן לב לדברי חכם אף אם יעמול
בכל עוזו לעזבתו / למען לדברי כסיל אשר ישיתנו ללכת
אחרי הבלי העולם ותעגונו יתן קולו וישמח עמו • והוא
נכון מאד לפי נתוח הכתוב כי שוחר טוב / דורש רעה
הם שני נושאים ופעל יבקש ותבואנו שני נושאים וישאר עוד
תבת רצון והוא הנגוד לשניהם • וגם יתכן לחברו במחשבה
עם הפסוק הקודם • כי אמר / שרשעת המונע בר ונדקת
המשביר נכריח מקללת העם וברכתו / וחזר ואמר עתה כי
לא בכל דבר יכולנו לסמוך על משפט ההמון כי הנו רואים
שהשוחר טובתו לריק לבקש רצונו (ע"ד וזרעו מבקש לחם)
והדורש רעתו ישיגנו • (כח) בוטח / מי שהוא בוטח
בעשרו וישאר בידו תמיד הוא יפול • והמשיל לת החדש
לעץ האדם בנרמה מחלק השני בכתוב הזה / ויפול
הוא כמו יבול ותרגמתיו (מבוועלקן) / שהיא הכתיבה
הנהה לחת לחת / והיה נסתמכת על עלת העץ ועל
הפרחים והוסלה גם על הבעל חי והחדש • (כט)
עוכר ביתו / הוא המחבל מעותיו בלי השבלה ואינו
מסדר לרבי הפוקו כראוי סופו להניח ליורשיו בית ריק •

וענד

רוּחַ וְעֶבֶד אֱוִיל לַחֲכַם־לֵב׃ (ל) פְּרִי צַדִּיק
עֵץ חַיִּים וְלֹקֵחַ נְפָשׁוֹת חָכָם׃ (לא) הֵן צַדִּיק
בָּאָרֶץ יִשָּׁלָם אַף כִּי־רָשָׁע וְחוֹטֵא׃

אהב

באור

ועבד אויל, הוא עבדיו ומשרתיו הנקרא בלשון עברי עבד בלשון יחיד כמו ויהי לי עבד ושפחה (בראשית ל"ב ו') לחכם לב ינחלם לחכם לב השומר את כספו ע"י סדר הוצאותיו. ולוקח תרגמתי פה חכם לב (דער קלוגי מאן) שכן נקרא היום היודע בעיר חכמת המדינית והנהגת הבית וכל מי שיתדל לשמור את הדברים לתכלית תעודתם.

(ל) פרי, ר"ל שפעולת הצדיק ועמלו הוא עומד תמיד בתקפו כפרי עץ חיים. והוא עץ הנתן ממדינת הקדש ונקרא בספרי החוקר הטבעי לינע"אום (טהוים) והוא נשאר ירוק כל ימות החורף וריח נעים ונחמד מאד. ולוקח נפשות חכם, החכם הוא לוקח וקונה נפשות כמו ודבר אשר עשו בחרן. והוא נגד עבד אויל אשר לא ישאר לעולם כי אם יבא ממנו על החכם ולפי פשוט זה תרגמתיו. והמחמיר הוא לף שהוא זר לנו, כי נבזה ונמאס בעינינו מאוד לקיחת הנפשות, עכ"ז כוון בו החכם בימיו ובמדינתו כי כן הוא בארצות הקדם לקנות להם נפש לעבודתם והוא סימן גדולה מאד למי שהרבה לקנות לו עבדים רבים. ואולי מוכחת גם כונה מוסרית בדברי הפלה, כלומר שהחכם בחכמתו ימשוך אליו נפש החפץ לסור ע"י משמעתו ללמוד ממנו חכמה בשכר רבה. ובתרגומי לא תמצא מתנגד לכוונה הזאת.

(לא) הן, מה מאוד עמקו מחשבות החכם בפסוק הזה, כי אחר שדבר בדוד פסוקי הפרשה מטובת הצדיק, אמר כן ישלמו הפוקרים בעולמה ידיעה לחמור, הלא מלתו גם רשע וטוב לו בע"כ גם לדיק ורע לו, ול"ב מקרה הוא ומקרה אחד לכל כנדיק כרשע ליה דין ולית דיינא ח"ו ש

לופֿט / דעם טאהרן שקלאפֿן ערבט דער קלוגי מאן •

(ל) דעם גרעפֿטן פֿריכטי זינד וויא פֿאם בוימי דעם לעבנם / דער ווייז איזט איין מענשן־ערֿאבערר •

(לא) מערקט מיאן שיאן אויף ערדן פֿרגעלטונג גענן דען פֿראממן / וויא קענטי זיא דעם פֿרעפֿלך אונד זינדר אויסבלייבן ?

באור

לכן חתם את הפרשה בכתוב הזה והוא יביע לקח טוב • וטרם כל לקדים לך ממה שנתרתי מאמר חז"ל במשנה תנות הכל לכפי וכו' • ודע כי מה שאמרו / שכר מצוה בהאי עלמא ליכא / הוא על שכר דוקא והוא מתת האלהים מרב טוב הצפון לו ליראיו / והוא לא יהיה בשלומין כי אם שכר (בלשהגוג) כאשר נתרתי לך לעיל בגדר הפס הזה (פסוק י"ח) • אמנם יסכימו כלם כאחד כי יש גמול ופורענות בארץ בעודות זמניות / ולפעמים יקבל הרשע גמול על מעט הטוב אשר עשה / והצדיק יסיג פרעונות על דבר חטאו אשר חטא כי אדם אין לדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא • והמשכיל המתבונן על התולדות והמאורעות בארץ ירחה לדיק ורע לו ויבין כי הוא לטובתו למען נקום חטאו אשר חטא בארץ / ולאשתו מוכשר לקבל הטוב הנלחיי אשר יגחילהו האלהים • ואם תבין זאת ותרחה כי הצדיק בארץ ישולם ויקבל עונש על חטאו / אף כי הרשע וחוטא / טלת יוותר לו הפס ממה שחטא • ואמר ישלם כי התשלומין הם טוב בשוה עם התשרון שבנגדם לא פחות ולא יותר / והוא כאלו יאמר / הלא עם הצדיק יגבה אלהים את חובו למען השלימו לבא לעה"ב בלי תשרון אף כי הרשע וחוטא הצריך תשלום רב נגד חטאתו הרבה אשר חטא לאלהיו • ולדעת החכמים האלהיים החוקרים תכלית כל טוב הוא השלמות יברר כונת הכתוב מאד / למען אין בזה מקום להתריך /

והמשכיל

יב

(א) ווער קענטניס ליבט ניממט געהרי בלעהרונג אן ,
דער אונפרינפטיגי שיואט פרמאהנונג .

(ב) דער פראממי איזט צו פרירן מיט דעם ווואם גאטט
בשעהרט , דער ארגלימטיגי שטרעבט נאך
אונגרעכטם גוטי .

(ג) אויף אונגרעכטיגקייט שטעהט דער מענש ניכט
פעסט , דער גרעכטן שטאם אבר וואנקט ניכט .

(ד) איין בירר ווייב איזט דיא קראני אירהרם מאננם ;
איין שלאטרונם איזט איהם וויא ביינפראם .

(ה) גראנקי דער פראממן איזט גראדם אורטהייל , דער
פרעפלר אנשלאג איזט טרוגשלום .

(ו) דער באהאפטן לאונג איזט : אויף בלוט לוירן !
וואהל

באור

ומשכול יבין . וכתולה לעיין בביאורי למס׳ תנות בסדור קפלה שהעתקתי ימלא לת מחסנותי שם סדורים בשתי מסגיות .

יב (א) אוהב , כלל גדול להכיר לת לומב הדעת בתהנתו לקחת מוסר , והנער בהפכו . (ב) טוב , לפי דעת כל המפרשים יהיה פי׳ הכתוב , שהטוב הוא נרלה לאלהים והפכו בלים מזמות תשר ירשיעם אלהים ויהי׳ לפ״ז העתקתו (דער פראמי ערלאנגט גאטטס וואהלגפאלן , דען אפטרהאפטן פרוואאט ער) , אמנם לא יאות לי הפי׳ הזה כי אין בו שום דבר חדוש מוסרי , וגם לא ידעתי טעם התנגדות איש מזמות לטוב , כי יובדל יותר לומר נדיק ורשע , אם לא כוון החכם לטעם מיוחד לשתי אלה הזמות . וגם פרנים הוא המקרבם התרמי ואמר : טוב איזן דקבל רעותיו דאלהא . לכן קרבתי לת הכתוב לפי

יב אֹהֵב מוּסָר אֹהֵב דָּעַת וְשׂוֹנֵא תוֹכַחַת
בָּעַר : (ב) טוֹב יָפִיק רָצוֹן מֵיהוָה וְאִישׁ
מְזִמּוֹת יַרְשִׁיעַ : (ג) לֹא־יִכּוֹן אָדָם בְּרֶשַׁע
וְשֹׁרֶשׁ צַדִּיקִים בַּל־יִמּוֹט : (ד) אֵשֶׁת חַיִל
עֲטֶרֶת בַּעְלָהּ וּכְרָקָב בְּעַצְמוֹתָיו מְבִישָׁה :
(ה) מַחְשְׁבוֹת צַדִּיקִים מִשְׁפָּט תַּחְבֻּלוֹת
רְשָׁעִים מִרְמָה : (ו) דִּבְרֵי רְשָׁעִים אֲרֵב־דָּם

ופי

באור

סנרתי וזהו / הטוב יפיק רצון מה' יקבל בתשובה ויתמלט
עונג ע"ד מפיקים מזון אל זו (מיברשטערען) ממה
שהתחילו רצון ה' / למען הזים מזומות אשר יזמר בלבו
ועושה ידי לעשה בכוד וחיל הוא ירבוע ישתדל להשיג הון •
ועיין מה שכתבתי לעיל בכתוב תועבת רשע (ג' ג') • ויפה
תחבר אליו הכתוב שלאחריו • (ג) לא יכון אדם ברשע /
הרשע לא יועיל כי רגע יהיה ורגע לינצו / למען שרש
צדיקים והוא הנטמון לא ימוט • (ד) אשת חיל / הפשה
המשתדלת לעשות בלבבי ביתה בנקיות הבית ובגמול בניה
ובעלה היא עטרת לו מקשטו ומכבדו בעין הבריות ; למען
המביאה והיא מחוברת המנוצה ומשלכת לחרי גוף לרבי ביתה
וקיומו / היא כרקב בעצם הנעל / והרקב הזה הוא נסתר
ומכלה את הגוף לחת לחת עד שלי תפשר לתקנו במוך
ורפואה • כן האשה המביאה הזאת תאבד לחת לחת את
הזו וכבודו וסופו לפול ברעה מבלי יוסיף קום • (ה)
מחשבות / כל מחשבות הצדיק יכונו / כי יכלכלם במשפט
השכלי מבלי הטעותיה / למען תחבולות הרשעים נזון שבת
לב לבו תחבולה מן התחבולות לא יכלכלה במשפט כי אם
יקרענו מופתי השטעותיה / והוא מרמה הנלב לעומת
משפט • (ו) דברי / הכיוון אשר לתחבולות בני אדם להכיר

וּפִי יְשָׁרִים יַצִּילֵם׃ (ו) הֲפֹךְ רְשָׁעִים וְאֵינָם
וּבֵית צַדִּיקִים יַעֲמֹד׃ (ח) לְפִי שִׂכְלוֹ יְהֻלַּל־
אִישׁ וְנַעֲוֵה־לֵב יִהְיֶה לָבוּז׃ (ט) טוֹב נִקְלֶה
וְעֶבֶד לוֹ מִמִּתְפַּאֵר וַחֲסַר־לָחֶם׃ (י) יוֹדֵעַ צַדִּיק
נֶפֶשׁ בְּהֶמְתּוֹ וְרַחֲמֵי רְשָׁעִים אַכְזָרִי׃ (יא) עֹבֵד
אַדְמָתוֹ יִשְׂבַּע־לָחֶם וּמְרַדֵּף רֵיקִים חֲסַר־לֵב׃

חמד

באור

שים את רעהו ולהבדילו מוולתו חסר לו נסקפח לחברה זו בזמן
סמוך ע"י פעולה יקרה בלשונו מועד כמו והמועד היה לאיש
ישראל עם האורב (שופטי' כ' ל"ח) / ובזמן סמוך ע"י דבור
יקרא דבר (במדבר) / דמם ומרע) / והוא יהיה בל פעם מחמר
קצר כולל הת"ה הכלית חברתם / כמו חרב לה' ולגדעון /
והכונה / וזה שחמר המכס כתן : דבר חברת הרשעים הוא
הוא ארב דם / כי כל מגמתם לשחוב דם ריעיהם • ופי
לדיקים ודבר של חברת הלדיקים הוא יצילם / כלומר
להציל את הלדם / כי זה כל"ש שני חפלס ומגמתם • (ז)
הפוך / כאן יחמר הפוך בית רשעים / בעת שיעמוד מהפכה
יחבדו / כמהפכת רגע נהפכים (דם"י) וים לנו מחמר
בל"ח הדומה לזה / (ויש אמן מיני החגד מוחדרעהט) /
ולהנעים המליצה עם חלק השני מן הכתוב תרגמתי כמו
שתרגמתי • (ח) לפי שכלו / לשיעור שכלו יהלל איש /
כי השכל היטב יניע את האדם לפעולת נכונות / ויחבבוהו
בעיני הבריות • וכנגדו לא יעמוד הכסיל דוקא כי אם גם
כשעוה לב / והוא הדעים חסר ים לו שכל והוא נכון מלד
תולדתו להיות חכם ממנו הוא מעות יותר שכלו / ואין לו
משפט יסר והוא הנקרא בל"ח (קרוואקמפף / טיעפקמפף)
וכיוצא בו הוא יהיה לבוז • ותרגמתיו (ווירד־ייניג) והוא
הדעים חסר יעשה בל פעם בשכלו מדרך כל דעים זולתו •

וואַהלשפּרוך דער פּראַמען איז: נוצנשן דעטשך

(ז) איין אומפּאַרטייִשער מענש טוט אונד דיא בעזוויכטר זיינד ניכט מערר; דיאַם דאַיון דער גרעכטן שטעהט פּעסט.

(ח) מאן לאבט דען מאן נאך זיינם פּרשטאנדי, דער ווירד־תנניגי ווירד פּראַכטט.

(ט) גלייקליכער איז דער גמייני מאן דער זיין גוואַרב האט, אלס דער וועלכר פּאַרנעהמם טוהט אונד בראַכט־לאז איז.

(י) דער פּראַמע שאהנט אויך זיין שטיק פּיה, דיא פּרעפּלל בהאנדלן זעלבסט איהרי בלוטס־פּרייניגי גדויאם.

(יא) ווער זיין פּעלד בויאַט גנוג דעם ברוטם זאטט, ווער לעערן ענטווירפן נאכהענגט איז פּרשטאנדלאם:

באור

(ז) טוב, הלשון הנקלה תסב לזה מסקנא להרחוק מכונד, ועבה לו, יסב מספרים ממנו בזיונ כבוד, מן הלשון יסב מקרהו מכונד בעין הברואת ומין לו במה יספרנם, עבור קוף שם המקרה נגזר מן סמעל על מסקל פעל, ויקרא שם עבדה־בומן סיידר ממקנה רב והון עתיק. (ג) ידע, הלזון הוא שם תמיון על בהמתו, וגפם הוא הגוף, ושם קוף מלבד מנפש בקדם יתורגם (פעיר־מן) ונגפם נסמה יתורגם (טאוק), ורחמי, רחמים של רשעים, ושם הפגים ובקרוגים ונקרתי רחמים על שם הלשון הנעצים (שטיכלי־ביי) כמו נשחת רחמיו (עמוס א' י"א) לכוורי, ר"ל שהם לכוהים לפעול במקום שיהיה מלא עבעס. (יא) עובד אדמתו, לקח על פי שעמלו בהול ושרחקו לב, קוף

(יב) דער בעזוּבֿט אויט בגירוּ. נייאי פֿרעפֿלר אנצוּ
ווערבן / דער שטאמם דער גרעסטן זאלל זיא
הערנעבן.

(יג) אונפֿאראיכטיגע וואָרט איזט אייני גפֿיהרליכי
שלינגי / דער פֿראממי ענטגעהט דיזר גפאהר.

(יד) מאן גניסט גוטם דורך דיא פֿריכטי זיינם מונדם /
דער העגדי פֿרדיהנסט ווירד דעם מענשן פֿרגאטן.

(טו) אין דעם טאהרן אויגן שיינט זיני וויזי דיא בעסטי
צו זיין / דער וויזי פֿאלגט אנדרר ראהט.

(טז) דער טאהר לעגט זיני ערגרנים גלייך אן דעג
טאג / דער קלוגי פֿרבירגט זיינן פֿרדרום אינגרליך.

(יז) נרעכטר צייגי פֿרבריטט רעדליכקיט / פֿאלשר
צייגי פֿרבריטט פֿרלייטדונג.

עס

באור

נהנה מיגיע כפו לשבוע לחמו בנחת / לחמם כנגדו הוא
הים חסר לח יעמול להנות מפרי עמלו והוא מרדף דברים
יקרים / מושב מחבולות של הבל כמו שתומרים בל"ע
(חפטטצעמר בויזן) הוא חסר לב / כי לח יסיג את מבוקשו
ושאר חסר לחם / וים קלת העתקות יסנות נכאב נפש
בנסחת חסר לחם במקום חסר לב. (יב) חמד רשע /
חמדת הרשע להסית ולהדיח אחריס של רשעתו / והוא
משתדל להסחית בני האדיקים. וזה שאמר חמד רשע מנוד
רעים לתקן מנודה מקום שיתאחדו שם נערים עשר יסודו
של משמעתו וירשיעו. ושרש צדיקים יתן לו לת הרעים /
שהוא רוצה להסית זרע צדיקים. ויהיה מצוד שם משרש
צור על משקל מעון מאור / או פעל נגזר משרש מצר
ויסי' המקור נסמיכות וכן נראה לי עקר לף שלח מלחמה
במקרא / מ"מ שני השרשים החלה שוים מאד בכוונתם.

(יב) חָמַד רָשָׁע מְצוֹד רָעִים וְשֹׁרֶשׁ צַדִּיקִים
יִתֵּן׃ (יג) בְּפֶשַׁע שְׂפָתַיִם מוֹקֵשׁ רָע וַיֵּצֵא
מִצָּרָה צַדִּיק׃ (יד) מִפְּרִי פִי־אִישׁ יִשְׂבַּע־טוֹב
וּגְמוּל יְדֵי־אָדָם יָשׁוּב לוֹ׃ (טו) דֶּרֶךְ אֱוִיל
יָשָׁר בְּעֵינָיו וְשֹׁמֵעַ לְעֵצָה חָכָם׃ (טז) אֱוִיל
בַּיּוֹם יִוָּדַע כַּעְסוֹ וְכֹסֶה קָלוֹן עָרוּם׃ (יז) יָפִיחַ
אֱמוּנָה יַגִּיד צֶדֶק וְעֵד שֶׁקָרִים מִרְמָה׃

׃ קרי ישׁ

באור

וע"ד זה ימצאנו היעד הכתוב שלמחריו • (יג) בפשע שפתים, זה דרך הרשע לפתות את הנער ואם לא ישמור הנער את מעלת שפתיו נקל יפול במוקשו, ומזה ישמר מאד, ואחת את המשמר ייצא מצדה צדיק, הנדיק השומה פיו ולשונו הוא נמלט מצרה הזאת • (יד) מפרי, פרי יאמר בדרך השלילה על כל דבר המסובב ע"י סבה קרובה לו • והנה בזמן שישמור האדם את פיו ולא יבעט בשפתיו כי אם דברי חכמה וחן הנכרים הנאותים לו ולזולתו ישבע טוב בגלגל, ואחר כן בגל דבר הבא לאדם הוא בסבת מעשיו וגמול ידיו ישיב לו • (טו) דרך אויל, הפורש מוסר ומקבלה בשכלו, ישר בעיניו, ידמה לו בלבו הוא הולך דרך היושר, ואחרים החכם ומקבל כל מעשה אם הוא הולך דרך היושר, ואינו נשען על בינתו כי אם שומע לעצה • (טז) אויל ביום יגדע כעסו, בזמן שאדם פוגע בגבולו של קונו לא יכול לכבוש את כעסו כי אם יקניט ויגיב עמו מיד, אחרים העדים ישתוק ויכסה את הקלון אשר נוהג בו חברו בלבו • ואיזהו ביום לדעת קלת המפרכסים הוא בפרהסיא ולדעת קלסם הוא תיכף בו ביום, ותרגומו סוכל את שתיכם ונכון לפי תכונת הלשונות • (יז) יפיח, ארמו פוה והוא דומה לארם נפח, ועשהו הפעל הדבר נרגיש,

(יח) יֵשׁ בּוֹטֶה כְּמַדְקְרוֹת חָרֶב וּלְשׁוֹן חֲכָמִים
מַרְפֵּא : (יט) שִׂפַת־אֱמֶת תִּכּוֹן לָעַד וְעַד־
אַרְגִּיעָה לְשׁוֹן שָׁקֶר : (כ) מְרִמָּה בְּלֵב חֹרְשֵׁי־
רָעָה וְלִיוֹעֲצֵי שָׁלוֹם שִׂמְחָה : (כא) לֹא־יְאֻנֶּה לַצַּדִּיק
כָּל־אָוֶן וּרְשָׁעִים מָלְאוּ רָע : (כב) תּוֹעֲבַת
יְהוָה שִׂפְתֵי־שָׁקֶר וְעֹשֵׂי אֱמוּנָה רְצוֹנוֹ : (כג) אָדָם
עָרוּם כֵּסֶה דָעַת וְלֵב כְּסִילִים יִקְרָא אִוֶּלֶת :
(כד) יַד־חָרוּצִים תִּמְשֹׁל וּרְמִיָּה תִּהְיֶה לָמַס :

דאגה

באור

ומעורב הכתוב יגיד צדק יפיח אמונה ועד שקרים יפיח מרמה, ר"ל מי שמגיד לדק לת חסר רחה מחברו ואינו נוטה לכוס לד לת לרעה ולת לעוכה, הוא יפיח מדת האמונה בין העם, לבל עד שקריס הבודה דבר מלבו הן לרעה הן לעוכה הוא יפיח מדת המרמה. (יח) יש בוטה, כמו יש בעוי ובוטה הוא שם ע"מ קודם והה"ן במקום הת', ואמר לי יש דבריס מכאיבים לב שומעיהם כמדקרות חרב, הן דבריס חדוריס, הן שקר ולשון הרע, הן דברי הכסיל בכלל. ואמנם לשון חכמים, דבורם של החכמים האם מרפא לנפש, כי התענג בהם. (יט) שפת אמת, פה הדובר אמת, תכון לעד תתקייס לעולם. ועד ארגיעה, וכמעט רגע יתקייס לשון שקר. ואמר ועד ארגיעה, כמו מעט הומן תאחר ארגיעה כמו שתומרים בלשון תאכנו (קיום דמם מיך איך תואיאהי). (כ) מרמה, הכתוב הוא קשה מחוד בעיני חכמי המפרשים ומהתריס, כי לת תחות ההתנגדות בין הנושאים, מרמה לעומת שמחה. ורש"י ז"ל דחק למען שקל המאזנה ואמר, מחוך שהם טרודים מחשבותם של תרמיות אין להם שמחה. ואמנם לפי דעתי תהיה הכוונה במעט התנועות. ורלה החכם לומר, כי טעמם של חורשי

(יח) עס גיבט אייני ארט צו רעדן דיא איזט וויא דאלך
שטיך, שפראכי דער וויזן איזט היילמיטטל.

(יט) וואהרהאפטר מונד בשטעהט עוויגליך, לינגצונגי
קויס איינן אויגנבליק.

(כ) אים הערצן דער צאנקשטיפטר איזט בעזי אבזיפט,
דיא צום פרידן ראהטן נעהמן פראהען אנטייל.

(כא) דעם גרעפטן שטעפט קיין אונפאלל צו, איבר דיא
גאטטלאזן הייפט זיך אונגליק איבר אונגליק.

(כב) ליננמויילר זונד דעם עווזן איין גרויל, אן טרייא
ליך האנדלנדן האט ער וואהלגפאללן.

(כג) דער קלוגי מענש העלט זייני קענטנים בשיידן צו
ריק, דער רוהמרעדיגי טאהר שרייאט זייני אונ
וויסנהייט אוים.

(כד) פלייסיגי האנד העררשט, לעסיגי ווירד דיהנסטבאר.

אינרי

באור

רע זין לים לרעהו לסר יסינגן כאוסנים למען הדיח לת
הלדם מלסנת ריעו ולהלית ביסס מדנים, הוס כל פעם
פניה רעה, ולף סידברו כאוסנים מ"מ מרמה בלבס.
למנס פניית היועץ שלוס היה פנייה עוסה וה השמחה לסר
יתעננו בה בהנחת שלוס בין לדם לחברו. (כא) לא יאונה,
מלד מכונת הלדיק ופעולותיו לת יתונה חליו חון ורה,
כלנו לומר שיינגן מוכשר לקבל רעה, למנס הרשע הוס
מלא רע, מלד מעשיו ותחבלותיו שמור לו רעה על רעה,
והוס מוכשר להניסס על נפשו. (כג) אדם ערום, ערוס
בחכמה הוס כוסה דעת, שומר בלבו לת ידיעותיו וינו
מתגלה בס, למנס הכסיל לסר יחשוב לת עלמו לינים
מדע הוס קורל בקול לת אולתו. (כד) יד חרוצים,
העוסה מלחכתו בחריצות סופו למשול על עבדים ובני לדם

הסרים

(כה) אומרי זאגט ביינט דאס מעשנליכע נמוחט
נידר, איין טרויעסטעם ווארט ווקטט עס
ווידר אויף.

(כו) דער פראממי ווינשט איממר בעסער צו לייסטן אלס
זיין נעגסטר, אויגנדינקל דער פרעפלר פיהרט ויא
אזירי.

(כז) דיא לעסינקייט רעסטעט איהרן פאנג ניכט, דעס
ווירדיגן מאנעס שאטץ אויט דער פלייס.

(כח) אין דער שטראסי דעס טוגנד אויט נליקליכם לעבן,
איהר שטייג פיהרט גראדי הין צור אונשטערבליכ-
קייט!

איין

באור

הסרים למשמעתו, ימנם העלם סופו לעבוד לחריס בעל
לחמו. (כה) דאגה, בסיס לחדם דאגה בלבו לך יסיח
לב על סוס דבר וולמו כי מחשבותיו מלחו מדאגה הוחת,
לחן בדבר חלין חומנו דבר טוב להסיר מלבו הדאגה יהי שמח
וטוב לבב. ויהי' ישמחנה ויעמחנה מוסב על הלב שהוח כוכל
לעון זכר ונקבה לף שמלחנוהו כל מעם ביחיד נוכר, הלח
מלחנו ברגים לבות לבבות, והכלל כל דבר שחין בו רוח
חיים זכרהו ונקבהו. וים לחד מן הכתובים הנקרוים.
לף שלי לפשר לומר בנרור שנעשה כן בכוונה. ועיין
בהקדמתי. (כו) יתר, תרגם הלרמי טב מן חבריה
לדיקא, ולחריו פרשו רוב המפרשים, וולמי רש"י ז"ל
שמר הלדיק מווחר ועובר עליהם, ימנם לף
יספיקו לי דבריהם כלשר ירחה המשכיל שלפי דעת המפרשים
לף יחמר הכתוב כלום, ולפי דעת הש"י לף יתכן לעומתו
החלק השני מן הכתוב. ימשם לדעתי יהי' כך פירושו יהר

מרעהו

(כה) דְּאָנָה בְלֶב־אִישׁ יַשְׁחֶנָּה וְדָבָר טוֹב
יְשַׂמְּחֶנָּה׃ (כו) יָתֵר מֵרֵעֵהוּ צַדִּיק וְדֶרֶךְ
רְשָׁעִים תַּתְעֵם׃ (כז) לֹא־יַחֲרֹךְ רְמִיָּה צֵידוֹ
וְהוֹן־אָדָם יְקַר חָרוּץ׃ (כח) בְּאֹרַח צְדָקָה
חַיִּים וְדֶרֶךְ נְתִיבָתָהּ אַל־מָוֶת׃

חה' רפה

בן

באור

מרעהו יבקש הצדיק לעשות׃ הצדיק לא ימודד את לבקתו
בצדקת וולתו לחמור׳ כי לי בעשותי את מעשה ריעי׳ ומה
לי להצדיק יוקר מריעי׳ כ"ח ידע שאין קץ וקבלת למעשים
טובים וכל המרבה הרי זה משובח איש איש לפי יכלתו׃ ואמנם
הכסיל המתגאה בעשות טובה אחת מן הטובות יאמר כי לי׳
עשיתי יקר מוולתי וכמוני אין בצדיק בארץ׳ ובופו להכשל
בדעתו׳ ויש נתעב מדרך הטוב בכלל׃ ולפי פירוש
זה קרבתי׃ ולפ"ו יתכן להיות יתר פעל׳ ויתורגם
(נופאר טוהן)׃ (כז) לא יחרוך׳ העצל לקח לא יזדמן
לו ליד ע"פ מקרה לא יפי׳ ויש להקנו ולצלותו׃ כי יבחר
להבחישו ולהרימו מולעים טרם יעמול בהכנתו׃ וכן יאמר
משל הקדמוני על מדת העצלות (שלאפט איין בוך) ויאמר
בדרך הלצה שבאחרן העצלות יעמול טרעב ויפקח פיו למען
תבוא יונה לתוכו׃ ואמנם הטוב יחזר לחדש
היקר הרצוי להיות נכבד ויקר׳ וטוב חרוץ ר"ל מדת
החרילות׃ ולהנעים המליצה תרגמתי רמיה וחרוץ כשני
שמות המקרה׃ ובעל לשון העבר יוכל להוסיף קנת אדם
בסמיכות עם רמיה למען הצדיק הפעלים הנחים בלשון וכר׃
(כח) באורח׳ תקימת הפרשה בכלל מעשה הצדקה׳ כי
טוב לצדיק בע"ו ותשרשו בעולם הבא׃ אל־מות הוא שם
מחייב אשלילה׃ וכמוהו רבים׃

יג בֵּין חָכָם מוֹסֵר אָבִ֑יו לְ֝אֵ֗ין לֹא־שָׁמַ֥ע גְּעָרָֽה׃
(ב) מִפְּרִי־פִ֥י אִ֝֗ישׁ יֹאכַ֣ל טּ֑וֹב וְנֶ֖פֶשׁ בֹּגְדִ֣ים
חָמָֽס׃ (ג) נֹצֵ֣ר פִּ֭יו שֹׁמֵ֣ר נַפְשׁ֑וֹ פֹּשֵׂ֖ק שְׂ֝פָתָ֗יו
מְחִתָּה־לּֽוֹ׃ (ד) מִתְאַוָּ֣ה וְאֵ֣ין נַפְשׁ֣וֹ עָצֵ֑ל וְנֶ֖פֶשׁ
חָרֻצִ֣ים תְּדֻשָּֽׁן׃ (ה) דְּבַר־שֶׁ֭קֶר יִשְׂנָ֣א צַדִּ֑יק
ורשע

באור

יג (א) בן חכם / מוסרה על החנוך שלא יקרהו בו
פחדות / כי כל מעשי הבנים הם טוב ומה רע יסופו
על חנותם ועל חנוכם׃ ומאמר / כשמנו רוזיסדן חכם תמו
עדעים שקבל מוסר אבין / ובהפך כשמנו חוזים לך ידוע
שלא שמע בערה מחנותיו בשמנותו מעשה בערות וגרגל בם
ונעשה לך׃ ולך בלשון העברי יורה כל פעם על החדש
ההמולי תשר לך ידע בנימום וחרך חרן׃ ושעור הכתוב
כך הוא׃ בן חכם שמע מוסר אב / ולץ לא שמע
בערה / ויסוד פעל שכע על החלק הקודם / כאשר קראה
טעמו בהקדמתי׃ (ב) מפרי פי איש / כבר נת לשון
הכתוב הזה למעלה (בפרשה ו״ב פסוק י״ד) / ומנם מחלקו
אשר נראה שכוונתו בה לינו ככוונתו לשיל׃ ויהיה לפ״ז
איש על כל אדם (מין יאדה) / ומעמו שהלזיק מניח את
הקליפה ולוקח את התוך והטוב מכל דבור שהוא שומע הן
למוליו הן דבור וניכוחי / כי בל מנמתו לקחת לך הנדה
וסיוסר מדברי ריעהו / תמנם הבונד עושה הפכו והוא בורר
את הפסולת ומניח את הטוב׃ חמס / הם הפירות הבלתי
מבושלים בל נרכם׃ והם נקראים חמס ע״ד הכתוב יחמוס
בגפן בסרו׃ (ג) נוצר פיו / שלא ידבר שקר ולשון הרע
וחנף ונבלה וכהנה / הוא שומר נפשו מכמה להות / ופושק
שפתיו / הים אשר ידבר תמיד בלי מרגוע / מחתת הנרה
תמיד לנגד לבו׃ פושק הוא פעל הוגה על הפתיחה והגלוי

דר

(א) אין וויזה וואהן האט פֿעטרלאָזע צוכט נאכלאן, איין
שפֿעטטער־האט ניא פֿרוויז גחערט.
(ב) דער פֿראממי גנוסט דער גוטן פֿרוכט אייגם יעדן
מונדס, טרייאלאזי גמיהטר ראַפֿן נור דאס הערבי
אויף.
(ג) ווער אייבר זיינן מונד וואכט היטט זייני פֿערזאן,
ווער אבר זיין מויל גלייך אויפֿריסט דעם דראהט
גפֿאהר.
(ד) דער טרעגי מענש ווינשט וואהל, ערלאנגט אבר
ניכטס; דעם טעהטיגן גייטט גדייהט אללס.
(ה) דער גרעכטי האסט ליגנהאפֿטס ווארט,

דער

באור

מבלי לחכרם מה ולמי ידבר. וכן הוא לומר, ותקשקש
את הגליך לכל עובר (ירמיהו י"ו כ"ה). (ד) כתאוה
מה נעים דבר המקבל הזה בהגיע לעיניו דמיון הים העגל
הלחמני היושב נרדם ומבקש להשיג את כל מבלי שיוציו ידיו
למענו. ולמה, מי שנפשו עגל שהוא כן מלך מוצו לו
מפני שלא נהגל לעבודה ולמלחמה בנעוריו, הוא מקווה,
שלא תלמר שיין לו תקוה לדבר עוגג מן התענוגים הנשמיים,
כי אם יקווה וכבל וזאת לא ישיגו כי מלך עלוקתו לא יטריח
לחרין; למנם מי שנפשו נפח חרופים מהיר התנועה וזריז
המעשה וזך המחשבה תדושן, מלך שתשיג את כל
מחויה. (ה) דבר, הלזיק ישנת דבר שקר, לפילו דבר
שיין בו שום תועלת לו תסרון לו ולזולתו, כי השקר הוא
שנוא בלבו מלך עלמוקו, למנם הרשע לא לבד שידבר שקר

דער פֿרעפֿלר פֿרליימדט אונר שענדעט ·

(ו) דיא טוגנד בוואהרט דען רעדליך־וואנדלנדן / דאס לאסטר פֿיהרט דען זינדר אויף שליפֿריגי וועגי ·

(ז) מאנכר טוהט רייך אונד עם פֿעהלט גאר ניכטס דאהינטר / מאנכר טוהט ארם אונד בזיטצט גראסן שאטץ ·

(ח) אייני זעלי שטעטם פֿאן זינדן רינן אזיטו הייכטוהם / אויף גוויסנם רוף ניכט הערן וואהרי ארמוהט ·

(ט) דאס ליכט דער גרעכטן ליכטט העלל / לייכטי דער פֿרעפֿלר לאדרט אויף ·

לייבטזוננים ·

באור

לשון סהוק מבחים ומסביר את וולתו · מבאיש / שרשו באש והוגח על הריח הרע המולך מן הבגזמיים הנרקבים והרוחים · והוסחל על הלשון הרע / שהוא מבחים ריחו של האדם / וכן הוסחל גם תאר הריח על הטוב כידוע וכמוהו בל"ח (עיין לעיל י"ח / י"ח) · ויחפיר / שהוא מחפיר ומבוה את ריעיהו כי"ו שקרוהו · (ו) צדקה / הלדקה שומרת את התמימים / והרשעה / תסלף חטאת / תרגמו התרגומי רשיעת מטלטל בחטוהי / ולפי ע"פ שהוא כוונת הכתוב לא ידעתי לך היתה לפניו הנוסחא / ויפה ממנו תרגם המתרגם השירי / שתמר במקום חטאת / חטיאה ולפי דעתו תרגמתי גם אנכי · וכן מלאתי בספרדים תרומיית (פצקאטאר / דבר וינדר) ויתכן שהיה לפני המעתיק איש חטאה · (ז) יש / בא להורות שאין לנפוט על האדם אם עשיר הוא אם רש למראה עינים כי יש מתעשר וכו' · ויתכן להיות כוונת הכתוב שהמון וקנייני העולם אינם קניינים חמתיים הרצויים להקהות עושר / וכן מחסור המון והקנין קומני אינו מחסור / כי אם המון והמחסור החמתי הוא

וְרָשָׁע לַבֹּאִישׁ וְיַחְפִּיר׃ (ו) צְדָקָה תִּצַּר תָּם
דָּרְכּוֹ וּרְשָׁעָה תַּסְלֶף חַטָּאת׃ (ז) יֵשׁ מִתְעַשֵּׁר
וְאֵין כֹּל מִתְרוֹשֵׁשׁ וְהוֹן רָב׃ (ח) כֹּפֶר נֶפֶשׁ
אִישׁ עָשְׁרוֹ וְרָשׁ לֹא־שָׁמַע גְּעָרָה׃ (ט)
אוֹר־צַדִּיקִים יִשְׂמָח וְנֵר רְשָׁעִים יִדְעָךְ׃

רקח

באור

תסר בז לפרש נכתוב שלאחריו / (ח) וזה / כופר נפש איש / כלומר לית תסר נפשו מכופרת מעונות הוא העשיר המתי / ולית תסר לא שמע גערה / הוא הרס / וגערה / משרש גער פעל הונח על הנוסף למחות לריעיהו מעשות רבר / דומה לחכם פה / הלית תסר לא ישמע גערה / ר"ל כשכלו נוער בו לתמור לקכן עשית / כי שכל האדם הוא המוסף לקח על כל מעשיו והוא לא ישא פנים כי אם יגער תמיד בלב נעליו בעשותו עול / ומלד השכל לא ירשע אדם מעולם / לתנם הרשע הזה הוא משניח שלון השכל ותינגו סר לשמוע תוכחתו / והולך לדרכו מבלתי קח לזנו לשמוע / והוא הרס המתי : וכלוונה הוא תרגמתי לת הכתוב / ומי שתינו רוצה לקבלו / הנני לתת לפניו נס תרגום אחר לדעת לית הוא מהמפרשים (רייכטוהס: זשהגט דיא פֿעהלר דעס אנדערן איז דער וואלט מויט / דער מראי הערט ניט טאהל / דאס הייסט : אמן ווירדיגט מיהן ניכט דעס טאדלס . לתנם הרחטון נראה לי יותר נכון / לכן בחרתי לשומו בכניס /

(ט) אור / תורס של צדיקים הוא לדקתם והצלחתם המספיעת רב טוב לתנשי דורם / ישמח / הוא שמל על מתור בהיר ומאיר סביבו ועומד בתקפו . וכן אמרו חז"ל על הטעם הגדול שוקק . ידעך / הסרם דעך הונח על מהירת הסריפת שלון להנות מאורו כי רגע יאיר ורגע ונעשה לכנות / וזה מה שקורא החמון בל"ע (מויפֿאלמקרן) /

(י) רַק־בְּזָדוֹן יִתֵּן מַצָּה וְאֶת־נוֹעָצִים חָכְמָה׃
(יא) הוֹן מֵהֶבֶל יִמְעָט וְקֹבֵץ עַל־יָד יַרְבֶּה׃
(יב) תּוֹחֶלֶת מְמֻשָּׁכָה מַחֲלָה לֵב וְעֵץ חַיִּים
תַּאֲוָה בָאָה׃ (יג) בּוֹז לְדָבָר יֶחֱבָל לוֹ
יָרֵא מִצְוָה הוּא יְשֻׁלָּם׃ (יד) תּוֹרַת
חָכָם מְקוֹר חַיִּים לָסוּר מִמֹּקְשֵׁי מָוֶת׃
שכל

באור

והוא דומה מאד להנלחת הרשע, אשר לא יתקיים, ואי
אפשר להמות ממנו. (י) רק־בזדון, לומר אומר הרשע
או בחשב כי אך רק בזדון והוא עשיית הדבר בלי התבוננות
בשכלו אם יהיה טוב ורע. יתן מצה, יסובב מריבה,
כי אין לך דבר מסבב מלה כל עת ורגע כעשיית דבר בלי
התבוננות, לאמר המונע הרס יעשה דבר ויתבונן על
תכלית פעולתו הוא חכם. (יא) הון מהבל, ההון אשר
יגיע האדם ע"י הבל ע"י השחוק או ע"י מאורע לחר מבלי
שעמל בו ימעט, יתמעט; כי כן דרך משיגי עושר בלי עמל
ועורמה, לפזרו מהר, כאשר יאמרו משל התשכנזי (זא
גוומען וא גראשען). ואמנם. הקובץ על יד, המשתף
אחת לאחת את הרשע יגיע על ידי עמלו, הוא ירבה את
קנינו. ולפי דעת להוכי החכם השלם ר' דוד פרידלענדר
יהיה הענקת הכתוב כך (מויך גרינגפיגיגי מויסגמבן מיינדרן
דאס פראצענט, מוללטהוגיגם זאמאן פרגרעסערט עם).
ויהיה בחור הבל הכריח פתוחים והולחות קטנות. (יב)
תוחלת, מחלה, לשון נופל על לשון. אין מחלה זה שם
דבר כמו והסירותי מחלה מקרבך, אלא כמו מעלה גרה.
(מלשון הרש"י) ודקדק דבריו כי שם היה רחוי להיות מחלת
לב. ולכך תרגמתי (הערלקרענקעגד). (יג) בז לדבר,
ממנו

(י) ליבטזינניג האנדלן פראנלאסט צאנק, בייא דען
איבערלעגזאמן איזט ווייזהייט.

(יא) שנעלל ערהאשטער שאטץ ניממט באלד אב, אלל-
מעהליך ערשפאהרן פרמעהרט דאס פרמעגן.

(יב) לאנגווערנדס הארן איזט הערצקרענקנד, באלד
ערפילטער וואונש לעבנספטיצט.

(יג) ווער אייני זאכי פראפטט ווירד איהדר צאיינסט
בדירפן, ווער יעדם גבאט עהרפורכטט ווערד רא-
פיר בלאהנט.

(יד) לעהרי דעם ווייזן קוועלל דעם לעבנם, אום
דען שלינגן דעם פרדערבנם צו ענטגעהן.

דער

באור

המנוס מת הדבר מן הדברים יחבל לו סופו להיות נגרך
לתוכן דבר. וזה נאמר בלשון מליצה אחר מאד בלשון קדום,
יחבל לו (וויירד מיהרנטווענן מוסגפעהנדט) שיהי נגרך לה
כאשר יגרוך הציי לפסף עם יבל הנושא לחבלו. ומענם
זיין להעתיק כי אם הענין כי המתמיד הוא זיין לו עסק
בל"ע. ומוסרה נדולה היא לכלתי זוזת דבר בעולם אם
קל וקצן הוא מי יודע אם לא יבא יומו. ומה מאוד הטיבו
קו"ל דבר נאמרם, דוד אמר להק"ב רבש"ע מה הנלה
בשושים שברחת, אמר לו תיך סוכן שתלערך לשטוח
קשתן של ילדים נגרך להשתבע ויובד ריבו של זקנו לשטוח את
טעמו. ושוטה מצוה, תפילו הקלה שבקלות, ישולם
פופה ליצא ממנה תועלת. ומה הנו הסטורים תורניים
ומוסריים שבנלל שמיתת מצוה אחת נטול בעלה ממוקפי
מות. (יד) תורת חכם, היא המקור לנבע נעת נימי
חיין של אדם כי אשרינו מן המוקשים אשר יביקומו ל ההשתתה
והתבון. ואכי המקחתות בפלה מצוות הנה אחת

קטורת

(טו) דער פֿרשטאנד דעס פֿראממען מאכט אים האלט
זעלינ / ראס בטרײַגען דער שרויאלאזן מאכט
זיא ווידדערשפֿעניג

(טז) אללעס וואס דער קלוגי אונטערנימט גשיחט מיט
קענטניס / דער טאהר העננט אללנטהאלבן זשפֿ
אונווייסנהייט אוים

(יז) לאסטהאפֿטר באטו שטירצט אין אונגליק /
טחייאב גשפֿטערגר ברינגט חיל

(יח) דירפֿטיגקייט אונד שמאך טריפֿט דעם דער
חטטנל־עהר פֿרווירפֿט / ווער אבוך פֿרמאגנט
מערקט ווירד פֿרעהרט

(יט) לוירגשאפֿט אונטרהאלטן איזט זעעל־גלוסט /
דיא
באזר

(כ) מאכט לאכט שוב / ווער מסכיל זיך
מאכט לא יפֿרדו / ווער מסכיל זיך (טו)
שכל טוב /
כל עוב כל גוט עומד כנגד בוגדים איתכן גם להיות
עוב תוך הכלל לפי שאין שוב אלא לנוכח / יתן הקב
בעלי לבריות שיקבלו דברין / ואמנם דרך הבוגדים הצד
כעסם מלוה מדמה / איתן / זהות תוקף הוכח על
הקהל והחזק שלי יעשה בעמל בעצמו / ובעמדו פה נגלי
חן מרבמתיד (וויידרוועהטיג) שלוח ליפן להן ומצוי נכון
טעם חיקן / (כא) כל עדום / כל פֿרוס הוא מורה שכל
חבר יעבוד כיוצא לעצמו בקרבן / וחפיני בשיחת הולין ובשחוק
יורה לא לעשות ג' כלכ' יורה בכל מעשיו לא חסרון
ידיעתו / ואמר יפרוש שהוא בפלסוס לעצין על
עצמו מהותו ע"י מעשיו / והחכם ר' יודל פרילעגדה קהנמן
רבר ווייג התרלט מיט טשטטר פֿאר־וויצט / רבר טאהר
בעהט זיין נאהרין טשטטר(ך) / ריך שמחולדת החכם
לעשות לא מעשיו בשכלה והתבוננות והכמיל עושה את כל

נפרכסיו

(טו) שֵׂכֶל־טֹוב יִתֶּן־חֵן וְדֶרֶךְ בֹּגְדִים אֵיתָן׃
(טז) כָּל־עָרוּם יַעֲשֶׂה בְדָעַת וּכְסִיל יִפְרֹשׂ
אִוֱלֶת׃ (יז) כְּלַאךְ רָשָׁע יִפֹּל בְּרָע וְצִיר אֱמוּנִים
מַרְפֵּא׃ (יח) רֵישׁ וְקָלוֹן פּוֹרֵעַ מוּסָר וְשֹׁמֵר
תּוֹכַחַת יְכֻבָּד׃ (יט) תַּאֲוָה נִהְיָה תַעֲרֹב לַנָּפֶשׁ
ותועבת

באור

נפרסים׃ (יז) כלאך רע׳ אלו הם הנקוד מלאך
נפקת הייתי מתרגמו נכון (דעט פרעפֿורס במטי פרפעלט
אדט מיהס מוסם (מסטר) וחו יקום יפול ברע׃ למנס
לפי הנקוד נקמץ׳ ולפי לחלק הנני העומד ממולו לח
ידעתי לחת טעם על יפול נקוד הקל כי היה רצוי להיות
שייל בהפעיל׳ ולכן פתחתי גם אני בתרגומי לחמור (טטירלט
מיט מוגליק) ויכול להיות הכוונה על עצמו וגם על זולתו׃
וציר אמונים׳ הוא שליח נאמן כי אמונים הוא תואר׃
מרפא׳ מניח רפואה ומצוה׳ בתרגומו חסיה׃ (יח)
ריש וקלון׳ ישיגו את הבזים הפורע מוסר׳ ושומר תוכחה
אלי פעל להורות כי הפורע מוסר רצוי להעניש בהם׃ ומה
ממלילת הלשון לחבר את הנושא עם הנשואים אלי למנע
טעם דבוקים יחד מלד מולרוקס׃ וכמוהו רבים בספרי
הזה׳ אשר יקשו בעיני הבלתי מבינים לשון׳ ויערבו לנפש
המשכיל המבין׃ וכבר דברתי מהפסקת המלילה הוזקת
בהקדמתי׃ (יט) תאוה נהיה׳ כשנשקה תאוותו לו לחדש
היל ערבה לנפשו ולכך תועבת כסילים לסור מרע לפי שערבה
להם למלוות תאוותם׃ כן פי׳ רש״י ז״ל ועמו רוב המפרשים
ואחריהם העתיק מהוזי מהכם ר׳ יוד פרידלענדר (בגירדן
בפריידען מיוד יעבלוסט׳ דרוסן שיימן טההרן׃ המם
בעוי (מען)׃ המכם לא נראה לי למרגם בדרך הזה׳
לשון לא יקום׃ הערב לנפש׳ שהוא מורה ע״פ הרוב

וְתוֹעֵבַת כְּסִילִים סוּר מֵרָע׃ (כ) הוֹלֵךְ אֶת־
חֲכָמִים וְחָכָם יִהְיֶה וְרֹעֶה כְסִילִים יֵרוֹעַ׃ (כא)
חַטָּאִים תְּרַדֵּף רָעָה וְאֶת־צַדִּיקִים יְשֻׁלַּם־טוֹב׃
(כב) טוֹב יַנְחִיל בְּנֵי־בָנִים וְצָפוּן לַצַּדִּיק חַיִל
חוֹטֵא׃ (כג) רַב־אֹכֶל נִיר רָאשִׁים וְיֵשׁ נִסְפֶּה

הולך קרי · יחכם קרי

בלא

באור

על עונג הנפש המשכלת / ואין לנפש המשכלת תענוג
כמלמוד התורה · ובפרט בתורת תומרים · ואם תאמר
הלא נקיט · ועין חיים תאוה באה ? אין זה תאוה גמורה
אשר תחשב כחטא · לפי שאין בה מן הגשמיות (בתוך ערוגת שושנים) כ ושניהם
הלא מתוק ממחשב שבני אדם לרוב על התענגות שלהן הכתוב
הפליגם · ומה גדול הוא / כי אין ראוי לכל תענוגי המלוכה וקומתה
בעולם ובפרט לכל דרכי המשל כאשר זכרתי בהקדמתי ז
ולפי הנראה הוא ואולי החלק השני מן הפסוק נאמרת עמש
לסלקו מהתון ? ועוד שלישית לא יקכן לנעל משל מוסר /
אשר לפי ענין דבר לא יתום הבקורת ליסוד מוסר בכל
מחשבותיו ? למה יעשה מקנגד לבחירה / כי לפי פשוט זה
יתחייב החכם כמוהו כשאר הפעלים כדין ? וגם / בדעתים /
הנמצאים יודעי כי אחד מלאות התורה תפעה בה גפשו של
חכם ? ומשמעות לי בקיפוך הפיוך · תאוה גהיה היא תאוה
שהיא לעצמה / בחינת המחשבה משל ברוחו / והיא תערב
לנפש / כאשר יראה הנפעל / ויהיה בהיה הנפעל משרש
חיה שהוא מוחה על דבר העבר ונעל / כמו הנה באה
ונחיתה (יחזקאל ל"ט ח') ספירוסו הנה בתה הנבואה ועברה /
ובגדו ותעבה בחילים להשמר קוה והם מתחברים על ארץ
ולי תפשי לפם למשול ברוחם · והנה להיות כי רחמן לכל
המוסר הוא שוה בכל ארץ / כי מ"י הפרש מן הרע נזע
לכלל

דיא שאהרן פֿראבשיאן דאם ענטוויי
דעם לאסטר !

(כ) ווער מיט ווייזן אומגעהט ווירד ווייז, ווער אן
טאהרן זיך שליסט געהט פֿרדארבן.

(כא) דאם לאסטר זעלבסט פֿרפֿאלגט דיא זינדר, דיא
פֿראממן בלאהנט איהרי טוגענד.

(כב) דער פֿראממי פֿרעדבט זיין גוט אויף דיא שפעטסטן
ענקל, פֿרמעגן דעם זינדרם אויזט דעם גרעכטן
אויפֿבוואהרט.

(כג) עדעם פֿעלד אורבאר גמאכט גיבט פיל נאהרונג,
וועזנטליכם

באור

לכלל ועשה טוב, לכן תמר בלשון נמלצה ותועבת כסילים
סדבר סיתענן הכסילים הוא המלוא סור מרע. ויש מן
המפרשים מסכימים קצת לדעת הזאת, וקצתם תמרו נהיה
מלשון נהייתי ונחליתי, והכונה קרובה לדברי. (כ) הולך,
תוהרה על הלמד שיבור לו חברה טובה כי ממנו תנת לו
טובה לו רעה. והמתחבר לחכמים סופו ליחכם. תמנם
רוע בסילים המתחבר לו חברת הכסילים, מלשון ריעות,
ירוע, ישחת, כמו תרועס בשבט ברזל. וכלשון הקודם
נכתב בלשון נופל על לשון. (כא) החטאים, הרעה
תרדף את החטאים, והטוב ישלם את הלדיקים, כן הוא
שיעור הכתוב. והוא מאמר מוסרי לתמור: שמלבד שכר
הטוב ועונש הרע, יש בחוקי הטוב והרע תשלום ופרעון
כי החוטא לא ינוח ולא ישקוט בהיות חטאו תול לנגד תמיד
עשר ירדפהו ויבעתהו, לא כן החיים הלדיק כי דומיה לו
וכל מעשנותיו נרופים תמיד בלי עלב וחרדה. (כב) טוב,
הלדיק שהוא טוב ינחיל טובתו וזכותו על בתים חתריו,
תמנם הרשע לא ינחיל לזרעו, ואם יבוא חילם הוא לפנין
לדיק. ע"ד יכין רשע וילבש לדיק. (כג) רב אוכל,

משלי יג יד

וועונטליכם גוט שלעכט פֿרוואלטט געהט צו גרונדי ·

(כד) וועד זיינם קינדי דיא רוהטי ענטהעלט דער האסטט עס / וועד זיין קינד ליבט ציכטיגט עס פֿריהצייטיג ·

(כה) דער פֿראממי ווירל נור זאטט עסן / דער פֿרעפֿלר שלונד איזט ניכט צו פֿיללן ·

יד

(א) דער פֿרויאן קלוגהייט בויאט דאס הויז איהר אויף / איהרי טאהרהייט רייסט עס מיט העגדן דארנידר ·

(ב) וועד זיינן וועג גראדי פֿארט וואנדלט עהרפֿירכטט דען העררן / וועד אויף זייטנוועגי גיהט פֿרי אכטט איהן ·

(ג) אים מונדי דער טאהרן קיימט פֿרעכהייט אויף / דער

באור

הכתוב הזה הוא קצי ההבנה מאוד / והמפרשים פירשו בו מה שפירשו איש איש לפי דרכו · ולדעתי בא להורות על ההבנה והסדר בהכנסת התלמיד והולמותיו / וכי יש להוליך מחיה מדבר פחות ושפל ע"י העמל והשמירה / ולהפך כי יחסת ויתבל הון רב אם לא ישמשנו בו כראוי וישמרנו כמשפט · וזה שאמר גיר והוא שם הפעל כמו גירו לכם גיר (מורבאר אתכן) וזה תקון לרע ורועה לעשוקה מגדלת קבוצה כמו שקראוס חז"ל שהות המנויירות / ראשים והוא קוצר על השדות הרחוקים שאין בהם הספוקה לגדל זרעונים / ואז יהיה לך רב אכל / נמלא שים בכח השדות הרחוקים אם

במשפט

בְּלֹא מִשְׁפָּט׃ (כד) חוֹשֵׂךְ שִׁבְטוֹ שׂוֹנֵא בְנוֹ
וְאֹהֲבוֹ שִׁחֲרוֹ מוּסָר׃ (כה) צַדִּיק אֹכֵל לְשֹׂבַע
נַפְשׁוֹ וּבֶטֶן רְשָׁעִים תֶּחְסָר׃
יד חַכְמוֹת נָשִׁים בָּנְתָה בֵיתָהּ וְאִוֶּלֶת בְּיָדֶיהָ
תֶּהֱרְסֶנּוּ׃ (ב) הוֹלֵךְ בְּיָשְׁרוֹ יְרֵא יְהוָה
וְנִלְוֶז דְּרָכָיו בּוֹזֵהוּ׃ (ג) בְּפִי־אֱוִיל חֹטֶר גַּאֲוָה
ושפתי

באור

במשפט מתקנו תוכח להוציא חוכל רב / ויש דבר שהוא כבר לפנינו כמו להנחיל תוכחי ים / נספה הולך לעמיון בלא משפט אם לא ידעו בעלו להשתמש בו כמשפט / ים מהמפרשים חסר בתרו קרוב לזה / (כג) שחרו מוסר / יתחיל בשחר ימיו ליסרהו כי אז יועיל / (כה) צדיק / הצדיק לא ישתוה למותרות כי אם למען השביע נפשו וזה לחם למען החיות נפשו / ומנהם הרשעים יבקשו מותרות /

יד (א) חכמות / של הנשים העוסקות בצרכי ביתם בשדר נאה וכהון / בנתה את ביתה של כל אשה חכמה / וולתן הנשים העוסקות בדברי הבל ומקשטות עצמן כל היום ואינן משגיחות על בדק ביתם והנהגתו תהרוס את הבית כלו תעשה במוד ובידים ממש / (ב) הולך בישרו / הוא הצדיק המתהלך בתומו לעשות כפי תעודתו אשר נועד לה בתק הבורא יתעלה / הוא ירא ה' / כי זהו היא יראת האלהים האמתית / ונלוז דרכיו / הנלוז מדרך היישר שהוא מדרכיו / הוא בזוי אלהים אשר חפץ שיהלך בתמו / (ג) בפי אויל / בדברים של אויל מונחים שרשי הגאוה / ונראה גם שהוצר / והוא רמזית הקיון בגאתו משרשו על כפי

וְשִׂפְתֵי חֲכָמִים תִּשְׁמוֹרֵם׃ (ד) בְּאֵין אֲלָפִים
אֵבוּס בָּר וְרַב־תְּבוּאוֹת בְּכֹחַ שׁוֹר׃ (ה) עֵד
אֱמוּנִים לֹא יְכַזֵּב וְיָפִיחַ כְּזָבִים עֵד שָׁקֶר׃ (ו)
בִּקֵּשׁ־לֵץ חָכְמָה וְאַיִן וְדַעַת לִנְבוֹן נָקֵל׃
(ז) לֵךְ מִנֶּגֶד לְאִישׁ כְּסִיל וּבַל־יָדַעְתָּ
שִׂפְתֵי

באור

הארץ / כתרגומו / וקטף • שפתי חכמים תשמורם /
לפי דעת המפרשים יהי' לשון שמירה / והוא שהשפתים
ישמרו את החכמים לבלתי יבוא לכלל נפוש / והוא קשה
מאוד לכוונו נכון עם החלק הראשון / וגם לא שם חיים על
לב שהיה רצוי להקשה תִּשְׁמְרֵם או תִּשְׁמְרוּם / ולא תִּשְׁמְרֵם /
והנה מלך תמר / שבת הפורק במקומו / ותמנע לא נקו
עשה • לכן נראה לי שהוא נגזר מן השם שָׁמִיר ובא הוי"ו
במקום היו"ד כאלו נכתב תִּשְׁמִירֵם / ונעימו התקוק והפשטה /
כמו שנאמר בצפורן שמיר / וכן מי יתנני שמיר שית
במלחמה שהוא ענין השחתה וחקוק • ובדרך הזה תרגמתין •
(ד) באין אלפים / כבר דברתי בהקדמתי / שיש מן
המשלים שיש להם כוונה אחת וכוללת לדברים הרבה / ולקח
פרט מן הכלל ללמד על הכלל כולו (עיין שם) וזה אחד מן
המשלים הללו / ולמודיו יקרי הענין מאד • והנה שם נתבונן
על העלמיים והפעולות אשר בארץ נראה שהם קשורים יחד
בחבות ומסובבות בשלשלת אשר ישתלשלו חוליותיה אשר על
לחומה / והולכות וסובבות אחת בחבת רעותה / ושם נשברים
אחת יעמדו כלם מלעשות את מלאכתם ; כי כחלק מניע
את הכל והכל מניע את החלק / והחלק בחבת הניעתו את
הכל יתנועע גם הוא • וזה שאמר הפ בדרך משל מן השור /
בזמן שלפים חבוס בר / כמו שהשור הזה שאריך לחבוסו שם
יחיה / כן תצטרך התבוס אל השור כי מבלעדי עבודת
האדמה

דער פֿראממן מונד געהטט זיא אויס ·

(ד) ווא רינדפֿיהי מאנגלט , בלייבט דיא קריפפי בלאנק ;
נטרירי דער מענגי ליגט אין דעם אכסן קראפֿט ·

(ה) רעדליכֿר צייני זאגט ניא אזונואהרהייט , ליגנ׳
האפטר פֿרבריטט אללנטהאלבן ליגן ·

(ו) מאכ דער שפעטטר ווייזהייט זוכן , ער פֿינדט
זיא ניא ; דעם פֿרשטענדיגן איזט קענטנים ער׳
לאנגן אין לייפֿטם ·

(ז) גהי איממר דעם טאהרן גענאיבר , דוא ווירסט
קיין

באור

התדמה לך ישוב התדש תת התנותה , וכן הוא בכל דבר שבעולם תתקייס הבריה בעבודתה , והעבודה תתקייס ע״י הבריה המיועדת לה , ולזאת יתחדל התדש לעמול בעבודתו חים חים כפי מתת חלהיו חשר יעדו לה , ולהוציא מן הכח אל הפועל את חשר יהי בכל ידו לעשות , ומבלעדי העבודה ההשתלות והתרוצות לא יהיה התדש רצוי להתשב בריה , וימי קיום להבל ולריק , כי בורחו שם בכחו להיות לתועלתו ותועלת זולתו · ועם שתמר בדרך משל ורב תבואות בכח שור , שתש יוציא מן הכח אל הפועל יהיה תנותה לו ולבעליו · והבן זה · (ה) עד אמונים , כשר דבר מזה למעלה ויבוא עוד בספר הזה · וכאן פירושו , שמי שמגיד צדק בדין , גם לא יכזב בשאר דבריו , למנש מי שמגיד שקר בדין תינגו רצוי להתמין את דבריו כי הוא מוחזק לשקרן · (ו) בקש , תמר שתי תפשי להתדש כל זמן שלא הסיר מאתו מדות הלציש להשיג חכמה , ותש ינקשה בכל מאמצי כחו לא ימלתה , למנש לתים נבון היודע להסיר מאתו תרפי השערות ושיני תנוכו בין הלציש תחלה , נקל למצוא דעת · (ז) לך מנגד לאיש כסיל , תמר הרתב״ע

נהיות

קיין פֿרנינפֿטיגם וואָרט גוואָחר ·

(ח) פֿאָרצינליכי ווייזהייט דעם קלוגן בשטעהט אין זעלבסט־ערקענטנים / דעם טאָהרן דומהייט איזט דיא זעלבסטטיישונג ·

(ט) דיא אונגערעכטן ווערדן איינאָגדר דורך לאָסטר עמפֿאָהלן / דיא רעכטשאפֿנן רורך איינרי צוניייגונג ·

(י) דאָס הערץ קענט זיינן גהיימן גראָם אָם בעסטן / אויך אין זיינר פֿרייודי קאן קיין פֿרעמדר טיהלנעהמן ·

(יא) דער פֿרעפֿלר פאללאָסט ווירד פֿרוויסטט / דער פֿראָממן היטטי בליהט שטעטס ·

(יב) מיאָנפֿר מענש גלוויבט ער זייא אָויף רעכטם וועגי / אָם ענדי פֿיהרט ער צום פֿרדערבן ·

באור זעלבסט

בהיות המלה קצורה עם מ"ס הוא ענין ריחוק ובהיות עם למ"ד הודיע קירוב לדבר / עכ"ל ונאר סם מה שנאר · וחומר לחי כתנך עם מ"ס ולמ"ד יחד הוא ענין קרוב ורחוק / כלומר שלא תתחבר עמו כ"א תלך מנגד לו במקום שתוכל להיות רחוק ולהסתיר על מעצין / וכל התגוננתך בל ידעת שפתי דעת שלא תמצא תפילו דבר חכמה אחת בכל דברין · (ח) חכמת / עיקר חכמת הערוס היא להכיר את מקומו ואת מעלתו / כי הכרת עצמו היא עקר כל מוסר וכל חכמה וכל מדע · וחכמי היונים כתבו על שער היכל החכמה שלהם דע את עצמך · ואולת כסילים מרמה / עקר אולתם היא המרמה / שהם מרמים את עצמם מצד שהיצר מכיריס את מקומם / עי"ז חושבים רע טוב וטוב רע / מר מתוק ומתוק מר · (ט) אויליס ילין אשם / דין אויליס ילין חטא / החבה והנריות יבא ע"י החטא המליץ בינותם / למנע החבת היצרים הוא רצון וזה חמדת הנפש המשכלת ותשוקתה להדבק בחברת ריעים נדיקים ויצרים ·

שִׁפְתֵי־דָעַת׃ (ח) חָכְמַת עָרוּם הָבִין דַּרְכּוֹ
וְאִוֶּלֶת כְּסִילִים מִרְמָה׃ (ט) אֱוִלִים יָלִיץ אָשָׁם
וּבֵין יְשָׁרִים רָצוֹן׃ (י) לֵב יוֹדֵעַ מָרַת נַפְשׁוֹ
וּבְשִׂמְחָתוֹ לֹא־יִתְעָרַב זָר׃ (יא) בֵּית רְשָׁעִים
יַשָּׁמֵד וְאֹהֶל יְשָׁרִים יַפְרִיחַ׃ (יב) יֵשׁ דֶּרֶךְ
יָשָׁר לִפְנֵי־אִישׁ וְאַחֲרִיתָהּ דַּרְכֵי־מָוֶת׃

הר' דגושה גם

באור

(י) לב / לפי דעת המפרשים ורוב המבארים יהיה טעם הכתוב כמו שתרגמתי בפנים / וזה כי לב האדם יודע לפעמי' לרעתו שממררת את נפשו / ואינו יכול להוציאו משפה אל החוץ מטעמים הכמוסים ממנו / וכן בשמחתו / כי לפעמים ישמח על דבר שאי אפשי לתת לזר שלא בו • וזה עוד לי פירוש אחר הנכון מאוד על פי הנסיון • וזה / כי בת להורות על מדת האיש הרחמן והטוב לבב / שממדה הזאת היא לפעמים מרת נפשו כי יחוס יותר מהפסוקת הטובת ורדיפת הזמן ועסק הענינים מוללתו / ואמר לב יודע לב המסובל לדעת ולהחיש הוא מרירת הנפש / לבעליו / כי יחוסו יותר מוללתו / למען גם לו מעלה יקרה בשמחתו כי גם בה יחוס יותר מוללתו • ולקח את הדמיון מן המשקה אשר בכוח לקוכה דבר זולתה משמחה מרחיה / ובהשחרה לבדה מבלי יתערב בה דבר זר תהיה לגולה ועכורה • וכן הוא בלב האדם • ויהי' לפ"ז תרגומו (מיין פיהלבאהרט העלן האט יין בימדר ליירן / הינגעגן בלייבט מויך זייני פרייד מוגפראשט •) ולתרגום זה תסכים עמדי הנגינה במלות לב יודע • (יא) בית רשעים / הבית הגדול והחזק של רשעים והוא משל על גדולתן של רשעים שאין לה קיום וחזוק כ"ל ישמד / אבל אהל ישרים / אף שאין הסעה מגלחת להם והם יושבים רק באהל / בכל זאת יקיימו על הארץ / כי יפריח בכל עת • (יב) יש / תוספת לבקר

(יג) גַּם־בִּשְׂחוֹק יִכְאַב־לֵב וְאַחֲרִיתָהּ שִׂמְחָה
תוּגָה: (יד) מִדְּרָכָיו יִשְׂבַּע סוֹג לֵב וּמֵעָלָיו
אִישׁ טוֹב: (טו) פֹּתִי יַאֲמִין לְכָל־דָּבָר וְעָרוּם
יָבִין לַאֲשֻׁרוֹ: (טז) חָכָם יָרֵא וְסָר מֵרָע וּכְסִיל
מִתְעַבֵּר וּבוֹטֵחַ: (יז) קְצַר־אַפַּיִם יַעֲשֶׂה אִוֶּלֶת
ואיש

באור

היטב את דרכיו ולא לסמוך למראה עין לבדו, כי אם לבחון בשכל האם הדרך הזה הוא טוב למעשי, כי יש דרך אשר האדם הולך בו שהוא ישר בעיניו, ואחריתה וסופה להוליכו אל המות. ואמר בתחלה דרך והוא התחלת מהלך האדם שאין לפניו כי אם דרך אחד והוא חושב שאין רעה בו והולך לדרכו, והוא דרך משל על חטא קל שאין האדם יכול לתפוס בו, ומנם סוף הדרך הזה להתחלק לכמה ראשים לעבירות גדולות וכוונות מורידות שאול. והם דרכי מות.

(יג) גם בשחוק, מוסר הכתוב הזה רב הוא ונעים מאוד לחיך מבין. הנה מלמודי חכמת המוסר שלא להרבות בשמחה, והזה בתענוגי העולם; כי המרבה בם משחית גופו ונפשו. ואמר החכם: הבט נא האדם ורואה כי מתולדת האדם שיכאב לבו גם בעת שמלא פיו שחוק, וזה סימן כי לא נועד האדם להרבות בשמחה זו. ואחריתה שמחה תוגה, סוף סופם של השמחה להיות תוגה, או ע"י יסורים או ע"י החעוב, כי ברבות בם תתעבה הנפש. ומה יכפר דבר עליו משורר משכנו בשיר דומה לזה.

גיין, דער מענש איזט צור פֿרייד׳ גיבֿאָרן,
דרום ווינט זיין אויג ווען ער הערצליך לאכט.

(יד) מדרכיו, ממעשיו ישבע איש סוג־לב, והוא החנף

(יג) זעלבסט בײַם לאַכן שפּיהרט מאַן הערצוועהי ,
זאַ אַיזטס מיט דער פֿרײַדי , זײַא ענדיגט זיך
אין פֿרדרוס .

(יד) דער הײַלר מוז זיינר שליפֿי וועגן בײַסן , דער
עדלי מאַן גניסט זיינר טאהטן לאהן .

(טו) דער איינפֿעלטיגי גלויבט אײַני יעדי זאַכי , דער
קלוגי אונטרזוכט ערשט איהרי רײַטטיגקײט .

(טז) דער ווײַזי אַיזט מיסטרויאיש נעגן זיך זעלבסט
אונד ווײַטט פֿאם בעזן , דער טאַהר העלט זיך
פֿיר צופֿרלעסטיג אונד ווירד פֿרפֿיהרט .

(יז) דער יעהיצאַרניי בגערט טאַהרהייט , דער
הייטטיקישי

באור

החנף ואים המפקוחת , ושרטו סוג , והוא קרוב לשרש נסג ושניהם יוכלקן לפי קרנומי , כי לו מלשון סיגים תן מלשון נסוג אחור יקרא החנף סוג לב . ומעליו , כמו מכעלליו ממעשיו הטובים יסבע איש טוב . (טו) פתי , הוא אשר אינו יודע להבחין בין דבר והפוכו . לאשורו , לפי הכונה הראוגה הוא לפסיעותיו שאינו פוסע פסיעה עד שיבחין תחלה אם לא יתעה במהלכו , ומנם תכלי קרנמתיו לפי הכוונה השניה ולפי הענין . ובחכמת ערמי אשר וישר קרוביס מאוד . (טז) חכם , החכם הוא מקיירך מן החטא ואינו בוטח בתקפו לעמוד כנגדו ולכן הוא סר מרע , אבל הבסיל בוטח בתקפו לעמוד נגד החטא ומתעבר ר"ל שהוא מביא את עלמו לידי עבירה . (יז) קצר אפים , המהר לנקום כעסו אף שהדין עמו ואינו עושה עול מ"מ הוא עושה שולת , אבל איש המזימות הנוטר

היימטוקישי איזט האסנסוועהרט .

(יח) דער איינפעלטיגן ערבי איזט אלברנהייט , דיא קלוגן שמיקן זיך מיט קענטנים .

(יט) שמיגט אייך אן איהר עלענדן ! פאר דען עדלן ; בייגט דאס קניא , איהר פרעפלר ! פאר דען הויזפארטן דעם פראממן !

* *

(כ) זעלבסט זיינם פרוינדי ווירד דער דירפטיגי פרי: האסט , דער רייכי האט איממר פרוינדי דיא מענגי .

(כא) ווער זיינן נעגסטן גרינגשעטצט איזט אין זינדר , ווער אונטרדריקטן פרוינדליך אויפנימט , הייל איהם !

(כב) גיפט וואהר , זיא געהן איררי דיא לאסטרשטיפטר ? טריפט גיפט הולד אונד טרייאי דיא בפערדרר דעם גוטן ?

* *

(כג) בייא אייגר יעדן בטריבזאמקייט איזט פארטהייל , דער טרוב צו שוועטצן איזט איממר נאכטהיילינ .

(כר) דיא וויזהייטס-קראני איזט דער וויזן רייכטוהם , דער

באור

רעוי להסנת . (יח) נחלו פתאים , חלק הפתאים ונחלתם היא האולת , למנס הערומים במעשיהם סופם להיות מוכתר בדעת . (יט) שחו , לון זה מאמר מוסרי כיצד המשלים כי גם קריאת הכנס , לחר שדבר עד הנה מטובת הלדיק ורעת הרשע נתעוררה בלבו המשכה הזאת וקרא אל הרשעים ואמר : שחו רעים וכו' , לחרי שהם רואים מעלת הלדיק שחו לפניו . ורש"י ז"ל הרגיש בזה ואמר שחו לעתיד . (כ) גם , בן הוא דרך העולם למשום

וְאִישׁ מְזִמּוֹת יִשָּׂנֵא׃ (יח) נָחֲלוּ פְתָאִים אִוֶּלֶת
וַעֲרוּמִּים יַכְתִּירוּ דָּעַת׃ (יט) שָׁחוּ רָעִים לִפְנֵי
טוֹבִים וְרְשָׁעִים עַל־שַׁעֲרֵי צַדִּיק׃ (כ) גַּם־
לְרֵעֵהוּ יִשָּׂנֶא רָשׁ וְאֹהֲבֵי עָשִׁיר רַבִּים׃ (כא)
בָּז־לְרֵעֵהוּ חוֹטֵא וּמְחוֹנֵן עֲנִיִּים אַשְׁרָיו׃ (כב)
הֲלוֹא יִתְעוּ חֹרְשֵׁי רָע וְחֶסֶד וֶאֱמֶת חֹרְשֵׁי
טוֹב׃ כג בְּכָל־עֶצֶב יִהְיֶה מוֹתָר וּדְבַר שְׂפָתַיִם
אַךְ לְמַחְסוֹר׃ (כד) עֲטֶרֶת חֲכָמִים עָשְׁרָם
אִוֶּלֶת עונים קרי

באור

למקום ברע / ומפילו רעיו לשער נתוועדו עליו יוסף יוסף
בהיותו במעמד העוד יתרחקו ממנו בימי עניותו וישנאוהו׃
ולכך בעשיר יתחברו עליו תמיד להביט אשר יבקשו מבורתו ׃
ועליו אמר הכתוב הבא ׃ (כא) בז / כל המבזה את רעהו
אם עשיר ואם דל / הוא חוטא / ומשרי לים המחונן עניים ׃
(כב) הלוא / גם זאת קריאת התכט על הרעים לאמור׃
שלו עיניכם והתבוננו ולמרחה עיניכם מספוטו מן הנסיון /
כי תעה יתעו החורשי רע / וחסד ואמת יפגוש בחורשי
טוב ׃ ועיין בהקדמתי ׃ (כג) בכל עצב / בכל יגיע
ועמל / ונקרית עצב על שם הכתוב בעצבון תאכלנה ׃
שפרושו בדאגה טרם תוליח לת המחשבה מן הכח אל הפועל
ובעמל ויגיע בתקון הפעולה / ואמר כי בכל עצב יהיה
לזיה מותר כי אף שיעמול לפעמים הפועל לריק / בכל זאת
יהיה לו ריוח בזיה לד / או בהתבוננותו על הפעולה למען
ידע לתקנה פעם אחרת בחריצות יותר / או שתהיה הפעולה
מורה לו להשמר ממנה בפעם אחרת ובהנה טובות רבות /
למנם העצב לדבר שפתים / כי יש לך אדם העמל ויגע
לך למען הרבות בדברים / הוא בכל פעם למחסור ׃
(כד) עטרת חכמים / היא הבקר הנתונה לתפארת

אוּלֶת כְּסִילִים אִוֶּלֶת׃ (כה) מַצִּיל נְפָשׁוֹת עֵד
אֱמֶת וְיָפִיחַ כְּזָבִים מִרְמָה׃ (כו) בְּיִרְאַת יְהוָה
מִבְטַח־עֹז וְלִבָּנָיו יִהְיֶה מַחְסֶה׃ (כז) יִרְאַת
יְהוָה מְקוֹר חַיִּים לָסוּר מִמּוֹקְשֵׁי מָוֶת׃ (כח)
בְּרֹב־עָם הַדְרַת־מֶלֶךְ וּבְאֶפֶס לְאֹם מְחִתַּת
רָזוֹן׃ (כט) אֶרֶךְ אַפַּיִם רַב־תְּבוּנָה וְקִצַר־רוּחַ
מֵרִים אִוֶּלֶת׃ (ל) חַיֵּי בְשָׂרִים לֵב מַרְפֵּא
ורקב

באור

החכם / כמו שנאמרו הקדמונים לתת זר נרקב החכם / היא
עשרם / כי היסם מבקשים גדולה וולתה / ויהיה טעם ערות
חכמים / החכמה בעצמה והיקר להיות רחוי לזולתה נערות /
ממנם עושר הכסילים היא זולתם / ואמר שני פעמים
אולת הואת כנגד עושר / כי מה שקורת בחכמים עושר
קרוי כנגדם בכסיל אולת / ועיין בהקדמתי כי שם שמתי
כלל הדברים הזלה / (כה) מציל נפשות / מי שמגיד
עדות אמת / הוא מציל נפשות בכל לד שתהי פונה / או
מציל התובע או הנתבע / ושם נדיני נפשות / או הוא מציל
את החשוד / או את העם בעבר הרעה מקרבם / ממנם
עד שקר בהפכו / הוא עושה מרמה בכל לד שתהי פונה /
(כו) ביראת ה' / הירחה החמתית היא מבטח עוז לחדם
בכל עת ובכל מקום / ונם לבני הלדיק תעמוד לדקתו ותנן
עליהם / (כז) יראת ה' / הירחה היא מקור חיים ועושה
לחדם / כי בעבורה יסור ממוקשי מות והם העברות והמדות
הרעות / (כח) ברב עם / גדולת המלך ותקפו היא ברב
עמו / ובאפס לאום / בהתמעט תנשי המדינה תתמעט
גדולת הרזון / והוא הרחש והמלך מלשון רוזנים / והמאמר
הזה הוא יסוד כל היסודות לחכמת המדינית / כאשר תגו

דער טאהרן נראַסטוהן איזט גור טאנר .

(כה) וואהרהאַפטער צייגי רעטטעט מענשן , ליגנהאַפטער
הינטרגעהט אויף יעדי וויזי .

(כו) גאטטספורכט איזט אייני פֿעסטי בורג , דיהנט
דען נאכקאמען נאך צום שוטץ .

(כז) גאטטספורכט איזט קוועלי דעם לעבנם , זיא
לעהרט דען שלינגן דעם פֿרדערבנם ענטגעהן .

(כח) פֿאלקסמענגי איזט דיא גרעסי דעם קעניגם ,
אבנאהמי דער נאציאהן דעם פֿירשטן פֿאלל .

(כט) דער לאנגמיהטיגי צייגט פֿיל פֿרשטאַנד , דער
יעהיצארניגי העבט זיני טאהרהייט הרוים .

(ל) גניגזאמם הערץ איזט גזונדהייט דעם קערפר ,
נייד ישם

באור

רוחים נכל עת , לזה שהלזחה המדינה לזער לנשיה רניש
העומדים לזם לעזר לזחו ועשקה כדי מפקרת נכללה ובין
לנשיה הפרטיים . ולזה נחדבו המדינות והקבוצים לזער שמו
לחק להם לבלי החסות נכנפיהם נר וזר . לזערי לרך
שמלכה ועמה הולכים דרך היסר הוה ומשתדלים להרבות
מספר לנשיהם . (כט) ארך אפים , מי שהוא מאריך לף
נגד מקניעו הוא מורה על רב תבונתו , למנע קצר רוח
וזה סבכו , שאינו יכול למשל נרוחו הוא מריס לת הולמן
להרהורו לעין כל , כי לף מי שלא ילירו , ידע שהוא חויל
נרוחו שהוא קצר רוח . (ל) לב מרפא , שרשו רפה
וטעמו שהוא נותן רפיון ומרגוע לחמדוקיו לחר המוקרות ,
הוא מחיה לת הגוף כי ישמר מפגעי המקריים המתהווים
לנקבי המדות הרעות , כמו שלמו"ל הקנלה והתלוה והכבוד
מוליכין לת הלדם מן הטולם , ומדת קנלה היא רקב
בעלמות

ניירושים איזט נאגענדר ביינפראס ׃

(לא) דען ארמן בדריקן היוסט זיינן שעפֿר לעסטרן ,
איינן נאהטליידנדן בגינסטיגן איזט נאטט פֿרעהרן ׃

(לב) דער פֿרעפֿלר וירד פֿאן זיינם לאסטר הרומגטריבן ,
דער גרעפֿטי שטעהט אים טאדי נאך פֿעסט ׃

(לג) אים הערצן דעם פֿרשטענדיגן פֿינדט ווייזהייט
רוהישטעללי , אים אינגרן דעם טאהרן טוימלט
זיא אומהער ׃

(לד) טוגנד העבט אויף פֿאלק עמפֿאר , לאסטר
ווירדיגט נאציאנן תראב ׃

פֿלייסינר

באור

בעלמות הממרק לחתת לחת לת כל הגוף ׃ (לא) עושק
דל מי שהוא מעזיק לת הדל חרף עושהו , הס"י שעשהו
דל , לו כפשוטו , בורקו ; וחנן אביון , שמתהלך עמו
במדת החנינה , מכבדו הוא מכבד לת הפס יתעלה ׃
(לב) ברעתו , לין לך מכאוב ונער כלער הרשע חסר ילך
כל ימי חיין מרשעה לל רשעה ולל ימלת דומיס לנפשו כל
ימיו , והוא הולך כשכור כל ימיו מקנוטע מרעתו פעס
יפתח וירעד פעס יתגאה ויהסב עוז לדבר על חל חליס ,
וחת הדחיה חסר וכרה החכס ׃ חבל הנדיק סבועת בחלסיו
וילך בתס לבבו , לף בנסוך עליו לימת מוב לת יוב ולת
ינוע ממבטחות לבו בחלסיו ׃ (לג) בלב , החכמה לת
תבת כ"ת בלב מוכתר לקבלה ׃ והכס בלב סבונן חסר לת
ילמוד חכמה להקנותה בה ולהתפחר בידיעתה בין ההמון ,
כי תס למען דעתה לחבלית שלמותו , תנוח החכמה פתמידית
ב"ל הוא וסיגנה ׃ חבל בקרב הכסיל חסר לת ילמוד כי תס
להתפחר בה , ולת ילך לעומקה , כי תס ילמוד למען
בשב בה לי נחתו והתרוממותו , לת תנוח בקרבו , כי תס

וְרַכָּב עֲצָמוֹת קִנְאָה׃ (לא) עֹשֵׁק דָּל חֵרֵף עֹשֵׂהוּ וּמְכַבְּדוֹ חוֹנֵן אֶבְיוֹן׃ (לב) בְּרָעָתוֹ יִדְּחֶה רָשָׁע וְחֹסֶה בְמוֹתוֹ צַדִּיק׃ (לג) בְּלֵב נָבוֹן תָּנוּחַ חָכְמָה וּבְקֶרֶב כְּסִילִים תִּוָּדָע׃ (לד) צְדָקָה תְּרוֹמֵם גּוֹי וְחֶסֶד לְאֻמִּים חַטָּאת׃

רצון

באור

תודע, מלשון ואחרי הודעי ספקתי כף על ירך (ירמי' ל"א י"ט) שענינו הבלבול והתמהון, (טוויר"ד, טוויא"ן) וכן תרגמתיו פס׃ (לד) צדקה, נת להורות על המלך ועל מושלי העם להשקיף מאד על מעשי חיסי קנופס, כי ע"י מעשי הפרעיים תכון טובת הכלל, ואמר: בזמן שיהי' מנשים בעלי לדקה בחומה מן החומות יסתעפו מטובם על כל העם, ותתרומם החומה בתוכן׃ וכן להיפך חטאת הפרעיים תסתעף רעתה על כל הלאום ותהיה חסד (טאנדי) בעיני עם הארץ׃ ולדעתי אין מלת חסד פה עם דגר כי אם עם הפעל במשקל פעל כאשר זכרתי כגר לעיל בכמה מקומות, וכן תרגמתיו׃ ויש לפרש עוד הכתוב הזה ע"פ הנהגת המדינות, וזה כי ידוע שהעם צדקה הוא מורה כל העם על פעולת הטוב והיושר לפי משורת הדין, וחסד הוא הפעולה לפנים משורת הדין׃ והיקה כוונת החכם להזהיר על רשעי הקנון והחנפנים, לעשות את כל מעשיהם על הכלל בצדקה לפי משורת הדין, כי על ידה תתקיים הקנון, ואמנם עשיית החסד והפריז יתר על המדה יהיה לחסרון העם, ירגיל עצלים ורמאים ומשחיתים לקיום הכלל׃ ואמר: צדקה, עשיית הדגר לפי משורת הדין תרומם גוי, כדגר הלחמנו ותוסרנו, אבל חסד לאומים והיא ההפרזה יקר מן המדה, היא חטאת׃ ותקנה לפי זה העתקתו בל"ח (בילדיקייט העבט מיין פאלק

(לה) רְצוֹן־מֶלֶךְ לְעֶבֶד מַשְׂכִּיל וְעֶבְרָתוֹ תִּהְיֶה
מֵבִישׁ :

טו כָּל־פְּתָאִי יַאֲמִין לְכָל־דָּבָר וְעָרוּם יָבִין לְאֲשֻׁרָיו :
(ב) לְשׁוֹן חֲכָמִים תֵּיטִיב דָּעַת וּפִי
כְּסִילִים יַבִּיעַ אִוֶּלֶת : (ג) בְּכָל־מָקוֹם עֵינֵי
יְהוָה צוֹפוֹת רָעִים וְטוֹבִים : (ד) מַרְפֵּא לָשׁוֹן
עֵץ חַיִּים וְסֶלֶף בָּהּ שֶׁבֶר בְּרוּחַ : (ה) אֱוִיל
יִנְאַץ מוּסַר אָבִיו וְשֹׁמֵר תּוֹכַחַת יַעְרִם : (ו)
בֵּית צַדִּיק חֹסֶן רָב וּבִתְבוּאַת רָשָׁע נָעְכָּרֶת :

שפתי

באור

טאפאר / מיברשוענקליכי גיטי מין דען ריידן / מיט
מיין פֶּעהלר /) כך פירשתי / ומדי בתבי וזה שמעתי
סכן פירשו גס חכס דורנו הסוכן בכל שרי הרב ר' משה בן
מנחס זכר לדוק לברכה • (לה) רצון / הנה העבד המשכיל
ומתבונן לעשות את כל לתכליה הטוב והוא החרון במלאכתו /
הוא יביא רצון המלך / כי יחפון בו / יען מעוטת הפרטיי
תסתעף טובת הכלל • ומנס הוא מתעבר ושונא לבן מבים /
והוא מאחר התועלת הכלתי עוסק בחומתו ועבודתו כרצוי /
בתרגומו / סורחני • ולפי שדבר פה מרצון המלך / לין
תפק שכוון במלת עבד על כל תגבי מלכותו וכן תרגמתיו :

טו (א) מענה / בומן שידבר האדם רעות על מבעיסו
יסקיט את החרון / ומנס בדבר עצב ר"ל בתמריס
המעציבים את הרוח יעלה את הקף • (ב) לשון חכמים /
דבורו של הסכס תיטיב את הדעת / כתרגומו / משפיר
זדיעתא / כי יסדרס במחשבותיהס ויבדרס בחן וטעם /
ומנס פי כסילים / הוא כמעין נובע בלי הפסק / ויוליך

(לה) פֿליסיגן אונטערטאהן האט דער פֿירשט נערנט,
נעגן דען נאבלעסיגן האט ער ווידערווילן.

טו

(א) גלאסני אנטוואָרט שטילט דען צארן, מידרישש
ווארט רעגט אויף אויף.
(ב) דער וויזן פֿארטראג שמיקט דיא קענטניס, דער
טאהרן מונד שטרעמט אונווויסנהויט אויס.
(ג) דעם עווינן אוגן שויאן אללענטהאלבן הין,
במערקן דיא בעזן אונד דיא גוטן.
(ד) גמעסיגטי צונגי איזט לעבנס-שטיטצי; פֿרקעהרטי
הייט אין אייהר, איזט רים אין דעם גמיהטי.
(ה) ווער ווידר פֿעטרליכי צוכט מורדט איזט אוין
טאהר, ווער אויף אונטרריכט מערקט ווירד קלוג.
(ו) אים הויזי דעם פֿראממן איזט פֿיל פֿארראהט, אין
דעם אוינקאממן דעם בעזן איזט אוין שווינדן.

שפראכי

באור

חולת נפו וחסרון ידיעתו נלי הפוגה. (ג) בכל מקום,
הוא למוד על ההשגחה לחמור שחין דבר נסתר מנגד אלהים,
והוא מאמר למודי בא נפרסה הוא מעשה שהוכרתי
בהקדמתי. (ד) מרפא, רפיון הלשון שחינה מדברת
גדולות ומרבה בדברים הוא עץ חיים, ממנו פלף בה מי
שחינו שומר את לשונו להשתמש בה על סדר נכון, הוא
נותן שבר ברוחו, כי הלשון היא קולמוס הלב, וכל פעם
הלשון הוא פעע בלב. (ה) אויל, מי שינהג מוסר אביו
סופו להיות חויל, ושומר תוכחת יעריס, יסי' ערום.
(ז) בית צדיק, דבר מהללהת הצדיק הבוטח בה, ועמל

(ז) שפראכי דער ווייזן פֿרבריימט קענטניס / גראנקי
דער טאהרן פֿרבריימט אונזין ·

(ח) אפּפֿר דער פֿרעפֿלר איזט דעם עוויגן איין אבשייא /
אס גבעטי דער רעכטשאפֿנן האט ער וואלגפֿאלן ·

(ט) דער וועג דעם לאסטרהאפֿטן איזט דעם עוויגן איין
גרייל / דען דער נאך טוגנד שטרעבט ליבט ער ·

(י) ציכטיגונג איזט האארט פֿיר דען דער גראדי
שטראכי פֿרלעסט / וואר צורעכטוויזונג האסט
דער ווירד פֿרראכמט ·

(יא) גרופֿט אונד פֿרוועזונג זינד דעם עוויגן בעגנווערטיג ;
ווייא פֿילמעהר דיא הערצן דער מענשן ?

(יב) דער שפעטטר האט ניכט גערני דאש מאן איהן
בלעהרי / דרום בזוכט ער דיא ווייזן ניכט ·

(יג) פֿראהעס הערץ מאכט היטרש אנגזיכט / בטריבטס
הערץ

באור

לאכול מפרי כפיו נלדק וניוסר ואמר שהוא חוסן רב /
כלומר חומר רב ; אבל בתנחומת הרשע בכל אשר יפנה לו
יהיה נעברת ר"ל קללה ותמהון שתפגד מהר מבלי ידע
בה מים מה היה לה · ולדעתי הוא שם נגזר משרש עכר /
וכן דעת הרד"ק במכלל על פסוק וכאבי נעכר (תלים ל"ע
ג' ·) וכן תרגמתיו · (ז) שפתי חכמים / דבורם של
החכמים יזרו דעת יפילו דעת בין העם / ובהפכם מחשבות
הכסילים יזרו לא־כן / דבריס בלתי נכונים · כפי'
רש"י ז"ל שאמר / תימו תמת · וכן דעת ר' מנחם המחירי
ז"ל · (ח) זבח / תפילו קרבנותיהם של הרשעים תינם
מכפרים עליהם כי אם תועבה לה' · תמנם תפלת היושרים
בלבותם רצונו של הקם יקעלה · (י) מוסר / בקנין
ותקנת

(ז) שִׂפְתֵי חֲכָמִים יְזָרוּ דָעַת וְלֵב כְּסִילִים לֹא־
כֵן: (ח) זֶבַח רְשָׁעִים תּוֹעֲבַת יְהוָה וּתְפִלַּת
יְשָׁרִים רְצוֹנוֹ: (ט) תּוֹעֲבַת יְהוָה דֶּרֶךְ רָשָׁע
וּמְרַדֵּף צְדָקָה יֶאֱהָב: (י) מוּסָר רָע לְעֹזֵב אֹרַח
שׂוֹנֵא תּוֹכַחַת יָמוּת: (יא) שְׁאוֹל וַאֲבַדּוֹן
נֶגֶד יְהוָה אַף כִּי־לִבּוֹת בְּנֵי־אָדָם: (יב)
לֹא־יֶאֱהַב לֵץ הוֹכֵחַ לוֹ אֶל־חֲכָמִים לֹא
יֵלֵךְ: (יג) לֵב שָׂמֵחַ יֵיטִיב פָּנִים וּבְעַצְבַּת־

לב

באור

ותחנן • למי שעזוב תרח יסיר יסי המוסר לתקן מעשיו
דבר רע בעיניו וקשה / ממנו בשמעו את המוסר יאהב
לחרף העזב / אבל שונא תוכחת שהינו רוצה לקבל שום
תוכחה הוא מביא על עצמו עונש המות • והמות בסיומו
בעונש הוא רע לבעליו / ולכן תרגמתיו (פרדמאוט) •
(יא) שאול / הפסוק הזה הוא כמו פסוק ג' לעיל מדבר
בהסגנתא ה' וידיעתו הפרטית / שאל תאמר לעצור עברתי
בסתר / כי מי ירחני ? תמר בדרך מליצה שאול / לגייל
בזה את הדבר המכוסה כדבר המועל בשאול מתחת לארץ •
ואבדון / שהוא התהום הגשמיים והחליפתם לדבר אחר
כמו תלקי הבעלי חיים ההולכות ומתחלפות בגשמי הצמחים /
ומומרי הגשמיים הנרכבים בבעלי חיים / אשר לא יכירם
עין רואה / וכל שלא הם נגד ה' • אף כי / מכ"ש לבות
בני אדם / מה שלפון בלב התדם / אשר ירחוש תמילו בן
תדם תכם בכח התבוננותו • (יג) לב שמח / נסיון
התכם לרחוק על פני התדם מתכונת לבו תם שמח תם עלב •
ומומרו על התדם להסתדל גם למען טובת גופו לבלתי היות

לֵב רוּחַ נִבְאָה׃ (יד) לֵב נָבוֹן יְבַקֶּשׁ־דָּעַת
וּפְנֵי כְסִילִים יִרְעֶה אִוֶּלֶת׃ (טו) כָּל־יְמֵי עָנִי
רָעִים וְטוֹב לֵב מִשְׁתֵּה תָמִיד׃ (טז) טוֹב־
מְעַט בְּיִרְאַת יְהוָה מֵאוֹצָר רָב וּמְהוּמָה
בּוֹ׃ (יז) טוֹב אֲרֻחַת יָרָק וְאַהֲבָה־שָׁם
משור
ופי קרי

באור

עמב • רוח נכאה / כן תקרא בלשון העברי רשומי התפעלויות הנפש הנכרות על הפנים / וכמוהו מה זה רוחך סרה (מלכים ב׳ כ״ה ה׳ •) ונכאה / משרש כאה פירשו בן חלשה ונחלש ומרירות / (בטריבט / נידרגשלאגן / בדרוקט) וכדומה לו / ונחכי תרגמיהו לפי הענין ולפי מקומו (פֿינסטערי מיינט) • ובלשון משכנו נגזר השם (מיינט) מן (מיינר) שהוא גם רוח החדש ויגר לבו • (יד) לב נבון / הוא החיש הלומד ע״מ ללמוד לשמור ולעשות / הוא מבקש דעת / ר״ל לדרוש עד עומקו של דבר בכל ענין / ואמנם הכסיל לא יחפוץ כי אם דברים / לדבר ולהתגאות בחברת ריעיו / וזה שאמר ירעה אולת / יבקש לך הרעות בדברים של מה בכך • (טו) כל ימי / פעני אשר דבר בו החכם פה הוא החולה הפעמה והמתעלף ורוחו רעה שהוא מפחד תמיד / מקוירט לאכול ולשתות ובחימתו ירחה את לוחביו ואנשי ביתו כרואים ועושקים העומדים עליו לרעתו / כחולי (היפמ= כמדריא / אטלאקטויא) / ולפי שים לו מעמוניש וכל תענוגות בני אדם לא יהוה לוקח / ולכן אמר כל ימיו רעים • אמנם טוב לב / והוא חיש בריח ונפשו שמחת עליו תמיד לפי שאין לו כי אם פת חרבה ומים קרים ישמח בהם כנשמחת משתה • ומוסר הכתוב הזה / שירגיל האדם עם עצמו להיות שמח בחלקו ושמח במתנתו אשר נתן לו

הערץ מאכט פֿינסטרי מיגע.

(יד) דעם פֿרשטענדיגן הערץ זוכט גרינדליכֿי קענטנים,
דער טאהרן מונד יאגט נור נאך אלברנס גשוועצי.

(טו) דאס גאנצי לעבן דעם טריבזינניגן איזט לויטר
טרויריגקייט, איין הייטרס הערץ לעבט אין
שטעטס שמויזי.

(טז) בעסר וועניג בזיטצן בייא פֿעסטר גאטטספֿורכט,
אלס גראסן שאטץ בייא אינרס צווייפֿל.

(יז) בעסר אייני שיסל קרויט אין אייניקייט פֿרצעהרט,
אלס

באור

מלהים לרמות בעולמו ולהסתכל בנרוחין, כי עיקר הנלחת
האדם בע"ה הו תלוי בתכונת לבו ומצב רוחו. וח"ל הזהירו
מאד על שמחת הנפש, ומה יפה למרו: אין השכינה
שורה כ"א מתוך שמחה. ובדרך הזה יתחנרו עוד לל הכתוב
הוה שני כתובים הנחים. (טז) טוב מעט, טוב לאדם
להשיג רק מעט מקניני העולם, ובלבד שיהיה לבו נכון בירחת
ה', כי אז יהנה מהם, פתו יאכל בשמחה ומימו ישתה
בשטון בידעו כי רלה אלהים את מעשיו, ואז נפשו שומחת
ולבו תגיל בו. מאוצר רב, מלהיות עשיר ורב הקינינים
ומהומה בו באדם, אז בו כמו אצלו כאשר יפרש בכתוב
הבא. מהומה לפי מקומו פה נגד יראת ה', פירושו
הערוף והבלבול בדעות שונות וכוזבות, היוס ימין ומחר
יכפור, היוס יחזיק דעה ומחר יפירנה, וזאת היא
המהומה הנדולה אשר לא תניח את האדם לא להנות בע"ה,
לף כי לקנות שלמות הע"ה. (יז) טוב, בא להזכיר
עוד שלישית המפסדת את האדם ומבטלת כל תענוגיו
ומהרסת קיום ניתו והיא השנאה. ואמר טוב להשביע
ארוחת ירק בשלום, מלאכול מעדנים בשור אבוס בשנאה.

משלי טז

אלס איינן גמעסטטן אכסן אין אונאיינינקייט .

(יח) דער גאללוֹפּטיגי זוכט שטרייט אן צו פּאכן ,
דער לאנגמיהטיגי זוכט האדר צו שטילן .

(יט) דעם טרענן וועג איזט וויא דורך איינן דארן הין ,
דיא שטראסי דער טעהטיגן איזט גבאהנט .

(כ) אייַן וויזר זאהן ערפּרייאט זיינן פּאטר , דער
נערישי מענש מאכט זייני מוטטר פּרי־עטליך .

(כא) יעמאנדן אינן פּאסן שפּילן מאכט דעם פּרשטאנדי
לאזן פּרירי , דער פּרנינפּטיגי מאן צייגט ליבר
אויף רעכטן וועג .

(כב) אהני בראהטשלאגונג קאמען ענטווירפּי ניכט צו
שטאנדי , דורך גוטי רעהטגעבר ווערדן זיא
אויסגפּיהרט .

(כג) פּאסענדי אנטוארט מאכט דעם מענשן פּרירי ,
אונד וואס פּיר גוטי ווירקונג טוהט ניכט אייַן
וואהרט צו זיינר צייט ?

(כד) אויפּווערטס געהט דיא לעבנספּטראסי פּיר דען
דענקר , דאמיט ער דער גרופּט הארט אונטן ענטגעהי.

דאס

באור

(יח) איש חמה , הוא הים המוסיף לתת רגז בלב עמיהו
והוא ינהג מדון על לא דבר , והפוכו ארך אפים , הוא
ישקוד להשקיט הריב במקום שיגיע . (יט) דרך עצל ,
הלוכו של העצל כלו הולך בספך קוצים , והפוכו נהלוכו
של הישרים נפעולותיהם ומיושם עליהם כלו הולכים חרש
סלולה בלי שטן ולין פגע רע . (כ) בן חכם , סופו
להשמח את חפיו , ואדם כסיל נופלו בזיון לעתו כל ימי חייו ,

מִשְׁוֹר אֲבִיו וְשֹׁנֵאת־בֹּן׃ (יח) אִישׁ חֵמָה יְגָרֶה
מָדוֹן וְאֶרֶךְ אַפַּיִם יַשְׁקִיט רִיב׃ (יט) דֶּרֶךְ עָצֵל
כִּמְשֻׂכַת חָדֶק וְאֹרַח יְשָׁרִים סְלֻלָה׃ (כ) בֵּן
חָכָם יְשַׂמַּח־אָב וּכְסִיל אָדָם בּוֹזֶה אִמּוֹ׃
(כא) אִוֶּלֶת שִׂמְחָה לַחֲסַר־לֵב וְאִישׁ תְּבוּנָה
יְיַשֶּׁר־לָכֶת׃ (כב) הָפֵר מַחְשָׁבוֹת בְּאֵין סוֹד
וּבְרֹב יוֹעֲצִים תָּקוּם׃ (כג) שִׂמְחָה לְאִישׁ בְּמֹעֲנֵה־
פִיו וְדָבָר בְּעִתּוֹ מַה־טּוֹב׃ (כד) אֹרַח חַיִּים
לְמַעְלָה לְמַשְׂכִּיל לְמַעַן סוּר מִשְּׁאוֹל מָטָּה׃

בית

באור

והשמח והצער שוה לשניהם / ומנם חלקם לפי דרך
המליצה׃ (כא) אולת / נבר ידעת ממה שהזכרתי
שהקדמתי בנדר חויל / שהשם הוא כולל לת כל מעשי החויל
ותכונת לבו ורגשי התפעלותיו׃ ואמר פה / שהחשר לב
ישמח במציאו מקום להטעות את חברו ולהוליכו על דרך
לא־נכון / כי יחשב זאת לחכמה׃ ויהי׳ לפי זה פירוש
אולת (פאטן שפיין / טאבערנאקל) / למנם היא נבון ישמח
יותר להוציא את ריעהו מן הטעות וליישרו לכת׃ (כב)
הפר / תוכרח לחדש עלת ישמוך על חבמתו ולא ישען על
בינתו׃ ואמר שהמחשבות והתחבולות נפרות בזין סוד עם
דיעות להתווכח עליהם אם נכונו׃ וברב יועצים ר״ל
ביועצים חשובים הנושאים ונותנים בדבר מקום כל מחשבה
ומחשבה׃ (כג) שמחה / נומן שהחדש עונה ומדבר
דברים נכונים לתוכו ענין ישמח המדבר והשומע / כי זה
סימן החכמה להיות שוחל בענין ומשיב כהלכה / וכן דבר
בעתו / דבר שכלי וחדוד במקום הנכון לו / מה טוב /
לפי פעולתו טובה׃ (כד) ארח חיים / מה נעמו דברי

(כה) בֵּית גֵּאִים יִסַּח יְהוָה וְיַצֵּב גְּבוּל אַלְמָנָה׃
(כו) תּוֹעֲבַת יְהוָה מַחְשְׁבוֹת רָע וְטְהֹרִים
אִמְרֵי־נֹעַם׃ (כז) עֹכֵר בֵּיתוֹ בּוֹצֵע בָּצַע
וְשׂוֹנֵא מַתָּנֹת יִחְיֶה׃ (כח) לֵב צַדִּיק יֶהְגֶּה
לַעֲנוֹת וּפִי רְשָׁעִים יַבִּיעַ רָעוֹת׃ (כט) רָחוֹק
יְהוָה מֵרְשָׁעִים וּתְפִלַּת צַדִּיקִים יִשְׁמָע׃
(ל) מְאוֹר־עֵינַיִם יְשַׂמַּח־לֵב שְׁמוּעָה טוֹבָה

תרשן

באור

הכתוב זה הנאמרים בקלור ורחבים מאד • הנה המשכיל
ימלא דברים שכליים השולכים למעלה מענייני העולם השפל
להתעלם מהם / ולהשכיל מה עד שיזדכך שכלו ונפשו ולא
יהן עוד לב מענוני העולם ומבלו המוליכים את האדם
במדרגה התחתית הנקראת ע"ד משל שחול / וגם סופם
להביאו לעבדות שמורידות שחולה ממש • ומביא החכם
לבנינו הענין כאלו מה את האדם עומד על שם הדרך לשלח
פעמיו למחד מן הארחות הטר לפניו / ואמר הנה לפני
המשכיל הרח חיים המוליכו למעלה / ובמבחו יסור משחול
מעה • ועוד דברי המפרשים בכתוב זה דברים נכונים
עיי"ש • וגם לי להרחיב הדבור / למנם אין כאן מקומו /
ובעז"ה בקרוב אחדר בקרב עמי בזה הכתוב מה שחנני הלהים
למלות בו • (כה) בית גאים / הם הרשעים האומרים
כחנו ועוצם ידינו עשה לנו את החיל והכבוד / יסח / יסמיד ל
ועל מקומו יציב גבול אלמנה / ר"ל סימן שהיא אחות
החלמנה • ואמר חלמנה על הענייה שאין לה בעל וגואל /
ודין חלמנות הוא נוחלה • (כו) התעבת / חלהים שונא
מחשבות רעים / וטהורים ורצויים לפניו אמרי נעם / דברים
נעימים בין איש לרעהו • (כז) עובר / הנה הבוצע בצע
הוא עושה כל דבר תרמית ונבלה למען הבצע / והוא עוכר

(כח) דאס הויז דער איבערמיהטיגן צרשטערט דער עוויגי,
שטעלט דאפיר דיא מארק דער ווטוש אויף.
(כט) באזהאפטי גדאנקן זינד דעם עוויגן איין אבשייא.
פרײנדליכי רעדן זינד איהם אנגענעהם.
(ל) דער גווינזיטיגי בריינגט אונגליק אין זיין הויז,
ווער גשענקי נימט ליידן קאן לעבט גליקליך.
(לא) דעס פראממן הערין איברלעגט וואס ער רעדן ווילי,
דער פרעפרר מונד שטרעמט פאן אונגרימטהייטן
איבר.
(לב) דער עוויגי בלייבט פערן פאן דען פרעפלרן, דאס
גבעט דער פראממן ערהערט ער.
(לג) קלאהרס גזימט ערפרייאט דאס הערץ, גוטס גרימט
שאפט

באור

לח ניתו מגיח רעה בתוך ניתו, גם ממעט ספוק חנטי
ניתו להיותו חומד כסף, גם יהיה בלער תמיד ומריבה
וקטטה בתוך ניתו כי כל מגמתו להרבות בלע; ושבאא
מהגות, מי שחיתו חומד לקחת מתנת חנם כי לא עמל
בפרנסתו הוא יהיה בטוח ובנעימים. (לח) לב צדיק,
המתיירא מלפגי שקר חנף ונפלא ולהוליך דבריס עקשים,
הוא יהגה לענות, הוגה בלבו מחלה טרם יענה, אבל
פי רשעים המדברים לח כל מה שיעלה משפתם. יביע רעות,
דברים שלא כהוגן. (לט) רחוק, הרבעים תפילו לא יקרבו
רחוק ה' מצועתם, כי בפיהם יכבדוהו ולבם בל עמם.
אבל תפלת לדיקים ישמע ויענה. (ל) מאור עינים,
כך נקרא בלשון ענרי התכונה לרעת לח הדברים נגרוך,
ונשאל ממאור עינים כי מאור העינים מוליך לח החדש אל
מחוז חפלו, והשגעה אל מחוז חפץ היא השמחה. שמועה
טובה, לא בשורה טובה, לא שישמע החדש דבר שקר

נחמה

שאפט דעם קערפר גדייהן .

(לא) דאם אזהר וועלכם אויף לעבנם רענלין הערט ,
פֿינחט איינפט מיטטן אונטר דען וויין זיני וואהנונג .

(לב) ווער צוכט פֿרווירפֿט מאכט זיך זעלבסט פֿרי־עכטי־
ליך , ווער אויף פֿרמאהנונג מערקט ניממט אנדרר
הערצן איין .

(לג) אויף וויזהייטם רענל פֿאלגט נאטטספֿורכט , אויף
בשיירנהייט פֿאלגט עהרי .

טז

(א) דער מענש ארדנט דיא גדאנקן , דער עווינ פֿר־
לייהט דען אונסדרוק .

(ב) דעם מענשן דינקן זיני אונטרנעהמונגן פֿעהלרפֿרייא

באור

בחכמה ובמדות תדגן עכס , תחזק לת סנוף . ונקרא סנוף בלטון הקודם עצם על סס העלמות סמס יסוד בניניו .
(לא) אזן , מי סיסקדל לשמוע ולקבל תוכחת סוכו לחכום ,
ולהיות נמנה בין החכמים . ובעל לה"ק ישתמש בלטון הלזה
על הדבקות לומן רב , וכן ואתי תהלין משוגתי . (לב)
פורע , מי סהוא משליך לת סמוסר מחרי גיוו , הוא מוסם
נפשו בעין וולתו כי סוכו להיות מקובע , ומנם שוכחת
הוכחת , לת לבד סהוא מחבל נפשו אלא סהוא גם קונה
לב בהתנהגתו . (לג) יראת ה' , כבר ידעת דרך חנור
המקרלות בחור וקדם כאשר זכרתי בהקדמתי , וכן הוא
כאן , כי מלת ולפני תשמש לשני חלקי המאמר , ושעמו :
ירלת ה' תבוא בלב החדם ע"י מוסר חכמה , וכבוד
יעקל החדם ע"י ענוה :

תְּדַשֶּׁן־עָצֶם׃ (לא) אֹזֶן שֹׁמַעַת תּוֹכַחַת חַיִּים
בְּקֶרֶב חֲכָמִים תָּלִין׃ (לב) פּוֹרֵעַ מוּסָר מוֹאֵס
נַפְשׁוֹ וְשֹׁמֵעַ תּוֹכַחַת קוֹנֶה לֵב׃ (לג) יִרְאַת
יְהוָה מוּסַר חָכְמָה וְלִפְנֵי כָבוֹד עֲנָוָה׃

טז לְאָדָם מַעַרְכֵי־לֵב וּמֵיְהוָה מַעֲנֵה
לָשׁוֹן׃ (ב) כָּל־דַּרְכֵי־אִישׁ זַךְ בְּעֵינָיו
ותכן

באור

טז (א) לאדם, יש לך דברים בחדש שחינם עומדים תחת הנחירים, ומהם תאר קומה קול ולשון וכהנה, שהם דברים חלויים תלויים בחוש החדש או במקריים וזולתו, ואם חנן ה' את החדש בשמה מתת חלקים היא, ואין חדש יכול להתפס על מחסורים כחשר יתפס על מחסור המדות העוזות והנדק חשר שם לפניו החלקים לשמור נפש. ואמר, סדור המחשבה והדברים שבלב השה בידי חדש, וזה לאדם מערכי לב, שבל הכח לפעול בפ בלב זולתו והוא ע"י נועם הלשון ויופי מליצתו הבח מעם ה', ולכן אמר כורך מענה לשון. ואמנם בזמן שהחדש חים ישר וחפ דרך וחוסד מחשבות עהורות, יסייעו ה' להוליחם בדרך נעים ומקובל מפיו כמאז"ל דברים היולחים מן הלב נכנסין אל הלב. ואחריה פירשו בו לאמור: שבל דבר הוא תחת השגחת הפ ורצונו ית', כי אף שיסדר האדם את מחשבותיו בלבו בעוד טעם ודעת, בזולתו להוליחם מן השפה אל החוץ יפתחם כיו ולא ידע לעצות, כי החלטים מונע ממנו היכולת להסבירם. ומזו זה יתבאר הכתוב לעניינים רבים חשר כלם נכוחים, ולכן בחרתי לתרגמו בקצור הלשון כלשון הכתוב, למען יסבול גם תרגומי כל הפתורים. (ב) כל, אין לך חדש בעולם חשר לא יחשוב את מעשיו זכים, ואפילו

וְרַכֵּן רוּחוֹת יְהוָה׃ (ג) גֹּל אֶל־יְהוָה
מַעֲשֶׂיךָ וְיִכֹּנוּ מַחְשְׁבֹתֶיךָ׃ (ד) כֹּל פָּעַל
יְהוָה לַמַּעֲנֵהוּ וְגַם־רָשָׁע לְיוֹם רָעָה׃
תועבת

באור

הרשע העובר עבירות יש לו תשובות בנקל למען זכות את עלמו, אם שימר תלוותיו הרבים גרמו וחת, או עניותו ומחסורו הכיחוהו לידי כך וכהנה רבות מחשבות בלתי לרופות המבלבלים את יושר השכל עת יקים למשפט את בעליו, ונ"כ נרשעים עלכ"ו טיטו מעשי תלגשים הפתחים המתחסדים זכים בעיניהם. ומי חכם ולב ידע כמוהם בעמו, אשר בשפתם יכבדו תלבי בלחות ולבם רחק ממנו, כי לל פועלו לת הביעו, ולת מעשיו הנוראים לת ידעו, בהפלטם יתרחו כמכוני סודות לפני ההמון, ובשמת הפלטם בעלמה סוד כמום לפניהם כי לת יבינו מה שידברו, ובלמוד התורה ירימו קול ויתילנו בהונים לשמה, וכל עוד שתגדל הספר הפתוח לפניהם חשר יהגו ולפלטו גו כסים ענור קנדל גבה לבם, ובשמת לילם יודעים מלמר תחד על בוריו לת בתורה שבכתב לף כי בתורה שבע"פ; זכים דרכיהם בעיניהם ובעיני כת החנפים המלקעים תחת שולחנם חשר לין לבם לב להקבונן לת תולמם ולהוכיחם על פניהם, על כל בלה יבואו במשפט, כי תוכן רוחות ה'. ותבן, שרשו תכן, והוא המדידה והעמדת הדבר על קו היסר מבלי נטייה, כמו ושכמים בזרה תכן (ישעי' מ' י"ב). (ג) גל, הגווי משרש גלל, שיגלל התלם לת מעשיו על ה' ר"ל שימים בטחונו עליו, ולז יכונו מחשבותיו. (ד) הכתוב כולל כוח מן הקצים מלד כוח הספר ורבו בו הדעות. יש לומרים כי משנה הוא מלשון שיר ושבח כמו ענו לה' בתודה ויסיף טעמו, כל חשר פעל ה' למענהו לכבודו

צו זיין, אבר דער עוויגי מיכט דיא גמיחטר .

(ג) איבערלאסי דעם עווינן דייני גשעפטי, זא ווערדן דייני ענטווירפי גלינגן .

(ד) יעדם ווען האט דער עוויגי זיין ציל בשטימט, זא אויך דעם פרעפלר דען טאג דעם אונגליקם .

דער

באור

לכבודו ולתפארתו . כמו כל הנקרא נשמי ולכבודי ברחתין . וכן הוא דעת הרמב"ם ז"ל בסליחי בספר המורה . ויהיה טעם וגם רשע ליום רעה, שגם הרשע יכבדו ביום רעה, ותכון לפ"ו קרנומו (מוֹדינג האט דער עוויגי זו זיינר פרחערריכונג גטאָן, מוך דער בעזויכט רופט מיהן מן, מק טמגי דעם מונגליקם .) כי בעת תחנת הרשע על הרשע יקרא לתלהין . ולדעת אחרים יהיה מענדה מלמון תשובה ותחוכחות, ויהיה תרגומו (דער עוויגי האט עם זיא מיינרליכט דאט יעדם וועזן זור פרחנטוואָרטונג גלאָגן ווירד, מוך דער פרעפֿר מק טמגי דעם מונגליקם .) ויש בו דעות מדעות שונות . ולי נראה שהשם מענה נקרא בלשון הקדש הגבול והתכלית הנקבע לחיות פעולה מן הפעולות (רחט ג"ן) . ומזה נקרא העדות המגביל לת דברין בנרור ונתעודה ענה, והתשובה המגבלת ברור השאלה ענה . ומשרש הוא גם שם הקו העשוי על שדה אחריהם ללכת בו עד מקום נגבל לחרכה ולרחבה מענה (דיא פורכי) . ונקרא גם העסק בדבר אחד מוגבל ענין . ומשרש עון הקרוב אלין נקרא הומן המיועד עונה וכמוהו רבים תשר יסתעפו משרש הזה אך לין כאן מקום להרחבת הדיבור . ונא תחכם להורות, שלא תחמה לת תראה בעולם דברים תשר לפי השקפה ראשונה ידמו בעיניך כלא־סדרים, ומהם לדיק ורע לו ורשע וטוב לו, עליונים למעה ותחתונים למעלה, כי קלרה ידך להשיג עומק כוונת בעל הסבוה,

(ה) דער האבמיחטוני איזט דעם עווינן אין אבשייא ,
האבמוהט בליבט אין דער לעטצטן האנד
ניכט אונזהאנדט :

(ו) מענשנפרוינדשאפט אונד טרייאי קענן זונדי פּר
זהנן , אבר דורך גאטטפורכט ענטנעהט מאן
דעם לאסטר .

(ז) וועו איינם מענשן האנדלונגן דעם עווינן נפּאלן , וא
מאכט ער דאש אויך פּיינדי זיך מיט איהם פּרטראגן .

(ח) בעסר וועניג מיט רעכט , אלם גראסעם אוינ
קאממן מיט אונרעכט .

(ט) דער מענש ניממט זיינן וועג זיך פּאר , דער
עווינג בשטיממט זיינן שריטט .

* *

(י) אויבר דעם פּירשטן ליפּפן וואלטט אזיני צויבר
מאכט , ער דארף זיינן ענטשלוס נימט ווידררופּן .

וואנ

באור

אך דע כי האלהים שם מקום למהלך כל דבר עד הגיעו
לתכליתו הקבוע לו , והרשע הזה יעבר תחצנתו מגלית
בדרכו יכיר מיועד ליום רעה . ויהיה הלמ"ד למענהו כמו
האריכו למעניתם (תליס קכ"ט ג') שכונתו תאריכו התלם
עד נתם על המענית . ונקוד פת"ח תחר הוא זר בעיינין
הוא להבדילו ממלת למעו שלא תחשוב לפרש בו שפעל לת
כל למעניהו בשבילו . (ה) תעבת , השם שונא כל כך לת
הגבה לב עד שלא ינקה לת המדה הרעה הזאת לפילו בזרעו
לחרין . ובקרבומי שניתי לת השם המקרא (המאוהט)
לגורך מליצת לשון תבנו , וכמוני עשה המתרגם התרמי
שמומר מן ניסתת לת נדבי . (ו) בחסד , ע"י החסד

שעושה

(ה) תּוֹעֲבַת יְהוָה כָּל־גְּבַהּ־לֵב יָד לְיָד לֹא
יִנָּקֶה: (ו) בְּחֶסֶד וֶאֱמֶת יְכֻפַּר עָוֹן וּבְיִרְאַת
יְהוָה סוּר מֵרָע: (ז) בִּרְצוֹת יְהוָה דַּרְכֵי־אִישׁ
גַּם־אוֹיְבָיו יַשְׁלֵם אִתּוֹ: (ח) טוֹב מְעַט בְּצֶדֶק
מֵרֹב תְּבוּאוֹת בְּלֹא מִשְׁפָּט: (ט) לֵב אָדָם
יְחַשֵּׁב דַּרְכּוֹ וַיהוָה יָכִין צַעֲדוֹ: (י) קֶסֶם
עַל־שִׂפְתֵי מֶלֶךְ בְּמִשְׁפָּט לֹא יִמְעַל־פִּיו:

פלס

באור

שעושה המדם עם זולתו והאמת שגוהג זו יכפר עונו
ממנו טוב ממנו הירא אלקים כי ע"י ירא אלקים יסור
מרע • והורה זה ההבדל בין הטוב למקום והטוב לבריות •
כי הטוב לבריות אף שהוא טוב למקום והקב"ה משלם לו
מדה כנגד מדה בחסד ואמת / הינו טוב כטוב למקום כי
הירא מסירנו מלעשות רע • (ז) ברצות / הערה נסיונות
שאפילו השנוא לבריות בזמן שילך בדרך אשר השם רוצה בו /
סופו להיות אוהב גם לשונאיו • ע"ד מאו"ל כל שרוח המקום
נוחה הימנו רוח הבריות נוחה הימנו • (ח) טוב / מוטב
לאדם להסתפק במועט בהשיגו אף מהיכו בדרך לדקה
וגיוסר / מלהיות לו רב הבזותות בלא משפט • ויש לפרשו
טוב כמוסר מדיניי / למור / שסדר ההוללה וההכנסה
היא עיקר ולא רב ההון • ואמר טוב מעט ממון בהיות בעליו
שם תורתו בגמלוס בהולאותיו / ממי שים לו רוב תבואות
והוא מפזר ומוליא ממנו בלא משפט בזולת מלוא הדרכים
רק בפזור והמיס ושטות • ויהי תרגומו לפ"ו (בעסר וועניג
בייטלן בייא אעסיגען גברויך / אלס פיל מייקמאן מין
מוגמרדונג •) (דעת ר' מנחם המאירי) • (ט) לב /
המחשבה נתונה בידי אדם לחשוב כך וכך לעשות / ומה' יגיע
הדבר אם יכשר אם אין • (י) קסם / הפסוקים המלא על

(יא) פֶּלֶס וּמֹאזְנֵי מִשְׁפַּט לַיהוָה מַעֲשֵׂהוּ
כָּל־אַבְנֵי־כִיס׃ (יב) תּוֹעֲבַת מְלָכִים עֲשׂוֹת
רֶשַׁע כִּי בְצֶדֶק יִכּוֹן כִּסֵּא׃ (יג) רְצוֹן מְלָכִים
שִׂפְתֵי־צֶדֶק וְדֹבֵר יְשָׁרִים יֶאֱהָב׃ (יד) חֲמַת־
מֶלֶךְ מַלְאֲכֵי־מָוֶת וְאִישׁ חָכָם יְכַפְּרֶנָּה
(טו) בְּאוֹר־פְּנֵי־מֶלֶךְ חַיִּים וּרְצוֹנוֹ כְּעַב
מַלְקוֹשׁ׃ (טז) קְנֹה־חָכְמָה מַה־טּוֹב מֵחָרוּץ
וקנות

באור

ע"ו המה מוסר ולקח למלכי ארץ רוזנים ומושלים המהנים
את המדינה ואת הקהל • ואמר קסם / ומוח כח הנעלם
הנתון על דבר ומכריחו לעשות את אשר יעשה / מונח על
שפתי המלך / על כל מה שילמד מפיו / שלין להשיבו ; ולכן
יהיה מתון מאוד בגלי יפטוט ערס בלבל את דבריו במחוני
לדק • (יא) פלס הוא לפרש את דבריו הראשונים לאמור
כי לף שהמשפט נתון ביד המלך / בכל זאת גבה מעל גבה
שומר / המלכים משגיח על משפטו • ואמר פלס והוא
קורה המשקל המכריע ומאזנים וסם הכלים אשר בו יוסס
המשקל והשקול / לה' המה ביד ה' ; מעשהו / מעשה המלך
כל אבני כיס / הם אבני המשקל • ונקראים אבני כיס /
לפי שהמה מונחים בכיס ממשקלים שונים לקחתם משם לעת
הצורך • וזו שהוא מלשון מכסת הערכך ר"ל אבני מנין
זה לזה ווה לאחי ליערך • (ר' מנחם המאירי) •
(יב) תעבת / לפי הענין פירושו : רחוקה עשיית הרשע
שתהיה קשבה למלכים / כי רק בצדקה יכון המלך את כסאו ;
(יג) רצון / גם זה כמוהו / רחויים שפתי צדק להיות
רצון המלכים • ודובר ישרים / הוא חיים הנלבב אשר לא
יחניף ולא ידבר כי אם את אשר בלבו / לף שהוא כנגד
דעת המלך / הוא חיים לפני יתהב המלך אם במיסור יכון
כסאו

(יא) וואגי אונד שאאלי דעם רעכטם העלט דער עוויגי ,
זייני האנדלונגן זינד דיא גוויכטשטייני .

(יב) אונגרעכטי האנדלונגן מיסן דען פירשטן גרויל
זיין , דען נור דורך גרעכטיגקייט שטיטצן זיא
דען טראהן .

(יג) אן רעדליכן מונד מיסן פירשטן וואהלגפאללן פינדן ,
אונד יעדן דער גערני וואהרהייט שפריכט ליבן .

(יד) דעם קענניגם גרימם איזט טאדם באטי , אבער
וויזר מאן וויים איהן צו פרוזהנן .

(טו) אין דעם פרייונדליכן גזיכטי איינם קענניגם איזט
לעבן , זייני גנאדי גליכט אייגר שפעטרעגן-וואלקי .

* *

(טז) אָ , וויא פיל בעסר איזט ם וויזהייט ערווערבן
דען

באור

נסתו . (יד) חמת , החמה היא החרון אף המגרה על הפנים (גרימם) , ואמר חמת מלך מלאכי מות , ואל ירמיזה ורמיזה גרמים סימנים להעניש ולהמית את מכעיסיו , כאשר עוד היום במדינות שונות מקום אשר יד המלך מגעת בכל מקום בלי גבול חקי ומשפטי המדינה , שילוח בחמתו להמית את כל מי שעובר על רצונו אפילו במקום אשר רצונו נועה מדרך היטר . ואיש חכם יכפרנה , יודע לפייסו ולכפר את החימה . (טו) באור , זה היפך הכתוב שלפנין , בזמן שהמלך שמח ופניו מאירות , סימני החיים נרמים לעין כל רואיו , ורצונו , שם הוא מורה את רצונו לעין עבדיו , הוא בעיניים לשמחה כשמחת העב הבא במלקום בזמן שילפו עובדי האדמה כל המלקום וישמחו ברמומם את העב בידעם כי הים תבוא ישועתם . (טז) קנה , הערה לקחת תכמה כי היא מקור המוסר ונסבבה עוב לאדם בעה"ו

משלי טז

דען גאלד ! פֿרנינפֿטיגי קענטנים דען זילבר ׳

(יז) בעזם פֿלידהן אויט דער רעכטשאפֿנן שטייג ׳ ווער אויף זיינן ווענג מערקט היטט זיך זעלבסט ׳

יח) שטאלץ פֿאר דעם פֿאלל ׳ האכמוהט פֿאר דעם שטורצן ׳

(יט) בעסר גבייגטן גמיהטם אונטר בשיידנן זיין ׳ אלס גראסן גווין מיט שטאלצן מיהלן ׳

(כ) ווער אייני זאכי רייפֿליך איברלענגט ערפֿהרט גוטי פֿאלגן ׳ ווער אויף גאטט פֿרטרויט ׳ הייל איהם !

(כא) מיט רעכט קאן מאן דען ווייזן איינזיכטפֿאלל נענגן ׳

אונד

באור

ונעש"ב ׳ (יז) מסלת ׳ המסילה יסר יצחר היסר ויסר חוליכהו למחוז החפץ היא סור מרע ׳ כי נשמתה יצף לעשות טוב ׳ ומי שמונר דרכו שמוהר מחנרת הרעים ומצחור בדרכם ׳ הוא שומר נפשו ׳ (יח) לפני ׳ כן דרך החכמה לתת לרשע מה מהקניינים הזמניים להקנותם בם למען יחוס את שברו נכפלים ׳ ולכן אל תקנא בעושי עול בזמן שהשעה משחקת להם כי כתתום יצף לידם ׳ וגם תכון טעם הכתוב להזהיר על הגאוה וגבה רוח כי תועבת ה׳ המה ׳ ויתן תחתם שבר וכשלון ׳ (יט) טוב ׳ להיות שפל רוח ׳ והוא המטופל בדלגות על עסקי מחייתו ועמל לפרנסתו ׳ ולשכון בין ענוים ; מלחלק שלל בין גאים ׳ כי חברתם מתועבת לכל יסר לצב ׳ וכתב הרחצ"ע : מחלק מקח בחלק שלל עם גאים כי לו יצבר כחם להיותו עושק ׳ וצף נח ורוח ׳ הקורא הנעים ! לוך שחק בזה את נועם הענין ׳ כי לא רצה כפ החכם להורות את הדבר והפוכו

תצטיעהזין

וְקָנוֹת בִּינָה נִבְחָר מִכָּסֶף׃ (ז) מְסִלַּת יְשָׁרִים
סוּר מֵרָע שׁוֹמֵר נַפְשׁוֹ נֹצֵר דַּרְכּוֹ׃ (ח) לִפְנֵי־
שֶׁבֶר גָּאוֹן וְלִפְנֵי כִשָּׁלוֹן גַּבַּהּ רוּחַ׃ (ט) טוֹב
שְׁפַל־רוּחַ אֶת־עֲנָיִים מֵחַלֵּק שָׁלָל אֶת־גֵּאִים׃
(י) מַשְׂכִּיל עַל־דָּבָר יִמְצָא־טוֹב וּבוֹטֵחַ
בַּיהוָה אַשְׁרָיו׃ (יא) לַחֲכַם־לֵב יִקָּרֵא נָבוֹן

עניום קרי
ומתק

באור

(מנטיטעהזין) דבר העומק / כי אם בחנת הגעות /
וע"י שימו את תוכן הכוסה במלת שלל נשתת הכל . ושלל
הנאמר כאן לא ירמוז על העומק והגזילה כי אם על רבוי
הסון בלי טרח ועמל ונשלל מן שלל המלחמה . ולכן נזהרתי
בתרגומי לתרגמו (בייטי) למטן לא יחסוב הקורא כמוהו /
וחרגמתי (גרמטן גוטן) . (ב) משכיל / מי שמבונן
על הדבר בערמ יוציאו מן הכח אל הפועל / להבחין אם כן
ויש הוא לקבליתו / הוא ימלא עוד ; ואם בכל זאת לא ימצא
על שכלו כי אם יבטח בה' אשרי לו . (א) לחכם / בשר
ידעת בדרי החכם־לב ומבונן בהקדמתי / ואמר שנלדק
יקרא החכם לב נבון / כי לף בענייניס שמין לו עסק בו /
ידע לשם ולמן ולכלכל הדבר במשפט . וכן נכון לקרות
המתק שפתים אים יודע להמתיק דבריו בחן ושכל טוב .
יוסיף לקח / כתרגומו מוסיף תולפנא . כי ע"י מתק
שפתיו יפין למודו / כי יבואו רבים לשמוע תוכו מדבר .
ותחריס תומרים שמלת יקרא הוא כמו כי יקרא קן לפור /
ויסי' טעמו : אל החכם לב יתחבר הנבון / ואל המתק שפתים
יתחברו רבים וע"י זה יוסיף לקח . ויסי' תרגומו (דעמ
וויין גיזעלן זיך דער פֿרשטענדיגי / מוזד דער ברעדטי
פֿרבריטט (עהרי) לף לא יהות כל כך במלינת הכתוב .

מקור

משלי טז

וּמֵתֵק שְׂפָתַיִם יוֹסִיף לֶקַח׃ (כב) מְקוֹר חַיִּים שֵׂכֶל בְּעָלָיו וּמוּסַר אִוִּלִים אִוֶּלֶת׃ (כג) לֵב חָכָם יַשְׂכִּיל פִּיהוּ וְעַל־שְׂפָתָיו יוֹסִיף לֶקַח׃ (כד) צוּף־דְּבַשׁ אִמְרֵי־נֹעַם מָתוֹק לַנֶּפֶשׁ וּמַרְפֵּא לָעָצֶם׃ (כה) יֵשׁ דֶּרֶךְ יָשָׁר לִפְנֵי־אִישׁ וְאַחֲרִיתָהּ דַּרְכֵי־מָוֶת׃ (כו) נֶפֶשׁ עָמֵל עָמְלָה

לו

באור

(כב) מקור / השכל הוא מקור חיים לבעליו כי על ידו ילמדו חכמה ויזכרו מרעות • ומוסר / הוא הכעס ליסר בו את הרשע / מוסר לאוילים אולת בעליו • ומלת מוסר בא פה במקום בוקש כמו שאמינו מלת מוקש עומדת נגד מקור חיים לעיל (י"ג י"ד • י"ד / כ"ז) • ועוד יש לפרשו / מקור חיים שכל בעליו / לפי שגם המשכיל לריק מוסר ותוכחה מ"מ העקר והמקור הוא שכלו / כי בזמן שהאדם חיים שכל / נתה להוכיחו ע"ד הוכח לחכם • לזאת מוסר אוילים / המוסר והתוכחה שתייסר בו חיים קויל / הוא אולת / כי גם אם תכחשנו במכחשת לא תסור ממנו את אולתו • ויפיה תרגומו (הייליקווערלי דעט אענטן מיט זיין מיגנר פרשטאנד / מיין טאהרן בעטרן מיט זעלבסט טאהרהייט) • (כג) לב / מחשבות חכם משכילים ומוסיפים שכל עוד לפיו / ומוסיפים לקח על שפתיו כי דברים היוצאים מן הלב נכנסים אל הלב • (כד) צוף / לשרים הנעימים הם כמו לוף דבש / כמו שהדבש הוא מתוק לחיך וטוב לרפואות סגוף / כן המה האמרי נועם / תתענג בם הנפש בשמעם / ובקחת מהם מוסר תשמרו גם את האדם מלכת אחרי תאוותיו ויקחוק הגוף • (כה) יש / הכתוב הזה הוא כמאמר כולל לפני עו לאחר כקונים רבים המדברים

מדרכי

אונד דען וואהלרעדנר / בפֿערדרר דער לעהרי ׃

(כב) דער פֿרשטאנד איזט לעבנספֿקוועלי זיינם בזיטצר /
דעם טאהרן פֿעסל איזט זיינר טאהרהייט ׃

(כג) דעם ווייזן גדאנקי מאכט זיינר וואהרטי אנגנעהם ׃
אונד לענט אונטרריכט אויף זיינר ליפֿפֿן ׃

(כד) פֿרייד נליכי רעדן זינד ווייא האניגזיים / דער זעלי
אנגנעהם אונד דעם קערפֿר הילמיטטל ׃

(כה) דער מענש העלט מאנכם פֿיר רעכטן ווענ / אבר
ענדי איזט עס שטראפי דעם פֿרדערבנס ׃

(כו) טיקישם גמיהט ברינגט זיך זעלבסט אונגליק /
זיין

באור

מדכי הלוי והרשע / לכן נאנה פה ׃ (כו) נפש עמל /
הוא הרשע אשר תחת לבוו עמל ואון / ונקרא נפש עמל על
שם הרעון והעתלות להזיק את רעיהו / ואמר שהוא
עמלה לו כי תעתו יגוב ברשעו / כי המסכיל ירחה תכסוכות
דברין וידע תכסוכות לבו / ויהיה לשמלה ׃ וזה כי אבה
עליו פיהו / כי היו כותב אותו כמשא כבד / כלו אמר
(זיין אונד טטרמפֿט מיהן זינן) ׃ ולדעת לחברים יהיה
מוסר למוני ע"ד הכתוב כל עמל האדם לפיהו (קהלת
ו׳ ז׳) והיה תרגומו (דער מענש קווהה לט זיך זיינר זעלבסט /
ערהאלטונג ווילן / זיין אונד טרייבט מיהן דאנן ׃) ולדעת
לחברים ובתוכם רש"י ז"ל יהיה הערה על התרגום לאמר /
שנפש האדם לחברין ועמל במלאכתו עמלה לו כבר כשפתיו
תונעים ממנו ׃ ויהיה תרגומו (דער טעהטיגי גייסט האט
מיהם הייסט ׃) למנם הרשעה גרמה לי נכון ויותר נלוש

זיין אייגנר מונד ביוגט איהן דארנידר .

(נז) דער רוכלאזי מיינש זוכט אונהייל אנצושטיפטן ,
אויף זיינן ליפפן איזט גלייכואס איין לאדרנדש פייאר .

(נח) דער גלייסנר פראנלאסט שטרייט , דער צאנק
זוכטיגי טרעננט פרטרויאטי .

(נט) דער פרעפלר שמייכלט זיינן נעגסטן , אום איהן
אויף בעזן וועג צו לייטן ; (ל) ער דריקט
דיא אוגין צו אום אויף גלייסנריא צו זיננן ;
פרצעורט דיא ליפפן , אונד דאס איבל איזט
בשלאסן .

(לא) גרויאס האאר איזט אייני פראבטפאללי קראני ,
מאן פינדט זיא אויף דעם טוגנדוועג .

(לב) דער לאנגמוחטיגי איזט שטעדקר אלש קריגש-
העלד , דער זיינ לייבנשאפט בזיגט מעהר דען
פעסטונגש עראברר .

דאס

באור

נתנור הכסופים . (כז) אדם בליעל , שם חיוב השלילה
כלא"ך וכן הוא לפי תרגומי בלשון משכנו , והוא מן הכת
הכתוקים אשר לו מוסר נדעת . כורה רעה , דיגוי מצרש
כרה מגשכל מן פעולת הבריה והחקירה שדרכם לחזיק וכמוהו
רבים בספרי קנ"ך . על שפתיו כאש צרבת , כמו שם
המוכן לשרוף את כל הקרוב אליו , כן הוא בכל דברין ויוק
לעולמו . (כח) איש התהפוכות , ע"י שמדבר הפכוכות
ישלח מדון , ונרגן שרשו רגן והוא החיש החזק בספכוך
ובריב . מפריד אלוף , חנשים הנעלמדים יחד בהקבש וריעות
(בוזנפרייונדי , פרטרויטר) , וכן אלוף נעורים , אלופי
ומיודעי . (כט , ל .) איש חמס , עוצה עיניו ,
שני כתובים דנקים . החיש חמס יפתה את ריעיהו בדברים

וֹן כִּי־אָבַף עָלָיו פִּיהוּ׃ (כז) אִישׁ בְּלִיַּעַל
כֹּרֶה רָעָה וְעַל־שְׂפָתָיו כְּאֵשׁ צָרֶבֶת׃ (כח)
אִישׁ תַּהְפֻּכוֹת יְשַׁלַּח מָדוֹן וְנִרְגָּן מַפְרִיד אַלּוּף׃
(כט) אִישׁ חָמָס יְפַתֶּה רֵעֵהוּ וְהוֹלִיכוֹ בְּדֶרֶךְ
לֹא־טוֹב׃ (ל) עֹצֶה עֵינָיו לַחְשֹׁב תַּהְפֻּכוֹת
קֹרֵץ שְׂפָתָיו כִּלָּה רָעָה׃ (לא) עֲטֶרֶת תִּפְאֶרֶת
שֵׂיבָה בְּדֶרֶךְ צְדָקָה תִּמָּצֵא׃ (לב) טוֹב אֶרֶךְ
אַפַּיִם מִגִּבּוֹר וּמֹשֵׁל בְּרוּחוֹ מִלֹּכֵד עִיר׃ (לג) בַּחֵיק

שפתו קרי • ן׳ ועירא יוטל

באור

טובים למען הוליכו בדרך לא־טוב / והולך ומספר את דרך
החים חמס / לזיך ימהר חים להרע לזולתו / וחמר עוצה
עיניו סותם עיניו למען חשוב את התהפוכות ובשהוא קורץ
שפתיו / מניעם לדבר / וחמר קורץ בדרך נגחי / וחו
בלה רעה / נגמרה הרעה • (לא) עטרת / הסיבה היא
עטרה של תפארת לראש בעליה ורחויה להתנבד / והרומה
להאריך ימיו ילך בדרך לדקה כי שם תמצא / כי ע״י המדות
והמעלות הטובות מאריכים ימים • (לב) טוב / מסגולת
השם הוא לתרגמו תמיד לפי הענין / והוא עומד לפעמים
בלה״ק במקום סימן (קאמענדירטיך) ועל פי רוב תרגומו
(בעטר) שהוא מורה על הקדימה במעלה / ושם ימצא
בתכתים תוכל לפ״ו לתרגמו (קוינט) / ושם ימצא בעזר
תוכל לתרגמו (רייכר) / וכאן תרגמתיו לפי הענין
(שטערקר) / וזה הכלל שמור לך כי הוא יעיד ויקיל עליך
מלינת לם״ה בכתה מקומות • (לג) בחיק / סיים במה
דפתח לומר כי השם משגיח על כל דבר / ואין לך בתע
בעולם שאר לא נעשה בהשגחתו יתברך • ואמר שם שגרלה
שגורל לרוב בני אדם במקרה בכל זאת משפטו יצא מלפני

יוֹטֵל אֶת־הַגּוֹרָל וּמֵיהוָה כָּל־מִשְׁפָּטוֹ׃
יז טוֹב פַּת חֲרֵבָה וְשַׁלְוָה־בָהּ מִבַּיִת מָלֵא
זִבְחֵי־רִיב׃ (ב) עֶבֶד מַשְׂכִּיל יִמְשֹׁל
בְּבֵן־מֵבִישׁ וּבְתוֹךְ אַחִים יַחֲלֹק נַחֲלָה׃ (ג)
מַצְרֵף לַכֶּסֶף וְכוּר לַזָּהָב וּבֹחֵן לִבּוֹת יְהוָה׃

מרע

באור

ה׳ . ואמר בחיק יוטל את הגורל , כי כן הי׳ משפטם לכתוב הגורלות על קלף ולהטיל אחד בחיק חים ואים , ואח״כ כל אים רואה את גורלו ויודע את אשר יצא לו . ומה׳ כל משפטו , מה׳ יצא הדבר שיצא הגורל בחיק הרואי לו .

יז (א) טוב , למדם להשביע נפשו בפת חרבה מלהנות כל עוד במריבה . ושעור הכתוב לפי דעת כל המפרשים והמנחרים כך הוא , מובית מלא ריב ומלא זבחים . ויפי׳ חסר הנסמך כמו ואדירי כל חפצי בם (תהלים ע״ו ג׳) . ולדעתי יפיה זבחי ריב הנזבחים שעושים החגים בעת ישלימו ויתורגם (פֿרידע־פֿעטט) , ושמחות כאלו לחיותן מעונבות ע״י ריב וקטטה , קרוי זבחי ריב . ומנע להיות כי חסרתי שם בלשון תשבחו אשר ימפום את גדר הכונה , הלכתי בדרך כל המפרשים , והלצתי פה בדיחורי גם בעשם הזה , והמשכיל יבחר . (ב) עבד , כבר ידעת כי שם משביל יורה על ההשכלה והחריצות להיות עושה כל מעשיו בשכלית מכוון ויתורגם כל פעם לפי ענינו . ואמר כי העבד החכם ימשול בבן בית המנים המתעצל ואינו משכיל . וסופו לקחת חלק בין האחים מנחלת אדונו , למען ישקיף על הבן מדים . (ג) מצרף , בחינת הכסף שם הוא זקוק יעשה ע״י המצרף והוא כלי חרס אשר מוכשר להיות

(לג) דאס לאָאס ווירד אין דען שאָאס הינגוואַרפֿן ,
דיא ענטשיידונג איזט פֿאם עווינן בשטיממט .

יז

(א) בעסר איין שטיק טראקנס בראד אין רוהי , אלס
גאסטמאהלר אין איינם הויזי פֿאלל דעס צאנקס .
(ב) קלוגר שקלאפֿ וואלטט איבר דען אונגראטנן
הויז־זאהן , טייהלט דען נאבלאם מיט אונטר דען
פֿרוואנדטן .
(ג) זילבר פֿראזכט מאן אים טיגל , גאלד אים אָפֿן
הערצן קאן נור דער עוויני פרופֿן .

דער

באור

להיות מונח נחש רב ונקרא (טיגל) ומגשי הכיימ"ש הזריעם
יותר לבחון טהרתו יקראו לו (קאפעלל) , ובחינת הזהב
יהיה ע"י הכור וזוהי הנור מחומם מאד לא תכבה אשו ,
וכנגדם בחינת לב האדם אינו ניד אדם כי ה' לבדו הוא בוחן
לבבות . הערה למתחסדים בעיני בני אדם ובקרבם מרמה
על הדרך שדמו רבותינו ענין זה לתוינ שפושט טלפיו ואומר
רואו שחני טהור וכן הרבה מן הרמאים מניחים תפילין
בראשיהם וציצית בגדיהם וינילו כל פועלי און , ועל זה
דרשו ז"ל לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא שלא יהא מניח
תפילין וחולך וגונב נושא נשים בנגדו וחולך ומרמה את
הבריות . ובתלמוד המערב אמרו אחד בר נש אפקיד גבי חד
סב מודלא דדינרן ערובא דשבתא במכתי שבתא אזל קמיס
תבע מדליה וכפר ביה אמר ליה לא לך הימנית אלא לבניך
דבריך הימנית . ועל כיוצא בזה אמרו בתלמוד המערב
שנשוף מסכת נכוריס טלית שהוא מקטף בו תהי בעיניך
כמרדעת של חמור ועל זה נאמר וירחת מאלהיך אני ה' :

מדברי

(ד) דער פֿרעפּלר האלט אויף ווען פֿאן אונגליק רעדי אוזט / זעצט דעם אונהייל סגריפּט נאך ליגן הינצו .

(ה) ווער אויינם ארמן שפּאטטעט לעסטרט זיינן שעפּפֿר / איבר אונגליק פֿראהלאקן בלייבט ניפּט אונגאהנדט .

(ו) קינדם קינדר זינד דער גלייזי שמוק / עלטרן איהרר קינדר רוהם .

(ז) נצימט עם דעם נידריגן מענשן ניפּט צו פֿראהלן / פֿילוועניגר דעם פֿארנעהמן דש ער אַרם טוהט .

(ח) בשטעפֿונג ווירד פֿאן דען געברן ווער איין מאגישר שטיין אנגזעהן / דער אללנטהאלבן ווהין ער זיך ווענדט גליק בריינגט .

(ט) ווער בליידינגג אונטלדריקט זוכט איינטראכט / ווער

באור

(מדנרי המכט המתירי) . (ד) מרע / הוא לוש רע כמו כלו חנף ומרע (ישעי' ע' י"ו) הוא מקשיב בשמחו דבר און מוזלמו כי שמחה היא לו בדעת ריעיהו / מזין שקר על לשון הוות / כלומר מוסיף עלון שקר מדליה . ויסיח כזין לו מלסון אזן / (וז"ל נמך מצהר / וזאת ליגן מיוט / בהצרפ המבן) לו סהוא מלסון כזוינים (ער בוהפּפּט עם איט ליגן) . ולדעת המפרשים הוא כמו איש שקר ויסיח כפל הענין במלות שונות . למען הרחקון נרחק לי עקר / וקרוב לזה קרגם הלדמי שמר : נברח ביסד ליים פּסוקת דעלתך / סקרת ורגולתך על ליסנת דעלתך . (ה) לועג / מי שמלעיג על הרש חרף עושהו / מי שמשחק הש / לו בורחו . שמח לאיד / הוא רע מלוך /

(ד) מֵרַע מַקְשִׁיב עַל־שִׁפַת־אָוֶן שֶׁקֶר מֵזִין
עַל־לְשׁוֹן הַוּוֹת׃ (ה) לֹעֵג לָרָשׁ חֵרֵף עֹשֵׂהוּ
שָׂמֵחַ לְאֵיד לֹא יִנָּקֶה׃ (ו) עֲטֶרֶת זְקֵנִים בְּנֵי
בָנִים וְתִפְאֶרֶת בָּנִים אֲבוֹתָם׃ (ז) לֹא־נָאוָה
לַנָּבָל שְׂפַת יֶתֶר אַף כִּי־לְנָדִיב שְׂפַת־שֶׁקֶר׃
(ח) אֶבֶן־חֵן הַשֹּׁחַד בְּעֵינֵי בְעָלָיו אֶל־כָּל־אֲשֶׁר
יִפְנֶה יַשְׂכִּיל׃ (ט) מְכַסֶּה־פֶּשַׁע מְבַקֵּשׁ אַהֲבָה

ושנה

באור

וחין לך מכחוב כרחוי סמחם יוד (טאדנכרוידי), ומוח
לח ינקה מעונשו. (ו) עטרת, כשבני בניו של לדם
סוגדים לוחו ומוח שמח בהם הכל מקדחלין בו ולומרים
חשרי מי שזכה לכך. ותפחרת בנים אבותם, כשרוחים
הם בן לדיק וחכם קומרים עליו הוח בן פלוני ורחוי לכבוד
בוכות חביו. (ז) לא, כנבל הוח בפחות וכשפל נעוה
ורים מכל דבר כשרחו חשר ננזר ממנו, ומוח מנקרח
בל"ח (ערי נוחב). ואמר חם לח נחוח לשמוע מפיו כוח
שפת יחר, בספר דרך משל שהוח מפזר ממונו לעניים,
חו שהוח מעלה על שלחנו מעדני מלכים וכאלה דברי נחוח
ושעות חשר יביע, חף כי מכ"ש שלח נחוח לחים נדיב והוח
הים חשר חנו חלטים עושר וכבוד, חשר כמוהו שלמה
כמה פעמים בוח בספר בשם נדיב, שפת שקר ר"ל שמשקר
לחשור חין לי, בעוח שיח עני חו מקבץ לרקה לחביונים לשלוח
מתנה מידו. (ח) אבן־חן, הוח לבן שיחשבו בו לימה
סגולה שנושחו מועיל חן בעיני כל רוחיו, ובזמן שימים חל
לימה לו יספיע טוב לבעליו, וכמו כן יחשבו שבעוח חשר
נוחנים לשופט ולדיין יצליח להם בדבר במשפט. וכבר בחו
חורים על הכחוב הזה במלסף עיי"ש. וקחוב לבחורי בחרו
גם כרב המחירי ז"ל. (ט) מכסה, מי שמשחדל לכסות

וְשִׁנָּה בְדָבָר מַפְרִיד אַלּוּף׃ (י) תַּחַת גְּעָרָה
בְמֵבִין מֵהַכּוֹת כְּסִיל מֵאָה׃ (יא) אַךְ מְרִי
יְבַקֵּשׁ־רָע וּמַלְאָךְ אַכְזָרִי יְשֻׁלַּח־בּוֹ׃ (יב)
פְּגוֹשׁ דֹּב שַׁכּוּל בְּאִישׁ וְאַל־כְּסִיל בְּאִוַּלְתּוֹ׃
(יג) מְשֵׁיב רָעָה תַּחַת טוֹבָה לֹא־תָמִישׁ
רָעָה מִבֵּיתוֹ׃ (יד) פּוֹטֵר מַיִם רֵאשִׁית מָדוֹן
וְלִפְנֵי

מלעיל ׃ תמוש קדי

באור

לת הפצע אשר פצע נגדו ריעהו / ולא רוצה לדבר בו
יותר / הוא מבקש אהבה / הוא מתמלל לעשות שלום /
ממנס מי שהוא שונה בדבר וחוזר את הדברים אשר בם
פצע ריעו הוא מפריד אלוף אף שהיו לוהבים מקדם יפרדו ׃
(י / יא) תחרת גערה / לים מבין יענש ויוסר יותר
בגערה ונזיפה / כלים כסיל בהכות לוהו / כי כל עול
שתכהו כל עוד יוסיף להמרות והוא אך מרי יבקש רע /
הרע הוא יבקש ויוסיף מרי על מרמתו / ומלאך אכזרי
ישולח בו / מי שיסרהו צריך להיות אכזרי ׃ ואולי כוון
במלאך אכזרי על השנאה המורגל ליסר אנשים ואין בלבו
רחמים וקרהו בדרך הלצה מלאך אכזרי / הו שכוון על
היסורים והעונשים בידי שמים כמו משלחת מלאכי רעים ׃
(יב) פגוש / ממקור / ועצמו עוד לאדם לפגוש דוב שכול /
מלפגוש את הכסיל בעת אולתו ׃ ודוב שכול / הוא הדוב
בזמן שגזלו האנשים את ילדיו כי הוא הולך במרירות
לבו / ופוגע בו הוא בסכנת מות ׃ אולתו / קרגמתו
(ויגע) והוא קשוהו בזמן שמדת אולת שלו גוברת
עליו / הן בשמחה והן בנעשם כי לו הוא מסוכן מאוד ׃
(יג) משיב / העושה על כפיית הטובה שהיה לאחת מן
המדות המגונות / אשר לא יסופר רעתה / ועונשה מרה

ורעם

וויר זיא אבר ווידרהאלט טרעננט פֿרטרויטי ·

(י) ביים פֿרשטענדיגן ווירקט איין פֿרוויז מעהר אלס הונדרט שלעגי ביים טאהרן ; (יא) ער ווירד גאך ווידרשפענסטיגר , דער עלענדין — דער אונבארמהערציגי ענגל מוז אויבר איהן העראבקאמען ·

(יב) מאג דעם מענשן עהער אין ווינדנדר בער בגעגנן , אלס אין טאהר אין זיינר לויני ,

(יג) ווער גוטס מיט בעזס פֿרגילט , דעסן הויז פֿרלעסט דאס אונגליק ניכט ,

(יד) דעס צאנקס בגין איזט ווי אין וואסר-ריטן , מאכי

באור

ורגה · (יד) פוטר , הוא סס מסרס פטר ע"י יונק , עולל , ונדרו הפתיחה הנעשית בדבר ע"י נסס לחר הדוחק לצאת · ומטבע המים לסתתם לחט לחט במקום שימלאו שביל ללכת עד שיולד נקב קטן אחר יעברו בו טפות טפות , ופתע פתאום יפלגו בחוזק ויהי לשטף מים רבים , וכן הוא הדמיון : יתחיל בדברים קטנים דברי נאון וחרפה ופתאום יהיו לריב ומצה · כמ"ל הפי תיגרת דמיט לבידקת דמיט כיון דרווח רווח · והעצה היעוצה מן החכם לנטוש בזמן שעדם רואה הריב מתחיל טרם · יתגלע שרשו גלע , והוא עוד היום בלשון ערבי שרם מונח על הקפטעות הדבר והפצתו (זיך מוים דעהנן , פֿרבריטן , לרפ טטרייטן) , ולפי זה תרגמתיו · וקצת המפרשים חסבו שהוא במקום יתגלה שבת הע"ין במקום ה"ת כמו פרעהו מרדת שחרת מן פדה · וגם זה מסכים לקרגומי הריב , להיותו סובב על פוער מים ועל המדון תרגמתיו

בזוהט

מאכט דיך ראפאן עהי דיא פלוהט אויסבאכט .

(טו) דען אונגערעכטן לאסשפרעכן , אונד דען גערעכטן פֿרדראממן , איזט ביידס גלייך דעם עווינן איין גרויל .

(טז) צו וואס דאס געלד אין דעס טאהרן הענד ? עטווא וויזהייט צו קויפן ? — דאפיר האט ער דאך קיין הערץ !

(יז) צו אללן צייטן ליבי דיא גזעללינקייט , דאדורך ענטשטעהט איין פֿרייַנד אין דער נאהט .

(יח) נור דער אונערפֿאהרני מענש ווירפֿט עס זייני הענד צו פֿרהאפֿטן , אונד בירגשאפט פיר זיינן נעגסטן צו לייסטן .

(יט) ווער גערני נעקט דער ליבט אויך הדדר ; ווער זיינ

באור

(פלוהט) שהוא תחר על המים ונכון מאד בדרך ההשלכה גם על המדון . (טו) מצדיק , תוכיח על הדין שלא ילך מדרך המשפט לפילו בחוש השערה , כי הרשיע את הצדיק הוא ודאי עון פלילי , אבל חולי תאמר שהצדקת הרשע לעשות לפניס משורת הדין ולזכות לעיני כל כך עון , לכך אמר תועבת ה' גם שניהס , תעבה זו כפועבה זו . (טז) למה , מאחר שהכסף מיותר , אשר היה מרגלת בפומיה . מה לו לכסיל ולמחיר ? כאשר אין רוצים בסולים אבני הון , כי יתמעט בו לקנות חכמה ? הלא אין לו לב לחכמה , והוא , שאין לו לא תשוקה ולא רצון לקנותה . (יז) בכל , העירה על ההתאהבות והריעות , רצוי לאדם לאהוב את הרישע בכל עת אם נשמחה אם לצער יתחדל תמיד לשבת בחברת ריעים , כי עי"ז יגלה לו את לבה ,

וְלִפְנֵי חֲתוּלַעַ הָרֵיב נִטּוֹשׁ׃ (טו) מַצְדִּיק רָשָׁע
וּמַרְשִׁיעַ צַדִּיק תּוֹעֲבַת יְהוָה גַּם־שְׁנֵיהֶם׃ (טו)
לָמָּה זֶּה מְחִיר בְּיַד־כְּסִיל לִקְנוֹת חָכְמָה וְלֵב־
אָיִן׃ (יז) בְּכָל־עֵת אֹהֵב הָרֵעַ וְאָח לְצָרָה
יִוָּלֵד׃ (יח) אָדָם חֲסַר־לֵב תֹּקֵעַ כָּף עֹרֵם
עֲרֻבָּה לִפְנֵי רֵעֵהוּ׃ (יט) אֹהֵב פֶּשַׁע אֹהֵב מַצַּת

מגביה

באור

לים עזר ותומך לו בעת צרה • אהב / המקור במקום
הצווי כמו היה תומכ / והוא דרך עלה טובה • ולדעת מחד
מתוכחי יהיה טעם הכתוב בכל עת אהב הרע / הריב
מאשר לאדם יקראה כל עת בתוכח / לאמנם בעת צרתו יטוש
מעליו ולא יעמוד לעזרתו / כי אין אח לצרה נעולם /
ואם יהיה אחד תולי יולד להבא / ואמר זה בדרך לאות
ואח לצרה יולד לעתיד • ויהיה לפ"ו תרגומו (נו מלון
לייטן טטעלט זיך דער נעבנאטנט מענש וואהרר פרייד /
מבר מיין פרייד מין דער נאהט — דער אויסטי נאך
גבאהרן וועדרן •) כלומר שמין אח לצרה • ולפ"ו יפה
יתוק לו הפסוק הבא ; (יח) אדם / לי תפסי לרתוק ללב
האדם ולדעת מי תוכח לאחיו ומי תוכח בלב ובב / ומי שהוא
תומר שהוא נעוש בשהבת ריעו עד שיודע נו בלב נעוש
שהוא יעמוד לו בעת צרתו הוא חסר לב / כי החכם הבעל
נסיון חסר ידע את לנות בני אדם והתפוכתם לא יתקע כף
ולא יערב ערבה לפני ריעהו • ולפי פירוש הכתוב הראשון
חסר מחריו קרנמתיו בפניו הוא כתוב מיוחד והעדה על
הערבות שיאמר ממנו האדם כמו שהזהיר כאן לעיל פרשה
ו' • (יט) אהב / הפעל הוא לפעמים פשיטה בדברים /
בדברי נחוץ וחרפה בדרך שחוק (נעקריית) שים בני אדם
שתוכחים להכעים את ריעהם ולדבר נגדו דברי נחלה עד

מַגְבִּיהַּ פִּתְחוֹ מְבַקֵּשׁ־שָׁבֶר׃ (כ) עִקֵּשׁ־לֵב
לֹא יִמְצָא־טוֹב וְנֹהֵפֵךְ בִּלְשׁוֹנוֹ יִפּוֹל בְּרָעָה׃
(כא) יֹלֵד כְּסִיל לְתוּגָה לוֹ וְלֹא יִשְׂמַח אֲבִי
נָבָל׃ (כב) לֵב שָׂמֵחַ יֵיטִב גֵּהָה וְרוּחַ נְכֵאָה
תְּיַבֶּשׁ־גָּרֶם׃ (כג) שֹׁחַד מֵחֵק רָשָׁע יִקַּח לְהַטּוֹת
אָרְחוֹת מִשְׁפָּט׃ (כד) אֶת־פְּנֵי מֵבִין חָכְמָה
ועיני

באור

שיספוך מרירות עליהם / והם לא ירגזו כי אם יחקו /
ועליהם יאמר ההמון כמה שהם טובי לבב / ואינם עושים
זאת כי אם לשחוק ; ומשם החכם יקראם חכמי רצע ואומר
מלה כי מי שאוהב פשע הוא אוהב מצרה שקרגמתי (המדר)
והוא רגז וכעס גדול • מגביה פתחו העושה את פתח
ביקו גבה לעלות עליה מן הרחוב הוא מבקש שבר רועה
בתקלה / כי ילמו ממנה בני אדם ; כן מי שאוהב פשע
אוהב מלה • ואולי היה החלק הזה מן הכתוב משל המוני
מורגל בפי העם / ושמש בו החכם למשל על אהבת הפשע /
ועיין בהקדמתי • (כ) עקש לב / הוא הלב אשר יספוך
את כל אשר ירצה לרעה / כתרגומו (מרגליטיב) לא
יכצא טוב / כי לא שיניע עוכה מן הטובות לרעה
יהפכנה מעקשות לבו • ונהפך בלשונו / והוא השקרן
והחנף / יפול ברעה / סופו לבוא עליו גמולו • (כא) יולד /
מי שמוליד כסיל מוליד תוגה לו / כי כל ימיו יכלו בכעס
ועמל / ולא ישמח אבי נבל / לעולם לא ירצה שמחה /
כי בנו יכאיב לבו ויהיה מרורות לנפשו • (כב) לב שמח /
מוסב על מה שקדם / והורה בו עונת חיים אשר אין לו
תוגה / ואמר שהלב השמח מגלי לעד ותוגה ייבש גהה
יחזיק ברוחת הגוף / ומשם מי שרוחו נכאה לא לבד שיכאם
בשרו אלא גם עלמותיו הגשים והחזקים בגוף האדם והם

זויני טיהרי האך אנלענט / ווילי דאש מאן צו
שאדן קאממי ·

(כ) ארגליסטיגם הערץ פֿינדט ניא גליק / פֿאלשי
צונגי פֿרפֿעללט אין אונגליק ·

(כא) ווער איינן טאהרן צייגט / צייגט זיך קוממר ;
דעם נאררן פֿאטר עהלעבט ניא פֿריודי ·

(כב) פֿראהם הערין גיבט פֿעסטי גזונדהייט / נידר
גשלאגנם גמיהט פֿרצעהרט דאם גבינן ·

(כג) אוים דער טאשע ניממט איינם דער פֿרעפֿלר דיא
בשטעלונג אום דאם רעכט צו פֿרהרעהן ·

(כד) דעם פֿרשטענדיגן איזט אללנטהאלבן ווייזהייט
געגנווערטיג

באור

הנרמים העמים הגדולים שנגוף תיבת · גהה / היא הרפואה
והשבת הגוף לתכונתו כמו ולא יגהה מכם מזור (הושע ה'
י"נ) · ולדעת קלת המפרשים יסיר טעמו כאלו נכתב
כגהה / כלומר הלב שמח מרפא כשמחני הרפואה / ממנ
לי נראה כדעת הרד"ק לומר גסה על בריאת הגוף · (כג)
שחד / הרשע המטה את המשפט / לא ימתין עד שישחדוהו
בעלי הדין כי אם יקחהו מיוזם · ויתיר / הוא המקום
שנגדי המדם להניח שם את כספו · (דער טאמם) ·
(כד) את פני / הנבון ימצא את החכמה בכל מקום / כי
אין הנר בנריאה תשר לא ינא ממנו תועלת בחכמה / ומי
שהוא נבון תמיד תינהו נרוך להריוק נדוד למען השינה
כי ימלאהו בכל מקום תשר יבקשנה · ממנ הכסיל
יחשוב כי מעבר לים היא / ועינו משוטטות למרחוק /
ונפשו ולא תכוון עליו העבודה / וירף ידו / ולא
ישיג כל ימיו תפילו שמץ ממנה · ויש עוד בדברי המפרשים
פתורים מבתורים טונים בכתוב הזה / ולונם נכונים ·

געגנווערטיג ׳ דעם טאהרן אויגן זוכן זיא אם ענדי דער וועלט ׃

(כה) איין טעהריכטער זאהן איזט האַרם דעם פאַטער ׳ אונד דער מוטטער הערצילייד ׃

(כו) דעם אונשולדיגן אויך נוד געלדבוסי אויפלעגן ׳ אום דיא פארנעהמן וועגן רעכטס־פערלעטצונג צו שטראפן ׳ איזט ניכט רעכט ׃

(כז) דער איינזיכטספאללי איזט אין זיינן רעדן צוריק־האלטנד ׳ דער פרשטענדיגי אייסרט זייני גדאנקן זעלטן ׃

(כח) דאהער העלט מאן אפט אויגן שטילשוויגנדן טאהרן פיר קלוג ׳ דען דער זייני ליפפן צו שליסט פיר פרשטענדיג ׃

יח

(א) דער זאנדרלינג זוכט זייני לוסט דארין ׳ דאש ער אן יעדר גוטן זאכי וואס אויסזעטצט ׃

דער

באור

(כה) כעס ׳ הנה כסיל מכעיס אביו תמיד ׃ וממר ׳ שרשו לדעת קלת המפרשים והמדקדקים מרר והוא על משקל מכס ׳ ולדעת אחרים מרה וצא בסגול כמספעו ׳ ותרגומי סוכל לת שתיסס ׃ (כו) גם ענוש ׳ המשכיל ירקה לת קושי הכנת הכתוב הזה ׳ אשר הלכו בו המפרשים והמבארים דרכים שונים ׃ ולפי דעתי יהי׳ שעורו כך גם ענוש לצדיק להכות נדיבים על יושר לא טוב ׃ ועשמו להזהיר על המושלים אשר יחשבו לחכמה לענוש לאחד הפחותים בעם על לא דבר ׳ למען הזהיר על ידו לת הגדולים עוברי עבירה

להשמר

וְעֵינֵי כְסִיל בִּקְצֵה־אָרֶץ׃ (כה) כַּעַס לְאָבִיו
בֵּן כְּסִיל וּמֵמֶר לְיוֹלַדְתּוֹ׃ (כו) גַּם עָנוֹשׁ
לַצַּדִּיק לֹא־טוֹב לְהַכּוֹת נְדִיבִים עַל־יֹשֶׁר׃
(כז) חוֹשֵׂךְ אֲמָרָיו יוֹדֵעַ דָּעַת וְקַר־רוּחַ אִישׁ
תְּבוּנָה׃ (כח) גַּם אֱוִיל מַחֲרִישׁ חָכָם יֶחְשָׁב
אֹטֵם שְׂפָתָיו נָבוֹן׃

יח לְתַאֲוָה יְבַקֵּשׁ נִפְרָד בְּכָל־תּוּשִׁיָּה יִתְגַּלָּע׃
יקר קרי

לא

באור

להשמר ממנה, כמו שישמרו קלת החומנים נער בן עני עם בן מלך לעבד מופר, ועיין למר לא־טוב. ומחר ענוש, שהוא עונש ממון, אפילו זאת לא יהיה לעשות. (כז) חושך, היה יודע דעת מוצע מלדבר, והיה תבונה הוא יקר בהוליך את מחשבותיו נגד בני אדם. יקר, הוא הדבר החשוב אשר לא ימצא בכל מקום ועת וגם לא ישתמשו בו בעליו כל עת, כי אם לפעמים לפי הצורך ושעת הכושר, וכן חוקר רגליך מביית רעיך (משלי כ"ה י"ז). ויפה יתובר אליו הכתוב הבא כי מתוך שמתכוונת החכם לחסוך תמריו. (כח) גם אויל, בהחריבו יחשב לחכם. ואוטם שפתיו, פרוש כאלו חוטם לדעת ויחשב נבון.

יח (א) לתאוה, הנפרד הוא מי שהולך בכל דבר לחתר עצת עצמו וחינו משים לב אם הוא כדרך כל החרץ אם אין, יבקש להתחזק להתגלע בכל דבר תושיה. כל אשר טוב בעצמותו ואשר ימצא זולתו טוב, לא ייטב בעיניו אף כי אם יתגלע בו. יתגלע, הוא מצרע גלע, ולשון המפרשים הוא לשון צרעת גלעד. ומנם הצרעת הוא הוא נשאר עוד בלשון ערבי, וגדרו כמו שבארתי לעיל י"ז י"ח וגם נגזר ממנו תרגום הצנייס (דחט לעבדי בלעקן), ונם

(ב) לֹא־יַחְפֹּץ כְּסִיל בִּתְבוּנָה כִּי אִם־בְּהִתְגַּלּוֹת
לִבּוֹ : (ג) בְּבוֹא רָשָׁע בָּא גַם־בּוּז וְעִם־קָלוֹן
חֶרְפָּה : (ד) מַיִם עֲמֻקִּים דִּבְרֵי פִי־אִישׁ
נַחַל נֹבֵעַ מְקוֹר חָכְמָה : (ה) שְׂאֵת פְּנֵי־רָשָׁע
לֹא־טוֹב לְהַטּוֹת צַדִּיק בַּמִּשְׁפָּט : (ו) שִׂפְתֵי
כְסִיל יָבֹאוּ בְרִיב וּפִיו לְמַהֲלֻמוֹת יִקְרָא : (ז)
פִּי כְסִיל מְחִתָּה־לּוֹ וּשְׂפָתָיו מוֹקֵשׁ נַפְשׁוֹ :

דברי

באור

בתורה פה • (ב) לא / המשכיל מדבר לפעמים חוזר דבר
להקום עליו עם רעיו ולשמוע את דעתם למען הבין את
הדבר וזה נקרא (רעיומירן) / לאחר הכסיל לא יחפוץ
בתבונה / לימנו מדבר למען ההתבוננות (רעיומעאמג) /
כי אם למען התגלות את מחשבותיו • (ג) בבוא / זה דרך
הרשע בגוזו למקום שבני אדם נקהלים יפקוד בזו עליהם /
וע"י קלונו שהוא מקיל בכבודם יחרף לופם • וזה לאחד
מן המאמרים הכפיוניים / לאחר הלימוד החכם כאחר מלאם
בקבוצת בני אדם / להוסיף על המשכילים להאמר מדרך
הזה • (ד) מים עמוקים / כן נקראים תעלות המים
ההולכים מתחת לארץ עד שיתקברו יחד אל מקום מבוע
ומשם יוצאים והולכים • ואליהם דמה החכם את הדבור
לאחר מובנותו בלב האדם וע"י מוצאות הפה יצא החוצה •
ואמר דברי פי איש שהוא החזוק שחכם והבובר לאחת / הם
מים עמוקים כי דבור הכסילים לא יחשוב למחומה • נחל
נובע מקור הכמה / ר"ל שבאחל היוצא חוזה הוא יוצא
ממקור חכמה • (ה) שאת פני רשע / הענית הדין ע"י
השופט הרשע מחפעל לו ע"י השופט לו ע"י נשיאת פנים
ואמר שלא טוב לשאת פני רשע / אפילו אם לא תבקש ממנו
רשעה כי אם שיעשה את הדין אל הצדיק בדינו גם זה לא

(ב) דער טאהר פֿרלאנגט ניא פֿרנונפֿטגרונד, ער
ווילֿ נור זיינֿי נדאנקן אויסקראהמן.

(ג) ווא דער פֿרעפֿלר הריינטריט זיהט ער אויף
אללעם פֿר־עפֿטליך הראב, מיט זיינר גרינג־
שעטצונג בשהמט ער איינן יעדן.

(ד) ווא טיפֿי ווֹאסר זינד דיא רעדן דעם עדלן
מאננם, דער שטראם ענטשפרינגט אויס דער
ווייזהייטס־קוועלי.

(ה) איינם אונגרעפֿטן מיט אכטונג בגעגנן איזט ניפֿט
רעפֿט, זעלבסט ניפֿט אום דען אויסשפרוך פֿיר
דען גרעפֿטן צו בווירקן.

(ו) דעם טאהרן מונד מענגט זיך גערני אין העגדל,
ער פֿאדרט גלייך צו שלעגרייא אויף.

(ז) דעם טאהרן מונד דראהט זיינן אונטרגאנג, זיינֿי
ליפֿן זינד זיינֿי פֿאללשטריקי.

דעם

באור

טוב: ונזיפת פנים ק"ו לנזוף, ודין לדיק ק"ו לזכות הרשע. וכמו זה קרנס הלרמי שמר: למיסב אפי לרשיעא לא שפיר אף לא למיצלי דינא לצדיקא: וים עוד דעות אחרות בכתוב הזה, ממנם לזכי תמכתי יתידותי בפשוט הלרמי כי הוא הנכון בעיני. (ו) שפתי, הכסיל יזהב בריב לקח בריב לא לו. ופיו למהלומות יקרא, הוא יעורר מדנים והכאה. ושרש מהלומות הלם כמו הולם פעם, שהוא הכאה, וכנוהו מהלומות ע"ד מוסל ושחוק. כמו שימר הפשכנזי לפעמים על ההכאה (טאירע, אויסטעלן). (ז) פי, דברי הכסיל הם מביאים תחת שנר והם מוקשי נפשו כי בהם גורם רע לעצמו מכמה

נדדים

(ח) דעם צאנקויכטיגן וואַרטי זינד פֿרחילטם גיפֿטי גלייך / זיא דרינגן אינם אינגרסטי דעם לייבם איין ·

(ט) ווער נאכלעססיג אין זיינם גשעפֿטי איזט / דער איזט דעם פֿרפֿראַסר פֿרוואנדט ·

(י) דער נאחמי דעם עווינן איזט איין פֿעסטר טהורן / אין איהן ניטט דער פֿראממי זיני צופֿלוכט אונד איזט גשיטצט ·

(יא) דעם רייכן איזט זיין פֿרמעגן פֿעסטי בורג / זיני שאטין־קאמבר ערהאבני מויאר ·

(יב) פֿאר דעם פֿאלל ווירד דער מענש האכמיהטיג / עחרי פֿאלגט נור אויף בשיידנהייט ·

באור

לדדים · (ח) דברי / הנרגן כגר בתרתי לעיל מה הוא · כמתלהמים / שרפו להם / ופירשו בו רוב המפרשים שהוא הוסף הלם / מלגד ר׳ מנחם מחירי שתמר כשהדגרים ערבים מלד עלמן ובלע תוך יקרחו הלומים וכשהם בדמיון הערבות ויש בהם תוך ומרמה נקרחים מתלהמים · וזהו החמת / כי בלשון ערבי יקרחו את הסממנים המרים והמויקים בזמן שיעטו בדבר מתוק ונאה מהלהם / ומתוך שהם נעימים בחוץ יבלע תוכם בעליהם בעודם בבפם · וחת״כ ימלאו מרירתם ומכאובם · (ט) גם / בחיים תגר ירפה ידו מלעשות בענינו הוא חבר לחיים משחית / ר״ל הוא כחלו משחית את הונו בידים · (י) מגדל עוז / שם ה׳ / לת שקריחה בשמו לבד מבלתי כוון בו שום דבר כמעשה ההמון שקורת לאחיהן בגר לו מבלי יחשוב בו גדולתו ורוממותו ׳ כי אם שם ה׳ המורה על היותו חין סוף חרך חפיס ורב חסד משגית על בריותיו ועושה חסד לאלפים / זאת ממשגב

(ח) דִּבְרֵי נִרְגָּן כְּמִתְלַהֲמִּים וְהֵם יֵרְדוּ חַדְרֵי־
בָטֶן : (ט) גַּם מִתְרַפֶּה בִּמְלַאכְתּוֹ אָח הוּא
לְבַעַל מַשְׁחִית : (י) מִגְדַּל־עֹז שֵׁם יְהוָה בּוֹ־
יָרוּץ צַדִּיק וְנִשְׂגָּב : (יא) הוֹן עָשִׁיר קִרְיַת עֻזּוֹ
וּכְחוֹמָה נִשְׂגָּבָה בְּמַשְׂכִּירְתּוֹ : (יב) לִפְנֵי־
שֶׁבֶר יִגְבַּהּ לֵב־אִישׁ וְלִפְנֵי כָבוֹד עֲנָוָה :

חסד י׳ משיב

באור

מחויק גלג החדש הבטחון והמשען על שהים בכל פעולותיו׳ הוא יפלט את הצדיק מצרה ׳ ובו ירון והוא נשגב ׳

(יא) הון ׳ כצר בא התחלת הכתוב הוה לעיל (פרשה י׳ ט״ו) וכאן נשנה עם סוגר אחר ׳ בעיני העשיר המתגאה בעשרו יהיה הונו כקריה עוז ׳ והוא מתדמה במשכיתו ר״ל בחדר משכיתו כיוצא בזה בחומה נשגבה ׳ ולדעת אחרים יהיה במשכיתו מן במשכיות לבב (תהלים ע״ג ז׳) שהוא לדעת קלת המפרשים הדעיון ׳ ויהיה פירושו (מן זייגר מייכבילדונג מייני המהי אויסר) ר״ל שהונו בדמיונו חומה נשגבה ׳ ומנם הפירוש הזה אינו נכון כי גם שם במקומו לא יצאר משכיות ׳ דמיון ׳ כי שם כמו שתרגמו הרמב״ן ז״ל (מיהר ליטטרן הערץ) שהוא לשם התולה אחר המשכיות וחמדות הע״הו ׳ ושם תתכן לתרגמו מלשון למיון לא יאות בשופן אחר כי שם במקום שימתך אליו לב ׳ שם המשכיות הנדמים בלב ׳ (טיין גיטר ׳ מיינגבילדטי שעטצי ׳) לכן טוב להניח את בשור הכתוב על דרך הרשון וכן תרגמתיו ׳

(יב) לפני ׳ הוא מוסב על הכתוב הקדום לומר שסופו של העשיר המתגאה להשבר ׳ כי לפני שבר יגבה לב של האדם ׳ למען יחוש שברו כפלים ׳ ולפני כבוד ענוה ׳ אין האדם רשוי להשיג מעלת הכבוד כי אם בחזור במדת

(יג) מֵשִׁיב דָּבָר בְּטֶרֶם יִשְׁמַע אִוֶּלֶת הִיא־לּוֹ
וּכְלִמָּה : (יד) רוּחַ אִישׁ יְכַלְכֵּל מַחֲלֵהוּ וְרוּחַ
נְכֵאָה מִי יִשָּׂאֶנָּה : (טו) לֵב נָבוֹן יִקְנֶה־דָּעַת
וְאֹזֶן חֲכָמִים תְּבַקֶּשׁ־דָּעַת : (טז) מַתַּן אָדָם יַרְחִיב
לוֹ וְלִפְנֵי גְדוֹלִים יַנְחֶנּוּ : (יז) צַדִּיק הָרִאשׁוֹן
בְּרִיבוֹ יָבֹא רֵעֵהוּ וַחֲקָרוֹ : (יח) מַדְיָנִים יַשְׁבִּית
הַגּוֹרָל וּבֵין עֲצוּמִים יַפְרִיד : (יט) אָח נִפְשָׁע
ובא קרי
מִקְּרִית

באור

העתוה • (יג) משיב / לזכרה גדולה לאדם לשמוע תחלה
את דברי חבירו עד הקליחת טרם ישיב / כי הנבהל להשיב
תוך דברי חבירו / לפילו אם הוא חיש דעת יחשב לויל ואדם
חסר נמום ובקי לחרפה לו • ומכלל זה אתה שומע גם
שהמדבר ומשיב על דברי חבירו טרם נתן לב להבינו שהוא
חיש שולת • (יד) רוח איש / אם רוחו של אדם עומד
בדריאתו ותכונתו / יכלכל מחלוהו / יסבול את היסורים
הבאים עליו בהנהגה ; אמנם אחלואי הנפש לי אפשי לאדם
לכלכל כי אם הנוטף הולה ומק כח מי יסבול המשא ? •
(טו) לב / החיים אשר ים לו לב להבין שטובה מעלת החכמה
מכל קנייני העולם / יתאמץ בכל כחו לקנות חכמה • ואזן
חכמים / תהיה שבבר קנו חכמה יהו לזן לדעת לקבץ דעות
ונסיונות • (טז) מתן / המתנות שיפזר האדם למען הבא
על ידם טובה מן הטובה המה ירחיבו לפניו דרכו / ובזמן
שים לאדם בקשה לאחד משופטי הרץ וגדוליו יפתח את מערכיו
ואנשי ביתו למען יפתחו לפניו דרך מבוא • ולפני גדולים
ינחנו / כמו שים לאדם בקשה מלין אשר ימלין בעדו לספר
מעוזו ומעלותיו למען יפקדהו לרצון בעיני הגדול ממנו /
כן יעשה בעבורו המתן / ימלין בעדו ויביאהו על מקום
חפלו / על ידו יתקרב אל הגדולים ויעש בחברתם / ועשה

(יג) אויך עטוואס אנטוואָרטן עהי מאן עס אויסהערט
האט, ווירד פֿיר דוממהייט גהאלטן אונד מאכט
שאנדי.

(יד) איין מאנהאפֿטס גמיהט העלט שמערצן גדולדיג
אויס; אבר איין גידרגשלאגנס גמיהט — ווער
קאן דאס ערטראגן?

(טו) דעס פֿרשטענדיגן הערץ ערווירבט זיך קענטנים,
דעס ווייזן אָהר זוכט ערפֿאהרונג.

(טז) גשענקי מאכן דעם מענשן אללנטהאלבן פלאטץ,
פֿיהרן איהן בייא דיא גראסן איין.

(יז) דער ערשטי דער דען שטרייט פֿארטהעדיגט האט
איממר רעכט, ביז זיין גענגר אויפֿטריט, דאן
גהט דיא אונטרזוכונג אן.

(יח) דאס לאָאס העבט שטרייטיגקייטן אויף, ענטשיידט
צווישן גליך מעכטיגן פֿארטייהן.

(יט) אין בליידיגטר ברודר איזט אונאיברווינדליכר אלס
שטארקי

באור

כיוָן דק"מ עיין בהקדמתי. (יז) צדיק, מי שבא ראשון
אל הטופט לקבוע ריעו לדין ומטיח את דבריו נגד הטופט,
הוא נראה כלדיק בדין, עד שיבוא חבירו לחקור גם הוא
את טענותיו, ואז יתקר הדבר מי הוא הצדיק. (יח)
כדינים, הגורל אשר יפסקנו הוא ממקום שאין יד הטופט
מגעת לדעת חקור דין, יבצית מדינים, כי בזמן שיכיתו
בחבי הריב להטיל גורל, על פיו תשבת המחלוקה; וכין
עלומים ר"ל בין חבשים אשר בחותיהם שוה והדין נוטה לשניהם
יפריד הגורל. (יט) אח נפשע, חין לך שנאה וקטטה
גדולה כשנאת שני אחים אשר הקנלע ביניהם הריב, כי כל

שטארקי פֿעסטונג / ברידער־שטרייט איזט אונביגזאם
ווי א דיאַ ריגל איינם האַראַמם ·

(כ) דער מונדס־פֿרוכט דעס מענשן גניסט זיין ליב /
וואם זייני ליפּן איינברינגן האט ער צו גניסן ·

(כא) טאד אונד לעבן איזט אין דער גוואלט דער צונגי /
איהרי ליבהאבר גניסן איהרי פֿרוכטי ·

(כב) ווער איין ווייב פֿיר זיך גפֿונדן / האט איין גראספּ
גוט ערלאנגט / ער מאג דער גנאדי גאטטם
לויט זיך דיהמן ·

(כג) דער דירפֿטיגי שפּריכֿט איממר אין אייגם פֿלעהענדן
טאָן / דער ריכי רעדט יעדן דרייסט אן ·

עס

באור

עוד שמגדל הלהבה הטבעית בין שני לחיים / כן תפרוץ
וקרבה גם השנאה ביניהם ואמר שנקל לכבוש קריית עוז
מכבוש רעת הלב הנפשע נגד לחיו / כי לא יסוב לשלוח
לו / ומדינים כללה ר"ל בין הלחיים סם חזקים וקשים
כנריח תרמון · וארמון / תרגמתי (המרמ) והוא בית
הנשים / אשר ישמרוש מנשי תרמות הקדם בנגין מיוחד
ומסוגר לבל יבא שם איש זולת הבעל · וכן יתורגם לפעמים
במקרא · ומקום מולד השם הזה בלשון ענבר / ולכן מצינוהו
כתוב בחל"ף ארמון / ארמנותיו וכתוב בה"ל והשלכתנה
ההרמונה (עמום ד' ג') · (כ) מפרי / המשיל את פיו
הלדם לשדה ואת דבריו לפירות / ואמר : כי הלדם ישבע
טוב ע"י פיו ; והולך להרחיב את המשל בשמרו תבואת
שפתיו ישבע / מה שמציאים לו שפתיו ישבע שם לרעה
ושם לטובה · (כא) מות וחיים / טובת הלדם ורעותיו
שמה ביד הלשון כידוע / ולכן רצוי לדם להרגיל את לשונו
לדבר אמת ולענות חכמה / ולהסיר מדברי הבל וחנף ורעה /

וזה

מִקְּרִית־עָז וּמְדוֹנָנִים כִּבְרִיחַ אַרְמוֹן׃ (כ) מִפְּרִי
פִי־אִישׁ תִּשְׂבַּע בִּטְנוֹ תְּבוּאַת שְׂפָתָיו יִשְׂבָּע׃
(כא) מָוֶת וְחַיִּים בְּיַד־לָשׁוֹן וְאֹהֲבֶיהָ יֹאכַל פִּרְיָהּ׃
(כב) מָצָא אִשָּׁה מָצָא טוֹב וַיָּפֶק רָצוֹן מֵיְהוָה׃
(כג) תַּחֲנוּנִים יְדַבֵּר־רָשׁ וְעָשִׁיר יַעֲנֶה עַזּוֹת׃

ומדינים קרי

איש

באור

וזה לומרו אוהביה כלומר חומר לחם לזונו ומצניח עליה לשמרה מכל סלף יחכל פריה • ועוד יוכל להיות חומניה על חומר לזון למודים ולזון נקי ונמלץ ומיינע להסיג המעלה חוזק יאכל פריה / ויקורגס (דיא זיא פפלעגן גיגען מיהרר פרידטי) • כי היא יסוד גדול לחכמה ולזכך המדות / ולאדם חסר לא הרגיל את לזונו לדבר כמשפט הדקדוק והמליצה בלזון עמו / ואם הוא חיים דעות ונעל שכל / לא יקות לקרותו חכם / וכל חיים חכם לב יאמר עליו שהוא משחת החינוך ולפני גדולים בל יעמוד • ממנם על חיים בעל לזון לא ונקי יאמרו כל שומעיו שהוא חיים מוכתר בגימוסין ונעים לחברה ומסוגל לבוא בוועד חכמים • (כב) מצא / מי שמלא חסר הרחויה לו מלד מעשיה הטובים מצא טוב בארץ / והוא ימלא פיו בשבח לאמור שהשיג רצון הבורא יתעלה / כי מתת האלהים לאדם למצוא עזר חסר יהות לו • והם יפק רצון מה' / כלומר / פיו יפיק לאמור מלאתי רצון האל • ופרגמתי פה רצון (גנאדי) כי רצון הבורא הוא חסדו • וכן תרגם הרמב"ן ז"ל עת רצון (גנאדנצייט) • (כג) תחנונים / סימן לדעת את הדברים כי הוא ידבר כל עת בתחנונים / אפילו בזמן שאינו מבקש מאומה • ממנם העשיר יענה את כל אדם בעזות • ועזות זה לא תפרש כמו עזות פנים המדה המגונה / כי אם כמו שתרגמתי (דריסט) כלומר בלי מורך

(כד) אִישׁ רֵעִים לְהִתְרוֹעֵעַ וְיֵשׁ אֹהֵב דָּבֵק
מֵאָח :

יט טוֹב רָשׁ הוֹלֵךְ בְּתֻמּוֹ מְעֻקַּשׁ שְׂפָתָיו וְהוּא
כְסִיל : (ב) גַּם בְּלֹא־דַעַת נֶפֶשׁ לֹא־טוֹב
וְאָץ בְּרַגְלַיִם חוֹטֵא : (ג) אִוֶּלֶת אָדָם תְּסַלֵּף
דַּרְכּוֹ

באור

לנב ופחד . (כד) איש , בעלי המסורה חסנוהו עם
עוד האש בית רשע (מיכה ו' י') עם אש להמין
ולהשמאיל (שמואל ב' י"ד י"ט) ולפ"ו תרגמתיו . יש
ריעים שנאים אל המדם ונרחים לו כריעים וזה התרועע
שהם מרחים עלמם כריעים , למנם יש חוכב שהוח דבק
בחדם יותר מאח . ולדעת יחריס תשחר הכוונה במלת
איש שהוח מלח על מקומה , ופירושו , איש רעים לים
המרבה לו רעים מתרועע עושה רע לעלמו כי ע"י התחלק
להבחתו בין ריעים רבים לח יהיה לו חפילו חחד חוכב בחמן ,
חבל יש חוהב מי שבורר לו חוכב חחד הוח יהיה לו דבק
מאח . למנם לדעתי הכוונה רחשונה עקרית .

יט (א) טוב , חל חחמר על הרש שהוח בנעניה מכל
חדם לפי שחין לו די מחסורו , כי בזמן שהוח סולך
בתומו הוח בטעלת העוב יותר ממעקש שפתיו חף על פי
שהוח כסיל . ר"ל בעמ"י שהוח עשיר . וכסיל פירשתי
עשיר כמו חם שמתי זהב בכסלי (לעיל ל"ו כ"ד .) שהוח
בועח בעשרו , לפי שהניחו מול רש , וגם במשנת הפסוק
הזה (לקמן כ"ח ו') נכתב עשיר . והחכם נקט לכנותו
בלשון נגחי לכן חמר בכסיל , וחחריו תרגמתי במלה
מתכונית המבחרת לים עשיר חשר חין לו מעלה זולת עשרו .
(ב) גם בלא דעת , הכתוב הזה הוא מפורש מן המפרשים

ומהחריס

(בר) עם גיבט פֿרויגדי דיא זיך אלס פֿרויגדי נור
שטעללן, עם גיבט אויך מאנכן פֿרויגד דער
טרייאר איזט ווי א ליבליכר ברודר.

יט

(א) גליקליכר איזט דער דירפֿטיגי דער רעדליך
וואנדלט, אלס דער פֿאלשי מענש, אבגליך
ער איין רייכר קויץ איזט
(ב) אונווישנהייט איזט שאדן דעם מענשן אונגליקס
גנוג, ווער גאר קענטנים מיט פֿיסן פֿרדרענגט
איזט איין ערצ־זינדר.
(ג) דיא אלברנהייט דעס מענשן פֿרדרעכט זיינן
ווע.

באור

והמבקרים לים לים לפי דרכו. ורש"י ז"ל הביא דרש חכמינו
ז"ל ע"י"ש. ולי נראה לפרש שנזמן שהלכו נשאר בלא דעת
הוא במצד רע ולא־טוב לנפשו, על לחת כמה וכמה מי
שנועץ בדעת במויל שהוא חוטא גמור. וכן תרגמתי.
ולדעת מהרים יהי פירוש: גם עבירה בשוגג בלא־דעת־
נפש לא טוב ק"ו לאן נרגלים, לעובר עבירה במויל שהוא
חוטא, ויהי תרגומו (טאהן מונפֿארזעטצליך פֿעהלן מיזט
גיכט גוט, פֿיל־מעהר דאס דעם למטר עמטגעגן מיין
זינדי מיזט) ממש הרשון נראה לי עקר וכן תרגמתיו.
ואין כקדגומו ודחיקו, וכן כי, רש"י רופס ודם בעקבותיו.
(ג) אולת, הערה לדעת כי הכל תלוי במעמי האדם
ועובותיו ודעותיו מסובבות ע"י פעולותיו. ואמר, ע"י
קונת של אדם נחים לו הרעות והוא מקרעם על מלחת
האלהים

וועג, אונד ווידר דאס גשטטליכי שיקזאל מורדט זיין הערין!

(ד) רייכטוהם שאפט איממר פריינדי דיא מענגי, דער ארמי ווירד באלד פאן זיינם פריינדי גטרענגט.

(ה) ליגנהאפטר צייגי בלייבט ניכט אונגאהנדט, ווער טרוג פרבריטט קעממט ניכט נוט דא פאן.

(ו) דער פארנעהמי האט איממר פילי אנבעטר, אללם זוכט דיא פריינדשאפט דעם פרייגעבינן מאנגם.

(ז) דעם דירפטיגן ווערן גיאהי פרוואנדטן אבר, דריסיג, פילמעהר דאש עהימאליגי פריינדי זיך עטפערנן; ריקט עד איהנן איהרי פרשפרעכונג, פאר — פרגעבנס — זיא ווארט ניא גוועזן.

ווער

באר

המלכים. (ד) הון, כן דרך העולם להתחבר אל העשיר מקום שיתענגו בעוד וימלך לבם ממתק, אבל העני בזמן שמתרגם יפרדו ממנו ריעיו ולא ישאר לו אפילו ריע אחד. ומה יפה אמר הון ירבה ריעים, כי לא יבוא להדבק אל האדם עצמו כי אם אל הומ. (ה) עד שקרים, הכפוב הזה פעמים רבות בזה הספר, ובא לפעמים בין כתובים אשר לא יתשוב המסבבל למצוא אותו שם. ומכם כרשה לי, שהוא בא בכוון, כל פעם אשר הגיד הסבם חזוק נפיונות אשר נסה בם רוח שכלו מרעות בני האדם ומדותיהם המגונות, בקש להחזיק את דברין ובא זה כמו שבועה לאמור, העידותי בכם את כל אלה אשר חסכתי ברוח מבינתי ע"י הבחינה והנסיון, התמיני לי שלא בשקר בלתי לפניכם ובזה אין נפי. ואתם לאמור. על שקריס

דַּרְכּוֹ וְעַל־יְהוָה יִזְעַף לִבּוֹ׃ (ד) הוֹן יֹסִיף רֵעִים
רַבִּים וְדָל מֵרֵעֵהוּ יִפָּרֵד׃ (ה) עֵד שֶׁקָרִים לֹא
יִנָּקֶה וְיָפִיחַ כְּזָבִים לֹא יִמָּלֵט׃ (ו) רַבִּים
יְחַלּוּ פְּנֵי נָדִיב וְכָל־הָרֵעַ לְאִישׁ מַתָּן׃
(ז) כָּל אֲחֵי־רָשׁ גַּם מֵרֵעֵהוּ אַף כִּי מְרַעֵהוּ
רָחַקּוּ מֵמֶנּוּ מְרַדֵּף אֲמָרִים לֹא־הֵמָּה׃
לו קרי
קנה

באור

מי שמעיד דבר שקר כזה לע"נקה אינו ראוי להיות נקי,
ומי שמפיח כזבים כאלה אינו ראוי להמלט. ויהי' תרגומי
לפ"ו (ויגנהמפטר ניי' איטי ניכט מונגהנדרט בלייבן / וועד
זמלכן טרוג פרבריטט ניכט גוט דמפאן קמאמן). לף
ירחקו להגינו בפנים. למען לע יפלחו מדנים מוסבי
מחשבות לחרות. (ו) רבים יחלו, שרש חלה, והוא
קפלה ובקשה כמו ויחל משה. וכל הרע, מקור,
כל מיש מבקש להרע עם מיש נותן מתנות. (ז) כל,
בנוסף שבעולם שפילו האחים הקרובים יפנאו את האדם
בזמן שנעשה רש. ואם כן הקרובים ואחים, לף כי שיפרדו
ממנו ריעיו אשר לע ממשפחתו המה. ואם הרש רואה
זאת, ובע לפניהם להוכירם את אשר אמרו והבטיחו לו
מקדם בהיותו על מכונו מאהבם וריעותם. לא
חמדו, יתילנו לפניו כאלו לע היו אוהבין מימיו,
וכאלו לע הבטיחו לו מימיהם מאומה. ומרדף, טעמו
שהוא רודף אחרי הדברים שדברו אליו ומטיחם לפניהם וכן
מרדף ריקים (לעיל י"ב י"ע) ומרדף לפי ענינו הוא יונק
לשני ולשליש. כלומר שמרדף אחרי אמרים ומרדף אותם
לפניהם. ולפי הקרי לו, יתכן לפרש שהם מרדפים
אמרים לו, שאומרים לו מדוע פורת ממונך, מדוע לע
חסת על קניניך, עתה נגר לך תכונך פרי מעלליך וכהנה.

(ח) קֹנֵה־לֵב אֹהֵב נַפְשׁוֹ שֹׁמֵר תְּבוּנָה לְמֹצְאֵ־
טוֹב׃ (ט) עֵד שְׁקָרִים לֹא יִנָּקֶה וְיָפִיחַ כְּזָבִים
יֹאבֵד׃ (י) לֹא־נָאוָה לִכְסִיל תַּעֲנוּג אַף כִּי־
לְעֶבֶד מְשֹׁל בְּשָׂרִים׃ (יא) שֵׂכֶל אָדָם הֶאֱרִיךְ
אַפּוֹ וְתִפְאַרְתּוֹ עֲבֹר עַל־פָּשַׁע׃ (יב) נַהֲם
כְּכְפִיר זַעַף מֶלֶךְ וּכְטַל עַל־עֵשֶׂב רְצוֹנוֹ׃ (יג)
הַוַּת לְאָבִיו בֵּן כְּסִיל וְדֶלֶף טְרֹד מְדְיְנֵי אִשָּׁה׃

בית

באור

(ח) קונה, הערה להזהר מאוד בנחירת הריעים, אחר שסורה כי רוב הריעים אינם מתדבקים בחדש כי אם לצבוע מעונו, ואמר בדרך עלה קונה לב, והוא נעל לב טוב ונקונה מלשון ידע שור קונהו (מייגנטיהאר, בויטלר) אוהב נפשו, לריך להיות אוהב נפשו תחלה לרחות על עצמו ועל תכונתו ומצבו אם טוב ואם רע לו, ואוהב על נפשו הוא כמו תם על נפשו כמו ואוהביה יאכל פריה (לעיל י"ח כ"ו), כי אין אוהב לחדש כעצמו ואין קרוב לחדש כעצמו, ולא ישען על לבו ועל רגשותיו בנחירת האוהבים כי הלב הטוב נקל להיות מפותה, כי אם שומר תבונה ישמור את מצפני קנונתו למצוא טוב למען מצוא חיים טוב ורחוי לחברתו. (י) לא, הכסיל אף אחוז נולד בעושר בהיות אחין לו דעת ישרה לא ידע לפעלו להנות מתענוגי הרחוי, כועט לו גן, ואינגו סולך בו להתהלל בפלאי הבריאה, בונה לו בית ואינו יודע לתקנו ע"פ חוקי סגיו והקשוט והסדותם, כמו אחזו רוחים יום יום במעט התענוגות על מעוזי הכסילים המתענגים, וק"ו לעבד, לשפל אנוש אשר בח פתאום לגדולה והוא רוצה למשול בשרים בנבובי ארץ לא ידע מה לעשות, יגוע על התאמים אשר קטנם עבה ממתנין, ויתנהג בהם בשפלות, עד שיתעב לב משכיל

(ח) ווער איין גוטס הערץ בויטצט , ליבי פֿאר אלען
זיך זעלבסט , אונד פֿאלגי דער פֿרנונפֿט אום
דען וואהרן גוטן אויסצופֿינדן .

(ט) ליגנהאפֿטר צייגי בלייבט ניכֿט אונגאהנדט ,
ווער טרוג פֿרברייטט געהט צו גרונדי .

(י) וויים דער רייכֿי טאהר זיך ניכֿט איז זיני פֿרגנונגן צו שיקן ; ווי א פֿיל ווענינר דער שקלאפֿי
ווען ער איבר ערלן הערשן ווילל .

(יא) לאנגמוהטיג זיין שאפֿט דעם מענשן אנזעהן ,
בלייבינונג איברזעהן נרייכֿט צו זיינם רוהם .

(יב) דער צארן איינס פירשטן איזט שרעקליך ווי א לעוונ
גבריל ; זיני גנאדי , מילדי ווי א טוי א אויף גרועכם .

(יג) איין טעהריכֿטר זאהן איזט איין שטעטם לייד
פֿיר דען פֿאטר ; איין צענקש ווייב איזט איני
בשטענדיגי דאכֿטרופֿי .

באור

הויז

לרוח מעזיו ויקון נפשו ובכל פעולותיו . (יא) שכל , כמו טובת שכל שהוא עומד מול התארתו . ומאמר שהמדיך חפו הוא קונה לו חסידות בעם , והעובר על פשע יכוסה בחרן . (יב) נהם , ענינו שאגה , ומאמר שופף המלך הוא מסוכן ומפחיד כקול הכפיר , אשר כל שומעיו יפחד מסבנת מות , כן כעסו של מלך . כמו שאמר לעיל המות והחיים ביד לשון מלאכי מות . ורצונו , מורה טובה לאנשיו כאשר יורה הטל המושל על העמד סיפרה . (יג) הוא , הוא מלשון אבר ומכתוב וגם מלשון הוה כמו כי מה הוה לאדם וכוונת שניהם מונחים בו בכתוב הזה , כלומר שהבן הכסיל הוא מורת רוח לאביו תמיד , ודלף טורד הוא עין חלול המונח

משלי יט

(יד) הויז אונד פֿרמעגן ערבט מאן פֿאן עלטרן / אבר אייני
פֿרוינפֿטוגי גאטטין איזט אייני גאבי דעם עווינן .

(טו) פֿויל־הייט ארטט אין שלאפֿזוכט אויס / דער
לעסיגי לייב מוז הארבן .

(טז) ווער אויף דאס גבאט אכטט / אכטט אויף זיין
לעבן ; ווער אין זיינן האנדלונגן גלייכגילטיג
איזט / קאממט אום .

(יז) ווער נעגן דען ארמן מילדטעהטיג איזט לייהט
דעם עווינן / דער זייני וואהלטאאט איהם
פֿרגילט .

(יח) ציכטוגי דיינן זאהן זא לאנגי האפֿנונג דא איזט /
לאס דורך זיין קלאגן דיין מיטלידן ניכט שרעגן ;

(יט) שטראפֿי צורינ האלטן פֿרגרעפֿרט דען פֿרדרום ;
יא מעהר דוא שאהנפֿט / יא מעהר ווירפֿט דוא
אינפֿט שטראפֿן מיסן .

הארך

באור

על כגן ונמוכו יתקבלו מי הנזמים וידלפו אחת אחת /
ואליו דמה החכם את החסד הרעב החומכת מדנים . כי
הלוקח הזה ילוח עפה עפה ויעמיד רגע ויתחיל להטיף /
כן דרך החסד הרעב תתחיל להריס קולה במלה ודיב ותעמוד
מעט עד שתחשוב שכבר עבר הזעס / ובקוך כדי דבור
תתחיל שנית / וכן תעשה תמיד / עד שיכלו רוב ימי חיי
הנעל במדון וריב . (יד) בית והון / כל הקנינים הנאותים
לאדם בעה"ז יוכל להשיגו ע"י חסד / כמו בית והון ינחול
מאבותיו / ממנס קנין אחד גבוה מיכולת החסד שמי שפסי
להשיגו לא ע"י נחלה ולא ע"י אחד מהמקריים / והיא
אשה משכלת חסד כסדר ושלוה ומחזקת בביתה מתת ה'
היא / חסדי חסד מלא טוב ויפיק רצון מה' . (טו) עצלה /

(יג) בַּיִת וְהוֹן נַחֲלַת אָבוֹת וּמֵיְהוָה אִשָּׁה
מַשְׂכֶּלֶת : (יד) עֲצֵלָה תַּפִּיל תַּרְדֵּמָה וְנֶפֶשׁ
רְמִיָּה תִּרְעָב : (טו) שֹׁמֵר מִצְוָה שֹׁמֵר נַפְשׁוֹ
בּוֹזֵה דְרָכָיו יָמוּת : (טז) מְלֻוֵּה יְהוָה חוֹנֵן דָּל
וְגֹמְלוֹ יְשַׁלֶּם־לוֹ : (יז) יַסֵּר בִּנְךָ כִּי־יֵשׁ תִּקְוָה
וְאֶל־הֲמִיתוֹ אַל־תִּשָּׂא נַפְשֶׁךָ : (יח) גְּרֹל־
חֵמָה נֹשֵׂא עָנֶשׁ כִּי אִם־תַּצִּיל וְעוֹד תּוֹסֵף :

ימות קדי : גדל קדי שמע

באור

המים המתעלל בזמן שכחותיו עוד שלמים ורוויים לעבודה סופו להיות נושה תמיד לגופו חוקק מבלתי יכולת לעבוד אף אם ירצה לו . ולפרש הדם כפר שם גדרו הרב המלין ר' סירן ווזל ב' במשקף תקמ"ד / ולדעתו הוא שינת הנפש והשמת הכח מבלי דעת בין ימינו לשמאלו (בטיבונג) . ונפש רמיה / נפש המתעלם בעבודה סופה לרעוב . (טז) שומר / מי שמשים לבו להזהר במצוה הוא שומר נפשו / כי המצוה תוכה אלת שמירה לנפש ; ובוזה דרכיו / שלא חש לנחון אם דרכיו נושים אל חוקי התורה והחכמה / ואינו מדקדק עליהם . ימות / יפול בשחת . (יז) מלוה / מי שחונן את הדל כאלו הלוה להשם יתעלה / ואשר ישלם לו גמולו עת ובא יומו . (יח) יסר / הערה לאבות להשקיף על חנוך בניהם / ולא יחמלו עליהם בעשותם לחת הרעות כי אם ייסרום / ואמר כי יש התקוה כל זמן שיש תקוה . ואל תו כי ים התקוה להסיר מאתו תוכלתו ע"י המוסר . ואל המיתו / קורא אני עם המפרשים כאלו נכתב וַהֲמִיתֵהוּ מפרש המה / שלא תשא נפשך אלין ותחוס עליו אם יהמה ; כי (יט) גדל חמה גושא עונש / מי שנושא את העונש ומעביר עליו מבלי העניבו הוא מגדל את החמה / ואם

משלי יט

(כ) שְׁמַע עֵצָה וְקַבֵּל מוּסָר לְמַעַן תֶּחְכַּם
בְּאַחֲרִיתֶךָ: (כא) רַבּוֹת מַחֲשָׁבוֹת בְּלֶב־אִישׁ
וְעֲצַת יְהוָה הִיא תָקוּם: (כב) תַּאֲוַת אָדָם
חַסְדּוֹ וְטוֹב רָשׁ מֵאִישׁ כָּזָב: (כג) יִרְאַת יְהוָה
לְחַיִּים וְשָׂבֵעַ יָלִין בַּל־יִפָּקֵד רָע: (כד) טָמַן
עָצֵל יָדוֹ בַּצַּלָּחַת גַּם־אֶל־פִּיהוּ לֹא יְשִׁיבֶנָּה:

לז

באור

תלינו כהיום מן העונש הקל סופך להוסיף לת העונש חם יגדל נרשעתו • ונם חם יהיה הכריתו מסרס מות יתכן לפרש שלח תירא ותפחד חולי ימות / ויהי' תרגומו (טאהי מיהן ניכט טוים פורכט דאט ער טטערבן אצלטי) • (כ) שמע / אחר שדבר על התנות שב לדבר על הנער ואמר שמע עלה וקבל מוסר ועי"ו תחכם באחריתך • (כא) רבות / הערה על הבטחון בה' לף שיש בלב אדם מחשבות רבות לת יצליחו כי אם בעצת ה' • וה' הרוצה לב ידע ויעין לת העוב לנו • (כב) תאות / עקר חסדו של אדם נגד ריעיו הוא אם לבו מתאוה לעשות חסד / ולף שיהיה האדם מכנים לורחים ומפור לדקה אם לת בלב שלם יעשהו לת נחשב למתנה / ואם אדם נותן פרוטה לעני ולבו מתאוה לתת יותר אם השיג ידו לעשותו נחשב לחסד גדול כמ"ל אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוון • ולפ"ז אמר טוב רש מי שאין לו ליתן לך נפשו מתאוה לתת / מאיש כזב הנותן בפנים יפות ולבו בל עמו • ותרגמתי רש (בעטלר) לשימהו במדרש התחלונה מנעלי קיני העולם / שלפ"ם שהוא עלמו פוטט יד / לבו מתאוה לתת לו / אם היה ביכלתו / ולכן הוא נחשב יותר מאיש כזב אשר תרגמתי לפי עניינו (העפוינג) והוא האדם המתראה כתוב לכל אדם ונותן מתנה ולבו בל עמו • (כג) יראת ה' /

(כב) האַרך אויף גוטן ראַהט, נים צוכט אן; זא ווירסט דוא צולעטצט ווייזי ווערדן.

(כא) אין דעם מענשן הערצן ענטשטעהן פֿיל־פֿעלטיגי אנשלעגי, דעם עוויגן ראַהטשלוס אללײן האַט בשטאַנד.

(כב) אין דעם גוטן ווילן דעם מענשן בשטעהט אייגנטליך כוענשנפֿרײנדשאַפֿט, דארין איזט אָפֿט בעסר בעטלר דעם העפֿלינג פֿארצויהן.

(כג) גאטטס־פֿורכט ברינגט גליקזעליגקייט, ווער אויס אַיברמוהט מוהרט בלייבט פֿאַם אונגליק ניכט פֿרייא.

(כד) האט דער פֿויל ערשט זייני האנד אין דיא טאשי גשטעקט, ער ברינגט זיא, זעלבסט נאך זיינם מונדי, ניכט צוריק.

דען

באור

נוקנת חיים ועוסק לבעליה. אבל יש לך בן לדעת שבזמן שהוא שבע ומעשי ידיו נלחים יבעט בפלסיו ע"ד וישמן ישורון ויבעט, וילין על טובותיו, מי שהוא בחכלית המדה הגרועה הוא שיש רדיפת התאות וכפיית הטובה וכפידה כה' בל יפקד רע לא יפקד מרעה, כי אם תעבור עליו הרעה. ותמה אני על כל המפרשים והמבארים שהחיקו את עצמם בפירוש הכתוב הזה, ולא שמו לב על תבת יפקד לשמור שהוא כמו יפקד מושביך. (כד) טמן, הוא דרך הפעל ותכונתו, עומד ומתעכל ליצב, יוצב ומתעכל לקוס, ואמר שעלותו כל כך גדולה, שאם טמן ידו בצלחת שהוא בית יד בבגדיו סמוך לחיקו. שהוא המקום שאבר קטנה שאם היד בזמן שהאדם יושב ואין לו טרחה להניחו

(כה) דען שפעטטר שלאגי׳ זא ווירד דער אונבזאנענע
אויפמערקזאם ; דען פֿרשטענדיגן וויטי נור צו
רעפֿט אונד ער בנריפֿט דיא מיינונג .
(כו) איין אונגראהטנר שענדליבר זאהן׳ דיפֿשט דען
פֿאטר צו גרונדי׳ אונד מאכט דאש דיא מוטטר
דאפֿאן לויפֿן מוז .
(כז) לאם אב׳ מיין זאהן ! פֿאן זאלכר זיטטנלעהרי דיא
דיך פֿאם אונטרריפֿט אין וויסנשאפֿטן וויכן לעהרט .
(כח) נידרטרעפֿטיגר צייגי שפֿאטטר דעם גזעטצם׳
פֿרעפֿלר מונד וויפ דאם לאסטר איינצוהילן .
(כט) פֿיר דיא שפעטטר זינד שטראפֿגריפֿטי בשטיממט׳
אונד

באור

סם׳ וחס הוח יוסד בתכונה הוחת הוח עלי כל כך שלח
יסיבנה על פיו׳ לפילו העדחה הקטנה לח יטריח׳ ולפילו
על פיו לכהול יתעלל להסיד ידו מחיקו . (כה) ל״ך׳
הלן העוסק מעסיו הרעים במוד רלוי להכותו׳ וחס תכהו
חף שלח תעוד חת נפשו יהיה לך בגללו העוסק שפתי
יערים׳ יקבונן טעם בכחת הלן ויסמר מן העול : למכם
הבנון לח תעלרך כי חס להוכיחו להורות לו חת הדרך והוח
יבין מעלמו לדעת הטוב והדע . ע״ד מלמרס ו״ל די
להכימת ברמיזת . (כו) משדד׳ הבן מביח העלל הפוטע
בחכמה ומשליך המוסר לחתרי גיון שהוח גס כחפיר מניח
חת עלמו וחת משפחתו׳ הוח משדד חב מחריבו מסור
הוגו ומבוח שמו עד שיעשהו שהוד ע״ד בת בבל השדודה׳
יבריה חבם סופם של שמו לגרוח מפני התרפה והמסור
ויקר פעולת רשעתו . (כז) חדל׳ רבנו נו דעת המפרשים׳
ופשוטו׳ חדל בני לשמוע מוסר שהר יביחך לשגות מחמרי
דעת . והוח לקח טוב לנערים׳ כי בכל דור ודור הים

(פה) לִיץ חֻבָּה וּפֻתִי יַעְרֹם וְהוֹכִיחַ לְנָבוֹן יָבִין
דָּעַת: (כו) מְשַׁדֵּד־אָב יַבְרִיחַ אֵם בֵּן מֵבִישׁ
וּמַחְפִּיר: (כז) חֲדַל־בְּנִי לִשְׁמֹעַ מוּסָר לְשִׁגּוֹת
מֵאִמְרֵי־דָעַת: (כח) עֵד בְּלִיַּעַל יָלִיץ מִשְׁפָּט
וּפִי רְשָׁעִים יְבַלַּע־אָוֶן: (כט) נָכוֹנוּ לַלֵּצִים
שְׁפָטִים

באור

כת כסילים ועפצים תסר ירחת ה׳ נלבס לץ בחה / ונחכמה
לץ לקח תוכס שמן / כי חס תין ירחה תין תכמה וחס תין
תכמה תין ירחה / כחסר הורס כנר החכס נוה הספר כמה
פעמים • והחנסים החלה ברחוסס כי נעוריס ורקיס המה
מכל / הלכו דרך קלר ושוב בעיניהם / והתחילו להתחסד
ולהרחוס לעין הסמון כלדיקים ירחי חלהים / ויוכיחו בשער
על כל דבר חשר לץ ידעו ממנו מחומה / מחסו בחכמה
מדחגה מדבר כן תפקחנה עיני העם וירחו כי נבערים
המה / מחנוס חללו ז ובדוע לבס / וחשרון ידיעתם לעקו
חמס על כל הוגה בחכמה לבקש דעת / ויפערו פיהם לבלי
חוק על חוקר ומשכיל / בחמרם: מה לך לחקר דעת /
סופך שלח תדע מחומה / כי לץ לחדם דעת החמת / עשה
כמונו ועבור חת חלהיך כחשר עשו חנותיך / ולל תכון
לדברי השכל • והמוסר הזה המונע חת הנער מלהגות
בחמרי דעת / הוח מוסר רקים ותוכחת בוערים / שמע
נח וחת בני! הבן חת רעתו וחדל • (כח) עד / הרשע
הנגזה הזה ילין וישחוק לדבר משפט • לף שילץ תוך המשפט
ליסר חת העד המשקר / לץ יסור מרשעו / כי פי רשעים
יבלע חון / ידע לדבר בתופן שיבולע החון כלומר שיהיה
החון מכוסה בדבריו ונסקר בהם שלח יהיה תפשר להפשו
עליו • והוח כמו כבלע חת הקודש (במדבר ד׳ כ׳) •
(כט) נכונו / שפעים ללים מחת המשפט / שנחקק כנר
בחקותיהם

שְׁפָטִים וּמַהֲלֻמוֹת לְגֵו כְּסִילִים׃
כ לֵץ חֵיזִן הַיַּיִן הֹמֶה שֵׁכָר וְכָל־שֹׁגֶה בּוֹ לֹא
יֶחְכָּם׃ (ב) נַהֲם כִּכְפִיר אֵימַת מַלְכּוֹ
מִתְעַבְּרוֹ חוֹטְאוֹ נַפְשׁוֹ׃ (ג) כָּבוֹד לָאִישׁ שָׁבֶת
מֵרִיב וְכָל־אֱוִיל יִתְגַּלַּע׃ (ד) מֵחֹרֶף עָצֵל
לֹא־יַחֲרֹשׁ יִשְׁאַל בַּקָּצִיר וְאֵין׃ (ה) כַּמַּיִם
עֲמֻקִּים עֵצָה בְלֶב־אִישׁ וְאִישׁ תְּבוּנָה יְדַלֶּנָּה׃
ושאל קרי

רב

באור

בתקותיהם מצפה מיוחד לכל עובר עבירה במזיד לפי גודל עונו, ומהלומות לגו כסילים למי שיענוד מתוך כסלותו לא יענשו בשפטים כעובר במזיד, כי אם במלהומות. כי יסרוהו למען הכתיב את גופו וידע פעם אחר להזהר בזכרו את המכאוב אשר הסיבו לו המלהומות. כי בשפטים לא תפצי ליסר את האויל כי כסלותו וחוסר ידיעתו מגילים.

כ (א) לץ, כנה את היין בדרך השאלה לץ על דבר פעולתו. הוכזה, מצרם המה שהוא בעוד המנוחה והשלוה. כל שוגה, כל עוסק בו, לא יחכם, לעולם, כי הוא מבעל תכונת הנפש ומפיל תרדמה על כוחותיה לף זמן שהחדש עד מסכרותו. (ב) נהם, חימת המלך כמו את אימתי אשלח לפניך (שמות כ"ג כ"ז), הוא מפחיל את הבריות כנהמת כפיר. מתעברו, בהתפעל, וטעמו על נתינת הסבה אשר יתעבר בעבורה המלך. (וזער מיהן ריילט דאט עך זיך ערגרט). ולא כמו שפירשו המפרשים, מתעבר בו. (ג) כבוד, יזהם והוא הנכנד והולך מצרים ישבות מריב בזמן שהוא רוצה הריב יולא הוא שובת, והוא יהיה לן לכבוד; אבל האויל אשר מיננו חם לכבוד יתגלע ירבה הריב, ואמר בלשון התפעל לפי שהוא

אונד פריגל פֿיר דעם טאהרן ריקן ·

כ

(א) דער ווין איזט איין שפעטטר / שטארקס גטרענק איין
אויפֿריהרר ; ווער זיך איהם ערגיבט ווירד ניא ווייז ·

(ב) פֿירכֿטרליך וויא לעווגבריללן איזט קענינם שרעקן /
ווער איהן רייצט זינדיגט גענן זיך זעלבסט ·

(ג) צענקריייא אבברעכֿן גרייכֿט דעם מאננ צור עהרי /
דער טאהר זוכט זיא אויסצודעהנן ·

(ד) ווענן דער רויהן לופֿט ווילל דער פֿויל ניכֿט פֿפֿלינן /
צור ערנדצייט זוכט ער — אונד עם איזט ניכֿטם דא ·

(ה) ראהטשלענ לינן וויא טיפֿי וואסר אים הערצן
דעם מאננס / איין פֿרשטענדיגר מאן וויים זיא
הרויף צו שעפֿפֿן ·

פֿאם

באור

עלמו נמשך עמו כי גם יסתדל להיות גם הוא בעלמו
מחבי הריב · והסכעל הזה אי אפשי לתרגמו כן בלשון
הסבנוי / ובכרחתי לתרגם כפי הענין / ומחבי כונת
ההסכעל בפעל (זוכט) חסר הוספתי · (ד) מחורף /
מפני קנת החורף חסר ענר כנר בעת החריש חבל החויר
עודו קר ולח / והעבל הוא יירא מפניה ולא יחרוש /
וסופו לשאול בקליר ואין · והוא משל על כל מעשי העבל
חסר יעצור על הזמן המיופדת לעשותה מחמת עצלותו /
ובזמן שהוא מנקש להנות מן הפעולה לא ימצא מלומה ·
(ה) מים / החכם המחקירי הוא נמשל מחות להעין לרעתו
דבר טרם חפש והשכיל בדחיקה עלומה על תכליתה · וכן
הוא גם בעסקי עלמו לא יעשה מלומה כד שחפש מחות
מחות על הכלים המעשה · לכן המשילם החכם למים עמוקים
(ועיין מה שכתבתי לעיל י"ח ד') · ואיש תבונה / ידע
להוליחם

(ו) פֿאם גרעסטן טהייל דער מענשן טריפֿט איין
יעדר זיינן הולדרייכֿן געגנער, וויא זעלטן אבר
איזט דער טריא=ערפֿיללנדי פֿרייַנד צו פֿינדן ?

(ז) דער פֿראמכי דער אין זיינר רעדליכֿקייט פֿארט=
וואנדלט, הינטרלעסט זיינן קינדרן הייל.

(ח) איין קעניג דער זעלבסט אויף דעם ריכֿטשטוהל
זיטצט, ענטפֿערנט דורך זיינן בליק אללן אונפֿוג.

(ט) ווער דארף גטראסט זאגן: איך האבי מיינן פֿר=
שטאנד אויפֿגקלעהרט, בין פֿאן מיינם פֿעהלר רין ?

(י) גרעסרם אונד קלייגרס גווִכֿט, גרעסרר אונד קלייגרר
שעפֿל, בייַרם איזט דעם עווינן אין אבשייא.

(יא) שאהן בייַם קנאבן אייסרט זיכ׳ם דורך זיין שפילן, אב
אייגסט זייני האנדלונג רין אונד גראדי זיין ווירד.
אויפֿמערקזאם

באור

להוליאם המוסר, ולשמם בם לתכליתו. ומר ידלנה, לפי
שמשילם למים. (ו) רב אדם, רב בקמ"ץ לפי שנמקף
ישוב המו"ם לקמ"ץ. יקרא, מלשון קרה כמו אשר
יקרא אתכם באחרית הימים, (פינן, טרעפֿן). ויסי
פי', רוב בני אדם ימנאו כל אחד מהם איש חסדו והוא
המטיב עמו ועושה לו טובה מלד חסדו. וא"כ תחשוב שנמצרו
המדות הטובות בבני אדם ורובם עובי לב ומיסירי לבב,
למה לך כן כי קשה שתמצא אנשי חסד, בכל זאת איש
אמונים תהופב את ריעיהו בלב ועושה טוב עמו בעבור
שהשם בלתי קלויה בדבר, וחסדו בלי ספק פניה, הוא דבר
יקר, ומי ימצאנו ? ולפי הכלל שהקדמתי בהקדמתי, קשה
מלת איש את עלמו ואחר עמו, ויסי, רב אדם יקרא איש
איש=חסדו. ויש עוד ביאורים רבים בזה הלשון עיין
בדברי המפרשים. ואחד מהנבי פירשו, רב אדם רבו

(ו) רַב־אָדָם יִקְרָא אִישׁ חַסְדּוֹ וְאִישׁ אֱמוּנִים
מִי יִמְצָא: (ז) מִתְהַלֵּךְ בְּתֻמּוֹ צַדִּיק אַשְׁרֵי
בָנָיו אַחֲרָיו: (ח) מֶלֶךְ יוֹשֵׁב עַל־כִּסֵּא־דִין
מְזָרֶה בְעֵינָיו כָּל־רָע: (ט) מִי־יֹאמַר זִכִּיתִי
לִבִּי טָהַרְתִּי מֵחַטָּאתִי: (י) אֶבֶן וָאֶבֶן אֵיפָה
וְאֵיפָה תּוֹעֲבַת יְהוָה גַּם־שְׁנֵיהֶם: (יא) גַּם
בְּמַעַלְלָיו יִתְנַכֵּר־נָעַר אִם־זַךְ וְאִם־יָשָׁר פָּעֳלוֹ:
אזן

באור

על ידם המלמדו תורה ומכמה הוא יקרא איש חסדו,
ודבר יקר הוא למצוא מים אמונים להיות לרב העוסק במלאכתו
באמונה. (דער אינגע נעמט אויט רעכט זיינן לעהרר,
זיינן וואהלטעהטר, דען וועלן פינדט זיך הירטין
דער מויפריכטיגי מען.) (ז) צדיק, הנדיק המתהלך
בתומו עד יום מותו הוא מניח ברכה וטובה לבניו אחריו.
(ח) מלך, בזמן שהמלך והרוזן בעלמו יושב על כסא
דין ומשגיח על לדק ומשפט, הוא מזרה ומרחיק את הרע
בעיניו פי' השגחתו, כל־רע יסובב על רעת העושי עול כי
יראתו מפניו ועל רעת השופטים והיועצים לבלי תת לבם
בתלת שוחד ונטיית פנים. (ט) מי, מי הוא יוכל
להתפאר ויאמר זכיתי לבי בדעות ונמלטתי מהשקר בכם,
היה זה ממש סיקשה מאד לרוב הדברים המטעים ומונעים
מהשלמת החקירם בהרבה מהדרושים, ומי יאמר טהרתי
מחטאתי בעניינים הגופניים והמדיניים ולא התנהגתי בהם
כי אם ביושר ובאמת. (מדברי הרלב"ג). (י) אבן,
המשקל הקטן מהרתוי הוא ודאי עון גמור חמנם לפילו הגדול
מהרתוי גם הוא מקועב לה' כי הוא מבקש לדק ומשפט בכל
דבריו, והגם בעל חיסה ואבן גדולים לא ימלט גם הוא מגזל
בזמן שהוא קונה דבר במשקלו ובמדתו. (יא) גם במעלליו,

(יב) אֹזֶן שֹׁמַעַת וְעַיִן רֹאָה יְהוָה עָשָׂה גַם־
שְׁנֵיהֶם: (יג) אַל־תֶּאֱהַב שֵׁנָה פֶּן־תִּוָּרֵשׁ פְּקַח
עֵינֶיךָ שְׂבַע־לָחֶם: (יד) רַע רַע יֹאמַר הַקּוֹנֶה
וְאָזַל לוֹ אָז יִתְהַלָּל: (טו) יֵשׁ זָהָב וְרֹב־פְּנִינִים
וּכְלִי יְקָר שִׂפְתֵי־דָעַת: (טז) לָקַח־בִּגְדוֹ כִּי־

ערב

באור

ע"ד מחז"ל בונין בונין מקטפיהו ידיעי / כי גם במעללי
הנער ויש בשחקו עם ריעיו נראה תכונת לבו ומוזגו אם יהיה
זך ויסר פעלו • מעלליו / שרשו עלל / וממנו נקראו
הילדים עוללים / והשחוק והמיתול משרש הוא כי התעללתי
בי (במדבר כ"ב כ"ט) ויתעללו בה (שופטים י"ט כ"ה)
ומזה תרגמתי מעלליו (שפיון) • (יב) אזן / הנה תכונת
האזן לשמוע הדברים בנוח הקול על כלי השמיעה המוכנים
לזאת ביצירה נפלאה / לחנם גם לו יתד שאת כי ישמע גם
את אשר לא בת לזון בקול כי אם ע"י ההבנה יקים החכם
בשמעו דבור אחד על כוונות רבות למרחוק / וכן העין
בהביטה על דבר בהבחנה תתן יד לבינת בעליה לרחות
עתידות • ה' עשה גם שניהם / ר"ל שם' נתנם לאדם
להשתמש בהם כרצוי להיות כמשרתים לתועלת הכלל • וגם
כוון לומר שאם עין וזאן האדם יפעלו פעולות נפלאות ויניעו
למקום רחוק ונשתר אף כי ה' אשר עשאם ע"ד הכתוב •
הנוטע אזן הלא ישמע אם יוצר עין הלא יביט (תלים
צ"ד ט') • (יד) רע / כן דרך הקונה לאמור רע רע על
המחורה • ואוזל לו / אם הולך לו במקחו ישמח בה ויבחר
את מקחו / ויכלל את המחורה • והורה בזה שים דברים
באדם הנועדים אל העול והשקר לחנם אין לאדם נתפס עליהם /
שאם נטבעים בדרך העולם / ואינם בכלל עול • ויש עוד
פירוש אחר • הקונה / טוען המים אשר ים בידו קנין מן

הקניינים

(יב) אויפמערקזאמס אָהר, באַבאכטנדס אויגי — — בוידי האַט דער עוויגי גשאפן.

(יג) זייא דעם שלאַפי ניכט ערנעבן, דוא מעכטסט פֿרׅארמן; האלטי דייני אויגן אָפֿן, זא גנוגסמט דוא דעם בראדס זאטט.

(יד) דיא וואַארי אייזט שלעכט, זיא גפֿעללט מיר ניכט, זאגט דער קויפֿר; אייזט זיא איהם צוגשלאגן, דאן רוהמט ער דעם קויפֿס זיך.

(טו) עס גיבט גאלד אונד פערלן דיא מענגי, אבר אייני ביכסי פֿאללר זעלטנהייטן אייזט דעם פֿרׅשטענדיגן מונד.

(טז) נימם אייגם איממר דאס קלייד וועג וועג ער פֿיר איינן

באור

הקניינים והוא מבזה לומו. ואוזל לו, לאחר שהלך מאתו ישבחנו וילטער על מביזתו. ויביה תרגומו (דער בזיטלר טאדלט מפֿט מייני זאכי ביז ער זיא ניכט אצהר בזיטלט דמן לאבט ער זיא) כלומר לאחר שהולה מידו יכיר מה טובה. והוא למוד על עוזבת החכמה אשר יקונן עליה האדם לאחרי שאין עוד בידו להשיגה. ממנה הנאור הרשנן הוא יוקר מכוון בדברי הכתוב ולוקח שמתיבו בפנים.

(טו) יש, הוהב והפנינים לפי שהם דברים יקרים, מכל מקום יש דרכים הרבה להשיגם; אבל כלי יקר כלי מלאה דברים יקרים הם שפתי דעת שפתי חיים דעות. ולפי היא כוונת המליצה, ולו היתה כדעת המפרשים היה לריך לכתוב יָקָר כמשפט שם הקודר, וכתיב יְקָר שהוא שם.

(טז) לקח, כבר ידעת מקומות רבות בזה הספר שהזהיר החכם על הערבות לזר, ואמר שבלתי תקח בגד הערב אם אין לו לבלס, כי יסיח זולת לעומם על מחסור לבן

לערוב

איינן פֿרעמדן בירגי וואר / פֿאַנגדי אויהן פֿרעמדר
שולד האלבר אוים !

(יז) אונפֿרדיהנגטם בראד שמועקט צוואר זיס / אבר
נאכהער פֿינדט מאן דען מונד פֿאללר קיזל .

(יח) ענטווירפֿי מיסן דורך ראהטשלעגי בשטיממט
ווערדן / מיט איברלעגונג פֿיהרי קריג .

(יט) ווער נהיימניסי פֿרעהט אויז איין אנברינגר /
מיט קיינם שוועטצר לאסי דיך ניכט אין .

(כ) ווער זיני עלטרן נרינגשעטצט / טוהט זיין ליכט
אין טיפֿסטר פֿינסטרנים אוים .

(כא) יע שנעלל אין ערבטהייל ערלאנגט ווירד / יע
ווענינר אויז זיין ענדי פֿאן גהייהן .

שפריך

באור

לערוב בעד זר חס חין לן לעלס . ולקמן פרסח כ"ב מוסיף
לקח בענין הוה . נכריה / מוסב על לחוב כמו שתרגמתי .
(יז) ערב / לחס שקר הוח כולל כל פלחס חשר יחפל
לחדם מכלי עמל דו / והוח גולה ונניבה ותשר יש"ג ע"י
חנופה וחכילות / וגס סמתנת חנם / לף ס"ערב לחדם
בשנת חלגו / סופו להשביע מרורות / ורחוי לחדם להשמר
ממנו . שקר / הוח סיפך כחמת ובלחך והשוב / ותינמו
כי חס מלומס ומחוסר העלמות / זעיין לילך שתרגם ירמ"במן
ג"ל והרד עמל ויגיד שקר (תהלים ז' ט"ו) . חצין /
לבניס קטנים כמו נרעיני חול / חשר לח יוהנשו בנוחס בל
הפה ותחר כך ירגישס וקשים להסידס כי קטנים כמה למוד
ונכנסים בכל קטני הפה . (יח) מחשבות / כל מעשה
ומחשבה תקון ע"י עלה ותקונתות . (יט) גולה / כמי
שפירשתי לעיל (פרשה י"ח י"ג) / מי שמגלה סוד רעהו
לאחר טוח סולך רכיל ואינגו רחוי לדבר בפניו מחומה כי

עָרֵב זָר וּבְעַד נָכְרִיָּם חַבָּלֵהוּ׃ (יז) עָרֵב לָאִישׁ
לֶחֶם שֶׁקֶר וְאַחַר יְמַלֵּא־פִיהוּ חָצָץ׃ (יח)
מַחֲשָׁבוֹת בְּעֵצָה תִּכּוֹן וּבְתַחְבֻּלוֹת עֲשֵׂה
מִלְחָמָה׃ (יט) גּוֹלֶה־סּוֹד הוֹלֵךְ רָכִיל וְלִפְתֶּה
שְׂפָתָיו לֹא תִתְעָרָב׃ (כ) מְקַלֵּל אָבִיו וְאִמּוֹ
יִדְעַךְ נֵרוֹ בְּאִישׁוֹן חֹשֶׁךְ׃ (כא) נַחֲלָה מְבֻהֶלֶת
בָּרִאשׁוֹנָה וְאַחֲרִיתָהּ לֹא תְבֹרָךְ׃ (כב) אַל־

נסריה ק׳ • יתיר י׳ • מבהלת ק׳ תאמר

באור

יגלה גם זולתו ; ולפותה שפתיו , רמה לומר מי שמדבר הרבה שמרבה שפתותיו לו שמדבר בפתיות ושינו מסיס לב על מה שיגע מפיו • לא תתערב , אל תתחבר עמו • (כ) מקלל , מי שמגזל את אביו ואינו נותן גם כבוד , הוא כמו אדם פרוסס לרשות דבר מה ולריך לאור והוא דומך נרו בחשון חשך , כי המגזל את אביו חומם נפשו , ואם אינו שומר כבוד אביו מי יכבדהו ? ואפילו אם אביו אכזרי בלי שם ובליעל אסור לאדם לגזול אותם • (כא) נחלה , מי שנתעשר במהירות בלי עמל ויגיעה הוא יפזרו מהר ויבא לכלל עניות ורמה וזה , ואחריתה לא תבורך • וגם יש לאחדרו עם הכתוב שלפניו , מי שמקלל אביו ואמו לנקם שימותו מהר למען יקח נחלתו , הוא עושה שחיס רעות , רשעון הוא דומך נרו וכו׳ • ושנית גם שנחלתו לא יצליח , כי נחלה מבוהלת בזוזת (מיין ערמיידטס ערבטהיילן) לא תבורך לי אפשי לאיזה שם ברכה • (כב) אל , הערה על מדת הנקימה והנשירה שיזהר ממנה האדם , ואמר שאם עשה לך אדם רעה אל תשתדל לגמלו , כי אם קוה אל ה׳ דיין אמת ושופט לדק הוא יושיע לך לאת לך כנדקתך • והכתוב הזה רמוז לאחס

תֹּאמַר אַשְׁלֵמָה־רָע קַוֵּה לַיהוָה וְיוֹשַׁע לָךְ׃
(כג) תּוֹעֲבַת יְהוָה אֶבֶן וָאָבֶן וּמֹאזְנֵי מִרְמָה
לֹא־טוֹב׃ (כד) מֵיהוָה מִצְעֲדֵי־גָבֶר וְאָדָם
מַה־יָּבִין דַּרְכּוֹ׃ (כה) מוֹקֵשׁ אָדָם יָלַע קֹדֶשׁ
וְאַחַר נְדָרִים לְבַקֵּר׃ (כו) מְזָרֶה רְשָׁעִים
מֶלֶךְ חָכָם וַיָּשֶׁב עֲלֵיהֶם אוֹפָן׃ (כז) נֵר
יְהוָה נִשְׁמַת אָדָם חֹפֵשׂ כָּל־חַדְרֵי־בָטֶן׃
חסר

באור

לב לכתבו על לוח לבו / בהיות רגיש מתנגש תמתחדים
שוכני תשכיל המתבוננן בחכמה / ומלמיגים עליו ומוליחים
שם רע עניו לאמור׃ נגוד הוא בחקי תלהים והולך לחרי
דעות נפסדות וכהנה / והמשכיל הוא לא יפן לשמוע תליהם
ולדון עמהם להוכיח את רשעתם על פניהם / כי אם
יחרים וילך לדרכו בתמימת לבו / כי התליהים יודע מחשבות
לב והוא יסבוב בלבך את ברוחיו להלדיך את הלדיק ולהרשיע
את הרשע • (כג) תועבת / כגר פירשתיו בפרשה
שלפנינו • ואמר על מאזני מרמה לא־טוב לחייב את השלילה
כאשר כגר פירשתיו לעיל על כתוב עמוס לגדיק לא טוב •
ולפי תרגומי שם בדרך הקריאה יכוון היעב העוות והעול
אשר לא יוכל אדם להגדיקו • (כד) מה׳ / כל פשיעה
ופשיעה שאדם הולך שם היא מיועדת ומוכנת מהשגחת ה׳
שם רעה ושם עוכה לו • ואדם מה יבין / כלומר מה
אדם הקרון מתומר לדעת את אשר יפגעהו בדרכו •
(כה) מוקש / ילע שרשו לוע והוא השליעה במירות
מבלי שום לב עליו תחלה / ונמשל הוא על הנדר והנדבה
ודעתו שפתים בכלל מבלי השכלה והתבוננות ואמר ילע
קודש / המסירה להקדיש דבר ע״י נדר ואחרי עשותו לבקר

(כב) שפריך ניט: אויך ווילל בעזס פערגעלטן!
האררי צום עוועגן, ער ווירד דיר העלפן.
(כג) צוויארלייא גוויכט איזט דעם עוועגן איין אבשייא;
בטריגליכי וואגי — וועלכי אונגרעכטיגקייט!
(כד) פאם עוועגן האננן דעם מאננס שריטטי אב,
וואס ווייס דער מענש אום זיין שיקואל?
(כה) יאחי הייליג גלאבן, אונד נאך גטאהנם גלידרי
ערשט אונטרזוכן, איזט דעם מענשן פאללשטריק.
(כו) איין וויזר קעניג זיכטט דיא אונגרעכטן, אונד
פיהרט אברמאהלס דאס ראד איבר זיא הין.
(כז) דעם מענשן ועעלי איזט איין ליכט דעם עוועגן,
וואמיט ער דעם הערצנם איננרסטי דורכזוכט.

הולך

באור

לחריו לא ים ביכלתו לקיים נדרו לא יזן, הוא מוקש
לאדם, כי יחשר מקניניו על ידי מהירתו, או לא יקיים
ויעבור על נדרו, וטוב לא תדור משתדור ולא תשלם.
והוא כולל כל הבטחת האדם לא בדברי חול כי הבטחתו
היא קודם ולכן ישמר המשכיל מלהבטיח דבר לא ידע
שיוכל למלאות הבטחתו. וכן הוא לפי תרגומי. (כו)
כוזרה, דמה את ממשלת המלך החכם לפעולת הדיוס
או העחינה, ואמר כי המלך החכם הוא מורה כמו הוא
זורה את גרן השעורים (רות ג, ב) את הרשעים כלומר
משליך את הפסולת, ואחר שעשה זאת מזיד עליהם את
המופן (והוא הכלי אשר דשו בו בגבי גרן ישראל, או הוא
עוגן הריחיים) שנית למען נקות עדתו מכל מוץ וסובין
עד שתשאר נקי. (כז) נר, דמה את נפש האדם לנר
כי שכל האדם מאיר עיניו לדעת את טוב ויאר פעלו את

משלי כ נא

(כח) הולך אונר טרייאי בוואכן דען קענינ ׳ מיט
מענשנליבי שטיטצט ער זיינן טראהן ׃

(כט) דער יינגלינגי רוהם איזט טאפפרקייט ׳ דער אלטן
ווירדי איזט גרויאם האאר ׃

(ל) שמערצהאפטי ביילן אעטצט מאן מיט שארפן
מיטטלן ; זא אויך דיא אינינגן שלענגי דיא דאס
אינערסטי טרעפן ׃

כא

(א) קעניגס הערץ איזט אין דער האנד דעס עוינן
ווא ווא־הרליוטונג ; ער ליטט עס ואהין עס
איהם גפעללט ׃

(ב) יעדר מענש העלט זיינן ווינג פיר גראדי ׳ אבר
דער עויני מיסטט דיא הערצן ׃

רעפט

באור

טין ׃ ואמר נר ה׳ על מהת ה׳ חפר חללו ונתן לו לחדש
מת הנר הזה כשופט חופש ובודק ומבקר על מעשיו חס טוב
וחס רע ׃ ובמקום אחר בעו״ה מרחיב פירוש הכתוב הזה
ע״י הנעות אשר לא יכלו התחבר בנה בשורי מהבחת
הקלור ׃ (כח) חסד ׳ שמי המדות הללה המה כשומרי
המלך שלא יפגעהו רע ׃ וע״י החסד שהוא עושה לעניי
עמו סומך כסאו שיהיה נכון וקיים ׳ והנדל בין החסד
הרחמן והאחרון כך הוא ׳ חסד הרחמן הוא מדת חסדו
בהנהגת מדינתו והחסד הזה חס הוא מחובר על החמת יולף
ממנו משכט נדק ׳ כמבואר בספרי המדות ׳ וחסד האני
הוא מדת החסד מלד שהוא לדם מעיד עם הבריות ומפור
מלקוחין ׳ ולוחת חובדים חומו כל חנעיו ׳ ואומרים שהוא
רחוי לשבת על כם המלכות ׃ (כט) תפארת ׳ כמו

שתפארת

(נח) חֶסֶד וֶאֱמֶת יִצְּרוּ־מֶלֶךְ וְסָעַד בַּחֶסֶד כִּסְאוֹ׃ (נט) תִּפְאֶרֶת בַּחוּרִים כֹּחָם וְהֲדַר זְקֵנִים שֵׂיבָה׃ (ס) (ל) חַבְּרוֹת פֶּצַע תַּמְרִיק בְּרָע וּמַכּוֹת חַדְרֵי־בָטֶן׃

כא פַּלְגֵי־מַיִם לֵב־מֶלֶךְ בְּיַד־יְהוָה עַל־כָּל אֲשֶׁר יַחְפֹּץ יַטֶּנּוּ׃ (ב) כָּל־דֶּרֶךְ אִישׁ יָשָׁר בְּעֵינָיו וְתֹכֵן לִבּוֹת יְהוָה׃

תמרוק קרי עשה

באור

שתפארת הבחורים כחם, כי לו הם כימי הגבורה נתכללים ועומס הגבורה, כן הדר וקניס שיבה, כי לו יתישבו בלבם המדות והדעות הממעיות. (ל) חבורות, הנה קלס הרעות הנופניות במו חבורות פצע, התבוררות תסר יתהוו בשבר בחדש ע"י פצע והוא מוליד בשר חי, לא ירפאו כי אם בתכריס חריפים המובלים את השבר החי וממרקים את המבורה, כן תמריק את המכות הבאים אל חדרי בטן ושמה הקלוות והדעות הנפסדות ע"י דבריס קשים ורעים תסר ישומו כנגדם להוליאם מלב האדם. ואף שזה מן הרפואות אשר אין ראוי להשתמש בהם לפי דרכי המוסר וזהמה כי המה תלוים עלינו להורות בתכלה ולמשול במקל מוסר, בכל זאת לטרך לישם האדם לפעמים ונכרת שמוכיח לרוות במקל חובלים אם השעה לריכה לכך, כמו שלריך הרופא לילון להשתמש בסממנים חדים וחריפים בשעת הדחק.

כא (א) פלגי, כמו תלגי מים שיוכלו להעותם אל אשר יהיה שמה החפץ, כן יעה השם יתי את לב המלך אל כל אשר יחפוץ. והעיר בזה כי פעולות המלך ומחשבותיו שם מוגבלות מאלהים, והוא כמו שליח השם במה שיעשה מדבר המלכות. (ב) כל, כל אחד מהדרכים אשר יבחר

(ג) עֲשֹׂה צְדָקָה וּמִשְׁפָּט נִבְחָר לַיהוָה מִזָּבַח׃
(ד) רוּם עֵינַיִם וּרְחַב־לֵב נִר רְשָׁעִים חַטָּאת׃
(ה) מַחְשְׁבוֹת חָרוּץ אַךְ־לְמוֹתָר וְכָל־אָץ אַךְ־
לְמַחְסוֹר׃ (ו) פֹּעַל־אֹצָרוֹת בִּלְשׁוֹן שָׁקֶר הֶבֶל
נֶדֶף מְבַקְשֵׁי־מָוֶת׃ (ז) שֹׁד־רְשָׁעִים יְגוֹרֵם
כִּי

באור

ללכת בו הוא יפ״ר בעיניו ׳ כאשר כבר תרגמתי לעיל (ט״ז
ג׳) לפני אלהים רוצה על הכוונה ולא על המעשה • (ג) עשה ׳
זה מאמר נביאי וחכמי ישראל בכל דור ודור לבעל דעת
נפעל לקנות קדומים מוצבים שעקר כפרת העון ותשועת
הנפש בקרבן בעוף ועגלה ׳ ושמוע מזבח טוב ׳ זבחי
אלהים רוח נשברה ׳ זבח ומנחה לא חפצתי וכהנה
רבות יעידו על בעלת הדעה הזאת • (ד) רום ׳ הערה
על הגאוה והתרוממות המביאים את האדם לעבירות
גדולות • ואמר מי שים בו מהמדות הרעות האלה הוא
מוכשר להיות רשע • וניר ׳ הוא שרש לו חטר היוצא מן
הארץ ומורה על הנידולים אשר ינתו ממנו • ומי שהוא שים
רום עינים ׳ ורחב לבב ׳ ים בו ניר רשעים ׳ שרש
פורה רשע ומעשה ׳ והוא כאלו נכתב ׳ ניר רשעים וניר
חטאת • (ה) מחשבות ׳ כאשר ידעת שהחרון הוא האיש
המקמיד ועושה פעולתו בהשכלה והתבוננות ועל זה אמר
מחשבות חרוץ ההשכלה בשרש הוליתו דבר מן הכח אל
הפועל היא אך למותר לתועלתו • וכל אץ ׳ הממהר
לעשות בלי השכלה אך למחסור ׳ לחסרונו • (ו) פעל ׳
המשיל את הדבות ההוץ ע״י לשון שקר לשכלת האיש ההולך
במקום שכנה על דבר דמיונו שדמה רוחות דבר מה לעובתו
והוא בחמת הבל נדף אשר לא יועיל לו ׳ ויהיה שעור
הכתוב : פעל אוצרות בלשון שקר ׳ פעל מבקשי מות
בהבל נדף • כי התועלות שקר המה מבקשי מות והחון
בכלל

(ג) רעכט אונד גערעכטיגקייט איבן / גפעללט דעם עוויגן בעסר דען אפפר ·

(ד) טראצנדר בליק / האכמיהטיגם בלעהן / איזט קיים דער פרעכלר אונד דעם לאפטרם ·

(ה) דעם פלייסיגן בראכטזאמקייט ברינגט איממר פארטהייל / דער איבראיילטי איזט זיך איממר נאכטהיליג ·

(ו) שעטצי דייפן דורך ליגנהאפטי צונגי / הייסט אונטרגאנג זוכן אין פליכטיגם דונסט ·

(ז) דער בעזוויכטר רויב צרניכטט זיא גאנצן / דען זיא

באור

בכלל הוא הכל נדף · ומצאתי עוד פירוש הכתוב הזה בספר חכם התורות / שלמר : הכל נדף הוא לנגד העולה ע"י הרוח במדברי הערבייה / והעוברים ושבים הממהים למים רוצים לומו מרחוק וחושבים שהוא נהר וכפרט בשעת הלהרייה כשהשמש זורחת עליו הוא נראה כנהר שוטף / והמה רצים אליו לרות ממנו / ומצא בנותם שם ימותו חים בצמאון · וזה אמרו פעל תורות בלשון שקר / הוא הכל נדף לאותם ההולכים שם לבקש מיתתם : ויהי' תרגומו (טעטי דורך בטרוג ערוומרבן / זיך ווית וואסרטייני פיר דיא יעניגן דיא מיהרן טאד רמרין זוכן ·) ועוד חכם אחר אמר / שפעל תורות בלשון שקר הוא דומה לנשימת המוטים למות / ותרגם / (טעטי דורך לינן ערוומרבן גלייכן דעם מרעאהויך מיינם טעטרבנדן ·) מכל זאת תראה לת קושי הבנת זה הכתוב / ומה גם גראותך כי השבעים וקניס תרגמו כלה נקמד במוקשי ובמקוש נדף היתה לפניהם הנוספת רדף · ורש"י ז"ל קרץ גם הוא מוקשי כתראה שלמר מוקשי מות הם לן · ואולי הוא נכון כפשוטו כמו שתרגמתי בפנים · (ז) שד / חמס ונזל

זיא וואלען דורכאויס קיין רעכט איבן .

(ח) ניממט אײן מענש אומוועגי, זא איזט ער פֿרעמד דעכטיג; ווער ריינם הארצנס איזט וואנדלט גראדי .

(ט) בעסר אויף איינם דאכווינקל וואהנן, אלס אין אוינם פֿעסטן הויז בייא איינם צאנקישן וויבי .

(י) באסהאפֿטם גמיהט היושט נור אונהיול, זעלבסט זיין שפיס זעלל פֿינדט בייא איהם קייני בגינסטיגונג .

(יא) ווען מאן אײנן שפעטטר שטראפֿט, זא ווערד דער אונבזאנענע אויפֿמערקזאם; ווען מאן דען קלוגן אויף בטראכטונג פֿיהרט, זא ערלאנגט ער אײנזיכט .

(יב) אײן פֿראממר דער דעם גאטלאזן הויז בזוכט, פֿרליטט בעזיוויכטר צום לאסטר .

(יג) ווער בײם פֿלעהן דעם דירפֿטיגן זיין אהר פֿרשטאפֿפֿט

באור

הרשעים גורם יכריחס, כי לא ירצו לעשות מדרכיהם הרע, ומחט לעשות משפט . (ח) הפכפך, סימן חס דרך חיים הפכפך ר"ל שהוא הולך עקמימות ומר הפכפך בפעל עי"ן ולמ"ד הפעל שהוא מורה יותר על התפעולות בהלכה וחורה, לף שלא ידעת עדיין חס הוא רשע חס לאו, מכל מקום הוא זר, לינו דרך ישר והוא זר בעינינו כתרגומי (פֿרדעלטינ.) ורחוי לחפש אחרי דרכיו, כי זך הוא שלנו זך ונקי ואין בו תהפוכות וישר פעלו, הוא הולך ישר, ואינו נוטה דרך תהפוכות . (ט) טוב, פעת נג הוא מחזן לבית במקום שישלטו בו הרוחות והגשמים, ומוטב שיהא החלם עם מלשנת לבית חבר, והוא לפי הענין שהוא עומד מול פנת גג, בית מחזק ומחוקן יפה שלא ינא עם לא קור ולא גשם, עם אשת מדנים, חשב מריבה,

כִּי מְאֵנוּ לַעֲשׂוֹת מִשְׁפָּט׃ (ח) חַפַּכְפַּךְ דֶּרֶךְ
אִישׁ וְזָר וְזַךְ יָשָׁר פָּעֳלוֹ׃ (ט) טוֹב לָשֶׁבֶת
עַל־פִּנַּת־גָּג מֵאֵשֶׁת מִדְיָנִים וּבֵית חָבֶר׃
(י) נֶפֶשׁ רָשָׁע אִוְּתָה־רָע לֹא־יֻחַן בְּעֵינָיו רֵעֵהוּ׃
(יא) בַּעֲנָשׁ־לֵץ יֶחְכַּם פֶּתִי וּבְהַשְׂכִּיל לְחָכָם
יִקַּח דָּעַת׃ (יב) מַשְׂכִּיל צַדִּיק לְבֵית רָשָׁע
מְסַלֵּף רְשָׁעִים לָרָע׃ (יג) אֹטֵם אָזְנוֹ מִזַּעֲקַת־דָּל
מדינים קרי גם

באור

כי לרס ויגון ימלאהו סס • (י) נפש / יש לך רשעים ועוברי עבירה מלד תקופס הגוברת עליסס ולבס לח כל כך רעס / לך גודל יגרס תקף עליסס / חמנס יש רשע שנפשו רעס / חומס / גוזל / ומקנח לרוע לבבו / וזוח הרשע הגמור • וזוח לח יתחוס כי חס רעס / עד שתפילו רישיחו רשע כמוחו לח יוקן בעיניו / לח ימלח חניכה בעיניו • (יא) בענש / כבר פרשתי חת הכתוב זה לעיל (פרשס י"ט כ"ס) / ונשנס פס נקלת שימוי לשון • והמבדל בין הכתובים תמלח מבואר בהקדמתי • (יב) משכיל / חס הלדיק בח לרחות בבית רשע ולהשניח עליו ועל ביתו כדרך הלוסלים כמו שתרגמתי (בוכט) • מסלף / נותן ע"ו הדרכה לרשעים לעשות רע / שיחזרו נתחברה גס חנחנו לזוח מבחי בית לחיס זה / כי גס הלדיק מסכיל על ביתו ומרוע נחדל חנחנו • חו זוח נותן יד לרשעים לדבר עליו רעה ולללוג עליו לומר שגס זוח רשע • ואמר מסלף במקום מדריך לפי שזוח דרך לח טוב ורלוי לכנותו בשס סלף / ותרגומי (פרויישן) זוח תופס גס הגדר זוח • (יג) אטם / מי שזוח כבד לב וחינו משגיח על לעקת הלל יבח יומן שגס זוח יקרל ולח יענה • כמו שחמר החכס

גַּם־הוּא יִקְרָא וְלֹא יַעֲנֶה׃ (יד) מַתָּן בַּסֵּתֶר
יַכְפֶּה־אָף וְשֹׁחַד בַּחֵק חֵמָה עַזָּה׃ (טו) שִׂמְחָה
לָצַדִּיק עֲשׂוֹת מִשְׁפָּט וּמְחִתָּה לְפֹעֲלֵי אָוֶן׃
(טז) אָדָם תּוֹעֶה מִדֶּרֶךְ הַשְׂכֵּל בִּקְהַל רְפָאִים
יָנוּחַ׃ (יז) אִישׁ מַחְסוֹר אֹהֵב שִׂמְחָה אֹהֵב יַיִן
וָשֶׁמֶן לֹא יַעֲשִׁיר׃ (יח) כֹּפֶר לַצַּדִּיק רָשָׁע וְתַחַת
יְשָׁרִים בּוֹגֵד׃ (יט) טוֹב שֶׁבֶת בְּאֶרֶץ מִדְבָּר

מאשת

באור

למלך הכוזר: לא ירוחם מחר מי שלא ירחם היום. (יד)
מתן, מאמר נסיוני מי שהוא לייסב דעתו על תרס הכועס
עליו יתן לו מתנה בסתר ר"ל בדרך שלא ירגיש המקבל
שנותן לו אלא המתנה למען יחזירו לטובה, וכן שוחד
בחיק ר"ל שמניח תוכו בחיקו שלא יהום שנית מחמת שחד.
יכפה אף כופף את האף להשפל, ויכפה חימה עזה,
והוא מיוסד על הנסיון בחכמת הנפש, שאין לך אדם כועס
ועומד על דעתו יותר יקר מתנה למען בעל דעתו, למען
שם בסתר כוח יתנה, תפעל רוגז נוחנה. (טו) שמחה,
עשיית המשפט משמחת את הצדיק, והפועל און ירא מפניו
כמפני חמת נחש, כי שם במשפט יתיש לבו ירא את רשעתו
ויבהל. (טז) אדם, מי שהוא תועה מדרך השכל והוא
ההבחנה ההתבוננות והמוסר אינו רוצה לגור כלל בחברת
אנשים, כי שם בקהל רפאים ינוח. ורפאים, המה
נרחה לפי מקומו בתנ"ך ולהסכמת נדרו בלשון ערבי, שהוא
שם מורה על בריות משונות כענקים ונפילים ולוחמים, גם
על רוחות הנפרדות מן העולם והולכות ומשוטטות לפי
הדמיון בתחתיות ארץ. ובזוהר, והם מילידי הכח המדמה,
המצייר תמונות כוללה בלב האדם להפתידו ולהיימו, ולזה
תרגמתיו פה (מונגהיימר) שהוא מורה גם על בריה משונה

שטאפֿט / ווירד אײנעם אויך פֿלעהן אונד
גיפֿט ערהעדט ווערדן ·

(יד) פֿרהילטם גשענק בענדיגט דען צארן / בשטעפֿונג
היימליך בייאגבראכט העממט העפֿטיגן גרימם ·

(טו) רעפֿט אויסאיבן איזט דעם פֿראממן פֿרייד / דען
איבלטעהטרן שרעקקן ·

(טז) אײן מענש דער פֿאם וועגי דער פֿרנונפֿט אבג
ווייכט / מיט אין דער גזעללשאפֿט דער אונ
גהייאר וואהנן ·

(יז) אינן דירפֿטיגר מאן דער וואללישטיג איזט / ווין
אונר זאלבונג ליבט / קאן נים רייך ווערדן ·

(יח) דער פֿרעפֿלר ווירד דיא זיהני דעם גרעפֿטן / דער טרייא
לאוי טריטט אין דיא שטעללי דער רעפֿטשאפֿנן ·

(יט) בעסר אין עדער ווייסטי וואהנן / אלם בייא
אינם

באור

מן הנביות המודעות לנו נחום · (יז) איש / בומן שהלים
חסר ים לו מחסור יעמול במלאכה ויסחפק במועט בחכלית
הקמון יוכל לקנן על יד וסופו לחסוף הון / אבל אם בחים
מחסור הוא בעל תענוגים תוסב את היין ואת השמן ר"ל
למשוך את נפשו אחר תענוגי המאכלים הטובים חסר יכנס
בעסק שמן ואחר המשקים היקרים לי אפשר לו להעשיר כל
ימיו · (יח) כפר / ע"כ הכתוב צדק מצרה נחלץ
ויבוא רשע תחתיו / ולקנת חכמי המוסר חסר יקנו להבין
איך ילדק המעשה להניח עונש הנדיק על הרשע ? יתבארו
בו ענייניס מענין השתלשלות המאורעות וחרך הגלגולים /
ומכם אין כאן מקום להעירם / ודי לנו בזאת דברי הכתוב
כפשוטם · (יט) טוב / לשבת במדבר אחרן לא זרועם

משלי כא

אוינם באזחאפטן צענקישן ווייבי ·

(כ) אין דעם קלוגן ווחנונג־טריפט מאן פֿיהטרעפֿליכי
פֿארראהטס־קאממר אונד אזיברפֿלוס / דער
טעהריפֿטי מענש פֿרצעהרט אללס ·

(כא) ווער נאך טוגנד אונד ווחלטוהן טראכטט / ער־
רייכט גליקזעליגקייט ; פֿאלקאמינהייט אונד עהרי ·

(כב) אין ווייזר בשטיג אייני העלדנ־שטאדט / אונד
ווארף אוהרי אונאיברווינדליכי בורג צו באדן ·

(כג) ווער זיינן מונד אונד זייני צונגי בוואכט / בהיטט
זיך גענגן פֿערדרום ; (כד) דער אויפֿברויזנדי
שטאלצי אבר (מאן נעננט איהן שפֿעטטר) /
האנדלט מיט אויסגלאסנם איברמוהט ·

(כה) דער פֿוילי שטירבט אן זיינר לייסטרנהייט / דען
אנשאפֿן ווללן זייני העגדי ניכטם ·

(כו) דאס בדירפֿנים ווילל איממרפֿארט בפֿרידיגט זיין /
דער

באור

ולא ענר דם חיס / מלמנת נחנרה עס חסת מדנים ופעם ·
(ב) אוצר / החכם הוא נוהג ניתו בחרילות וזמירה
ליהנות מקניניו כפי הצורך ולשמור את המותר לגבל הכשיל
יבלע מה שלח נידו תיכף ומיד / לפי שאינו מסתכל על
העתיד · (כא) רדף / מי שהוא משתדל להגיע לדקה
והיח התוכיח וקנין השלמות כאשר כנר בחרקיו כמה פעמים /
וחסל הוא אמנת סדיע בחלק לו מלחמו ובהשפיע עליו
מטובו הוא יזכה לנמול חייס טובים ולדקה־הוא השלמות
בקניניס / וכבוד ויקר בין הנריות · (כב) עיר / רמה
להורות כי החכמה עולה על הגבורה / ואמר בדרך ספור
כאר ידענו מן הנסיון שהוא אמת כי שמענו / שהכם עלה
בתחבולותיו

מִשְׁתֵּי מְדֻנִּים וְכֶעֱס׃ (כ) אוֹצַר נֶחְמָד
וְשֶׁמֶן בִּנְוֵה חָכָם וּכְסִיל אָדָם יְבַלְּעֶנּוּ׃ (כא)
רֹדֵף צְדָקָה וָחָסֶד יִמְצָא חַיִּים צְדָקָה וְכָבוֹד׃
(כב) עִיר גִּבֹּרִים עָלָה חָכָם וַיֹּרֶד עֹז מִבְטֶחָהּ׃
(כג) שֹׁמֵר פִּיו וּלְשׁוֹנוֹ שֹׁמֵר מִצָּרוֹת נַפְשׁוֹ׃
(כד) זֵד יָהִיר לֵץ שְׁמוֹ עוֹשֶׂה בְּעֶבְרַת זָדוֹן׃
(כה) תַּאֲוַת עָצֵל תְּמִיתֶנּוּ כִּי־מֵאֲנוּ יָדָיו
לַעֲשׂוֹת׃ (כו) כָּל־הַיּוֹם הִתְאַוָּה תַּאֲוָה
וְצַדִּיק

מדינים קרי • הה׳ רפה

באור

נתאחדותו ל עיר גבורים תסר תנשיא כלם נבורים מלחמה מלחמה והוא בתכמתו יכנם לוכח והוריד עוז מבטחה המבטל והמומה תסר בטחו עליהם לחרן • (כג׳ כה) שומר ׳זד׳ מי שהוא שומר פיו ולשונו מלדבר ׳ שומר את נפשו מכמה פגעים ׳ תבל הוא סיהיר תסר מכונה בשם לץ והוא תסרי המדוק והמעלות הנעור וריק ׳ לח יחום על זה ׳ כי תם יעשה כל מעשיו תמיד בעברת זדון ׳ תין מתג וכסן למי זדונו • (כה) תאות ׳ העצל ימות מחמת תאוחו כי ימאנו לתכול ולקנן קניניהם תבל מאנו ידיו עשות דבר לתכליתו ומועלתו • (כו) כל ׳ התאוה תסר סם תלהים בתולדת האדם לדברים הנלרכים לקיומו מן המאכל והמשתה והמלבוש ובכנה ׳ מתאוה כל עת להשקיטה ׳ ולכן הלדיק (והוא העושה כל דבר לתכלית שלימותו וחוקו תסר חק לו בורחו) יתן ולא יחשיך ׳ כלומר עושה את תסר בידלתו למען מלאות תאוח הלורך • ובזה ידעת הקורח הנעים גדרי פעל נתן נלט״ק המשתמש לכמה ענינים ולפנימים יורה על התמדת הפעולה לתכלית קלוב • ולדעת תחרים יהיה הכתוב הזה הבחה על פור הלדקה ויהיה תאוה תאות הענייט המשתוקקים לקבל

וְצַדִּיק יִתֵּן וְלֹא יַחְשֹׂךְ׃ (כו) זֶבַח רְשָׁעִים
תּוֹעֵבָה אַף כִּי־בְזִמָּה יְבִיאֶנּוּ׃ (כח) עֵד־
כְּזָבִים יֹאבֵד וְאִישׁ שֹׁמֵעַ לָנֶצַח יְדַבֵּר׃ (כט)
הֵעֵז אִישׁ רָשָׁע בְּפָנָיו וְיָשָׁר הוּא יָכִין דַּרְכּוֹ׃
(ל) אֵין חָכְמָה וְאֵין תְּבוּנָה וְאֵין עֵצָה לְנֶגֶד
יְהוָה׃ (לא) סוּס מוּכָן לְיוֹם מִלְחָמָה
וְלַיהוָה הַתְּשׁוּעָה׃

כב נִבְחָר שֵׁם מֵעֹשֶׁר רָב מִכֶּסֶף וּמִזָּהָב חֵן
טוֹב

יבין קרי • דרכו קרי

באור

לדקה / והלדיק מפור לדקתו בלי מחסוך • ולפי תרגומי
יתכן גם זה • (כו) זבח / רמז על המתחסדים ומרחיק
עלמס כשלמים במעשה ובחסידות ובקרבנ תרבנ על זה
אמר שהרשעים המפרסמים עלמס בהנחת קרבנות ובוודוי
הפה / והלב עקוב ומעוות שובחס נמאם ומקועב לפל •
(מדבכי המחירי) • אף כי / בלא מקף הוא ע"פ הרוב
בתינת טעם לבד בתרגומו / מטול • (כח) עד / לפ
כל מקום שנאמר עד / כוונתו על העדות בשפט תורת /
כי אם כל דבר חשר ידבר האדם על עודות זולתו ויאמתו
בשוחלט נקרא עדות משרש יער • ואמר מי שמעיד על דבר
מן הדברים על כובים והוא המדומה שדמה כן בלבו בדרך
השטעלה כמו שתרגמתי (טיינגרונד) / יאבד / כופו שלא
יתקיים / אבל איש שומע שמשים לבו לשמוע להבין אמתת
הדברים ואינו מדבר כי אם מה שנתאמת לו בבורור / הוא
ידבר לנצח / ועדותו מתקיימת • (כט) העז / הרשע
הוא עז ובשה ועומד על דעתו / והוא בזמן שיחלוק על
דבר מה אינו משים לב לתקן מחשבותיו ולהיישיבם כי אם
בשומו לחלוק ולהתגאות לבד / אמנם היישר הוא רואה להישיר

דער גרעסטי טוהט דאס זיניגי אהני אונטרלאס ·

(כז) דער פֿרעפֿלר אפֿפֿר פֿראבשיאט דער עוויגי / דען עס ווירד מיט בעזם גוויסן דארגבראכט ·

(כח) ווער אויף שיינגרינרי צייני ווירד קאממט אום / דער מאן דער גנויא פריפֿט קאן יעדר צייט רעדן ·

(כט) דער פֿרעפֿלר בשטעהט שטארזינניג אויף זיינם ווילן / דער רעכטשאפֿני ווייל בלאס זיני מיינונג פריפֿן ·

(ל) ניכט ווייזהייט ניכט קלוגהייט / ניכט איבערלעגונג / קאן דעם עוויגן ווידרשטעהן ·

(לא) דאס ראס איזט צום טרעפֿן גריסטט / דער זיג נהערט דעם עוויגן ·

כב

(א) גוטר נאהמי איזט בעסר אלס גראסר רייכטוהם / האלדזעליגקייט פֿארציגליכר אלס גאלד אונד זילבר ·

דער

באור

מחשבותיו / ובזמן שהוא חולק על דעה מן הדעות רצונו להוציא את נפשו מן הספקות · (ל) אין / לאחד שהורה דרך החכמה כי רצוי הוא לחדש לפנות תליס / אמר שכל דברי החכמה והעלם והתחבולה נריכים להיות מוסכמים עם רצון ה' ומצותיו כי מבלעדיהן לא תתקיימנה : כי אין חכמה ואין עצה ואין תבונה מתקיימות עם מתנגדות דרך ה' · וכן אמר דרך משל (לא) סוס / הוא הכלי לרוץ בו נגד המוכן בעת המלחמה / אמנם שקר הסוס להושעה כי אם ביהושעה יבטח מעם ה' יקברך ·

כב (א) נבחר / הסס העוב הוא נבחר יותר מעושר

(ב) דער ריכי אונד ארמי כיסן איינאנדר דיא האנד
ביטן / דער עווגי האט אללס זא איינגריפטט ·
(ג) דער קלוגי זיהט דאס איבל פֿאראוים אונד פֿר־
ביהגט זיך / דיא אונבאנגן פֿאהרן דרויף צו אונד
מיסן ביסן ·
(ד) פֿאלגי דער בשיידנהייט איוט נאטטפֿורכט / איהר
לאהן איוט ריכטוהם / עהרי אונד גליקזיליגקייט ·
(ה) פֿוסאנגל אונד פֿאללשטריק ליגן אויף דעם ווענגי
דער פֿאלשהייט / ווער זיין לעבן שאהגט בלייבי
פֿערן דאפֿאן ·
(ו) אונטרריכטי דען קנאבן נאך זיינר דערמאהלינן
פֿעהינקייט / ער גיהט פֿאן דיזר לעהרי איס
שפעטסטן אלטר ניכט אב ·

דער

באור

דב כי הוא יבא לחדש בספת קכומתיו ומעשיו הטובים ·
וחן תסר יחנן התלמיד לחדש בעין רוחו הוא טוב מכסף
ומוהב · ויסיס שם / חן / מוסי המחמר נבחר / טוב
בשוחין / ולא כמו שחשבו קלת המבחרים לקרות חן טוב
בסמיכות · (ב) עשיר / אחר שדבר מקכומת המדות
והמעלות הטוב שהמה נכבדים מכל קניני העולם / דבר
עוד מהכונת העושר והרים / ואמר שסבל חיינו פחות
מהעזיר כי אם לפי הדמיון / אבל מפאת המעלה בעולם
לאכלית קיום הכלל / יצטרך העשיר לעזר הדל כמו שיצטרך
הדל לעזר העשיר / ושניהם אחוזים אים ברעהו ולא יפרדו /
כי אם יסיח דל מעשי העולם עשירים מי יעמול בעבודה מי
יחרים / ומי יזרע / ויפסד מצב היסוד ותכונת הקיום ·
ואמר עשיר ורש נפגשו ע"ך הכתוב חסר ואכזת נפגשו ·

טוֹב׃ (ב) עָשִׁיר וָרָשׁ נִפְגָּשׁוּ עֹשֵׂה כֻלָּם
יְהוָה׃ (ג) עָרוּם ׀ רָאָה רָעָה וְיִסָּתֵר וּפְתָיִים
עָבְרוּ וְנֶעֱנָשׁוּ׃ (ד) עֵקֶב עֲנָוָה יִרְאַת יְהוָה
עֹשֶׁר וְכָבוֹד וְחַיִּים׃ (ה) צִנִּים פַּחִים בְּדֶרֶךְ
עִקֵּשׁ שׁוֹמֵר נַפְשׁוֹ יִרְחַק מֵהֶם׃ (ו) חֲנֹךְ לַנַּעַר
עַל־פִּי דַרְכּוֹ גַּם כִּי־יַזְקִין לֹא יָסוּר מִמֶּנָּה׃

ונפתר קרי עשיר

באור

ד"ל שהם מועילים לזה את רעהו ותומכים את ידיהם ‡ כי כן עשה התלמיד בהכמתו הרמה את תכונת העולם ׳ ולדעת לאחרים יהיה טעם נפגשו לומר שהעושר והרים בחיים לאדם דרך מקרה ואינם מעלות עצמיות ׳ לך עשה כלם ה׳ ׳ יבעל את הדעה הזאת ׳ (ג) ערום ׳ דבר בהוה בלשון עבר כי בחון הוא במלרף הנסיון ׳ החכם הרואה את הנולד יאמר מן הסבה המסבבת רעה וימלט ׳ אבל הפתאים שאינם נותנים לב להתבונן עוברים עליה ואינם רואים את הנולד ממנה ׳ ולפיכך נענשו ׳ (ד) עקב ׳ אין לך מדה גדולה בעולם כמדת הענוה כי היא מביאה לידי ירחת האלהים החמיתים וגברה עושר וכבוד ובעה"ז וחיים נלחיים ׳ (ה) צנים ׳ הם כלים עשויים בתמונות החוחים שמניחים על הדרך לשמרו מן הגנבי׳ והשודדים ׳ והמולך שם מבלי דעת תוחם נכשל בהם ׳ והנמשל הוא דרך עקש חלקות שפתים ודברי שקר כי הם מביאים את האדם לכל הרעה שבעולם כלכים ופחים ׳ ואומר נפשו מי שרולה לשמור את נפשו ירחק משם וימלט מהרעות הנלות לאחריהם ׳ (ו) חנוך ׳ הערה על חנוך הבנים כראוי בזמן היותם מוכשרים לקבל דבר מן הדעות אשר ישנו על ידיהם לראות חייהם ׳ ולא יקרהו התנות בחנוכם לאמור מדוע נייסר את בנינו בדברים אשר ידע איש שיגדל במעט העורת ׳ כי הוא המה מרגילים

את

(ז) עָשִׁיר בְּרָשִׁים יִמְשׁוֹל וְעֶבֶד לֹוֶה לְאִישׁ
מַלְוֶה׃ (ח) זוֹרֵעַ עַוְלָה יִקְצָר־אָוֶן וְשֵׁבֶט
עֶבְרָתוֹ יִכְלֶה׃ (ט) טוֹב־עַיִן הוּא יְבֹרָךְ כִּי־
נָתַן מִלַּחְמוֹ לַדָּל׃ (י) גָּרֵשׁ לֵץ וְיֵצֵא מָדוֹן
וְיִשְׁבֹּת דִּין וְקָלוֹן׃ (יא) אֹהֵב טְהָר־לֵב חֵן
שְׂפָתָיו רֵעֵהוּ מֶלֶךְ׃ (יב) עֵינֵי יְהוָה נָצְרוּ דָעַת
וַיְסַלֵּף דִּבְרֵי בֹגֵד׃ (יג) אָמַר עָצֵל אֲרִי בַּחוּץ
בתוך

יתיר ו׳ · יתיר ו׳

באור

את הנער לנטלה ולעגלות וסופו להיות נעור וריק מכל ׳
ולכן טוב לחנכו על פי דרכו כל עת ׳ ויהיו הלמודים האלה
אשר נתן אל לבו בימי נעוריו נדבקים בו לא יסירם מלבו
גם כי יזקין כמאמרם ז״ל בגרסת דינקותא • (ז) עשיר ׳
הערה בסיונות הלד אחד שים מעלה לעשיר שהוא מושל
ברשים הנגרכים לשפעת טובו • וכן הלוה הוא כעבד לאים
המלוה אותו ׳ והוא עושה את כל מה שיאמר עליו מלחץ
התביעה שיתבע ממנו • (ח) זורע ׳ מי שהוא תומך את
הוגו וקניניו בעולה יקצור און ׳ סופו להסיג גרה וינון •
וסוף הדבר להביא עליו השבט והוא העונש המכונה בדרך
השלה בשם שבט ׳ הוא יכלה את עברתו ׳ שלא יורע
עוד עולה ולא יקנור עוד און • (ט) טוב עין ׳ הוא מי
שמשם ליתן בלב הוא יבורך בין בחדש כי הוא חולק מלחמו
לדל אם אין לו כי אם ככר לחם אחד הוא חולק לנלרך •
(י) גרש ׳ סבת המדון והדין והקלון הוא הלץ ׳ אשר
יבקש להקניט את ריעיהו ׳ וז״ל כשיגרש הלץ מן החברה
יגלו גם המדון וישבות הדין והקלון ׳ כי בהסיר הסבה יפר
המסובב מעלמו • (יא) אהב ׳ מי שאוהב עטרת הלב
להשמר מחלקלקות שקר ולשון הרע ׳ ואוהב גם חן שפתיו

שרים

(ז) דער ריִכי הערשט איבר דיא ארמן, דער שולדנר איזט שקלאפי זיינם גליבוגרס.

(ח) ווער אונגרעכטיגקייט זאעט, ארנד אונגליק, דיא שטראפרוטי מאכט דעם אונהייל איין ענדי.

(ט) דער פרייאגעביגי ווירד גזעגנט, דען ער טהיילט פאן זיינם בראדי דעם ארמן מיט.

(י) יאגי דען שפעטטר פארט, זא געהט דיא צוי־טראכט מיט; האדר אונד שימפף זינד אויפגהאבן.

(יא) ווער ריינם גמויטן ליבט, ווירדי אים שפרעכן שענטצט, איזט אים ראנגי דעם קענינם.

(יב) דעם עוויגן אויגן וואכן איבר פרינפטיגי האנדלונגן, אונר ער פרדרעהט דער טרייאלאזן אנשלעגי.

(יג) דער פוילי שפריכט: דרויסן העלט איין לעוי זיך

אויף

באור

סיפים דברין דומים למחסנוקין, ודברים נעימים ורכים נלמון נקי ונח, רעהו מלך, הוא עומד במדרגת היקר עם המלך. וזה רעהו מלך, לפי שרחוק גדולתו המדינית מגדולתו במדרגת המעלות והמדות. תן שתמר רעהו מלך, שהמלך הגדיק צריך להיות ריע ואוהב לחים כזה. (יב) עיני, השגיח על השגחה הגלהית המשמרת דרך החכמים ומעשיהם הרצויים לבל יכשלם חדס. ויסלף דברי בוגד, ויסלף מוסב על ה', שהוא מסלף דברי בוגד מה שחשב לעשות לרעהו ומהפכם מרעה לטובה. (יג) אמר, דרך העצל למען הסר מלאכתו לעבודה לומר דברים בדויים מלבו, ואומר דרך משל, מתירא אני לצאת כי ארי בדרך אסר יזיקני, או מתיירא אני להרלא ברחובות. וכן יאמר משל ההמוני

משלי נכ

אויף ׳ אויף דער שטראס מעפֿטי איך ערמאָרדט
ווערדן !

(יד) פֿרפֿיהרירישר מונד אזוט אייני טיפֿי גרובי ׳ דער
פֿאם עווינן פֿרווינשטי פֿעללט היניין ·

(טו) אלברנהייט האפֿטט פֿעסט אין דעם קנאבן הערץ ׳
דיא צוכט־רוהטי מוו זיא וועגשאפֿן ·

(טז) ווער דען ארמן דריקט אום זיך צו בריכֿרן ׳ אונר
געגן רייכֿן פֿרייאגעביג איזט ׳ דער פֿרפֿעללט אין
מאנגל ·

* *

(יז) נייגי דיין אהר אונד הערי ואארטי דער ווייזן ׳
מערקי מיט גאנצם הערצן אויף מיינן אונטרריכֿט ·

(יח) עס איזט אנגנעהם זיא אין דיינם אינגרן צו
בוואהרן ׳ אלליזאמט שטעטם אויף דיינן ליפפן
בריט צו האבן ·

(יט) דאש דוא אויף דען עווינן דיין פֿרטרויאן האבסט ׳
עראינגרי איך דיך הייטי פֿארציגליך ·

* *

שריב

באור

העצלים מתנבאים · (יד) שוחה ׳ פס המדבר זרוס
שקר כוב ותהפוכות הוץ שוחה עמוקה וקשה להנצל ממנה ·
זעום ה׳ ׳ תדס תסר זעמו תלמיס ותסר הסיר מעמו מדת
רחמנותו יפול בה ׳ ע״י דברין יכשל ׳ יפול ולא יוסיף קום ·
(טו) אולת ׳ להבת הנעלה והשחוק ויקר תשוות דברים
של מה בכך קשורה בלב נער מלד תולדותין כי יצר לב
האדם רע מנעוריו ׳ ואם יתרשלו התנוק מלחנכו ולייסרו

בְּתוֹךְ רְחֹבוֹת אֲרַצֶּךָּ׃ (יד) שׁוּחָה עֲמֻקָּה פִּי
זָרוֹת זְעוּם יְהוָה יִפָּל־שָׁם׃ (טו) אִוֶּלֶת
קְשׁוּרָה בְלֵב־נָעַר שֵׁבֶט מוּסָר יַרְחִיקֶנָּה מִמֶּנּוּ׃
(טז) עֹשֵׁק דָּל לְהַרְבּוֹת לוֹ נֹתֵן לְעָשִׁיר אַךְ
לְמַחְסוֹר׃ (יז) הַט אָזְנְךָ וּשְׁמַע דִּבְרֵי חֲכָמִים
וְלִבְּךָ תָּשִׁית לְדַעְתִּי׃ (יח) כִּי־נָעִים כִּי
תִשְׁמְרֵם בְּבִטְנֶךָ יִכֹּנוּ יַחְדָּו עַל־שְׂפָתֶיךָ׃ (יט)
לִהְיוֹת בַּיהוָה מִבְטַחֶךָ הוֹדַעְתִּיךָ הַיּוֹם אַף־
יתיר ו׳ אתה

באור

כרחוי תגדל עמו התולע ומופו להיות שוטה ורשע ולכן
אמר רפואת המכלה הוללת היא השבט מוסר כי היא תרחיקנה
ממנו׃ (יז) עושק, יש לך בני אדם הנפשים ומקפדים
מהוסם לעוכת העשירים למען התחבר עמם ולהתקבל
בריעותם, ונגד העניים המה מקמלים וחיים חסים שפילו
לעשוק ולחסם למען הרבות להם, ועליהם אמר גם זה לך
למחסור שפופס ליפול במחסור ועוני׃ ויש עוד פירושים
בכתוב הזה אבל קשים להולמם׃ (יז) הט, אחרי שהורה
למודים רבים בעניני המוסר התורתי הפילוסופי והמדיני
בקש מאת שומעו להעיר אזן לשמוע ולשית לב לקבל, ומדבר
בשבח החכמה ומתועלתיה׃ (יח) כי, נעים יהיה לך
השמירם הוהת בקרבך וכי יהיו למודיה תמיד מוכנים על
שפתיך׃ (יט) להיות, אמר החסים דבר לבטוח על ה׳
העוזה טוב, אף שהוריתיך בדרך חכמה ויעלתי לך להדבק
בה בכל נפש מבטחך בלולים אשר יעזרך כי אין חכמה
ואין תבונה לנגדו על כינתך אל תשען׃ ואמרו אף אתה,
הוא לחזוק הפעולה, אף אתה שהוריתיך לשים לב לחכמה
הנני שונה לפניך את למודיך בבר ואומר להיות בם,

אַתָּה׃ (כ) הֲלֹא כָתַבְתִּי לְךָ שָׁלִשִׁום בְּמֹעֲצוֹת
וָדָעַת׃ (כא) לְהוֹדִיעֲךָ קְשְׁטְ אִמְרֵי אֱמֶת
לְהָשִׁיב אֲמָרִים אֱמֶת לְשֹׁלְחֶיךָ׃ (כב) אַל־
תִּגְזָל־דָּל כִּי דַל־הוּא וְאַל־תְּדַכֵּא עָנִי בַּשָּׁעַר׃
(כג) כִּי־יְהוָה יָרִיב רִיבָם וְקָבַע אֶת־קֹבְעֵיהֶם
נָפֶשׁ׃ (כד) אַל־תִּתְרַע אֶת־בַּעַל אָף וְאֶת־
אִישׁ חֵמוֹת לֹא תָבוֹא׃ (כה) פֶּן־תֶּאֱלַף אָרְחֹתָו
עולישים ק׳ · ב׳ טעמים · ארחתיו ק׳ ולקחת

באור

מבעתך · ונתרגומי שמתי את כוונת הענין הזה במלת
(פֿאַרלייגלעך) המורה את הענין הזה · (כ) הלא, לפי
שלי יפסי לתת טעם על כל הלמודים שלמדתי לפוכך כי
רוצה נסתרים בשבופ ויון לדם עומד על תועלתם על
שנעה פוסם בעצמו, בכל ואת הנני מוכיר שלשה למודים
אשר למדתיך כבר ואני נותן טעם לדברי למען תדע פוסם
בלב ותדע גם להשיב מענה דבר לפוסם השואלים לדעת
טעמם · שלישים, לדעת קלת המפרשים מן ושלישים
על כלו שהם כמו נגידים ורוזנים (הויפטלעהרן), ולדעת
קלת יפיה שלשה למודים, וזה אמת והם השלשה הלמודים
הכתוב אשר טעמם בלדם, ולפי שהוציא פוסם מן הכלל
לתת טעם לאותם קרוב שניתם, ותרגמתי לפי כוונת
שניהם (דריי הויפטלעהרן) · (כא) להריעך, למען
תדע בעצמך קשט אמרי אמת, הלמוד האמתי האמור
במאמר קצר נקרא פומר אמת, וידיעת אמתתו נצרוך
נקרא קשט וכן הוא בתרגומי · להשיב אמרים אמת,
הוא לאמרים של אמת, או לאמרים כמו עורים אנן, סינים
בסף, תילים למר, שהוא למר תילים בסף סינים וכו׳ ·
לשולחיך, כמו לעותיך (מדברי רס״י) · ואלה השלשה
התוספות

(כ) שריב אויך דיר ניט דרייא הויפטלעהרן / מיט
גרינדן אונד בווייז ; (כא) אוס דיך פאן דער גווים-
הייט דיזר וואהרן לעהרן צו איברציינגן / דאמיט
דוא אויך ריא וואהרהייט דיזר וואהרטי דענן דיא
דיך פראגן ערווידרן קאננסט .

(כב) א ברויבי דען ארמן ניט ווייל ער אהנמעטיג
איזט / אונד דריקי דען עלענדן ניט אים גריטי ;

(כג) דען דער עווינגי פיהרט איהרי זאכי / אונד זעטצט
אויף איהרי אונטרדריקר לייבסשטראפי .

(כד) ב מאכי ניט פרינדשאפט מיט יעהיצארנינגן /
מיט אינעם גאלזיטיגן מענשן געהי ניט אום ;

(כה) דוא מעטסט זיני זיטטן אננעהמן / אונד
דיר

באור

המזרות וטעמם / פס : (כב) אל תגזול / שמא תאמר
הגזול את הדל שלין לו עזר ומגן ולין לו כח לעמוד כנגדך /
הטמר מזה ; וכן אל תדכא עני בשער / שהוא מקום
המשפט . או שהוסיר שלא לייקר את המקח בנוח העני
לקנות דבר מה ; (כג) כי / לפי שלין להם עזר בעני
שדם ה' יריב ריבם . וקבע את קובעיהם נפש / לשון
נופל על לשון / קבע בלה"ק ענין גזל ולקיחה בהכרח /
ונם נקרא ההזמנה וההכנה כן כידוע מלשון חז"ל / שהשם
קונע נפש לעושק תחת נזל העניים . (כד) אל התרע /
המוכרח הצנייע היא להשמר מחברת הבעל לפי / והוא
הממהר לכעוס ועושה בכעסו דברים שאר לא כן . ואת
איש חמות / שאר יבקש דברי מדון וריב והוכח קטטה /
אל תבא / להדבק בו / ועטעו ; (כה) פן / דרך החדש
ללמוד ממדות מנסי חברתו ואולי תלמוד ממנו את תרפותיו /
ולקחת

משלי כב

דיר איינן שלינגי איבר דען לייב ציהן .

(כו) ג זייא ניפֿט פֿאן דענן דיא שנעלל איהרי האנד פֿרהאפֿטן , אונד פֿיר דאַרלייהונגן בירגשאפֿט לייסטן ;

(כז) וואַרום ווילסט דוא , ווען דוא ניפֿט צאהלן קאָנטסט , דיר דאם בעטטי אונטרם לייבי ווענן נעהמן לאסן ?

* *

(כח) פֿרריקי דען אלטן גרענצשטיין ניפֿט , דען דייני פֿארפֿאהרן נזעטצט האבן .

(כט) האסט דוא וואל במערקט , דאש מאנפֿר מאן- דער אין זיינם גשעפֿט זא גשיקט איזט דאש ער פֿיאר קעניגי אויפֿטרעטן קענטי , ביים פעבל קיינן אייגאנג פֿינדט !

באור

וען

ולקחת מוקח לנפשך , כי חין לנעל הכעס חלח כעסו וסופו נופל לחלי ומכאוב ומטיל עליו שנחת הנריות ושנחת המקום , שומר נפשו ירחק ממנו . (כו) אל תהי , כנר נאת חזהרה זו כמה פעמים בזה הספר . להשמר מן הערבות בעד ריעיהם , ורבים מבני חדם מקילין בענין הזה ואומרים מדוע לח נערוב ערובה בעד ריעינו הלח במוצח שפתינו נוכל לעזור לו , למנע החכם הרוחה חת הנולד מזהיר על זה ואומר , מה לך לנרה הוחת ? הלח יוכל להיות שיגוח זמן התשלום ואין לך לשלם . (כז) אם אין , בידך לכרעון החוב ויגוח הנושה לקחת משכנך מתחתיך . והוח למוד כולל על דנרים רנים חשר ישמר מהם החדם לנלחי היום מקלי הדעת לעשות דנר בלי התבוננות על סוף הדנר חיך יפול . ע"כ השלשה דנרים החמתיים חשר שם טעמם

בנדס

וְלָקַחְתָּ מוֹקֵשׁ לְנַפְשֶׁךָ׃ (כו) אַל־תְּהִי
בְתֹקְעֵי־כָף בַּעֹרְבִים מַשָּׁאוֹת׃ (כז) אִם־אֵין
לְךָ לְשַׁלֵּם לָמָּה־יִקַּח מִשְׁכָּבְךָ מִתַּחְתֶּיךָ׃
(כח) אַל־תַּסֵּג גְּבוּל עוֹלָם אֲשֶׁר עָשׂוּ אֲבוֹתֶיךָ׃
(כט) חָזִיתָ אִישׁ ׀ מָהִיר בִּמְלַאכְתּוֹ לִפְנֵי־
מְלָכִים יִתְיַצָּב בַּל־יִתְיַצֵּב לִפְנֵי חֲשֻׁכִים׃

כי

באור

בדרך למען תשיג לשונות דבר׃ (כח) אל תסג ׀ כבר נזהר כל איש ישראל בתורתינו הקדושה על הסגת גבול ועובר עליה בכלל ארור ׀ ואמר פה שגם מדרך החכמה להזהר ממנו ׀ ובכלל הסגת גבול הזה כל הגדרים אשר גדרו רבותינו לבל יהיו בעיניך כדברים של מה בכך ׀ כי כוונתי נתקנו ונגדרו לחיזה תועלת׃ (כט) חזית ׀ הכתוב הזה אין לו דבקות כלל עם מה שלפניו ׀ והוא עומד כאן כאלו הניחהו הכתוב במקום הזה׃ ויש לו דבקות יותר עם הפרשה שלאחריו ׀ אשר ידבר בה מן הדרך לעמוד לפני גדולים ואדרש בחדש להתהלך עמהם׃ ולולי ירחתי לתקן חדשות הייתי מתחיל את הפרשה שלאחריו מן הכתוב הזה׃ ובאורו כך הוא׃ אמר׃ אם תחוש בהשקפה נכונה ׀ תראה כי יקשה לאדם חכם יותר לקחת לב ההמון המתים מחלל לעגתו ולתוכחתו ׀ מלקחת לב הגדולים ; כי הגדול להיותו מחונך לחכמה ולדעת יבין את דבר החכם ויהנה ממנו ׀ אבל החשובים ׀ הם תגשי ההמון אשר חשך לפני עיניהם ואינם מבינים ענין חכמה ומדע לא ידעו ויבינו את מעלת החכם ׀ לא ישימו לב עליו ובכל תקפו ומהירות במלאכתו לא ימלט דרך להתיצב לפניהם׃ והוא מאמר נסיוני נחון במערך הבחינה ׀ וכל משכיל ידע את אמתתו׃ ולכן אין לאדם לשפוט על מעלת חכם ומהיר לחרי משפט ההמון גם ׀ כי תובד עצות הוא ׀ לפניו לא תכון שפת יתרים׃

כי

כג כִּי־תֵשֵׁב לִלְחֹם אֶת־מֹשֵׁל בִּין תָּבִין
אֶת־אֲשֶׁר לְפָנֶיךָ׃ (ב) וְשַׂמְתָּ שַׁכִּין
בִּלְעֶךָ אִם־בַּעַל נֶפֶשׁ אָתָּה׃ (ג) אַל־תִּתְאָו
לְמַטְעַמּוֹתָיו וְהוּא לֶחֶם כְּזָבִים׃ (ד) אַל־תִּיגַע
לְהַעֲשִׁיר מִבִּינָתְךָ חֲדָל׃ (ה) הֲתָעוֹף עֵינֶיךָ בּוֹ וְאֵינֶנּוּ כִּי עָשֹׂה יַעֲשֶׂה־לּוֹ כְנָפַיִם כְּנֶשֶׁר
ועיף
התעיף קרי

באור

כג (א) כי, הערה למנעים הקרובים אל הטרים, שיזהרו להרחק את תאוותם וחמדי ילרס, כי אם יקבונו תמיד שאינם מקרבין לחדם אלא להנאתן. ואמר כי תתקרב לאחד הנגידים עד שיקראך לאכול עמו, דין תבין מי יושב לפניך, ר"ל חולי הנגיד הזה מבקש מעמך להחניפו בדברים או להלטין על טונאיו וכהנה בדברים. ומה מאד ירד החכם הזה לעומקו של תכונת לב רבים מהאנשים כי גם היום יורה הנסיון כי כניס בדרין, יש לך קצת אנשים הקורחים עניים להיות מאוכלי שולחנם ומבקשים מהם להיות כענדים סרים למשמעתם, ויהללו בשערים את מעשיהם, ועל כל אולת פיהם בגנות אנשים הטובים, ובחרף מעשי חכמים, יאמרו הן לדקת בדבריך; ואם המלת ימלא בין העניים הללה היא לדק אשר להנף לא ישית לבו, ולא יטה אזן לשמוע את דבריהם הפחותים דברי בני בליעל, ינרשום מעל פניהם וינוס עשרת מונים מאשר השביעם פת לחם למען רוע לבבם. והחכם הזהיר מאוד על החדם להשמר מן המכשול הזה, עד שאמר (ב) ושמת שכין בלועיך, בדרך הללה, השכין והמאכלת אשר בידיך לחתוך בו את המאכלו בלועיך על גרונך לחה משיס, אם בעל נפש אתה, ר"ל אם בעל תאוה אתה כי מתוך שהוא רוחה תוכך תוסב את התאוה ימשוך

תוכך

כג

(א) ווען דוא זאַלסט זיצן צו עסן מיט אַ הער
זאָלסטו פֿלייסיק אַכטונג געבן אויף וואָס
עס איז פֿאַר דיר;
(ב) דוא זאָלסט דאָס מעסער אין דיין גורגל
שטעקן ווען דוא ביסט אַ פֿרעסער;
(ג) לאָז דיר נישט אָן זיין לעקערבישן עסן
ווייל עס איז אַ בעדראָגלעכע שפּייז;
(ד) שטרענג זיך נישט אָן צו ווערן רייך
ווען דו ביסט קלוג גענוג דיך צו
מעסיקן;
(ה) קוק דאָך נישט אויף עפּעס וואָס פֿליט
ווי אַ פֿויגל אין דער לופֿט;

באור

חוקך לעשות לך זכר בנו חפץ ׳ וסופך להכשל • לכן
רמזו לך להזכר מזה ׳ ואמר : (ג) אל התאו למטעמותיו ׳
על תרגיע בלבך תקוה וחמדה למתק מאכלין • והוא להם
כזכים ׳ כי כל מטעמים כאלה לא יועילו לך מזומה כי
אם רגע תתענג בהם ׳ ואחר זאת מריס יסיו בקרבך אם
תסכל לך קניתם מחיר נדקת נפך וכבודך • (ד) אל ׳
הערה אל חמדת העושר שרמזו לאדם להזהר ממנו ואמר
חדל מליגע לחרי קנוץ ההון מלב בינתך ׳ כי אם תקבונן
בו במעט שתעיף בו עיניך ואינגו ילך לטמיון • (ה) התעיף ׳
כמעט שתעיף בו עיניך ואינגו ילך לטמיון • והמשיל
מיירות לחמדת ההון למהירת עופות הנשר המתרחק מן
העין ואינו נראה כרגע • ותעיף שרשו עוף ׳ ונשאל
על הנעת העין על מהירת תנועתו ומזה נגזר שם עפעף •
ובא בה"א השאלה כלו אמר כמעט שתעיף עיניך בו ואינגו ׳
וכן תרגמתי ה"א הוזאת במלת (קוצ) • ואחריס תומריס
שהוא כמו מגלה עפה שפירושו לדעתם כפורה ואמר התעיף
עיניך בו אם תסגור עפעפי עיניך בסגירה מועטת ׳ ילך

לדרכו

משלי נג

דער אדלר אין דיא לופֿט ·

(ו) לאָס דיך פֿאָן קיינם מיסגינסטיגן צו טישי ביטטן, בגעהרי זייני לעקרבים ניכֿט · (ז) דען ער ברעכנט שטעטֿן זייני קראָפֿטן אין גדאנקן; זא איזט זייני וווייז, ער זאגט דיר אימער: אים, טרינקי, אונד זיין הערץ איזט ניכֿט דאביא ·

(ח) דען ביסן דען דוא גנאסן, שפייאָסט דוא ווידר אוים, אונד דייני גוטי ווארטי זינד אומזאנסט פֿרשווענדט ·

(ט) האלטי דעם טאהרן קייני רעדי, דען ער פֿרַאכטט דייני אננגענהמסטן ווארטי ·

(י) פֿרריקי דען אלטן גרענצשטיין ניכט, אונד דרינגי אין דער וואיזן אֶקר ניכֿט אין; (יא) אזיהר זאכוואלטר איזט מעכֿטיג, ער פֿיהרט אזיהרן רעכֿטס־שטרייט ווידר דיך ·

(יב) לענקי דיין הערץ צור זיטטנלעהרי, אונד דייני אָהרן נייגי צו פֿרנינפֿטיגן רעדן ·

(יג) פֿרשאהני דען קנאבן ניכֿט מיט דער צוכט, ער

באור

לדרכו · ממנס לץ תוכל לכוון לפי דעתם מלת בו · (ו) אל, כל מקום שנאמר הפעל מגזרם להם על התכלה טעמו סעודה וכן תרגומתיו · וזוע תזהרם לשעות אלל תים תצר עינו רעה ותינו נותן בעוב לבב, ותמר אל תקחו למטעמותיו; (ז) כי כמו שער בנפשו, הוא משער בנפשו בזמן התכלה כמו כמות התכלה תצר תקח מחסר ממנו · כן הוא, כך דרכו, הוא מבקש ממך לתכול ולשתות, ולבו אל עמך, כי מחשבותיו משוטטות תמיד על חסרון התכלה תצר תקח מחסרהו · כך מלאתי לתרגם

תת

וָעֹוף הַשָּׁמָיִם׃ (ו) אַל־תִּלְחַם אֶת־לַחֶם רַע
עָיִן וְאַל־תִּתְאָו לְמַטְעַמֹּתָיו׃ (ז) כִּי ׀ כְּמוֹ־
שַׁעַר בְּנַפְשׁוֹ כֵּן־הוּא אֱכוֹל וּשְׁתֵה יֹאמַר לָךְ
וְלִבּוֹ בַל־עִמָּךְ׃ (ח) פִּתְּךָ־אָכַלְתָּ תְּקִיאֶנָּה
וְשִׁחַתָּ דְּבָרֶיךָ הַנְּעִימִים׃ (ט) בְּאָזְנֵי כְסִיל
אַל־תְּדַבֵּר כִּי־יָבוּז לְשֵׂכֶל מִלֶּיךָ׃ (י) אַל־
תַּסֵּג גְּבוּל עוֹלָם וּבִשְׂדֵי יְתוֹמִים אַל־תָּבֹא׃
(יא) כִּי־גֹאֲלָם חָזָק הוּא יָרִיב אֶת־רִיבָם
אִתָּךְ׃ (יב) הָבִיאָה לַמּוּסָר לִבֶּךָ וְאָזְנֶיךָ
לְאִמְרֵי־דָעַת׃ (יג) אַל־תִּמְנַע מִנַּעַר מוּסָר

באור

מת הכתוב הזה לפי הענין והנגינה • ואמר עוד מה לך
להחזיק טובה לאיש רע עין כזה על דבר מועט אשר איננו
שוה לך בנוקך ; (ח) פתך ׳ אשר אכלת תקיאנו ׳
לאחר שנהנית ממנו ואחלף ותהיה לאין ׳ ועל כן דבר שחת
דבריך הנעימים אשר דברת עמו • (ט) באזני ׳ ל קדמה
בלבך להיטיר את דרך הכסיל בלילה בדבר עמו דברים
נעימים דברי חכמה מיוסדים על דרכי האמונה ׳ כי יצוו
לשכל מליך ׳ הנועם הנחמד להשכיל אשר הוזלת גם מליך •
(י) אל ׳ השמר מאד להסיג גבול עולם ללכת בגבול
זולתך ׳ וכן אל תעשה עול למי שאין לו כח לעמוד נגדך
כיתום הלוה אשר אין לו עזר ; (יא) כי גואלם חזק
הוא ׳ דע שיש להם גואל חזק והוא האלהים אבי יקומים
דין למענק ועזר לשיש הוא יריב את ריבם לתך ׳ וישלם
גמול רעתך • (יב) הביאה ׳ הערה לשמוע אל דברי
החכמה ולקנותם בלב • (יג) אל ׳ הערה לייסר את הנער
פן לא ימיר ממנו חולתו ע״י הלמוד ׳ ואמר שאל יחום

כִּי־תַכֶּנּוּ בַּשֵּׁבֶט לֹא יָמוּת׃ (יד) אַתָּה בַשֵּׁבֶט
תַּכֶּנּוּ וְנַפְשׁוֹ מִשְּׁאוֹל תַּצִּיל׃ (טו) בְּנִי אִם־
חָכַם לִבֶּךָ יִשְׂמַח לִבִּי גַּם־אָנִי׃ (טז) וְתַעֲלֹזְנָה
כִלְיוֹתַי בְּדַבֵּר שְׂפָתֶיךָ מֵישָׁרִים׃ (יז) אַל־
יְקַנֵּא לִבְּךָ בַּחַטָּאִים כִּי אִם־בְּיִרְאַת יְהוָה כָּל־
הַיּוֹם׃ (יח) כִּי אִם־יֵשׁ אַחֲרִית וְתִקְוָתְךָ לֹא
תִכָּרֵת׃ (יט) שְׁמַע־אַתָּה בְנִי וַחֲכָם וְאַשֵּׁר
בַּדֶּרֶךְ לִבֶּךָ׃ (כ) אַל־תְּהִי בְסֹבְאֵי־יָיִן בְּזוֹלְלֵי
בשר

באור

עליו תביו לתמוד׃ רק הוא ועזוב לא יוכל נשוא את עונם
בסבט יהלה וימות וכהנה דברים אשר ידברו תנוח חסרי
התבונה על דבר חנוך בניסם / כי לא ימות אם תיסרנו
בשבט׃ (יד) אתה / דע לך כי תוכו / ר״ל את גוויתו תכה
בשבתך / ואת נפשו תציל ע״י זה משאול ושחת׃ (טו)
בני / דברי החכם אל הנער ורך בשנים להסירו ממכשולים אשר
יולדו בשבת נעורתו בעוד תקותיו גוברות עליו והוא הולך
ומורה דרך לדק ואמת עד סוף הספר הזה המסיים עם סוף
פרשה כ״ד׃ והוא כאב לבנו ידבר מתועלת החכמה / ומשמירת
הנפש ממכשולי הנוף המתקוה להבליט ודברים משחיתים׃
(יז) אל / הסר קנא התפעלות החמדה והרגג להשיג
קנין מהקניניס אשר השיגהו זולתו / וממנו הפעולה להתחזק
על דבר השגתו / וגם הנטירה בלב על דבר העול להפרע
ממנו בזמן היכולת ופה פירושו כמשמעו להזהר מלהתחזק
לחרי קנייני העולם אשר השיגוהו החטאים / כי אם להתחזק
לחרי השגת ירחת אלהים׃ (יח) כי אם יש / לתמה
הענין במקף עם מלת יש ולא עם כי / ר״ל שיהיה נכון
לנך

ער שטירבט ניט דאראן, ווען דוא איהן מיט
דער רוהטי שלעגסט;
(יד) איהן שלעגסט דוא מיט דער רוהטי, אונד זיינע
זעעלי רעטטסט דוא פֿאם שרעקליכן פֿרדערבן.

* * *

(טו) מיין זאהן! ווען דיין הערץ רעכט וויזי וואהרן,
זא פֿרייאט מיין הערץ זיך אין מיר; (טז) מיין
איננרם פֿראהלאקט ווען דיין מונד פֿאן טוגנד
שפריכט.
(יז) לאסי דיין הערץ ניט אוב דער זינדר גלייק,
זאנדרן שטעטס אום גאטטספֿורכט אייפֿרן;
(יח) דען וואהרליך עס גיבט אייני צוקונפֿט, ווּאם דוא
ערווארטסט דויערט אונאויפֿהערליך פֿארט.
(יט) הערי, מיין זאהן! ווערדי וויזי, אונד לייטי דיין
הערץ אויף זיטטליכן וועג.
(כ) גיב דיך ניט אינם גלאג דער שמויזברידר אונד
ווין

באור

לנד נעוה כי ים מחריב, ותקוחך לא תכרת, העולם
הנלחי חסר לחסה מקוה הוא יהיה מנלי הפסקה והנתקה.
ויתכן להיות סס תקוה נגזר מתקות הוט השני שכנה כן
קטור העולם הנלחי נעולם הזה ע"י מעשים טובים כאשר
נאמרו נסס החכם הרמנמ"ן ז"ל נהקדמתי לספר המאסף
תקמ"ח עיי"ש. ויסי' תרגומו (דיין לעבנסאדן ווירד
ניכט מבגטניטטן). (יט) שמע, יעורר את שומעו
לשים לב על הדברים אשר ילמדהו למען יחכם, וקורא
לומו בני לחבנו. (כ) אל תהי, השמר מחברת
הזוללים המרבים בתענוגי התכילה והסובאים ואמר סובאי יין

לסס

משלי כג

ווין־זויפֿר ; (כא) דען דער שלעמפֿער אונד טרונקענבאָלד פֿראַרמט , שלעפֿרינקויט קליידט אין לומפּן .

(כב) דיינם פֿאַטער דער דיך אין דיא וועלט גזעטצט מוזט דוא פֿאַלגן , גענן דייני מוטטער ניא גלייכֿגילטיג ווערדן , אָבוואהל זיא איין אַלטם ווייב איזט .

(כג) וואהרהייט קויפֿי , פֿרקויפֿי זיא ניכֿט ; ווייזהייט , טוגנדלעהרי אונד פֿרנונפֿט מיסן דיר ניא פֿייל זיין .

(כד) אָ ווייא פֿרייאט זיך אייגם פֿראַממן פֿאַטער , דער אייגן ווייזן גבילדט ווייא פֿראָה איזט דער ;

(כה) זא מאכֿי דאש דיין פֿאַטער אונד דייני מוטטער מיט דיר זיך פֿרייאן , דיא דיך גראס גצאגן פֿראָה זיין מעגן .

* * *

(כו) מיין זאהן ! ווייהי מיר דיין הערץ , לאַסן דייני אויגן מיינם וועני פֿאַלגן .

(כז) זיהי , דיא בוהלרין גלייכֿט אייגר גפֿעהרליך טיפֿן העלי , דיא אבטרינניגי אייגר ענגן גרובי .

ווייא

באור

לפס כללי על כל המקרים המסכרים . (כא) כי , סוף הוללל וסובא לחורם וליפול במחסור , וגס מביא לידי עצלה ושינה , והשינה תלבים את האדם קרעים . ועיין בהקדמתי . (כב) שמע , עד הנה הזהירו ולמדו מוסר בלא המיסר את בנו , ובאן הורה לשמוע מלבד זה את פקודת אביו ממש . לף שאינגו חכם , ואמר : שמע לאביך

בָּשָׂר לָמוֹ׃ (כא) כִּי־סֹבֵא וְזוֹלֵל יִוָּרֵשׁ וּקְרָעִים
תַּלְבִּישׁ נוֹמָה׃ (כב) שְׁמַע לְאָבִיךָ זֶה יְלָדֶךָ
וְאַל־תָּבוּז כִּי־זָקְנָה אִמֶּךָ׃ (כג) אֱמֶת קְנֵה
וְאַל־תִּמְכֹּר חָכְמָה וּמוּסָר וּבִינָה׃ (כד) גּוֹל
יָגִיל אֲבִי צַדִּיק יוֹלֵד חָכָם וְיִשְׂמַח בּוֹ׃ (כה)
יִשְׂמַח־אָבִיךָ וְאִמֶּךָ וְתָגֵל יוֹלַדְתֶּךָ׃ (כו)
תְּנָה בְנִי לִבְּךָ לִי וְעֵינֶיךָ דְּרָכַי תִּרְצֶינָה׃ (כז)
כִּי־שׁוּחָה עָמֹקָה זוֹנָה וּבְאֵר צָרָה נָכְרִיָּה׃

גיל ק׳ · יגיל ק׳ · וולד ק׳ · ישמח ק׳ · תצרנה ק׳

אף

באור

לתקיף זה ילדך ובריך תתם לנהוג בו כבוד ׀ וגם תל תבוז
תמך ׀ תף שתין ממש במוסר הנשים הזקנות המרבות לדבר
דברים של מה בכך ׀ מכל מקום תנהוג כבוד בתמך תף
על פי שהיא זקנה · (כג) אמת ׀ השתדל בכל כחך
ועוזך ובהוצאות ממונך לקנות לך חכמה ׀ תמנם בכל ואת
לא תמכרנה ׀ שלא תלמדה בשכר לעשותה קרדום לחתוך
בה ׀ וכן הוא בחכמה מוסר ובינה שלא יהיו בעיניך
כשחורה למכרם · (כד) גול ׀ שמחת תהא על הבן
בהיותו לדיק · ויולד חכם ׀ מי שתנכו להיות חכם ישמח
בו ׀ לכן : (כה) וישמח ׀ השתדל לשמח נפש תבוראך
ע״י מעשיך ׀ ותגל ילדתך מי שהשתדלו בגדולך · כן
העתקתי מיהיד לדגים לפי הענין לחרי קריאת מעתיקים
קדמונים · (כו) תנה ׀ לווי מסרס נתן ׀ והוא החפץ
לקבל עליו את דברין ומוסרו · הרצנה ׀ תצרנה קרי
ודגים נכונים כי לפי הכתיב יהיה טעמו שתרוצנה העינים
הדרך אשר יסמן לפניהם בתוכחתו ׀ ולפי הקרי טעמו
שתשמרנה העינים את הדרך הזה ותרגומי סובל את שניהם
כי מלת (במלבן) בל״ת טעמו הילוך ושמירה · (כז) כי ׀

(כח) אַף־הִיא כְּחֶתֶף תֶּאֱרֹב וּבֹגְדִים בָּאָדָם
תּוֹסִיף׃ (כט) לְמִי־אוֹי ׀ לְמִי אֲבוֹי ׀ לְמִי
מְדָנִים ׀ לְמִי־שִׂיחַ לְמִי פְּצָעִים חִנָּם לְמִי
חַכְלִלוּת עֵינָיִם׃ (ל) לַמְאַחֲרִים עַל־הַיָּיִן
לַבָּאִים לַחֲקֹר מִמְסָךְ׃ (לא) אַל־תֵּרֶא יַיִן כִּי
יִתְאַדָּם כִּי־יִתֵּן בַּכּוֹס עֵינוֹ יִתְהַלֵּךְ בְּמֵישָׁרִים׃
(לב) אַחֲרִיתוֹ כְּנָחָשׁ יִשָּׁךְ וּכְצִפְעֹנִי יַפְרִשׁ׃
(לג) עֵינֶיךָ יִרְאוּ זָרוֹת וְלִבְּךָ יְדַבֵּר תַּהְפֻּכוֹת׃

מדינים ק׳ · בכוס ק׳ והיית

באור

טעם והערה לשמירה זו לפי שהזונה המפקה בני אדם היא כשוחה עמוקה ׳ שהי חפצי להנצל ממנה מי שנפל בה · והנכריה כצואר צר ׳ שלא יכול להפוך בה הנה והנה וכשור בלי עור וקרומה ׳ ודמה את החטא לים המצפת לצואר צר להגדיל העון והצרה תצר ימצאנו · (כח) אף ׳ גם היא כחתף כחיה רעה התורבת לטרוף טרף קעמוד להדיח את הנערים לחטאה · ובוגדים באדם תוסיף ׳ ומפילה ממדה הרעה הנגידות בחדש ובחברה המנוסית · בוגדים כמו תוקעים שם המקרא · (כט) למי אוי ׳ חצב אחת לאת קלת הרעות אשר יגיע האדם החוטא להשחבר · ושאל תאלה מי הוא בעל יסוריס ׳ ומי הוי לו ׳ מי הוא אשר יבוא אים במדנים · למי שיח ׳ כלומר מי יתאונן חנם ׳ כי לפי המשמעות ולפי הנגינה אני מוסך מלת חנם גם למעלה · ולמי פצעים חנם ׳ כלומר מי מוסך על עצמו פצעים על לא דבר · ולמי חכלילי עינים ׳ והוא חולם סביב העינים ׳ אשר יתמוה לאדם נרמות הסקייה · וחכלילי שרשו חכל לשעת קלת המפרשים ׳ ולשעת אחרים הנראה לי יותר נכון הוא כמו בלשון ערבי אל כחל ׳ וממנו ביזוקאל כהלת עיניך ׳ ורבותינו ז״ל

אמרו

(כח) וויא רויבטיהר לוירט זיא אויף , בריוטט טרייא־
לאויגקייט אונטר דען מענשן אוים .

(כט) וועם איזט וויהי ? וועי האט ליידן ? וועי האט
העגדל ? וועי קלאגט אהני אורזאכי ? וועי ציהט
זיך זעלבסט שלעגי צו ? וועי איזט ראהט
גשמונקט אום דיא אוגן ? — (ל) דיא וועלכי ביז
אין דיא נאכט בייס וויין זיטצן , אומהערגעהן
דאם גטרענק צו קאסטן .

(לא) לאם דיר וויין דיך גיכט רייצן וען יר זיך האכ־
ראהט מאכט , אים בעכר זייני פערלן ווירפט ,
אונד זאנפט הינאונטר שלייכט ;

(לב) דען צו לעצט בייסט יר וויא אייני שלאנגי ,
שטיכט וויא באזילישק .

(לג) דייני אוגן זעהן לויטר טיישרייא , אונד דיין הירץ
דענקט אונגרייטהייטן .

עס

באור

לומרו לך כחל ולך סרק , והוא לצער המדומה ליפות את התאר . (ל) למאחרים , המנסים היושנים עד חצות הלילה בנתי היין , הבאים לחקור ממסך ההולכים בנתי משתה לטעום את המסקים , וזה יצר יקרהו לו ממסך המעורב מכמה מסקים מסכרים , וזה דרך הסוחים לחקור למנוע את המסקים החזקים היוצר מסכרים . (לג) עיניך , לא ידעתי מה הניח את רוב המפרשים והמעתיקים לפרש מלת זרות בנכרית הוא נסיון נכריות , כלא הפשוט עיקר , ונעימו שנזמן שהלשם מסתכר כת המדמה שלו נעור ומלייר לפניו דמיונות שונות , ירחה דברים נדויים ותחרי כוב וסט יצר יקרהו בלשון המליצה זרות . והעד שכוון התכס לעשם זה החלק השני מן הכתוב ולבך ידבר

(לר) עם איזט דיר אלס טרייבסט דוא אויף דעם וועלט־
מעער הרום, אלס שלעפֿסט דוא אן דער שפיטצי
איינם מאסטבוימם.

(לה) מאן שלעגט מיך, עס שמערצט ניט — מאן
שטעסט מיך, איך פֿיהלי ניט; איך מאג
אויפֿוואכן וען איך וויל, איך זוכי ווין, פֿאדרי
מעהר.

כד

(א) אייפֿרי באזהאפֿטן לייטן ניט נאך, לאם דיך
ניט גליסטן מיט איהנן אומצוגעהן;

(ב) דען איהר הערין טיט נור אונפֿאלל, איהר
מוגד רעדט פֿאן אונגליק נור.

(ג) דורך וויזהייט וירד דאם הויז ערבוואלט, דורך
פֿרנונפֿט בפֿעסטיגט;

(ד) מיט קענטניסן דיא ציממר אוים נשמיקט, פֿאללר
פרעכטיגם

באור

תהפוכות. ואל תחמה שהעתקתי מלת ידבר כלשון
מחשבה, כי כן דרך המליצה והס דנריס שכלב. (לד)
והיית, השכור מקנועע ומתנודד כספינה התולכת בלב
ים אשר מלד עלמה לא תזוז ממקומה ונדמת שוכבת בערך
עלמה ומתנועעת בסבת הרוח והגלים, וכן השכור לפ
טשכוב במקום אחד ידמה תמיד מקנועע לנה ולנה.
ויפה שמם החכם פה בפעל שכב במקום התנועע. ובחלק
שני מן הכתוב ידבר מסבת השכור כי הוא שוכב מסוכן
כלים אשר שוכב על ראש החובל והוא התורן אשר נקשרים
בו החבלים. (לה) הכוני, דמה את עלמו בדרך המליצה
כאלו הרבה לשתות למען יגייר לשומעיו את ההתפעלות
הרעות אשר יקהו לשכור, ואמר: בשכבי כשכור תחלל

(לד) וְהָיִיתָ כְּשֹׁכֵב בְּלֵב־יָם וּכְשֹׁכֵב בְּרֹאשׁ חִבֵּל: (לה) הִכּוּנִי בַל־חָלִיתִי הָלָמוּנִי בַל־יָדָעְתִּי מָתַי אָקִיץ אוֹסִיף אֲבַקְשֶׁנּוּ עוֹד:

כד אַל־תְּקַנֵּא בְּאַנְשֵׁי רָעָה וְאַל־תְּתָאֵו לִהְיוֹת אִתָּם: (ב) כִּי־שֹׁד יֶהְגֶּה לִבָּם וְעָמָל שִׂפְתֵיהֶם תְּדַבֵּרְנָה: (ג) בְּחָכְמָה יִבָּנֶה בָיִת וּבִתְבוּנָה יִתְכּוֹנָן: (ד) וּבְדַעַת חֲדָרִים יִמָּלְאוּ כל

באור

מלקי הסרגסה ע"י הסמך בתלוה המכוערה הזאת / עד שלא תחלה ותדע לת המכה והפצע תסר ישימו בי • וגם תחרי העירוקי משנתי לך לחזוק ולך תדע סוס ענין כי תס היין ותוסיף לנקשו עוד • והוא כולל כל ענייני השכור ורעותיו •

כד (א) אל תקנא / כגר בתרתי גדר הקנאה לעיל בפסוק לל יקנא לבך בחטאים / ולהיות הקנאה מסתלות להיות בחוות לחת הקנייניס לסר לחו גם לחתר כמוהו / תרגמתי פה (גתך מייפרן) • ואל תתאו להיות אתם / להדבק ולהתחבר בם • ויתכן גם להיות כמו ואל תתלו להיות כמוהם (אמ דיך ניכט גלייסטן עם מיהן גלייך זו טוהן) • (ב) כי / המגמי רעה תחלה לף שלפעמים ידמה כחלן הולכים תרת מיסור ידוע תדע כי תרגם נקוסם • שד יהגה לבם / להוין ולהסכיל לת רעיסם • ועמל שפתיהם תדברנה / משתדלים לדבר עמל ואון ולהפיל לת זולתם בגרם • (ג) בחכמה / מדבר מתחלת החכמה והולך עד כתוב ו' • ואמר: בחכמה יבנה בית / כל דבר נכון ומקוקן וקייס בכח בסס בית • ובתבונה יתכונן / יתחזק ויעמוד לעד • ולאחר שדבר מקומלת החכמה דבר גם מנוגדה ומחמדה לנפש / ואמר: (ד) ובדעת / ר"ל

כָּל־הָוֹן יָקָר וְנָעִים׃ (ה) גֶּבֶר־חָכָם בָּעוֹז וְאִישׁ
דַּעַת מְאַמֶּץ־כֹּחַ׃ (ו) כִּי בְתַחְבֻלוֹת תַּעֲשֶׂה־
לְךָ מִלְחָמָה וּתְשׁוּעָה בְּרֹב יוֹעֵץ׃ (ז) רָאמוֹת
לְאֱוִיל חָכְמוֹת בַּשַּׁעַר לֹא יִפְתַּח־פִּיהוּ׃ (ח)
מְחַשֵּׁב לְהָרֵעַ לוֹ בַּעַל מְזִמּוֹת יִקָּרֵאוּ׃ (ט)
זִמַּת אִוֶּלֶת חַטָּאת וְתוֹעֲבַת לָאָדָם לֵץ׃
(י) הִתְרַפִּיתָ בְּיוֹם צָרָה צַר כֹּחֶךָ׃

הצל

באור

בידיעות החכמות והדעות הנשגבות ימלאו החדרים מלא כל הון יקר ונעים ולפי עניינו תרגמתי הון על כלי בית מעומדים לשמוש ולקשוט ולנוי׃ (ה) גבר / החכם הוא מגביר בעוז כאלו נכתב בחים עוז / וכתרגום התרמי׃ טב גבר חכימא מן עיטונא וגברא דידיעתא מן הון דודין בחילין׃ ע"ל הכתוב עיר גבורים עלה חכם וכו׳ שהוא משבח את החכמה להיותה עולה על הגבורה׃ (ו) כי / הביא ראיה על דבריו להורות שגדולה חכמה מגבורה / כי המלחמה נעשה ע"י תחבולה ותקון נאה בידיעת הנהגת המלחמה כאשר עיינינו רואות עוד היום אלף יגיפו רבבה אם אר לנאם חכם ובעל תחבולה׃ וגדר הפסק הזה כבר בארתי לעיל (י"ל י"ד)׃ ותשועה ברב יועץ / עיין מה שכתבתי לעיל י"ל בפסוק המפר / וברב יועץ בארתי כפי דעת הרב המחירי בעלה חסונה ונכבדת / והוא התבוננת והמשך ומתן בהכנת הדברים טרם לחתם מן הכח אל הפועל׃ (ז) ראמות / דמה את החכמה כאשר תתראה בעין האויל כבנין רם ונשא לאשר יקשה הטורח לעלות עליה / והוא עומד מתיירא לעלות מרוב רוממותה ולפי שהיא נדמית בן בעיניו / לכן בשער והוא דרך מבוא עליה / יעמוד משקיפה מבלי פקוח פה / כי כן דרך המשקיפים לעמוד מבלי דבר מתוכה׃ וידידי רעי ר׳ יוסף נרי"ל

פרעסטונג אונד אנגענעהמס גרעהט ·

(ה) דער ווייזי איזט דעם מעסטינן / דער איינזיכטס־
פאללי מאן דעם פעסטן העלדן אוברלעגן ·

(ו) נור דורך ווייזי אנרדנונג קאנסט דוא דיינן קריג
פיהרן / דורך רייכי איבערלעגונג ערלאנגסט דוא
דען זיג ·

(ז) אונבשטייגליכי האהען זינד דעם טאהרן דיא
ווייסנשאפטן / שאהן ביים איינגאנג שטעהט ער
דא אהני דען מונד צו עפנן ·

(ח) דענקענין דער פארזעטצליך בליידינט / נעננט
דיא וועלט אייגן פרשלאגנן קאפף ;

(ט) דער ווין אינם זאלכן טאהרן איזט שאנדפלעק /
אין שפעטטר איזט גריל דער מענשהייט ·

(י) לעסט דוא צור צייט דער נאהט דען מוהט זינקן ;
וואהרליך ! וא איזט דייני קראפט אינגשרענקט ·

באור רעטטו

כוון טעם הכתוב הזה לומר : החכמה היא כרחוקת וכמו שבני יקר להתקשט בם / בעיני החויל / ר"ל שהוא מתפאר בהם / אבל בשער במקום שעומדים שם רבים לא ידע לפתוח את פיו · וכי' לפ"ז תרגומו · (וויא קעסטליכי טטיני ברויכט דער טאהר דיא ווייסנטשאפטן נור לנוק פון / וויים מכר עפנטליך קיין ווארט איט לן שפרעכן) · (ח) מחשב להרע / האדם אשר יחשוב להרע לזולתו בדברי קנטורין ובלחוק / לו בעל מזמות יקראו / יחשבו שהוא בעל שכל ושכלו שנון · ומנם לא כן / כי (ט) זמת אולת / הזמם של חויל הוה היא חטאת ר"ל מקוצר ומנועל ולץ המלונץ על רעהו ופונה את שכלו על דברים רעים כאלה הוא תועבת לאדם להמין המנוסי · והוא נסמך כמו שנת לעיני · (י) דהתרפית / הערה לאדם שלא יבהל מקורות הזמן וכנעי

הזמן

(יא) רעטטי דיא וועלכי אויף דען טאד זיטצן, דיא
הינוואנקן אום דען שרייך צו עמפאנגן, וועו
דוא עם פרהינדרן קאנסט.

(יב) דוא קענסט פארוועגרן: וואהרליך ווער קאנטן
דיזן ניא; בדענקי אבר, דאש דער וועלבר דיא
הערצן מיסט עם וואהל מערקט, דער וועלכר
אויבר דייני זעעלי וואכט אללם וויים; דיזר פר-
גילט יעדם נאך זיינם פרדיהנסט.

(יג) מיין זאהן! דוא גנישסט האניג וויל עד וואהל-
שמעקנד איזט, האניגזויים וויל ער דיינם גוימן
אננענהם איזט; (יד) עבן וא בטראכטי אויך
דיא וויזהייט, וועו דוא זיא ערלאנגסט, פיר
דיינן גייסט; זיא גיבט ריר אייני צוקונפט,
וואס

באור

ההוא, כי הנהלה היא מצלת הנרה, וכל זמן שיתמיד
התדם בכל בחו ובטחונו נגד הנרה יוכל להסירה ממנו, אבל
אם יתרפה בלבו ולא יתעדל בכל עוז להיות נרוף במחשבתו,
יבול בזין תקוה להוסיף קוס. ולדעת אחרים יהיה טעמו,
שהנרה בעצמה מגביר את התדם לעשות את כל אשר ובל
לעזרתו, ויהיה תרגומו: (ער טאפט דוא נור גויט דעם
מוגליבקט; זו היא דתם תוגליק וגלבטט דיני שטערקי),
וכן אמר המשורר הערבי: אחבי שרתו אבסי המלחמה את
הקרב הרב עד שכסה דמם את עפר הארץ, ויתחוקו ויתליפו
בת מרוב רפיון כחם ורעדתם. (יא) הצל, הערה
להתעדל בכל עוז להגיע בני תדם מעונם בית דין, ולגמול
זכות בכל תוכן, ואפילו המשים למות אשר בבר נגמר
דינם לתוכח אם קוכל להגילם עשה את כל אשר בידך לעשות
להגילם, כי כן מיסודי התבמה על השופט והמוסל לבצע

(יא) הַצֵּל לְקֻחִים לַמָּוֶת וּמָטִים לַהֲרֵג אִם־
תַּחְשׂוֹךְ: (יב) כִּי־תֹאמַר הֵן לֹא־יָדַעְנוּ זֶה
הֲלֹא־תֹכֵן לִבּוֹת וְהוּא־יָבִין וְנֹצֵר נַפְשְׁךָ הוּא
יֵדָע וְהֵשִׁיב לְאָדָם כְּפָעֳלוֹ: (יג) אֱכָל־בְּנִי
דְבַשׁ כִּי טוֹב וְנֹפֶת מָתוֹק עַל־חִכֶּךָ: (יד)
כֵּן
דַּעַת חָכְמָה לְנַפְשֶׁךָ אִם־מָצָאתָ וְיֵשׁ אַחֲרִית
ותקותך

באור

הרע מקרב עמו, לבל ילמד מהם להיות נפסד מה טוב. ומה מאוד הזהירו חז"ל על זה וספרו לנו את אשר עשו חכמי סנהדרין ביושבם על הדין, לך תקרו ודרשו ועכשו את הדין למען הכל את החדש ממיתת ב"ד. ואיך הכריזו לפניו מי שיודע לעמוד זכות יבא וילמוד. (יב) כי, יוכל להיות שתאמר. הן לא ידענו זה, לא הכרנו את החיים ואת מעשיו כל כך עד שנדע בברור שהוא זכאי, או תאמר מה לי לברר הדבר את להסתכל בעד חיים אשר לא ידעתי תוכו ואת חוכמתו, או תאמר שלא ידעתי דבר מן הברה ועוכם המות הנגזר עליו. ולפי זאת הכוונה התחרונה תהי' העתקתו (וואהרליך ווער וואוסטען פאן דעם אלטן נידטעם) ובזאת תחשוב להנצל מדבת בני אדם אשר יתרעמו עליך ותתרחק לפניהם כנדיק. אמנם דע כי האלהים התונן לבות הוא יבין כל ואת וכו', והסיב לאדם כפעלו הרחוי לו מלך תכונת לבו. וכנוי הרגיש בהבת ידענו הוא דרך המליצה להגדות איך יבאר החיים המתרצל הוא בהלדיקו את מעשיו בעיני הבריות, בלשון רבים או מלך גחותו או מלך עצותו כי לשון הוא מורה על שניהם והמשכיל יבין נועמה. (יג) אכל, רחוי לך לאכל דבש כי טוב, מתוק לחיך וטוב לרפואה. (יד) כן דעה, השתדל לדעת חכמה. אם מצאת, אם ים לאל יד להשיגה, נעימה היא לשמעה ותחריקה טוב מאוד. ויש אחרית, דע כי ים לאחרית הומן הזה והוא

העולם

וְתִקְוָתְךָ לֹא תִכָּרֵת׃ (טו) אַל תֶּאֱרֹב רָשָׁע
לְנְוֵה צַדִּיק אַל־תְּשַׁדֵּד רִבְצֹו׃ (טז) כִּי שֶׁבַע יִ
יִפֹּל צַדִּיק וָקָם וּרְשָׁעִים יִכָּשְׁלוּ בְּרָעָה׃ (יז)
בִּנְפֹל אוֹיִבְךָ אַל־תִּשְׂמָח וּבְכָּשְׁלוֹ אַל־יָגֶל
לִבֶּךָ׃ (יח) פֶּן־יִרְאֶה יְהוָה וְרַע בְּעֵינָיו וְהֵשִׁיב
מֵעָלָיו אַפּוֹ׃ (יט) אַל־תִּתְחַר בַּמְרֵעִים אַל־
תְּקַנֵּא בָּרְשָׁעִים׃ (כ) כִּי ו לֹא־תִהְיֶה אַחֲרִית
לָרָע נֵר רְשָׁעִים יִדְעָךְ׃ (כא) יְרָא־אֶת־יְהוָה
בְּנִי וָמֶלֶךְ עִם־שׁוֹנִים אַל־תִּתְעָרָב׃ (כב) כִּי־

יתיר׳

פתאם

באור

העולם בנה • ותקותך / אם שתקה מקום לא תכרת הוץ
לינו נופל תחת שנוי הזמן / כי אם הוץ קיים עומד נצחי •
ומי שעסק לבו לחקור לחרי יעוד החדש והכליתו ירין עוסק
הכתובים הללה / כי נחמדים המה • (טו) אל תארוב /
אתה הרשע ליעלך לבל תחרוב לנוה לדיק • ולבל תשדד רבצו
מקום המנוחה אשר הוץ רובץ עליו ; (טז) כי / בכל עמלך
לץ תקנא כוונתך אשר כוונת להשחיתו / אף סיפול בלרה /
יעוררו אלהיו מהר • אבל הרשעים יכשלו ברעה מבלי הוסיף
קום • ומלת שבע כאר ידעת טעמו • (יז) בנפול /
הערה עוסרים לבל ישמח אדם בחיל חברו ואפילו הוץ שונאו •
ואם תחשוב שהין לך להתנהג עמו במדת הרחמים לאשר הוץ
שונאך ועשה לך רעה / והין חוק המוסר שולטת על כך
בלב האדם ? אמר / בכל זאת אל תשמח בנפלו / מלד החכמה ש
כי הנקמה הזאת אשר תקח ממנו / רעה בעיני ה׳ וממדת
רחמנותו יסיר מעליו את הלרה והו לריך שמחתך • ולדעת
אחרים יהי׳ הכוונה שהאלהים ימן את הרעה מעליו וישימה
עליך • (יט) אל תתחר / שרשו חרה / והוץ החמוס

בהתפעלות

וואס דוא ערווארטסט דוראַרט אונאויפֿהערליך
פֿארט .

(טו) פֿרעפֿלר ! שטעהי ניכט נאך דעם גרעכטן וואהנונג ,
באונרוהיגי זיינ לאגרשטעטי ניכט ; (טז) דען
פֿעללט אויך דער גרעכטי זיבן מאהל , עד קעממט
אזימער ווידר עמפֿאר ; דיא פֿרעפֿלר אבר
ערלינן אים אונגליק .

(יז) פֿרייאי דיך דיינם פֿיינדם פֿאללם ניכט , פֿראהלאקי
ניכט איבר זיינן שטורץ : (יח) דער עוינ דער
עם זיהט אונד מיספֿאללן דאראן האאט , מעכטי
זיינן צארן פֿאן איהם אבווענדן .

(יט) זייא נאויך דער בעזן גליק ניכט אייפֿרזיכטיג ,
בנייהי פֿרעפֿלר ניא ; (כ) איהר גליק נאזט פֿאן
קיינר דויאר , דער לאמפֿרהאפֿטן ליכט לאדרט
באלד נאויך .

(כא) כוין זאהן ! פֿירכטי דען עווינן אונד דען קעניג ,
מיט אויפֿריהרן לאם דיך ניכט איין ; (כב) נאנין
אונפֿרמיהטט

באור

בהתפעליות הפנימיות , ברוחך רשע וטוב לו אל יחס
לבבך לנקם ריוח כמוהו , ואל תקנא ברשע שהשעה משחקת
לו ; (כ) כי לא תהיה אחרית , לא תעמוד הנלחם
זמן רב , ונרס ידבך ויכבה מהר . (כא) ירא , הערה
להזהר בחיית המלכות , ותמר שרחוי לחדש לירח חק מלבו
כירחו חק הלסים . ועם שונים אל תתערב , לא תתחבר
אל התנשים השונים במחשבותיהם , ומדברים עתק על מעשי
המלך ועל משפטיו , ורחוי לך להשמר מזה מלד התכמה
לעונת עלמך ; (כב) כי פתאום , מבלי שתדע דבר יקום
עונש

משלי כד

אונפֿרמוחטט בריפֿט אײהר אונגוויטטר אויס ,
ווער קאן בויזר שטראפֿי פֿארהער זעהן ?

* * *

(כג) אויך פֿאלגנדס איזט לעהרי דער ווייזן :

בייא רעכטפֿ=אורטהייל אויף דיא פערזואהן זעהן ,
איזט אונ=עדל ;

(כד) ווער אבר גאר דען אונגרעכטן פֿיר אונשולדיג ער=
קלעהרט , דען שעלטן פֿעלקר , פֿר ווינשן נאציאהנן .

(כה) גרעכטי רידפֿטר ערלאנגן בייאפֿאלל , זענן דעם
פֿראממן טרייפֿט זיא .

(כו) ווער מיט גוטן גרינדן ווידרלעגט , אזיזט דעם
קיסנם ווהרט .

(כז) צוערשט אהרבי רוין גצימר דרויסן , בריטי
דירס

באור

עונש החלטים ועונש המלך על הממרים . ופיד שניהם ,
של חלטים ומלך , מי יודע להסמר ממנו ? ויש מפרשים
שוניס כמו בשגזותו את טעמו , (היא מוגזינגען) , וכנה
חותם החכם כן , להיותם חסרי לב ואינם משתמרים מן
הגרה הסר יביאו על נפשם ; עד כאן דברי שלמה הסר
נתקבצו בימיו או בזמן המלכים לחברי מותו עד חזקיה ,
והפסוקים הנחים עד סוף הפרשה נוספו על הרשונים ,
אמנם לא נודע אם גם המה משלי שלמה או משלי חכם אחר ?
אם נתקבצו בימיו או לחברי מותו ? כי לנגד מתקנו ספרי
התורות ודברי הימים לדעת דברים כחלה בפרוש . ואין ספק
כי היו רבים כמנה ומהנה ממשלו , שירין , וחדותיו בימים
ההם הסר נשתקעו בתוך הומן והגליות הסר עברו עלינו
ועיין במחסף לשנת תק"ן מסיפורי היהודים היושבים בחוי
הודו , ומחלת דברים חדשים נודעו בימים ההלה . (כג)
גם , הכתובים הנחים הם תוספות הסר נלנו בסוף הספר
ממחפי המקרות . ול"מד לחכמים בחה ממלת אל להיותם

למודים

פֶּתְאֹם יָקוּם אֵידָם וּפִיד שְׁנֵיהֶם מִי יוֹדֵעַ: (כג)
גַּם־אֵלֶּה לַחֲכָמִים הַבֵּר־פָּנִים בְּמִשְׁפָּט בַּל־
טוֹב: (כד) אֹמֵר לָרָשָׁע צַדִּיק אָתָּה יְקֻבְּהוּ
עַמִּים יִזְעָמוּהוּ לְאֻמִּים: (כה) וְלַמּוֹכִיחִים יִנְעָם
וְעֲלֵיהֶם תָּבוֹא בִּרְכַּת־טוֹב: (כו) שְׂפָתַיִם יִשַּׁק
מֵשִׁיב דְּבָרִים נְכֹחִים: (כז) הָכֵן בַּחוּץ וּמְלַאכְתֶּךָ
ועהדה

באור

למודים להחכמים המשכילים על הטוב והישר, לו היה במקום
מן ור"ל שהמה נאמרים מפי החכמים, כי לפעמים תורה
הלמ"ד על הנגזל שממנו. הכר פנים, הכרת פניים במשפט
לף אם בדרך דינו לא טוב, כי עי"ז יסתתמו הטענות,
אצל (כד) אומר, הדיין המזכה את החייב הוא יאיר רע
וכליעל, יקנוהו עמים ויזעמוהו לאומים. ואמר זה להורות
כי מדת הדרך נעצעה בלב אדם, והמשפט הישר אשר בלב כל
אדם ירגיש את הרשע הזה אף מי שאין לו חלק במשפט ההוא,
מלד החפץ של הדרך. (כה) ולמוכיחים, הם הדיינים
והשופטים ההולכים דרך נכוחה ומצדיקים את הצדיק ומרשיעים
את הרשע ומרחיקים להם את רשעתם בהוכיח תוכיח. יגעם,
יהיו נעימים ונכבדים בין העם. וברכת טוב, הוא הצדיק
הבלם תבוא עליהם, כי יברך תומת כל איש תומך צדק ומישור.
(כו) שפתים, מי שמרגיל עצמו להשיב על כל דבר דברים
נכוחים מיוסדים על אדני ההשכלה, ראוי לנשק את שפתיו,
כי הוא ידע לעשות את כל פעולותיו במדה ובמשקל הישר
ומורה גם לרעהו ללכת דרך הטוב, מלבד נעימות מדבריו.
(כז) הכן בחוץ, הערה על ההשכלה והלקטנות בשום
טעם ודעת טרם עשות דבר, לוך ישוב, שם יוכל לגמרה
ולתקנה שם אין, ואמר בדרך משל מבנין הבית, שם תהלה
לבנות, הלא תלוך תחלה לכרות לך העציס ולמדוד ולסדרם
בדרך שתדע שיהיה בניינך מתוקן וחזק. ואח"כ ובנית ביתך,
כן תהי, בכל עסקיך, שתתחיל לראות תחלה בעין שכלך

וְעַתָּדָה בַּשָּׂדֶה לָךְ אַחַר וּבְנֵית בֵּיתֶךָ׃ (כח)
אַל־תְּהִי עֵד־חִנָּם בְּרֵעֶךָ וְהַפִּתְּיתָ בִשְׂפָתֶיךָ׃
(כט) אַל־תֹּאמַר כַּאֲשֶׁר עָשָׂה־לִּי כֵּן אֶעֱשֶׂה־
לּוֹ אָשִׁיב לָאִישׁ כְּפָעֳלוֹ׃ (ל) עַל־שְׂדֵה אִישׁ־
עָצֵל עָבָרְתִּי וְעַל־כֶּרֶם אָדָם חֲסַר־לֵב׃ (לא)
וְהִנֵּה עָלָה כֻלּוֹ קִמְשׂוֹנִים כָּסּוּ פָנָיו חָרֻלִּים
וְגֶדֶר אֲבָנָיו נָהָרָסָה׃ (לב) וְאֶרְאֶה אֲנִכִי אָשִׁית
לִבִּי רָאִיתִי לָקָחְתִּי מוּסָר׃ (לג) מְעַט שֵׁנוֹת
מְעַט תְּנוּמוֹת מְעַט ׀ חִבֻּק יָדַיִם לִשְׁכָּב׃ (לד)
וּבָא־מִתְהַלֶּךָ רֵישֶׁךָ וּמַחְסֹרֶיךָ כְּאִישׁ מָגֵן׃

פתח באתנח

באור

מס מוכל לעשות את הדבר מס יון • ועהדה׳ פעל מצרם
עתד׳ נלע כתר פירסו׳ לחריס מלשון עתודים כי הוא
רחוק מאד • (כח) אל תהי׳ תוכיח על מדת החנופה •
יש לך בני אדם הנמהרים לתוך דברי זולתם לחייב את חבר יחייבו
ולטלול את חבר ישלילו ולהעיד על כל דבריהם מבלי שיהיה לאחד
תועלת להגיד את עדותם׳ ובזולת יחשבו לפקוח את ריעיהם
שימין שהם תוכיח לו ונפשם עמו׳ ולאת היא תונאה ותנופה׳
וקלון לבני אדם׳ המשכיל ישמר מהם • וכמו שהשוה לאדם לחנוף
את חולתו׳ כן ישמר גם ממדת הנקימה והנטירה לבקש לשלם
רעה תחת רעה • ועל זה אמר פסוק (כט) אל האמר׳
אם עשה לך חבירך רעה אל תאמר לעשה כמוהו לשלם לזים
כמעשהו׳ כי לא לך הדין והמשפט • ואם עשה רעיך עול
לטובתך׳ אל תחרוש בלבך לאמור לשלם לו עתה כשהוא לריך
לך את עוכתו אע״פ שהוא עול׳ כי חיבתי להשלים גמול׳
והשנה דברים חבר לנטי חסרי לב יורו להם היתר לעשותם׳ כי
אם כל מעשיך יהיו מיוסדים על האמת והדין והלדק • (ל)
על׳ מוסר מדיני נוסד על הנסיון חבר עשה החכם בעלמו׳
ובא במוסיר על העלות ואמר שברחותו את השדה והכרם לזים

דירם אויפֿם פֿעלדי צו / אונד דאן בויאי דיין הויז /

(כה) זייא ניכֿט אחני אורזאכי צייגי פֿיר דיינן נעגסטן /
אום איהן דורך דייני וואהרטי צו גווינען /

(כט) זאגי אויך ניכֿט : זא וויא ער מיך בהאנדלט וויל
איך אויך איהן ווידר בהאנדלן ; אונד יעדם נאך
זיינם בטראגן פֿרגעלטן /

(ל) איינסט גינג איך דעם אַקר איינם פֿויל̈ן / דעם
ווייגבערגי איינם נאכלעסיגן פֿראיבר / (לא) אונד
זיהי דא / אללם ווהר איבר אונד איבר מיט אונ=
קרויט בוואכסן / דיא גאנצי פֿלור מיט דיסטלן
בדעקט / אונד דיא שטיינרני מויאר צערפֿאלן ; (לב)
בייא דיזם אנבליק דאכטי איך נאך / מערקטי מירס /
אונד נאהם מיר פֿאלגנדי לעהרי / (לג) שלאפי נור
איין וועניג / שלוממרי איין וועניג / רוהי נור / דיא
הענדי איבראיינאנדר איין וועניג / (לד) אונד
ארמוהט איבר פֿעללט דיך וויא פֿוסקנעכט / מאנגל
וויא גוואפֿנטר מאן /

ענדי דעס צוויטן בוכס /

באור

העגל לקח מוסר לעצמו / (לא) קמשונים / סס נוח
תחר תוליח התרן בלי זריעה / ותים התדמה המסכיל עוקרו
להיותו יונק חלב התרן לבלי הועיל / פניו / הוח התלק
הנרתה בכל דבר נקרח פנים / ובזמן שהוסתל על הדבה נקרח
בל"ח (פלור) כתחר תרגמתי / (לב) ואחזה / בעת
שחזיתי זתת שמתי תת לבי עליו ולקחתי מוסר / (לג) מעט /
כבר בתרתי תת הכתוב הוה למעלה פרשה ג' י"ח /

נשלם החלק השני ם

Universitäts Bibliothek Rostock
http://purl.uni-rostock.de/rosdok/ppn862397928/phys_0267
DFG

משלי

כה

אויך

פאלגנדי ישפריכי זינד פאן שלמה / וועלכי דיא גלעהרטן
דעס חזקיה קעניגס אין יהודה צוואמען גטראגן האבן ·

(ב) עהרי גאטטס איזט / דער דינגי גאנג פֿרבערגן ;
דער קעניני עהרי איזט / גהיימי דינגי אן דען
טאג ברינגן ·

(ג) היממל=רהי / ערדן=טיפי / אונד קעניגס=
הערץ

באור

כה (א) גם אלה / הכתובים הנלוים נסוף עד פרשה למ"ד המה משלי שלמה / לשון הן מפוורים נכתבים שונים / או מקובלים בעל פה עד דורו של חזקיה ובימיו נעתקו לבתים על ספר למשמרת · אנשי חזקיה / דורו של חזקיה היה דור דעה הוא הסמיך התורה והחכמה ותקן דברים טובים בישראל : ובימיו נעתקו ספרי שלמה עיין בהקדמתי · העתיקו / שרשו עתק / ופירושו הנלוח הדבר ממנך זה על מנך וזלתו / והושלך על כתיבת הדברים מספר על ספר או מלמון על לשון אחר / או העתקת דבר שבעל פה לעשותו דבר שבכתב / ולשון המחרונים היתה העתקת אנשי חזקיה / שהם אספו את הלבריים אשר בשירו מדברי שלמה קלחם בע"פ וקלחם בכתב בכתבים שונים והעתיקום על הספר · (ב) כבוד / נפלאי המלכים הנכרים וברחים בעין השכל / יתגדלו ויקבדו כל עוד שימלוו לוחם החוקר נשתדים / כי נשתדים דרכי כל ע"פ חכמתו הנפלאה / לא ידע אנוש שכוח ההוות ויעמוד לפעמים משתאה לחשוב שהם דרך לא סדרים / ואחרי המקור עינו ירשה את רוב החכמה ואת חלבי עולם עושה כל ואת יכבד / ומלא כבוד

המלכים

כה

גַּם־אֵלֶּה מִשְׁלֵי שְׁלֹמֹה אֲשֶׁר
הֶעְתִּיקוּ אַנְשֵׁי חִזְקִיָּה מֶלֶךְ־יְהוּדָה׃

(ב) כְּבוֹד אֱלֹהִים הַסְתֵּר דָּבָר וְכְבוֹד מְלָכִים
חֲקֹר דָּבָר׃ (ג) שָׁמַיִם לָרוּם וְאֶרֶץ לָעֹמֶק
ולב

באור

המלכים בהסתר כל דבר • וכבוד מלכים / מה שהוא
העקר יגדל וינשא את כבוד המלך בשר ודם בעיני
הבריות הוא חקור דבר בנחון בשכלם ותקור בתבונתם לדעת
את סדרי ההוות • ומין לך משל דומה לזה גדול כמעשה
שלמה בשתי הונות / יצר חקר בחכמתו לדעת את אמת
הענין / וכל העם יצר שמע ואת ירחו מפניו כי ראו כי
חכמת אלהים בקרבו לעשות משפט • ורבים פירשו כבוד
אלהים / כבוד הוא למלכים / להסתיר דבר למלכי דבר
מעניניני המלכים בפרהסיה / והוא פי' אמת במו שכתב
הרמב"ם ז"ל במורה (חלק שני פ' כ"ט) אבל לא ידעתי
לכוון לפי פירוש זה סיפא דקרא / שם לא תחקר לומר כדעת
המפרשי לפרסם ולהודיע נרבים את גדולת המלך ויסרו
וחכמתו • יצר מלבד הדוחק לא ידעתי שם כנים הדברים
על יסוד המוסר • (ג) שמים / לדעת קלת המפרשים
יהיו שני המשלים שמים וארץ חיוב / והנמשל לב מלכים
שלילה / ויהיו פירושו / שמים שם חקר המדידה בערך הרום
וארץ בערך העומק / אבל לב מלכים אין לו חקר כלל / אבל לפי
האמת ולפי ידיעת התכונה בימי שלמה אין ספק שהיתה כוונתו
בפשוטו / וכלם עומדים על דרך השלילה / כלומר כשם שאין
חקר לרוממות השמים ועומק הארץ לדעת מה במרכז כדורה /

וְלֵב מְלָכִים אֵין חֵקֶר׃ (ד) הָגְּזוֹ סִיגִים מִכֶּסֶף
וְיֵצֵא לַצֹּרֵף כֶּלִי׃ (ה) הָגְּזוֹ רָשָׁע לִפְנֵי־מֶלֶךְ
וְיִכּוֹן בַּצֶּדֶק כִּסְאוֹ׃ (ו) אַל־תִּתְהַדַּר לִפְנֵי־
מֶלֶךְ וּבִמְקוֹם גְּדֹלִים אַל־תַּעֲמֹד׃ (ז) כִּי טוֹב
אֲמָר־לְךָ עֲלֵה־הֵנָּה מֵהַשְׁפִּילְךָ לִפְנֵי נָדִיב
אֲשֶׁר רָאוּ עֵינֶיךָ׃ (ח) אַל־תֵּצֵא לָרִב מַהֵר
פֶּן מַה־תַּעֲשֶׂה בְּאַחֲרִיתָהּ בְּהַכְלִים אֹתְךָ
רֵעֶךָ׃ (ט) רִיבְךָ רֵיב אֶת־רֵעֶךָ וְסוֹד אַחֵר אַל־

ב׳ טעמים תגל

באור

כן אין חקר ללב מלכים / וכה תרגמתיו • (ד) הגזו /
ברזו הגד״ה וסוף ענין הפרה • ואמר / כמו שצריך הצורף
לתחום להנות הסיגים מן הזהב ברם עשותו מוכשר לכלי
תכשיט לרוף ונקי / כן (ה) הגזו / הרשע הקרוב למלכות
ויוכן לעשות עול / מן המלך / ואז יכון בצדק כסאו /
כי רשעים כאלה יודעים כל עת להסית ולהדיית את המלך
לרעה • (ו) אל תתהדר / אל תתגאה במקום שיש שם
גדול ממך כי בהסתלוחך להתרחות כחשוב וגדול לפני גדולים
ממך / תצוה לידי בזיון ושפלות / וכן אל העמוד במקום
המיוחד לגדולים לעמוד שם למען לא תביא לכלל שפלות
והולך ומפרש את הטעם לאמור : (ז) כי טוב / לך יותר
שם רוחש לזכך במקום הפחות לך מערך כבודך ואומרים
עלה הנה / מהשפילך / שם יאמרו לך רד בעמדך במקום
גדול מערכך • אשר ראו עיניך / בחוש ונסיון ידעת שזה
לער ועלב גדול מאין כמוהו • וכן פי׳ רש״י ז״ל אשר ראו
עיניך שנבר זה ממך • ואחרים אומרים אשר ראו עיניך
מוסב על נדיב כלומר הנדיב אשר כבר ראו עיניך שעמדת
במקומו / לבל הרחקון נרחה לי עקר וכן תרגמתיו •

הערין זונר אונערפֿארשליך ·

(ד) שאפֿט דיא שליאַקן פֿאם זילבר וועג ׳ אונר עם
גיבט דעם ארבייטר איין פֿיינם גשירר ; (ה) שאפֿט
דען פֿרעפֿלר דער אום דען קעניג איזט וועג ׳ אונר
דער טראהן ווירד דורך גרעפֿטיגקייט בפֿעסטיגט ·

(ו) שפילי ניכט דען פֿאַרנעהמן אין געגנוארט דעס
פֿירשטן ׳ אונר דרענגי דיך ניכט הרויף אין דען
פלאטץ דער גראסן ; (ז) עס איזט בעסר ׳ וועז
מאן דיר זאגט : טריטט נעהער הרויף ! אלס וועז
מאן דיך פֿאר אינן פֿאַרנעהמרן צוריקטרעטן
הייסט · וויא דוא וואל שאן זעלבסט ערפֿאהרן
האבן ווירדסט ·

(ח) איבראייל דיך ניכט שטרייט אנצופֿאנגן ׳ בדענקי
וואס דוא עגדליך טוהן ווירדסט ׳ וועז דיין געגנר
דיך בשעהמט ·

(ט) שטרייטסט דוא מיט יעמאנדן ׳ זאַ פֿיהרי דייגי
זאכי ווידר איהן ׳ גהיימי דינגי דיאַ ניכט דאַ צו
געהערן

באור

(ה) אל תצא ׳ תזהר להיות הלוקח נשמר בהיות לו חיוב
חלוק דעת עם רעהו לבל ילוך לריב לבזהו בדברים ׳ כי חין
לבעל הכעס חלק כעמו ׳ וחס חכס רעהו חסר כנגדו לבלי
הסיב לו כדרכו קוכו להכלים ׳ ולו יקחרט גלבו ולוך ידע
הציב מעשהו חסר עשה · פן ׳ היל תזהר ויפכן שהוח
הלווי מזהרם פנה כלומר פנה להביט חל סוף המעשה · (ט)
ריבך ׳ חחר שהזהיר על ״ הריב בכלל חמר שחם בח לכלל
הריב ׳ להשמר מחד לבל יבח מתוכו לכלל רשעה בעין חדם ׳
וזה לבל ידבר בכעסו מדברים מחריס חסר לינס נוגעים בדברי

געהערן וועלכע איהם אבר ניכט פֿאר ; (י) וועד
עם הערט מיכטי שלעכט פֿאן דיר דענקן , וואס
דוא הראוים גפלוידרט האסט קאנסט דוא ניכט
ווידר צוריק נעהמן .

* *

(יא) שעהן וויא גאלדני אֶפפֶל אין זילבנר דראהט=
ארבייט , איזט אין וואהרט דא אנגבראכט וואהרין
עם פאסט .

(יב) וויא גאלדנר אָהררינג אן גדיגן גאלדנר קעטטי ,
איזט דעם וויזין פֿרמאהנונג איינם אויפֿמערק=
זאמן אָהרי .

(יג) וויא שנֶע=קיהלונג אם שווילן אֶרנדטי=טאג , איזט
אין טרייאר באטי דענן דיא איהן זענדן , ער
ערקוויקט , וויא יעני , זיינן העררן .

(יד) וועד מיט פֿאלשר פֿרייאגעביגקייט פרהאלט ,
גלייכט דעם דיקן גוועלקי בייא ווינדיגם וועטטר ,

וויא

באור

ריבו . מעמס (י) פן יחסדך , השומע לומך מדבר ושינו
משים על לב שמיכוך כעסך עשים וזה יחשוב עליך שלמה
היה מגלה סוד ונעל מדות רעות . ודבתך לא תשוב ,
לאחר שהוציאת דברים כלפה מפיך , לף שתתרע עליהם
לאחרי כן , לא יכולת להשיבם אליך להיות סוד כאשר היה
מקדם . ותבת יתסדך שרשו חסר , והוא מורגל מלד בפי
חו"ל בכונה הזאת . בהשתנות הממ"ך לני"ן חשר , כמו
אשרי מי שהושדין ואין בו . (יא) תפוחי זהב , כל
כדור ונשם ענגל הדומה לתפוח נקרא בלשונט רתפוח .
במשכיות , הם הלורות הנרתיס תולה להנשם , ותנשי

הקדם

תָּגֹל׃ (י) פֶּן־יַחְסְרֶךָּ שֹׁמֵעַ וְדִבָּתְךָ לֹא תָשׁוּב׃
(יא) תַּפּוּחֵי זָהָב בְּמַשְׂכִּיּוֹת כֶּסֶף דָּבָר דָּבֻר
עַל־אָפְנָיו׃ (יב) נֶזֶם זָהָב וַחֲלִי־כָתֶם מוֹכִיחַ
חָכָם עַל־אֹזֶן שֹׁמַעַת׃ (יג) כִּצִנַּת־שֶׁלֶג
בְּיוֹם קָצִיר צִיר נֶאֱמָן לְשֹׁלְחָיו וְנֶפֶשׁ אֲדֹנָיו
יָשִׁיב׃ (יד) נְשִׂיאִים וְרוּחַ וְגֶשֶׁם אָיִן אִישׁ מִתְהַלֵּל

במתת

באור

הקדם משמשים מאד בתכשיטים עשויים כסף מעשי שנכה סקורין (פֿיולעגרמן) ובל"ע (דרמהט מרביט) ומניחים על תוכו תפוחי זהב, והוא יפה מאד, והמשיל על התכשיט הזה, דבר דבור אל אפניו, במקום שהוא עומד על סדר נכון. ולדעתי ערש אפניו, פנדר והחל"ף נוספת כדעת ר' יונה. ולדעת לחרים שרשו אפן, והוא על גלגליו מיוסד על תכונת הערך והמשקל לבל יתנועע. ועוד פירשו בו המפרשים כוונות לחרות עיין בהם. (יב) נזם, הוא שם תכשיט עשוי כטבעת ולמטן השליש קיטוטו וגויו קשר, בו תלי כתם והוא עשוי כמין שרשר ותלוי מן הנזם ולמטה להפארת, והמשיל לו דברי ויכוח חכם על אזן שמעת. ופה שנכתב לפנינו מוכיח ולא דברי מוכיח אן תוכחה בכל זאת תרגמתי כאלו נכתב כן, למען לא תשתה המליצה. (יג) כצנת, ידוע כי בזמנינו זה ישמרו השרים והנגידים פרות קרח במערות מתחת לארץ כל ימי הקיץ, למען הקיר לעת המשקים בימי החום, ובארץ ישראל הביאו שלג מן הר הלבנון לשר לא ימוש ממנו כל ימות השנה בימים החמים להקיר בו. ואמר שליר נאמן הוא לשולחיו ומשיב נפשם, כאשר יתענג האדם ביום קלר ונפשו עיפה לרב החום נזנית השלג תשר ישיב נפשו. (יד) נשיאים, הם העננים המעוררים בימים הנרחים לכעמים על פני

בְּמַתַּת־שֶׁקֶר׃ (טו) בְּאֹרֶךְ אַפַּיִם יְפֻתֶּה קָצִין
וְלָשׁוֹן רַכָּה תִּשְׁבֹּר־גִּרֶם׃ (טז) דְּבַשׁ מָצָאתָ
אֱכֹל דֵּיֶךָּ פֶּן־תִּשְׂבָּעֶנּוּ וְהַקְאתָהוּ׃ (יז) הַקַּר
רַגְלְךָ מִבֵּית רֵעֶךָ פֶּן־יִשְׂבָּעֲךָ וּשְׂנֵאֶךָ׃ (יח)
מַפִּיץ וְחֶרֶב וְחֵץ שָׁנוּן אִישׁ־עָנֶה בְרֵעֵהוּ עֵד
שָׁקֶר

באור

הַשִּׂמִים וּיְקוֹם הַחֹדֶשׁ לְנַפֵּשׁ / תֹּאכַל כַּשִּׁבּוּעַ עִמּוֹ רוּחַ יוֹלִיכֵם
וְיַעֲכֹב אֶת הַנֶּפֶשׁ וְלֹא יַמְטִיר / וְכֵן הוּא בְּחַיִּים מִתְּהַלֵּל בְּמַתַּת
שֶׁקֶר מִבְטִיחַ לִיתֵּן וְאֵינוֹ נוֹתֵן ׃ וְאֵם נִסְתַּכֵּל בְּהִתְנַגְּדוּת עַל
מְשֹׁל הַלָּזֶה / דְּמְיוֹן הַמַּתָּנָה לְנִגְרָךְ לָהּ לְנַפֶּשׁ נִדְבוֹת הַמְּחַיֶּה
אֶת כֻּלָּהּ / וְדִבּוּר הַמִּבְטִיחַ וְאֵינוֹ מְקַיֵּם לְרוּחַ הַמְעַכֵּב אֶת
הַמָּטָר / נִמְצָא אֶת הַמָּשָׁל הַזֶּה לְאֶמֶת וְנָכוֹן ׃ (טו) בְּאֹרֶךְ /
מַאֲמָר נִסְיוֹנִי לְהָעִיר אֶת הַחֹדֶשׁ עַל מִדַּת תְּרֵיכַת אַפַּיִם /
וְאָמַר שֶׁהוּא אֹרֶךְ אַפַּיִם יְפוּתֶה קָצִין / וְהוּא הַנָּגִיד הַמְּלוּהּ
וְהַחָקִיק / וְלִמְּדֵנוּ יְדִיעַת הַקּוֹרֵא אֶת כּוֹתֶבֶת הַכְּתוּב בְּמִלַּת קָצִין
שֶׁהוּא כִּוּוּן אֶל הַגְּזוּל הַחָקִיק וְהָעֵרִין תַּרְגֻּמְתִּיו (טירמן)
שֶׁהוּא מוֹרֶה עַל הַחֹדֶשׁ הַמּוֹשֵׁל וִידוּ חֹזֶק וְתַקִּיפָה / לְפִי
שֶׁרְאִיתִּי הַנַּחְתּוֹם בְּלָשׁוֹן יוֹן לֹא הֵיטֵב כִּי אִם עַל מֶלֶךְ מוֹשֵׁל /
גַּלּוּהּ אֵלַיּוֹ לְאַחַר זְמַן כְּמוֹ הַקּוֹסֵי וְחוֹזֵק לֵב ׃ וּלְשׁוֹן רַכָּה /
אָמַר בְּדֶרֶךְ הַלָּצָה / לְפִי שֶׁהַלָּשׁוֹן הִיא גַּם בְּשֶׁרֶשׁ הֵן גַּם קוֹסֵי
וְחוֹזֵק / בְּכָל זֹאת תַּעֲבֹר גַּרְסִ בְּכָל הַדְּבוּר וְהַמַּעֲנֶה הָרַכָּה ׃ וְתוֹלִי
כֵּיוָן זֶה אֶל לָשׁוֹן לְחַד הַבַּעֲלֵי חַיִּים / אֲשֶׁר יֵשׁ לוֹ חִטּוּטוֹת
חִטּוּטוֹת כְּמִין מַגָּל וְיֵשׁ גַּם כֵּן לְתוֹךְ אֶת הָעֹפֶשׁ הַקָּשֶׁה ׃
(טז) דְּבַשׁ / כָּל דָּבָר אֲשֶׁר הוּא טוֹב בְּתִיכוּתוֹ / לְרֹב
הַמַּכְלִיל לְהִתְגּוֹנֵן עַל כְּמוֹתוֹ / כִּי בְּרִבּוּת הַטּוֹבָה קוֹלֵד לִפְעָמִים
רָעָה / וְאָמַר ׃ דְּבַשׁ / לְפִי שֶׁהוּא נָעִים וּמְחוֹק לְחִיךְ וְטוֹב
לִרְכּוּשׁ הַגּוּף / נִכָּל זֹאת הִשְׁמִיר לְבַלְתִּי הִרְבּוֹת לֶאֱכֹל מִמֶּנּוּ /
כִּי רַבּוּי הַמַּכִּילָה תְּזִיקֵהוּ וְנִגְרֶכֶת לְהַקִּיאוֹ ׃ וְהוּא מַאֲמָר כּוֹלֵל

וויא דער רענן אויסבלייבט ·

(טו) דורך גלאסנהייט בוענפטוגט מאן דען טיראנען ,
דיא ווייכי צונגי צרמאלמט קנאכן ·

(טז) פינדסט דוא האניג זא גניים מעסיג , דוא מעכטסט
זיינר איברזאטט וועררן אונד איהן וועגשפייאן מיסן ·

(יז) מאכי דיך אים הויזי דיינם פרוינדם זעלטן , ער
מעכטי דיינר איברדריסיג וועררן אונד דיך האססן ·

(יח) וויא שטרייטהאממר , דאלך , אונד גשפיצטר פפייל ,
אזוי דער מענש דער ווידר זיינן נעגסטן פאלשר
צייגי ווירד ·

וויא

באור

מוסר רד , לנחור נכל דבר הדרך הממלעי כי המוקרות בכל דבר רעה לבעליה , ועוד דבריס רבים נכללים בו · וגס נוכל לומר שכון ניחוד על התהנה והריעות בין בני האדם שהיא מתוקה כדבש , ובכל זאת לריך האדם שמירה מעולה לבלתי היות לעול ולמשא על רעיהו בהרבות בא על ניתו · וזה שאמר נכתוב הבא · (יז) הוקר , שרשו יקר ובא בלוזי מבנין הפעיל בפתח הרי"ש כמשפטה · ומזהיר את האדם לבל יתמיד לבא אל בית רעיהו יותר מן הראוי , כי עי"ז ישנאהו ויקוץ בחברתו וסופו לשנוא לותו · וממליצת הבעל הלב"ק לעשות את הדבר העושה עקר הפעולה לנושא המאמר ולכן הסיב את הפעל הוקר על רגליך , ויתורגם לפ"ו (אמכי דיינן פום זעלטן מין דיינם נעגסטן הויזי , דאם מיט בטרעטי דיינם נעגסטן הויז זעלטן) , לבל למען שמור את מליצת העברי ולבלתי השחת מליצת האשכנזי השמטתי בתרגומי מלת רגליך , ותרגמתיו על האדם בכלל (אמכי דיך זעלטן) · (יח) כפיץ , הוא כלי עשוי כמין פטיש וסיף להם לקדמוניהם לכלי מלחמה , ודמה את האיש העונה

ברעהו

(יט) וויא פֿויל֫ער צאהן אונד וואנקנדר פֿוס / איזט דיא
צופֿרידֿענ֫ט אויף אייגן טרויק֫אזן צור צייט דער
נאהט ·

(כ) דאס קלייד צור פֿראכטצייט אויסציהן / עסיג אויף
קרייד גיסן / איזט עס / וויא מאן בטריבטן לידר
פֿארוינגט ·

(כא) איזט דין פֿיינד הונגריג / זא רייכ֫ אים בראד צו עסן /
איזט

באור

גרעסו עד שקר ח״ו לכלי משחית כלה · (יט) שן רעה /
שרשו רוע והוא פועל עומד ועינו משבירה לחר שנרקב
שרשו הוא מתנועע ונרפה וכשטוחניס בו את המאכל יפול ·
מעדת / שרש מעד והוא ענין השמטה / וכמוהס מבטח
בוגד / שבטחת היום הנוגד ביום לרה / כשיזוח רעלו לבקש
ממנו למלאות השעתקו · (כן דעת רוב המפרשים · (כ)
מערה / הנה הכתוב הזה הוא קשה מאוד להולמו / לח
נקייצ בדעת אחד מהמפרשים / והנה רחה תחלה / הקורח
הנעים ! את אשר כתב המתרגם הלרמי / זה לשונו :
דשקיל מרטוטא מן חברידה ביומיה דקרחא היך דרוו
דרמי חילא על יתרא ומצרף ללבא כיבא היך סמא
למנא ואיך מלטיתא בקיסא דהיכנא בריותא מהרדה
ליביה דגברא · וזה תרגומו בלשון תשכנו (וויבר זייגק נעגעטן
דאס גוזונד מבניאטו אם קוקטן טאגי / מיוז דאק הייך דער עטיג אויף
מייני וואונדי ניעט / וויד דעק הערץ שאדרן פֿרמורזאכט · וויא דיא אאטטן
מין קלייד וויד רער ווארק דאס הולן / זא מאכט טרויריקייט מן דעק
הערצן מיינם אאטגם) · וכן הוא בתרגום היוני לשנעים הוקנים /
זולת שהס השמיטו גם את רחשית הכתוב ולח תרגמו כלל
מעדה בגד ביום צרה · מכל זאת נראה שהיו לקדמונינו
נוסחאות אחרות בכתוב הזה אשר לח מלאוס בעלי המסורה
בתוכיהס שלפנינו · ויוכן להיות שהיה מעדה בגד ביום

קרה

שֶׁקֶר׃ (יט) שֵׁן רֹעָה וְרֶגֶל מוּעָדֶת מִבְטָח
בּוֹגֵד בְּיוֹם צָרָה׃ (כ) מַעֲדֵה־בֶגֶד ׀ בְּיוֹם קָרָה
חֹמֶץ עַל־נָתֶר וְשָׁר שִׁרִים עַל לֵב־רָע׃
(כא) אִם־רָעֵב שׂנַאֲךָ הַאֲכִילֵהוּ לָחֶם וְאִם־
צמא

באור

קרה מוסב על הכתוב הקודם ׳ כלומר הבוגד ברשע לת
די שאין לבטוח עליו לגלות שהוא מוסיף רשעה על רשעתו
ומעדה בגד חבירו ביום שהוא לריך לו והוא יום קרה ׳
והפסוק הזה מתחיל מדבור חומץ על נתר ׳ ונתר יוכל
להיות פלע שנקרה העור ונראה כשכר (מייני מאפני וואונדי)
כתרגומו יתרא ׳ ולפ״ו הוא כתוב מלא משני חלקים
דומים ׳ כמו שהטופך חומץ על פלע ומבקש לרפאותו והוא
מכאיב לותו ׳ כן השר בשירים של לב רע ׳ יצר
יחשב לשמחו והוא מצער לותו ׳ ובתרגומי לא שניתי מלותה
מלשון הכתוב ותרגמתיו ממש מלה במלה ׳ כי כן דרכי
תמיד בכתוב קשה המובן ׳ ומי שיודע לפרשו תשוקת חן
לו ׳ ומדי דברי זכור לזכיר פירוש מה ששמעתי מפי ידידי
החכם המלין ר׳ הירץ וויזל נ״י ׳ לאמר : מי שמעדה בגד
ר״ל שמלבים את גופו בגדים חשובים יצר לינס עשויים לפי
ערך הקור ׳ הוא משחית את גופו ׳ מקירו ומביא עליו
חלאים ׳ ומי שמשים חומץ על נתר והוא מין עפר יצר
מעורב מרב חלקי החויר ובזמן שנת עליו החומץ נאך ונשאר
עפר בלתי רצוי לשום דבר ׳ כן מי שבר בשירי הלב ושבח
על איש רע לבב ׳ שע״י החנופה הוא משחית את
הלב הרע הזה לגמרי ׳ והוא פירוש נכון מאד ׳ וקרוב לזה
הביא החכם המחירי דעת מפרשים ׳ ולפ״ו יהיה תרגום
ושר בשירים על לב רע ׳ (ווער מיין בעזם הערץ איז
זאכוידרן בייגעט) (כא) אם רעב ׳ הערה להשמר
ממדת הנקימה והנטירה ׳ ולפעול עוד אפילו לשונאיו ׳

צָמֵא הַשְׁקֵהוּ מָיִם׃ (כב) כִּי גֶחָלִים אַתָּה חֹתֶה
עַל־רֹאשׁוֹ וַיהוָה יְשַׁלֶּם־לָךְ׃ (כג) רוּחַ צָפוֹן
תְּחוֹלֵל גֶּשֶׁם וּפָנִים נִזְעָמִים לְשׁוֹן סָתֶר׃ (כד)
טוֹב שֶׁבֶת עַל־פִּנַּת־גָּג מֵאֵשֶׁת מִדְיָנִים וּבֵית
חָבֵר׃ (כה) מַיִם קָרִים עַל־נֶפֶשׁ עֲיֵפָה וְשִׁמוּעָה
טוֹבָה מֵאֶרֶץ מֶרְחָק׃ (כו) מַעְיָן נִרְפָּשׁ וּמָקוֹר
מָשְׁחָת צַדִּיק מֹט לִפְנֵי־רָשָׁע׃ (כז) אָכֹל
דְּבַשׁ הַרְבּוֹת לוֹ־טוֹב וְחֵקֶר כְּבֹדָם כָּבוֹד׃

מדינים קרי עיר

באור

(כב) כי גחלים / לפי שנטופה הזעה יסיר תפעל לו /
תתפעל גו גרה ויגון בזכרון כי עשה לך רעה ועתה תכניעהו
בזעה / מכל מקום ישלם לך התלמיס את פעולתך • (כג)
רוח צפון / הוא הרוח יסיר הניע את המטר על ירושלים
כי היה מצפונה של ירושלים / ובזמן שהסיבב הרוח מלד לפון
ידעו כי ימטיר / ואמר כמו שרוח הלפון יוליד את הגשם /
כן יולד לשון סהר בזמן שתדם רוחה היה את רעהו בחברה
מדבר לסון סתר / פנים נזעמים / כי יתסוב שהם מדבריס
עליו רעה או מתלוננים עליו • ויוכל גם להיות הסכך
שלפניס נזעמים מולדים לסון סתר / בזמן שבני תדם רוחים
את רעיהם ופניו נזעמים יתתרו לבקש את הטעם / וילחצו
יחד במועלומיס • (כד) טוב שבת / כבר פרשתי את
הסיבוב הזה לעיל (פרשה ד"ח פסוק ט') • (כה) מים /
כמו שהוא מתולדת המים הקרים להשיב נפש עיפה בהחויר
את החום הטבעי הנדחק למוץ ע"י התנועה / כן שמועה
טובה הבאה מארץ מרחק תשיב את נפש בעליה • ואמר
מארץ מרחק בהכש בעל נסיון היודע הכוחות הנפש והתפעלותיה
בהווים וספוריס / כי כל עוד שירחק מקום הוייתן / כן
יתגדלו ויתרחבו הספוריס והשמועות טובים ונאים • (כו)
מעין / כן יקרא בלשון ענר מקום תולדות המים ומקוותם

איזט ער דורשטיג, זא לאנגי איהם וואסר צו טרינקן;
(כב) שארפסט דוא אויף דאדורך גלוט אויבר זיין הויפט
צוואממן, זא פֿרגילט דער עוויגי דיר דייני טאהט.
(כג) דער מיטטרנעֿטליכי ווינד ברינגט רעגן,
היימליכם פֿליסטרן בטריבטי גזיכטד.
(כד) בעסר אויף איינם דאכווינקל וואהנן, אלס אין
איינם פֿעסטן הויזי מיט איינם צענקישן וויבי.
(כה) ווי פֿרישם וואסר פֿיר דען ערמידטן לייב, זא
אייני פֿראהי נאכריכט אוים פֿערנד נעגנד.
(כו) אייגר שלאממיכטן קוועללי אונד פֿרדארבנם
אורשפרונג, גליכט דער פֿראממי דער פֿאר איינם
פֿרעפֿלר זיך שמיגן מוז.
(כז) האניג צו פֿיל גנאסן בקעמט ניכט גוט, דעם מענשן
רוהם אייני גרענצי זעטצן איזט וואהרר רוהם.

דער

באור

על הארץ, ומקור הוא מהלכו מתחת לארץ אל מקום המצוע. והנה הצדיק נמשל למקור ומעין מפתח כאן להעיד את וולתו להביא אליו דברי מוסר ותוכחה, ולהורותו לכת דרך הישר בדבור ובמעשה: ומשם יש הוא מצ לפני רשע שהוא נכנע לפניו הוא נדמה למעין נרפש שנתמלא רפש וטיט ומימיו עכורים, לפי שהוא הוצרך בהכנעה הזאת, וגם מקורו מתחת שתין בו יכולת להביא דברים טובים, לזולתו. (כז) אכול, טרם תבא לבחור הכתוב הזה מתקיף תחלה על דקדוקו, וזה לבאר את הכנוי במלת כבודם אשר אין לו זכר במקרא הזה. ואין ספק אצלי שהוא מוסב על כל אדם בכלל כלומר כבודם של בני אדם. ומי יודע יש לת בשמעה ה' תחת בתמצע ועי"ו בשתחה הכונה, והיה כתוב לפניו וחקר כבוד אדם כבוד, ובשגיאת

(כה) דער מענש דער זיינע גדאנקן ניכט אין זיך האלטן
קאן, גלייכט אייגער אפֿן מויארלאזן שטאדט.

כו

(א) זא וועניג ווי א שנע צום זאמער, אונד רענן צור
ארנדצייט, פאסט עהרנבצייגונג דעם טאהרן.
(ב) ווי דער שפערלינג ווענפלאטטרט, דיא שוואלבי
פארט פלינגט, זא אויך אין אונפֿרדיהנטר פלוך;
ער טריפֿט ניכט אין.

דיא

באור

נפלה תחלף ונעשה כבוד־אדם, כי לפי
הדרך הזה יקנאר הענין היטב. דמה את הכבוד תשר בו
יכבד איש את ריעיהו לתכלית הדבק; כי כמו שהדבק בעלמו
הזה מחכל מקוק ושוב, ובכל זאת בהרבות תכילתו יכפך
לרעה ויכחיב את הנוף, כן הכבוד לאדם בזמן שירבה תוכו
זולתו יהי לנמלה. והנה המאמר הזה משונה מיתר מאמרי
הספר בחיבות סדורו, כי תלקו הראשון שולל, וחלקו
השני מחייב את הפוכו והוא בשתי עמודים עומדים שוקים
תשר יתלים נס המשכיל את תוך הבנין; וכך סדורו במלואו:

אכול דבש הרבות לא טוב
וחקר אכלי טוב
הרבות כבוד אדם לא כבוד
וחקר כבודם כבוד

ומלת וחקר פירושו מקום הפסק המלה או המספר (דאש
זיל, דיא גרענזי, דאש עגדי), כמו שיקראו הדברים
תשר אין להם תכלית וקצה אין־חקר. ומי יכשׁ ולא יכנון
פה מתק המליצה, שלא רצה האחש לומר שרבוי הכבוד
הוא חרפה, כי הוא דבר לא יסבול האיוב הכללי, כי הכל
לפי ערך המכבד והמכובד והכבוד, ולא היה יכול לומר

והרבות

(כה) עִיר פְּרוּצָה אֵין חוֹמָה אִישׁ אֲשֶׁר אֵין מַעְצָר לְרוּחוֹ :

כו כַּשֶּׁלֶג ׀ בַּקַּיִץ וְכַמָּטָר בַּקָּצִיר כֵּן לֹא־ נָאוָה לִכְסִיל כָּבוֹד : (ב) כַּצִּפּוֹר לָנוּד כַּדְּרוֹר לָעוּף כֵּן קְלָלַת חִנָּם לֹא תָבֹא :
לו קרי שוט

באור

והרבות כבודם וכו' , ולכן הניח את המחמר בלשון לא קלר ונקי כאשר הוא לפנינו , ולדעת הכס אחד שרש חקר בלשון ערבי הוא הגות הדבר ומשנו לשון (פראפטונג) ואמר שחקר הכבוד לשלמי רדוף אחריו הוא הכבוד האמתי . והוא כאמת דעה נכונה . (כה) עיר , דמה את האיש אשר אין בו כח לעצור את מחשבותיו ואת דבריו בלבו לעיר פרוצה אין חומה , שאין מעצר ליוצאים ובואים . ולפי מה שפרשתי את הכתוב הקודם יבוא הכתוב הזה על מקומו הנכון פה , כלומר שאים כסיל כזה לא ידע לתת חקר להלכת רעיהו . ואמת הדבר ע"פ הנסיון כי לפעמים יהלל אדם את רעיהו יתר מכדי ערכו מאהבת הדבור והשיחה .

כו (א) כשלג , דבר שלא יאות לפי הדרך הטבעי , וגם יזיק לצרישה ולצרועים , כן הכבוד לאים כסיל אשר אינגו ראוי לו , וגם יזיק גו את בעלו . (ב) כצפור , הערה להמון העם הירא מפני הקללה , ואמר שכמו שהוא מקובלות הצפור לנוד ולבלתי יעמוד במקום אחד זמן רב , ומקובלות הדרור שלא לתכוף דירה במקום מיוחד , כי אם יטוף ממקום אל מקום , כן קללת חנם לא תתקיים באים המקולל , ולא תבא . וכך הוא תרגום הכתוב לפי דעת הרמב"ע . אשר אמר , ושעם שמות העופות והבהמות אשר כתבו הרשעים הם כחלומות בלי פתרון . ורש"י והרלב"ג ז"ל יפה פירשו גו לפי דעתם לפי שאינם מכוונים

(ג) שׁוֹט לַסּוּס מֶתֶג לַחֲמוֹר וְשֵׁבֶט לְגֵו כְּסִילִים׃
(ד) אַל־תַּעַן כְּסִיל כְּאִוַּלְתּוֹ פֶּן־תִּשְׁוֶה־לּוֹ גַּם־
אָתָּה׃ (ה) עֲנֵה כְסִיל כְּאִוַּלְתּוֹ פֶּן־יִהְיֶה חָכָם
בְּעֵינָיו׃ (ו) מְקַצֵּה רַגְלַיִם חָמָס שֹׁתֶה שֹׁלֵחַ
דְּבָרִים בְּיַד־כְּסִיל׃ (ז) דַּלְיוּ שֹׁקַיִם מִפִּסֵּחַ
וּמָשָׁל בְּפִי כְסִילִים׃ (ח) כִּצְרוֹר אֶבֶן
במרגמה

באור

כל כך בלשון הכתוב עיי"ש • (ג) שוט / הוא הכלי להדריך בו את הסוס / ומהג / הוא מקל עשוי כמין עוקץ למעלה ותוחבין בו את החמור בלחיו למען הוליכו / ושבט עשוי לגו כסילים להענישם על חולאם׃ (ד) אל תען / הוכוח ומשא ומתן בדברים נקרא בלשון עברי מענה / ואמר שיאמר החכם מלענות לכסיל כדרך חולאתו / כי יאות לו גם הוא • וגם תפול התוכחה הוא שלא לענות לו בדברי קלס ושחוק / גם הוא בחולאתו יכעיס את זולתו / כי הבא לכלל כעס בא לכלל שטות ושוא לו • (ה) ענה / ואמנם מדרך החכמה לענות את הכסיל כפי חולאתו ר"ל כפי כח השגתו / למען הורות לו את כשלונו / כי אם תשתוק כל עת ותניחהו לדבר את כל אשר ירצה סופו להיות חכם בעיניו / ואין לך פגע רע גדול מזה חכם בעיניו • (ו) מקצה / שרשו קצה שהוא כריתה וחתוך וחליסת הכח / וממנה שרשים הקרובים חלין קצין וקוץ / שהמה חקן והשחתת הדבר (דאם ענדי / דאם מויפה־צרן) וכדומה / וגם שתיעוב מהרגות הדבר (מיבראדריסיג זיין / זאטט זיין) כמו ונפשנו קלה בלחם הקלקל • ופירוש הכתוב הוא לפי פשוטו • שולח דברים ביד כסיל / מי שעושה את הכסיל שליח לדבריו / הוא לו תועלת כי אם שהוא מתיז רגליו ר"ל רגלי השליח / לפי שלא יפעול לו כלום בשליחותו / והשולח שותה חמס

(ג) דיא פייטשי פֿירס פּפֿערד ׳ דער שטאכל פֿיר דען עזל ׳ אונד דיא רוהטי פֿיר דעם טאהרן ריקן ׳

(ד) אונטרהאלטי דיך ניכֿט מיט דעם טאהרן נאך זיינר אלברנן וויזי ׳ דוא מעכֿטסט איהם ואנסט גלייך ווערדן ׳

(ה) בשיידי דען טאהרן וויא זייני דומהייט עם היישט ׳ זאנסט מעכֿטי ער זיך וויזי דינקן ׳

(ו) וועד איינן נארדן צוים גשעפֿטסטרעגר ברויכט ׳ ערמידט נור פֿיסי ׳ אונד טום ערגרנים פֿרשלוקן ׳

(ז) לעדנט פֿאן איינם לאהמן טאנצן ׳ אונד גליכֿנים רעדי אויס דעם טאהרן מונר ׳

(ח) איינם טאהרן עהרי בציינן ׳ הייסט אינן דיאמאנטן

אין

באור

רוגז ודחקון נפש ׳ וחולי לקח את התאר חמס שוהדי מן הדורכים בענבים ׳ כאלו הניף לדם את החמס (שהוא בוסר הנפן תאר נפל קודם שנקצל) אל הגת ׳ והדריכו בכל כח ועוז ובכל זאת לא יהיה לו לשתות כי אם חמס ׳ שאין לו תועלת בפעולה זו כי אם קנות את הרגלים הדורכים ׳ כן נראה לי לפרשו לחרי העיון ׳ כי מלאתי כל המפרשים והמבארים הלכו דרך רחוקה ׳ והיותר קרוב אל הפשוט בחרתי ׳ (ז) דליר ׳ הלוי מפרש דלה ׳ ונא הינ"ד במקום פ׳ הפרשת בדרך זר ׳ ועשה דלות השוקים ׳ רוממות השוקים (דאס שפרינגן ׳ דאס טאנצן) ואמר את תלמוד הרקוד כרקוי מחים פסח ׳ תלמוד גם את המשל מפי הכסילים ׳ וקרוב לתרגומי תרגום התרמי ׳ אין תיתל הלכאתא לחגירא תקבל מלתא מן פומיה דסכלא ׳ ותרגומי יותר מכוון בלשון הכתוב שלפנינו ׳ והמפרשים פירשו גו אים בפי דרכו ׳ והמשכיל יבחר את הנכון ׳

(ח) כצרור ׳ רבים מהמפרשים לא ידעו לכוון את הכתוב

הוא

אין איינן שטיינהויפן ווערפן ׃

(ט) וויא איין דאראשטרויך דער אין איינם בטרונקנן האנד גראטהן / זא איזט דיא גלייכניסרעדי אין דעם טאהרן מונד ׃

(י) דיא גראסן ברינגן לויטר זאלפם אונהייל אויף / זיא בזאלדן דען נארדן / אונד בגינסטיגן לאנדשטרייכר ׃

(יא) וויא דער הונד צוריק געהט זיינן אויסוואורף צו בריכן / זא וויידרהאלט דער טאהר זיני נאררהייט צום עפטרן ׃

האסט

באור

הוא כרחוי / ולכן פירשו קלתס מרגמדה מלשון ארגמן בגד חשוב ותכשיט / ותמרו שהוא כמו חיש מורר לכן נדולה מחכמי התלמוד תוך בגד נחה מעשה חושב / כן נותן לכסיל כבוד ׃ ולדעתי לא יהי' המשל דומה לנמשל / כי לפי זה יהיה כסיל העומד מול מרגמה ובבוד מול אבן / מקנגדות ׃ ולכן נחרתי לתרגם אבן כמו חכן יקרה ויאות לעמוד מול כבוד / וכמו שיזכרת התכן טוב ויפי לחן בהוקנו תוך מרגמה / כן יהיה הכבוד נשחת ואובד בהנתנו לכסיל ׃ ואל תפנם לדברי הרחב"ע בתמרו חיננה רחוים יקרים בעבור שחיננה מקומרת ניוקר / כי הלא מלתנו טורים אבן / כלאת אבן וכמוהם בלי קומר היקר / ובכל זאת המ מכנים עובות ׃ ובמקום שמפרש הטעין רחוי לכותב לסתום / כי המשכיל יבין הכוונה ׃ (ט) חוח החוח הוא בלתי מסוכן בומן שהוא ביד אדם נעור ומיוסד / כי ישמור מהכות בו את זולתו ואם יכה בו ידע להניעו בחופן שלא יזיק / ומשל כזיעלה ביד שכור יזיק בו את כל פוגעו / והמשל אשר דומה מאד לחוק על דבר עוקצו וחדודו לרדת בלב האדם / ואם הוא נפש חכם יהיודע לשמרו ולשמש בו כרחוי הוא נעים ונוח / משל נפי כסיל יזיק את רייעיהו יבוזו ויתרפהו ויהי לרעה ׃

וירידי

בְּמַרְגֵּמָה בֶּן־נוֹתֵן לְכְסִיל בָּבוּד׃ (ט) חוֹחַ עָלָה
בְיַד־שִׁכּוֹר וּמָשָׁל בְּפִי כְסִילִים׃ (י) רַב
מְחוֹלֵל־כֹּל וְשֹׂכֵר כְּסִיל וְשֹׂכֵר עֹבְרִים׃ (יא)
כַּכֶּלֶב שָׁב עַל־קֵאוֹ כְּסִיל שׁוֹנֶה בְאִוַּלְתּוֹ׃

ראיתי

באור

וידידי המליץ ר׳ הירץ וויזל נ״י׳ פירשו כך • החוח המסוכה תסר קסרח בה המסוכה והוח נדרש למירקה׳ והנה הסכור כמירלה ללקוט סוסיס יעלה בידו החוח קחקה ויעקוץ ידו׳ כן המשל תסר הוח כסוסכה וחוח יחד מפחת המוסר והסוכחה החזויס בה׳ למען הכסיל יעלה בידו החוח ולח ישיג המוסכה • כי לח ידע לקחת ממנה לקח טוב • ואם כניס דבריו ונעימים מאד׳ בכל זחת הלבתי מני לדרכי הקרוב יותר אל הפשוט • (י) רב׳ זה אחד מן הכחוביס הקסיס מאד׳ רבו בו דעות המפרשים והמאחרים תסר ימלאס הקורא במקומס׳ ואנכי הלבתי לדרכי דרך הפשוט בלתי חדש בו דבר • ולדעתי כוון בו החכם׳ אחרי תסר דבר מחרפת הכסיל׳ והזהיר שלא יתת לו כבוד׳ לאמור׳ אל תסר חוו עיניו בדרך הנסיון׳ ועינינו רואות גם היום׳ שנתת הרבות הכסילים בחברת החדש וגחותס בחולקס׳ וזס כי יש עשירים תסר טחו עיניהס מרחות בחכמה׳ וסס מהבלים כל ימיהס׳ רודפים אחרי הכבוד והחנוסה ומגדלים בנחיהס ריקים ופוחזים׳ תסר לח ישיתס הנבון עס לבבי לאמר׳ למען יהי להס למכבדים מחליקי לשון וכדומה לזה • ועל זה אמר החכם • רב הוח העשיר תסר יבקש להיות גדול ומכובד • מחולל כל׳ הוח כמו יהולל אילות (מויק רענן׳ עפ״מר ברינגן) וגס הוח מלשון חלול וחולי כדעת קלת המפרשים וכל הכוונות החלה מכוונים בתרגומי׳ והוח שובר נותן שכר לכסיל על דבר הולקו ושובר עוברים׳ עוברים ושכיח גמשיס ריקים ופוחזים • ומלאתי שכתוב גס בתעתיק הלה פתי אל הפירוש הזה • (יא) כבלב׳ מתולדת

הכלב

(יב) רָאִיתָ אִישׁ חָכָם בְּעֵינָיו תִּקְוָה לְכְסִיל
מִמֶּנּוּ׃ (יג) אָמַר עָצֵל שַׁחַל בַּדָּרֶךְ אֲרִי בֵּין
הָרְחֹבוֹת׃ (יד) הַדֶּלֶת תִּסּוֹב עַל־צִירָהּ וְעָצֵל
עַל־מִטָּתוֹ׃ (טו) טָמַן עָצֵל יָדוֹ בַּצַּלָּחַת נִלְאָה
לַהֲשִׁיבָהּ אֶל־פִּיו׃ (טז) חָכַם עָצֵל בְּעֵינָיו
מִשִּׁבְעָה מְשִׁיבֵי טָעַם׃ (יז) מַחֲזִיק בְּאָזְנֵי־כֶלֶב
עבר

באור

הכלב לנשוך על קיטו ולהריחו, כאלו ימלא מענוג בקיטו, וכן קולדות הכסיל לשנות לת קולמו פעמים רבים, כי יתענג בם. (יב) ראית, הערה נסיונית לחרי שדבר מרעת הכסיל, אמר שבכל זאת יש לו תקוה להיטיב לת מעשהו מן החיש החכם בעיניו, כי לחיש כזה אין לו תקוה כלל, כי לא ישמע לקח ולא יקח מוסר מוקמו. ע"כ דבר החכם על קולות הכסיל. ומעתה אל העצל יבוש פעמיו. (יג) אמר, כבר פירשתיו לעיל. (יד) הדלת, כאשר תשוב הדלת בהפתחה תמיד על צירה, ולא תזוע ממקומה, כן יסוב העצל תמיד על מטתו מפנה אל פנה ולא יקום לבקש מחייתו. (טו) טמן, כבר פירשתיו לעיל. (טז) חכם, העצל בעיניו לעשות דבר לקוטלתו ולקיומו, ידע להשיב לשלמו טעמים על עלותו למען הלדיקה, יותר מחכמים רבים אשר יערכו לת כל מעשיהם לפי שקול דעתם מיושרים על פמת החכמה ויודעים להשיב טעם חכמה על מעשיהם. וכבר ידעת שסס המספר שבעה הוא רך דרך גזומת בעלמא. ולדעת החכם המחירי כוון בזה על השרים היועלים היושבים רחשונה במלכות לפי מנהג מלכי תרקות הקדם כאשר מלאנו בחשורוש. ויהיה לפ"ו תרגומו (וזת דיח זיבן ערשטי מיניסטר). (יז) מחזיק,

(ע) האסט דוא דען במערקט דער זיך זעלבסט ווייז
דינקט, וואהרליך דער טאהר האט בעסרי אוים
זיכטן אלס ער.

* * *

(יג) דער פויל שפריכט: אויף דער לאנדשטראס
איזט אין לעאפארד, אין דען גאסן העלט איין
לייאוו זיך אויף.

(יד) ווי היא מיהרט אום אוהרי אנגל זיך דרעהט, זא
דרעהט דער פויל אויף זיינם בעטטי זיך הרום,

(טו) האט דער פויל ערשט זייני האנד אין דיא טאשי
גשטעקט, זא איזט ים איהם לעסטיג זיא נאך זיינם
כומדי צו ברינגן.

(טז) דער פויל דינקט זיך קלוגר צו זיין, אלס זיבן
ווייזן דיא נאך גוטן גדנדזעטצן האנדלן.

* * *

(יח) זיך אים פארביאנעהן אין שטרייט מישן דער איינן
ניכטם

באור

כגה מלים המעבר את דרכו והוא מגשים נלים ונכנם ברינם
אחר לא לו, הוא נמשל לאיש המחזיק בשוני כלב, וכשהוא
נושך הרי הוא מתחייב בנפשו. ותמה אני מאוד על המפרשים
מחכמי העמים אחר נקל בעיניהם לשנות הפסקת נגיני
העמים כפי אחר יעב בעיניהם, מדוע לא העתיקו פה
את המפסיק אחר תחת מלת כדלב להניחו תחת מלת
עובר, כי לפי היותר פשוט יותר להיות עובר אחר לכלב,
ויסו' כפי' הכתוב, מקשבר על ריב לא לו, הוא דומה
למחזיק בשוני כלב עובר, אחר לא יוכל לו כלום והוא

משלי כו

ניכטס אנגענעהט ׳ הייסט אייגן הונד אין דיא אהרן צוויקן ׳

(יח) וויא אייגר דער צום צייטפֿערטרייב ׳ פֿלאממן ׳ פֿפֿייל אונד טעדליכֿס גשאס אום זיך ווירפֿט ׃ (יט) זא איזט דער וועלכֿר זיינן נעגסטן הינטרגעהט ׳ אונד זאגט ׃ איך שערצי נור ׳

(כ) ווא קיין האלץ אנצולענן איזט ׳ דא פֿרלעשט דאס פֿייאר ׃ ווא קיין אויפֿהעטצר איזט ׳ ווירד דער צוויספט גשטיללט ׳

(כא) קאהלן צור גלוט ׳ אונד האלץ צור פֿלאממן ׃ אין צאנקזיכֿטיגר מאן ׳ שטרייט זינד פֿרהיללטם גיפֿטי גלייך ׳ זיא דרינגן אינם אינגרסטי דעם לייבם אין ׳

(כב) דעם צאנקזיכֿטיגן ווארטי זינד פֿרהיללטם גיפֿטי גלייך ׳ זיא דרינגן אינם אינגרסטי דעם לייבם אין ׳

(כג) וויא אירדנם גשירר מיט זילברגלעטטי איברצאגן ׳ זינד ווארמי ליפֿפֿן אונד אין בעזם הערץ ׳

(כד) אין ווארטן פֿרשטעלכֿט זיך דער פֿיינד ׳ אים הערצן טיכֿטט ער טרוג ׃

(כה) איזט זיין טאָנאך זא ליבריך ׳ טרויאי איהם ניכֿט ׳ זיבן

באור

מסיתו להזיק לו בהמזיקו בלשונו ׳ (יח) כמתלהלה ׳ שרשו להה ולעת ר׳ סעדיה הוא ענין לשון כעס הגלה ולפ ידע מה לעשות ׳ ולשון עשות דבר יורה דברים המזיקים ׳ (יט) כן ׳ הוא יצר ירמה את ריעהו ויאמר הלא משחק אני ׳ שלא עשה זאת כי אם לשחוק ׳ (כ) באפס ׳ אם תפסו העניש יכבה האש מעצמו ׳ כן במקום שאין שם נרגן הרוגף את הריב ומחרחרו ׳ ישתוק מדון ׳ כי בבטול הסבה

עֹבֵר מִתְעַבֵּר עַל־רִיב לֹא־לוֹ׃ (יח) כְּמִתְלַהֲלֵהַּ
חַיֵּה זִקִּים חִצִּים וָמָוֶת׃ (יט) כֵּן־אִישׁ רִמָּה
אֶת־רֵעֵהוּ וְאָמַר הֲלֹא־מְשַׂחֵק אָנִי׃ (כ) בְּאֶפֶס
עֵצִים תִּכְבֶּה־אֵשׁ וּבְאֵין נִרְגָּן יִשְׁתֹּק מָדוֹן׃
(כא) פֶּחָם לְגֶחָלִים וְעֵצִים לְאֵשׁ וְאִישׁ מְדָנִים
לְחַרְחַר־רִיב׃ (כב) דִּבְרֵי נִרְגָּן כְּמִתְלַהֲמִּים
וְהֵם יֵרְדוּ חַדְרֵי־בָטֶן׃ (כג) כֶּסֶף סִיגִים מְצֻפֶּה
עַל־חֶרֶשׂ שִׂפְתַיִם דֹּלְקִים וְלֵב־רָע׃ (כד)
בְּשִׂפְתָיו יְנַכֶּר שׂוֹנֵא וּבְקִרְבּוֹ יָשִׁית מִרְמָה׃
(כה) כִּי־יְחַנֵּן קוֹלוֹ אַל־תַּאֲמֶן־בּוֹ כִּי שֶׁבַע

מדינים ק׳ • בשפתיו ק׳ •

באור

הפנה ישמות המשובב • (כא) פחם / כמו שהריכים לפחם
למען עשות נחלים / ועלים לעשות אש / כן הריבים
לתים מדנים לחרחר ריב • כי אש יש אחד מן המריבים
שהוא שלוח / הוא שלח יהיה בעלמה תים שהוא מדנים יפסוק
הריב מהם • (כב) דברי / הנה פירשתי לעיל י״ח ח׳
עיי״ש • (כג) כסף / ככסף המזוקק מסיגים והוא הפסולת
שהיו במעכות ויש בו קלת כסף ומרחהו לבן ונקרא בל״ז
(גלעטטי) המלופף על חרס שהרופא יחזוב שהוא כלי כסף /
וקובו נחמת רק חרס / כן שפתים דולקים (והוא תאר
לדברי הסבה והיעות אשר בשפתי החלק לשון הוא) ולב רע •
שאין תוכו כברו • (כד) בשפתיו / בדברו יכיר השונא /
יסתיר השנאה / ובקרבו ישית מרמה • יחשוב בכל
מזמותיו להרע לריעו • (כה) כי יחנן / אל תפן אל
דבריו ואל תאמן לשמוע אל הסכוכתו אף כי ידבר בתחנונים
ודברי חן / כי בלבו תסוגים שבע תועבות להרע בכל אשר

תּוֹעֲבוֹת בִּלְבּוֹ׃ (כו) תְּכַסֶּה שִׂנְאָה בְמִרְמָה עֲוֹנָהּ
תִּגָּלֶה רָעָתוֹ בַּקָּהָל׃ (כז) כֹּרֶה שַׁחַת בָּהּ
יִפֹּל וְגֹלֵל אֶבֶן אֵלָיו תָּשׁוּב׃ (כח) לָשׁוֹן־שֶׁקֶר
יִשְׂנָא דַכָּיו וּפֶה חָלָק יַעֲשֶׂה מִדְחֶה׃

כז אַל־תִּתְהַלֵּל בְּיוֹם מָחָר כִּי לֹא־תֵדַע מַה־
יֵּלֵד יוֹם׃ (ב) יְהַלֶּלְךָ זָר וְלֹא־פִיךָ נָכְרִי
וְאַל־שְׂפָתֶיךָ׃ (ג) כֹּבֶד אֶבֶן וְנֵטֶל הַחוֹל
וכעס

באור

יוכל (כו) תכסה, כרחוי להיות תתכסה, אף שמצינו כמוסה במשקל מלמון שלמון כלומר ברבוי דברים יפים המחניפים את בעליהם, ככל זאת יבא יום ותגלה רעתו בקהל. כאשר בא לבאר בדרך משל בכתוב שלאחריו. (כו) כורה, דמה את הרעה אשר יומין התדם לעשות לריעהו לחפירת בור ואמר כי כורה בור הוא הקרוב אליו ומסובן לפול בה טרם יפול בה רעהו. וגולל אבן, כמו שתמצא התנן לפול על מניעה, כן תמצא הרעה על בעליה. (כח) לשון רשון שקר, מי שדובר שקרים על ריעיהו לחרפתו ולהשפילו בעיני זולתו, הוא שונא את הדכא אשר גרם לו רעה, כי בגד יומר לו שהי הפסד להיות חובתו על דבר הרעה אשר עשה לו, ולזאת נעשה פה׳ חלק יבער לו בחלק לשון ודברים ערבים למען הומין לו מדחה מקום שיפול שם. והמאמר הזה נמלץ מאוד, כי החלקות מביא לידי נפילה.

כז (א) אל תתהלל, אל תתפאר עכשיו בדבר שעתיד להיות ליום מחר, להיות שלא תוכל לדעת מה יולד לך היום שום עבוד לו עין מבעל מקשבוקך. ולפי שהומן מוליד הקורות יקראו הקורות ילידים. ואמרו חכמי המוסר שלשה אין לספר שבחם עד אחריתם, תבואת השדה והכרם

זיבן פֿאכר גרייל איזט אין זיינם הערצן ·

(כו) איזט גלייך דער האס אין איינם וואדטשוואלל
פֿרבארגן , דיא באזהייט קעמט דעננאך עפֿנטליך
אן דען טאג ;

(כז) ווער אייני גרובי ברייטט , שטירצט זעלבסט הינייז ;
דער שטיין ראללט אויף דען צוריק דער אידן
וועלצט ·

(כח) ליגנהאפֿטי צונגי האסט דען זיא בליידיגט האט ,
דורך גלאטטי ווארטי בריטט זיא איהם דען פֿאלל ·

כז

(א) זייא ניכֿט שטאלץ אויף דען מארגנדן טאג , דא
דוא ניכֿט ווייס קאנסט וואם דער הייטיגי נאך
הערפֿארברינגט ·

(ב) אין פֿרעמדר מאג דיך לאבן , ניכֿט דוא זעלבסט ;
אייגם אנדרן מונד , ניכֿט דער דייניני ·

(ג) שטיין איזט שווער , זאנד איזני לאסט ;

אבר

באור

על המכס בחוכר ובגבית , והגבור על שובו ממלחמה ,
והחסיל על שובו חל קנרו · (מדברי החכם המפירי) ·
(ב) יהללך , כשם שאין לך להתהלל במה שלקח עתיד
לעשות , כן לא יאות מלד המוסר והחכמה להתהלל על
מה שעשית כבר , כי התהלה בפה המהולל מעשה תהלה ·
(ג) כובד , שם לדוגמא שני גשמיים כבדים בטבעם יצר
בהכשלם יעריכו לת נוטריקם , ואמר שעל כל זולת תקלר כח
הסבל לנשא עול הכעס יצר יכעים החויל , בדברים במעשים
ובקנועתים

אבר לעסטיגר אלס ביידס איזט דיא ווידרוועדטיג־
קייט איינס טאהרן :

(ד) דער צארן איזט גרויזאם ׳ גרימם איזי ווילדי
פלוהט ; ווער קאן אבר ווידר אויפרוזכט בשטעהן ?

(ה) בעסר אפנהערציגר טאדל ׳ אלס צוריקהאלטנדי ליבי :

(ו) שלעגי פאן איינם פרייגדי זינד פרייגדשאפטס־בירגן ;
קיסי איינס פיינדס זינד לעערי דעמופפי :

(ז) דער זאטטי טרעטט האניגזיים מיט פיסן ׳ דעם
הונגריגן איזט דאס ביטטרסטי זים :

(ח) ווי איין פאגל דער אוים זיינם נעסטי פר־
טריבן איזט ׳ זא דער מענש דער אוים זיינם
פאטרלאנדי

באור

ותמעומיו : ולהפלגת הענין נכתבים בסמיכות בלו הס
בעלמס הכונד והמשל ׳ וכבן הוא מאד ע"פ חוקי הטבע ׳
שהבנדות לא יתרבה לפי הגודל והקטן כי אם לפי רבוי
החומר (שפעליגי טוועהרי) : (ד) אכזריות ׳ מדת
החמה כשתתגבר בלדם תהיה תכוני לא תרחם על שום
דבר ׳ והאף הוא שטף שוטף ומעביר הכל ׳ תבל בכל
זאת לא תפעל כל כך רעה בלב הלדם כמדת הקנאה שאין
דבר עומד נגד הקנאה : ותמרו חכמי המוסר שלשה דברים
אין להם רפואה ׳ זקנה ׳ ועוני הבא מחמת עצלה ׳ וקנאה
הבאה מחמת קנאה : (ה) טובה ׳ מועב לאדם לשמוע
תוכחה תמימה מרעהו המבקש להטיב מעשהו ׳ מלהיות
לו אוהב אשר מאהבתו הלפונה בלבו יעמוד מנגד לבלי הוכיח
את מעשיו על פניו : וקרא אותה אהבה מסתרת ׳ לפי
שמחוץ התהבה לדבר אל ריעהו את אשר ידבר האדם על
לב עלמו ׳ תמנם יש בני אדם המסתירים את התהבה
מזאת מדאגה מדבר אולי יקנן רגז בלב עמיתם ׳ והתהבה

הנדמית

וְכַעַס אֱוִיל כַּבֶּד מִשְּׁנֵיהֶם: (ד) אַכְזְרִיּוּת חֵמָה
וְשֶׁטֶף אָף וּמִי יַעֲמֹד לִפְנֵי קִנְאָה: (ה) טוֹבָה
תּוֹכַחַת מְגֻלָּה מֵאַהֲבָה מְסֻתָּרֶת: (ו) נֶאֱמָנִים
פִּצְעֵי אוֹהֵב וְנַעְתָּרוֹת נְשִׁיקוֹת שׂוֹנֵא: (ז) נֶפֶשׁ
שְׂבֵעָה תָּבוּס נֹפֶת וְנֶפֶשׁ רְעֵבָה כָּל־מָר מָתוֹק:
(ח) כְּצִפּוֹר נוֹדֶדֶת מִן־קִנָּהּ כֵּן אִישׁ נוֹדֵד
ממקומו

באור

הנדמית הוזת מסתרת את האהבה האמתית • (ו) נאמנים,
הפצעים אשר יעשה האוהב בלב ריעיהו בהוכיח אותו ובענשו
על הטעו, הם נאמנים ואותות אמתים על האהבה שהיא
באמת בלב; ונעתרות, אבל נשיקות השונא אשר נראה
כאוהב ובלבו תרבו הם רק נעתרות, והם המידים הטועים
מן העשן ונבעלים בהרף עין, כמו עתר ענן הקטרת •
ונחלקו דעות המפרשים בכתוב הזה, והרב ר' יצחק
סעתנאב בספרו ספת אמת שרש ערה פי' נאמנים מלשון
נאם, ויפה דבר • (ז) נפש, הוא מאמר נסיוני
ועומד למשל על כמה ענייניס מוסריים • בזמן שיהא האדם
שבע יבוס נפת ירמסהו ברגלו ויחשבהו לאין, אבל בזמן שירעב
וחומד לאכול יהיה כל דבר ואפילו מר ורע לעשות מתוק
לאיכו • וממנו תלמוד לבחון כל דבר לפי ערך המקבל ואל
תאמר שהוא רע לפי שאתה בו אדם, או שהוא טוב לפי
שחבבו אדם, כי אם תבחון תחלה לדעת תכונת הממאם
או המחבב • ובעלי המוסר אמרו נפש שבעה תחים
המסתפק ושמח בחלקו ואינו נכסל להון, הוא יבוס נפרת
לא נחשב בעיניו המוקרות לגלוס, אבל נפש רעבה והוא
הנכסל להון ובוצע בצע כל מר מתוק, הוא יקיר לעצמו
לעשות כל עול ואון למען מלא תאותו • (ח) כצפור,
כשרת הצפור אשר קילל ותקוטן בעת ירדפו אותה מן הקן

מִמְּקוֹמוֹ׃ (ט) שֶׁמֶן וְקְטֹרֶת יְשַׂמַּח־לֵב וּמֵתֶק
רֵעֵהוּ מֵעֲצַת־נָפֶשׁ׃ (י) רֵעֲךָ ׀ וְרֵעַ אָבִיךָ
אַל־תַּעֲזֹב וּבֵית אָחִיךָ אַל־תָּבוֹא בְּיוֹם אֵידֶךָ
טוֹב שָׁכֵן קָרוֹב מֵאָח רָחוֹק׃ (יא) חֲכַם בְּנִי
וְשַׂמַּח לִבִּי וְאָשִׁיבָה חֹרְפִי דָּבָר׃ (יב) עָרוּם ׀
רָאָה רָעָה נִסְתָּר פְּתָאיִם עָבְרוּ נֶעֱנָשׁוּ׃ (יג)
קַח־בִּגְדוֹ כִּי־עָרַב זָר וּבְעַד נָכְרִיָּה חַבְּלֵהוּ׃
(יד) מְבָרֵךְ רֵעֵהוּ ׀ בְּקוֹל גָּדוֹל בַּבֹּקֶר הַשְׁכִּים
יתיר ה
קללה

באור

מאחר שכינה לה ׀ כן ליש מאחר הוכרח לעזוב ארץ מולדתו
ובית אביו להרחיק נדוד למען מצוא מקום מנוחה׃ (ט)
שמן ׀ ידוע כי לפי מנהגי ארצות הקדם יביאו קמיד
במקום ועד אנשים מיומן מריחים וסמני אפרסמון וקטורת
לעשר את האויר מן הארץ ׀ ובזאת ישיבו את הנפש׃
ואמר כמו שהשמן והקטרת משמחים את הלב ׀ כן מתק
דבוק הריע הבא בעלת נפש ׀ בזמן שיתיעץ האדם עם
ריע לבבו ונאמן ׀ והוא נותן לו עלה בכל נפשו׃ והמ״ס
שבמלת מעצת הין פירושה יותר כי אם כמו מן כלומר
ממתק הבא מן עלת הנפש׃ (י) רעך ׀ הערה שיזהר
האדם להדבק בריעו ובריע אבותיו ולבל יעזבם׃
ואמר׃ שאם יהיה לך ריעים ישיבו עמך גם ביום שידך
ולא תצטרך לבוא בית אחיך ׀ ואמר עוד שזה דבר נסיוני
שטוב שכן קרוב מאח רחוק ׀ שלפעמים יהיה הריעות
והאהבה יותר מלוים בין שכנים וריעים הקרובים יחד קרבת
הלב ׀ מאשר תהיה מלוים בין אחים בני אים אחד׃ ואלו
אמר׃ (בעטר מיין טהיילנעהמנדר פרייד ׀ אלט מיין
גוטיבגילטיגר ברודר) ׀ אלט שאנכי תרגמתיו בכשונג
להיותו

פֿאטרלאנדי וואנדרן מוז ׃

(ט) זאלבי אונד דיפֿרציג ערפֿרייאט דאס הערץ / זא
אויך דיא ווירצי דעס פֿרוינדס אים הערצליכֿן ראהטי ׃

(י) דיינן פֿרוינד / אונד דיינס פֿאטרס פֿרוינד פֿרלאס
ניכֿט ; זא דארפֿסט דוא דיינן ברודר ניכֿט אנגעהן
ווען איין אונפאלל דיך טריפֿט — דער נאהי נאכבאר
איזט בעסר אלס דער עטפֿערנטי בדודר ׃

(יא) וועדי ווייזי / מיין זאהן ! זא ערפֿרייאסט דוא
מיין הערץ / אונד איך קאן דענן דיא מיך לעסטרן
אין ווארט ענטגעגן זעטצן ׃

(יב) דער קלוגי זיהט דאס איבל פֿאראוים אונד פֿרבירגט
זיך / דיא אונבאנגן פֿאהרן דרויף צו אונד מיסן ביסן ׃

(יג) נים אינם איממר דאס קלייד וועג וועג ער פֿיר
אינן פֿרעמדן בירגי וואר / פֿפֿענדי איהן איממר
פֿרעמדר שולד האלבר אוים ׃

(יד) ווער פֿריהמארגנס זיינם נעגסטן אינן לויטן גרוס
בריגט

באור

להיותו לחון נמלץ מאד . (יא) חכם / דבר כאב לבנו
להעיר את לבו לבחור בחכמה / וכאב שהוליד בן הגון וחכם
כראוי משמח בחלקו / ולויבין לא יחרפוהו / דרמוסס את
בנו מורה על לדקקו כי עשה את אשר מוטל עליו ׃ וכמו
זה אמר נעים זמירות ישראל כחצים ביד גבור כן בני
הנעורים / אשרי הגבר אשר מלא את אשפתו מהם /
לא יבושו כי ידברו את אויבים בשער ׃ (יב) ערום /
כבר פירשתי לעיל כ״ב ג׳ ׃ (יג) קח / כבר פירשתיו לעיל
כ׳ ט״ו ׃ וכאן כתיב נכריה / הנכתב לעיל נכרים / ולין
ספק שהוא מוסב על החוב ׃ (יד) מברך / רבו דעות
המפרשים

ברינגט / דעם ווירד"ם אלס פֿלוך אנגרעפֿנט ·

(טו) וויא דאם שטעטי טרעפֿפֿלן אײנר דאכ־רינני בײם רעגנוועטטר ; זא אײזט אײן צענקש וויב ווען מאן גלויבט זיא זײא שאן בזענפֿטיגט ; (טז) זיא גלאסן ערטראגן אײזט נור ווינד / דאס מארק זיינר רעכטן מוז מאן צור הילפֿי רופֿן ·

(יז) אײזן ווירד דורך אײזן נשערפֿט / דעם מענשן אײנ־זיכט דודך זיינן פֿרײנד ·

(יח) ווער זיינן פֿײגן־בוים ווארטט / גניסט זיינר פֿרוכט / ווער זיינם העררן טרײליך דיהנט ערלאנגט אײנסט עהרי ·

וויא

באור

המפרשים נכתוב הזה / ורוכם לאמרו שכונתו על הלשון המשלל חסד חברו לשכר הטיב עמו / ועי"ז הוא מגלל עליו בקשות רבות ושואלי דבר עד כי ירע לו בהלל זה ותהי לו לקללה · לאמנם לא ידעתי מה נכונה הכונה הזאת במליצת הכתוב / ולמה לאמר בבוקר השכם ? ולדעתי הוא מוסב על הכתוב שלמעלה / והלא הוא לומר שהוא הענין הזה הוכרח לברך את רעהו בכל יום בבקר השכם דהיינו בהבית לו את הכסות לילה להחליפו בכסות יום / ומצאת הברכה הזאת שהוא מברך את רעהו שהיא קללה לו / שע"י עניותו נדחק להכנעה הזאת · (טו) דלך / כבר פירשתי את המשל הזה לעיל י"ט י"ג / וכאן נשתנה במלת נשתוד־ המוסיף בחור לכוונתי כי היא לשתית · ונשתוד־ משרש שוד־ לדעתי פרושו זמן שנתריה כלומר שנתה מן הריב וזה דעתה לדעת מתנגדה (פרנויכן / לוים גיזעהנט) / וכמו שפירשתי לעיל · סגריר / שרשו לדעת המפרשים סגר / בזמן שהחדש נסגר בניתו ולא יכול לצאת החוצה ·

ולפי

קְלָלָה תֵּחָשֶׁב לוֹ׃ (טו) דֶּלֶף טוֹרֵד בְּיוֹם
סַגְרִיר וְאֵשֶׁת מִדְוָנִים נִשְׁתָּוָה׃ (טז) צָפְנֶיהָ
צָפַן־רוּחַ וְשֶׁמֶן יְמִינוֹ יִקְרָא׃ (יז) בַּרְזֶל
בְּבַרְזֶל יָחַד וְאִישׁ יַחַד פְּנֵי־רֵעֵהוּ׃ (יח) נֹצֵר
תְּאֵנָה יֹאכַל פִּרְיָהּ וְשֹׁמֵר אֲדֹנָיו יְכֻבָּד׃

מדינים ק׳ כמים

באור

ולפי דעתם יהיה זה מעד רג (פוֹאטן רעגן) , מגל לדעתי הוא גשם קטן כמוץ הולך לקט לקט , ויוכל להיות שנקרא סגריר ע״ש שהוא מוסגר בעבים ונוטף לחת לחת וכן הוא לפי הענין . (טז) צופניה״ , לח מלחתי ידי ורגלי בכל הניאורים והפירושים . כי הכתוב קצה מלוך להולמו , ולדעתי כוון לומר , שמי שים לו לקצה רעה והוא שנלך ולח ידבר נגד מדניה בחשבו שעי״ו תנוח ולח תמרה עוד ברחוקה כי אין פוצה פה נגדה , לח יעשה כלום לעוכרתו , כי היא לח תנוח ותשבות כל ימיה ; מגל תרופה לחת למכת חים כזה והיא , סיקרת שמן ימינו , ר״ל כח ידו הימנית ועי״ו תשמוק הקצה . והמשכיל יבין , כי לח רציתי לגלות במקום שכסה שלמה . מגל מי יוודע הכוונת הנשים בתרגום הקדש לח יתמה על דבר עלת החכם הזה , מאשר יען לעמו לשחול בעצו ומקלו יגיד לו , כי ההכרח לח יגונה . (יז) ברזל , הערה על ההתוכחות והריעות בין בני חדם למען יחדדו שכלם . ואמר כמו שהברזל יחודד ע״י ברזל , כן יחד חים לת רעהו . והמאמר הזה הוא רג המוסר יתבררו ע״י כמה עניינים נכבדים בחכמת המוסר . (יח) נוצר , הערה על החדם להיות שומר דברי חדוניו באמונה ולהיות זריז לעשות לת חשר יגזה עליו , כי ע״י יזכה לכבוד חשר יבא לחחר זמן בשכת אמונתו , כאשר יחכל בעל התחנה לת פרי עמלו לחחר זמן

כמים

(יז) כַּמַּיִם הַפָּנִים לַפָּנִים כֵּן לֵב הָאָדָם לָאָדָם׃
(כ) שְׁאוֹל וַאֲבַדּוֹן לֹא תִשְׂבַּעְנָה וְעֵינֵי הָאָדָם
לֹא תִשְׂבַּעְנָה׃ (כא) מַצְרֵף לַכֶּסֶף וְכוּר לַזָּהָב
וְאִישׁ לְפִי מְהֻלָּלוֹ׃ (כב) אִם־תְּכַתֵּשׁ אֶת־
הָאֱוִיל ׀ בַּמכתש [במכתשת] בְּתוֹךְ הָרִפֹות בַּעֲלִי לֹא־
תָסוּר מֵעָלָיו אִוַּלְתּוֹ׃ (כג) יָדַע תֵּדַע פְּנֵי

ואבדון ק׳ • פתח באתנח ובס״פ צאנך

באור

(יז) כמים, רוב המפרשים פירשוהו כמו שנראה תמונת פני האדם במים, כן לב האדם יודע מה שבלב זולתו עליו אם להכנה אם שלא • ואחרים פירשו שיפוי דקרקע בעניין אחר, לומר שהוא מוסב על האדם עצמו ולא על זולתו, וזה כי האדם יש מהות מורכבת במה שיספע לו ממנה, ומספע ההוא יסוב לב האדם לרעות בו עצמו • (עיין הרלב״ג) • ואנכי לא שלמתי בפנים תרגומי דעת רוב העם בביאור הכתוב הזה, בכל זאת לא מצאתיו כל כך הדבק היטב ומבואר כאשר אתי נפשי לבאר דברי שלמה; ולכן אלין הנה עוד דרך ביאור הכתוב ועל הקורא לבאר • יובל לסיום הפנים בינונו פועל מצרף פנה, ויהי׳ פירושו כמו שהמים בנים אל פנים שהם פוגים תמיד אל אשר פנו כנר ר״ל שהם מדובקים כל כך חלק בחלק עד שהמה נוגלים תמיד יחד, כן לב האדם לאדם אחר, יחמוד לחברת ההנה וריעות וילמוד בו • או שיהיה ביאורו כמים הפנים אשר יתוארו תמיד כפי תאר הכלי אשר יבואו בו וזה לפנים לפני הכלי אשר הם בו, כן לב האדם לאדם ר״ל לבן ניתן לעשות בו את אשר יחפוץ • ויהי׳ לפ״ו תרגומו (וויא דאם וואסער זיך נאך מיינר מיינרן גשטאלט בילדט, זא לעשט דאם הערץ זיך פאן דעם אנעטן בילדן) • וקרוב לזה פירש החכם המחירי • (כא) מצרף, הכתוב הזה

(יט) וויא דאם וואסר דעם גזיכטי זיינן שענקען צושטעט ,
זא אויך דעם מענשן הערץ דעם מענשן .

(כ) גראב אונ׳ העלכ׳ וועדן ניממר זאטט , דעם
מענשן אויגן האבן גיא גנוג .

(כא) זילבר פֿרזוכט מאן אים טיגל , גאלד אים אָפֿן ;
דען מענשן נאך דעם וועהרט דעסיענינן וואם ער
לאבט .

(כב) וואלקטאטם דוא אויך דען נאהרן מיט קליידן
אונטר דער שטאמפֿי , זייני טאהרהייט קענטסט
דוא ניכט פֿאן אים אבזאנדרן .

* *

(כג) זייא אויפֿמערקואם אויף דען צושטאנד דיינר
שאפֿי

באור

ניתרו הרמב״ן ז״ל בהקדמתו לספר נתינות השלום ,
וממנו למדתי לנהל פסוקים רבים לפי ענייני כאשר הזכרתי
בהקדמתי . ופי׳ כמו שבמלחמ תמחן ערך הכסף ובפור
תכונת הזהב , כן תבחן את האדם , שאם תרצה לדרוף
ולדעת את הנסתר בלבו , התבונן בדברים שהם מסובבים אללו
ויקרים בעיניו וצי״ו תדע את תכונתו ומדותיו . ולדעתי
כוון גם זה הרמב״ע בזמרו לפי מהללו , מה שמכוון
להללו . (כב) אם תכתוש , ידוע שאנשי הקדם מעבירים את
הנתמים מבנדיהם בהניח קומם בין סודין לתוך כלי גדול מלא
מים ומוליכם עליהם עץ גדול עשוי כמין מכתש וצי״ו יסורו
הנתמים , ואמר שלי אפשר להסיר חולת כסילים לף אם
במכתש ישחקנו . והוא קרוב יותר אל הענין מפירושים
אחרים שחשבו שהוא מכתשת ממש . כן מלאתי בספור
החכם הערדלין . (כג) ידוע , הערה על האדם להיות
עוסק בגדול בהמית דקה , וכבר אמרו חז״ל למה נקרא

שאפֿי / לעני דיך אויף דיא פֿיהיצוכֿט ; (כג) דען
דייכֿטוחם וועהרט גיכֿט איממר / יא זעלבסט דיא
קראני דוירט גיכֿט פֿיר אונד פֿיר .

(כה) דאם הייא איוט וועגנפֿיהרט / אונר יונגם גראז
בליקט שאן הערפֿאר ; דאם גוועכם דער בערגי
איוט איינגאֶרנד ; (כו) שאפֿי קליידן דיך / בעקי
בצאהלן דייני פֿעלדר ; (כז) ציגנמילך אין איבר=
פֿלוס / שאפֿט דיר אונד דיינם גוזינדי נאהרונג אונר
קאסט / דיינן מעדכן גוונדהייט .

כח

(א) דער פֿרעפֿלר פֿליהט אונשטעט אהני דאם יעמאנד
פֿרפֿאלגט / דער פֿראממי רוהט אונערשראקן וויא
איין לעוי .

(ב) איוט איין לאנד אויפֿריהרריש זא וינר זיני בהערשר
פֿילי

באור

שמו עטתרות שמעטרות לת בעליהם . ואמר שלפילו עטיר
ונגיד ולפילו מלך לת ילוו מקניה טעדריס . (כד) כי /
החוסן קניית הכסף והוסך לת יעמוד לעולם / וגם נור
המלכות לת יעמוד על משפחה לחת לדור ודור / כלומר
מלחנו בשלום שנטלת ממנו סכתר ונתנה לבעל לחר / ולולי
כיה לבניו מקנה ועבודם לת היה להם מחיה לחרי כן / עיין
שמועל ב' ט' פסוק ט"ו ו"ל . (כה) גדיה / לחר שגלה
סחלר מן הסדה נרחם דשם סדם הלומה / וגם עשבות
הרים לחר ילמיחו בלי עמל ויניעה נחסכו של פניה ליהנות
מהם . (כו) כבשים / למר הכבשים להקלבם נהם ומחיר
שדה / מחיר סוגלת הסדה ישלמו סעקרי ר"ל גיולירו ולדוק .

צֹאנֶךָ שִׁית לִבְּךָ לַעֲדָרִים: (כד) כִּי לֹא לְעוֹלָם
חֹסֶן וְאִם־נֵזֶר לְדֹר דֹּר: (כה) גָּלָה חָצִיר
וְנִרְאָה־דֶשֶׁא וְנֶאֶסְפוּ עִשְׂבוֹת הָרִים: (כו)
כְּבָשִׂים לִלְבוּשֶׁךָ וּמְחִיר שָׂדֶה עַתּוּדִים: (כז)
וְדֵי | חַלֶּב עִזִּים לַלַּחְמְךָ לְלֶחֶם בֵּיתֶךָ וְחַיִּים
לְנַעֲרוֹתָיְךָ:

כח נָסוּ וְאֵין־רֹדֵף רָשָׁע וְצַדִּיקִים כְּכְפִיר
יִבְטָח: (ב) בְּפֶשַׁע אֶרֶץ רַבִּים שָׂרֶיהָ
ודור ק׳ • השׁ דגושה ובאדם

באור

(כו) ודי, גם החלב יהיו למחיה ולמזון לך ולאנשי ביתך, ותמן גם חיים ומרפא לנערותיך, ר״ל לנערות אשר הן לפי דרכם לכל חיים חמוד ועשיר •

כח (א) נסו, הרשע היודע את מעשיו הרעים מפחד לקול עלה נדף, ואין לו מנוח לשבת בטח במקום אחד כי שם ינוס ממקום למקום אף שאין רודף אחריו • אבל הצדיק אשר ידע תמת לבו לא יפחד למהומה ויבטחון בטח ככפיר הבוטח בגבורתו • והנך רואה הקורא הנעים בכתוב הזה שלא שמר הכתוב את המספר והניע גם פעל בלשון רבים אל רשע יחיד, יבטח ביחיד אל צדיקים, ובתרגומי שמרת את המספר • (ב) בפשע, בזמן שיהיה פשיעה ומריבה בארץ יחלקו הדעות ויעשה העם מגודות מגודות ויהיה שריה רבים, אבל בהיות בניהם אדם אחד מבין את מספט ההנהגה וחוקי היושר יאריך קיום הארץ • ולדעתי יהי׳ כן במקום מספט שהוא כולל את כל אשר יאות לעשות מפאת החקים והמשפטים היסדיים והטובים, וכמוהו פירשתיו פעמים רבות בחבור הזה •

וּבְאָדָם מְבִין יֹדֵעַ בֵּן יַאֲרִיךְ׃ (ג) גֶּבֶר רָשׁ
וְעֹשֵׁק דַּלִּים מָטָר סֹחֵף וְאֵין לָחֶם׃ (ד)
עֹזְבֵי תוֹרָה יְהַלְלוּ רָשָׁע וְשֹׁמְרֵי תוֹרָה יִתְגָּרוּ
בָם׃ (ה) אַנְשֵׁי־רָע לֹא־יָבִינוּ מִשְׁפָּט וּמְבַקְשֵׁי
יְהוָה יָבִינוּ כֹל׃ (ו) טוֹב־רָשׁ הוֹלֵךְ בְּתֻמּוֹ
מְעֻקַּשׁ דְּרָכַיִם וְהוּא עָשִׁיר׃ (ז) נוֹצֵר תּוֹרָה
בֵּן מֵבִין וְרֹעֶה זוֹלְלִים יַכְלִים אָבִיו׃ (ח) מַרְבֶּה
הוֹנוֹ בְּנֶשֶׁךְ וְבִתַּרְבִּית לְחוֹנֵן דַּלִּים יְקַבְּצֶנּוּ׃

מסיר

באור

(ג) גבר / כוון בזה על המושל בזמן שהוא רש ולמען מלאות תאותו ותענוגיו יעשוק את דלי עמו / הוא לומר למטר סוחף (שטר־שוטף את הזרעונים) בעת הצמיחה / כי בזמן הזה יקוו האנשים שהמטר ירוה את שדותיהם למען השקו רעבונם לעתיד / ומש יבא סוחף ישחית את שדותיהם ויכשל תקוותם / ונמצא הדבר שטר קוו ממנו לוכל הוא המשחית / כן הגבר תחת אשר יקוה הבל את הנינתו ועובתו ישחית את אשר נשאר עוד בידו׃ (ד) עזבי / האנשים העוזבים את התורה ואינם סובלים עולה על שכמם הם יהללו את הרשע המושל תוקף / אבל שומרי תורה יתגרו ברשעים תכלה׃ ומכפוך המאמר הזה תלמוד לדעת את עוזבי התורה ושומריה / בהללם את הרשע או בהתגרם

גם (ה) אנשי / מי שאינם בעל מדות טובות לא יביא גם מעלות טובות כי קנין השלמות בדעות יבא בסבת קנין השלמות במדות׃ ומבקשי ה׳ הם היראים בלבוקם שטר כל מגמתם קנין השלמות האמתיים במדות הם יבינו גם השלמות בדעות ויבינו כל׃ (ו) טוב / כבר בא הכתוב הזה לעיל י״ט א׳ בשנוי לשון / וגם נשקנה ע״ז הכוונה׃ שם כוון על ההולך בעקשות ומרמה כתמרו מעקש שפתיו / וכאן

פֿילי׳ דורך איינן ווייזן דעם טסקונדיגן מאן עה׳ העלט עם דויאר ·

(ג) איין ארמר פֿירשט דער דיא דירפֿטיגן דריקט ׳ גלייכט־איינם שלאגרעגן בויא בראדמאנגל ·

(ד) גזעין־פֿרי־עטר פרייזן דען פֿרעפֿלר ׳ דיא דאם גזעין באבאפֿטן זיגר אים בשטענדיגן שטרייט מיט איהם ·

(ה) באזהאפֿטי גמיהטר זיהן קיין רעכט גיכט איין ; גאטטם פֿר עהרר בגרייפֿן אללם ·

(ו) גליקליכר איזט דער דירפֿטיגי דער זיינן גראדן וועג פֿארט וואנדלט ׳ אלם דער וואנקלמיהטיגי אבגלייך ער רייך איזט ·

(ז) איין ווייזר זאהן בהערצוגט לעהרי ׳ ווער זיך צו דצן שלעממרן גזעללט מאכט אינם זיינם פֿאטר שאנדי ·

(ח) ווער דורך צינזן אונד ווכר זיין פֿרמיגן פֿרגרעסרט ׳ שפֿארט עם פֿיר יעמאנד דער ארמן וואהלטוהט ·

ווער

באור

בזון על פּיהם המנוסל חסר לח ידע לבחור בדרך הטוב ע״י חוקי ומשפטי הסכל ׳ והוח פוסח תמיד על שתי הסעיפים וזה עקם דרכים · וקרוב לזה תרגמתי חת הכתוב טוב מעט ביראת ה׳ ד״ל לעיל ע״ו ע״ו · (ז) נוצר ׳ הבן חסר עתיד להיות חכם והוח ממנין נוסר חת הקוהה חסר ילמדהו ׳ חבל הבן חסר יתקדב ויתחבר עם הזוללים והם תוכני התענוגות במחכל ובמשתה ואינם פונים ללמוד סופו להכלים חת חביו · (ח) מרבה ׳ מי שנותן חת מעותיו בנשך ובתרבית למען ירב הונו ותינו נהנה ממנו לח לעלמו ולח

(ט) ווער זיין אהר וועגוועגרט אום ניכט לעהרי אנצוהערן / דעסן גבעט איזט דעם עווינן פֿרהאסט ·

(י) ווער רעכטשאפֿני אויף אייגן גפֿעהרליכן וועג פֿרפֿיהרט / שטירצט אין זייני אייגני גרובי · אבר דיא רעדליכן / גניסן דעם גוטן מיט ·

(יא) דער רייכי העלט זיך זעלבסט פֿיר וויזי / דער פֿרשטענדיגי ארמי איברזיהט איהן ·

(יב) ווא דיא גרעכטן פֿרעהן / איזט דיא גליקזעליגקייט גראס ; ווא פֿרעפֿלר עמפֿאר קאממן / מוז דער מענש זיך פֿרשטעקן ·

(יג) ווער זייני פֿרברעכן במענטלט / דעם געהט עפֿ ניכט גוט אוים ; ווער זיא גשטעהט אונד אונטרלעסט פֿרדיהנט מיטליידן ·

(יד) הייל דעם מענשן דער אללצייט זארגזאם איברלעבט ; ווער פֿרשטאקטם זינגס איזט גרעהט אין אונגליק ·

באור

לזולתו הוא מקנן ההון לבד לחריון / אים אסר יחונן דלים · ויפה למר הרלב"ג שבח להורות על הגלגול החוזר בעולם / כי הים הנועץ לסף את ההון ע"י עושק הדלים לכן סופו לשוב אל הדלים ע"י יורשין · (ט) מסיר / מי שחיננו שומע תורה לץ די שתהיינה פעולותיו מתועבת בעזבו את הסיברה במדוקין / כי אם גם קפלתו שיחשבה עבודה לה' היא מתועבת כי בסורו מן המדות הטובות לי לפחי שתהיה כוונתו רצויה · (י) משגה / מי שמתעה את זולתו להוליכו על דרך לא טוב / ככשל בעלמו להביא על ראשו מה שרצה לעשות לחבירו · אבל תמימים ההולכים עם ריעיהם

(ט) מֵסִיר אָזְנוֹ מִשְּׁמֹעַ תּוֹרָה גַּם־תְּפִלָּתוֹ
תּוֹעֵבָה: (י) מַשְׁגֶּה יְשָׁרִים בְּדֶרֶךְ רָע בְּשִׁחוּתוֹ
הוּא־יִפּוֹל וּתְמִימִים יִנְחֲלוּ־טוֹב: (יא) חָכָם
בְּעֵינָיו אִישׁ עָשִׁיר וְדַל מֵבִין יַחְקְרֶנּוּ: (יב)
בְּעָלֹץ צַדִּיקִים רַבָּה תִּפְאָרֶת וּבְקוּם רְשָׁעִים
יֵחָפֵשׂ אָדָם: (יג) מְכַסֶּה פְּשָׁעָיו לֹא יַצְלִיחַ
וּמוֹדֶה וְעֹזֵב יְרֻחָם: (יד) אַשְׁרֵי אָדָם
מְפַחֵד תָּמִיד וּמַקְשֶׁה לִבּוֹ יִפּוֹל בְּרָעָה:

ארי

באור

במוס לבכס ינחלו טוב • (יא) חכם / בעיר לפי שמעשה
מסחקת לו יחסוב בלבו שחכמתו גרמה לו כל זאת / ויהיה
חכם בעיניו / אמנס הדל המבין ירחה את מולתו וידע
מגפוני לבי אף שיחוק לדברין מלד שהוא תקיף ידע את
כל חסרונין • וזה יחקרנו כמו שתרגמתין • (יב) בעלוץ /
במקום שיכנו הלדיקים עליהם ע"י שעושים משפע ולדק
ואין לגדיק לנער על מעשיהם / רבה תפארת / גדלה
ההלחה והלוסר בין הטעם • אבל בקום רשעים במקום
שיל הרשעים שולטת / יחפש אדם יחנת הלדם והוא
החטוב והגדול / שמתירית לדבר • וקרוב לזה פסוק כ"ח
בפרשה זו / ופסוק ב' בפרשה הנאת • (יג) מכסה / מי
שמנסה לכסות את מעשיו הרעים ולהעטיפם במכסה השוגב
והחסרון ידיעה לו בשקר וכזב / סופו לפול ברעה ולא
יגליח להעיב את מעשיו ברחותו שקר והמרמה בלילותו /
אבל מי שמודה את רשעתו ועוזב להבא / כי המודה במוס
לבבו הוא בוודאי בווב / ירחם רחוי להרחם ולהנהל •
(יד) אשרי / מיש שלא יעשה דבר מבלי פחד ודאגה תיך
יצא / כי ע"י יסמר מפגעיש רעים / אבל מי שמקשה לב
ואינו מגיש על לב לשמוע עלת השכל ודברי תוכחות הוא נופל

(טו) אַרְיֵה־נֹהֵם וְדֹב שׁוֹקֵק מוֹשֵׁל רָשָׁע עַל
עַם־דָּל: (טז) נָגִיד חָסַר תְּבוּנוֹת וְרַב מַעֲשַׁקּוֹת
שׂוֹנֵא בֶּצַע יַאֲרִיךְ יָמִים: (יז) אָדָם עָשֵׁק
בְּדַם־נֶפֶשׁ עַד־בּוֹר יָנוּס אַל־יִתְמְכוּ־בוֹ: (יח)
הוֹלֵךְ תָּמִים יִוָּשֵׁעַ וְנֶעְקָשׁ דְּרָכַיִם יִפֹּל בְּאַחַת:
(יט) עֹבֵד אַדְמָתוֹ יִשְׂבַּע־לָחֶם וּמְרַדֵּף רֵיקִים
יִשְׂבַּע־רִישׁ: (כ) אִישׁ אֱמוּנוֹת רַב־בְּרָכוֹת

יתיר י' ד' ועירא.

ואץ

באור

נרעה. (טו) ארי, המושל הרשע הוא לעמו הדל חסר
חין לו כח לעמוד נגדו כארי נהם, וזה דרך הארי לנהום
בעת טירעוב. ודוב שוקק, לדעת קלת המפרשים הוא
מלשון הליכה מהירות, אבל לדעתי הוא מלשון תשוקה
וחמדה לאכול ולהטריף. (טז) נגיד, בזמן שהנגיד חסר
תבונות לכלכל את דבר עמו במשפט יתרבה העושק ויקומו
מורדים למרוד בו ולהורידו מגדולתו מאר אבל אם הוא בעל
זאת שונא בצע יוכל להאריך ימים על ממלכתו. המסכיל
ירחה כי לפי הנוסחת אשר בכתובים שלפנינו לא נמלט הכתוב
כל כך כראוי, ולזאת הדחיקו המפרשים והמבארים לפרשו
ימים ימים כדרכו, אבל לפי הנוסחת בהעתקת השבעים
זקינים יתוש לפרשו. שם נאמר תבואות במקום תבונות
ויהיה תרגומו (מיין פֿירטט דער קייני מיינקינגפטי המט,
הייפט מונטרדריקונג, מיט טר מבר פֿיינד דעם גווינם
קאן ער נאנני רעגירן). (יז) אדם, אם אשר רצח
נפש והרעה הוא עושקו תמיד מפחידו ומבהלו, עד בור
ינוס הוא ינוס על הבור והמכשלה לפי שלא יחזיקו בו רודפיו.
ורלה לומר בזה, שמשגחת ה', ומשפטו הצדק שלא יגלל
ימים רוצח, ולפי שלא יסיגוהו רודפיו, סופו לנוס מעצמו

(טו) ווי א איין ברילנדר לעוי / אזנר הונגדיגר בער /
איזט איין בעזר רעגענט זיינם ארמן פאלקי ·
(טז) פעהלט עם דעם פירשטן אן איינזיכט / זא הייפן
זיך גוואלט טעהטיגקייטן ; ווער אייגנוטיג האסט
רעגירט לאנגי ·
(יז) איין מענש דער אינגי מארדטאהט אוף זיך האט /
פליהט זעלבסט אין דען שטאק / אבנלייך מאן
איהן ניכט אופגרייפט ·
(יח) ווער רעדליך וואנדלט ווירד אופרעכט גהאלטן ;
ווער אבר ענטגענגן גועטצטי ווענגי ניכמט /
מוז אויף דעם אינן שטירצן ·
(יט) ווער זיין פעלד בויאט גניסט דעם בראדטם זאטט ;
ווער לייערן ענטוירפן נאכהענגט / ליידט
אונערטרעגליכן מאנגל ·
(כ) איין גוויסנהאפטר מאן האט זענן אים איברפלוס ;
ווער

באור

על הנור והוא בית הסוהר · (יח) הולך / ההולך דרך
לחד בתמימות לבו לפי שאינו בוחר דרך העוב מבקשו /
יושע / רוצה להתמך שלא יכול ; לפי ההולך בעקשות לבו
פעם בדרך זה ופעם בדרך לחר מתבונד / כלומרו דרכיס
שסס שתי קלוות מתנגדות הוא יכול על לחת מהן ·
(יט) עובד / כנר בת מכתוב הוא לעיל י"ב י"ל וכס
פרשתיו · עיין שס מה שמלתי בקלת העתקות ישנות ·
(כ) איש אמונות / הוא הלדיק העוסה כל פעולותיו
בלמונה ולינו שס מבמתו כי שס לעשות לת שהר יהוא מפלת
הלדק וסיוסר הוא רב ברכות / שהכות רבות יחולו על
רחשו · לפי מי שלץ להעשיר שכל מבמותיו לקבץ הון ולינו
מתבונן

וואר שנעלל רייך צו ווערדן שטרעבט / בלייבט
ניכט אונגאהנדט ·

(כא) פארטיילקייט פיר אייני פערזאן איזט נימאהלס
עדל / דעסטא אונעדלר / ווען אין מאן איינם הפן
בראדטס וועגן זיך פרגעהט !

(כב) דער נידישי איזט גיריג נעלד צו הייפן / אונד
אונפרזעהנס איבערפעללט איהן דירפטיגקייט ·

(כג) וואר דען מענשן נאך מיינם בייאשפילי שטראפט /
פינדט מעהר גונסט אלס אייז זיסר שמיכלר ·

(כד) וואר פאטר אונד מוטטר בשטיהלט אונד זאגט :
עס זייא קיין פרברעכן / דער איזט צונפטפעהיג
צום שטראסן/רייבר ·

(כה) דער אונערזעטטליכי ווירד פאן צוויסט אויפגריבן /
וואר אויף דען עווינן פרטרויאט גדייהט ·

(כו) וואר זיך בלאם אויף זיין גפיהל פרלעסט אזיזט
איין טהאר / וואר נאך וויזליכר איבערלעבט
האנדלט

באור

מקנונן לדעת חס ז׳ ויסר פעלנו לת ינקה מחטת ומקללת
זולתו ומטונם · (כא) הכר / כגר ידעת כי הכרית פני
חים גדול ורם לת טוב / ומס מתד גדולה רעת הים חסר
יקח שחד / ודמה תת השחד לפת לחס חסר יתכל ויתינו /
וכנגדו מלת גבר חים חשוב ונשוא פנים יפשע על דבר קטן
כפת לחס · (כב) נבהל / נמהר ונתפז ונתבהל הים רע
עין הכילי לתסוף הון / ולא ידע / והחסר יבואהו מבלי
דעת נפתע פתאום · (כג) מוכיח / נרוף הספרים
המוגסים ובהעתקות ישנות נקוד מלת אַחֲרי׳ בכגוי היסיד
מדבר נעדו · והסכימו ממ רוב המפרשים לפרש כוונתו
על עלמו / כדברי הרתב״ע : חמר שלמס מי שיוכיח תדם
תתר

וְאֵין לְחַעֲשִׁיר לֹא יִנָּקֶה׃ (כא) הַכֵּר־פָּנִים לֹא־
טוֹב וְעַל־פַּת־לֶחֶם יִפְשַׁע־גָּבֶר׃ (כב) נִבְהָל
לְהוֹן אִישׁ רַע עָיִן וְלֹא־יֵדַע כִּי־חֶסֶר יְבֹאֶנּוּ׃
(כג) מוֹכִיחַ אָדָם אַחֲרֵי חֵן יִמְצָא מַמַּחֲלִיק
לָשׁוֹן׃ (כד) גּוֹזֵל וְאָבִיו וְאָמּוֹ וְאֹמֵר אֵין־
פֶּשַׁע חָבֵר הוּא לְאִישׁ מַשְׁחִית׃ (כה) רְחַב־
נֶפֶשׁ יְגָרֶה מָדוֹן וּבֹטֵחַ עַל־יְהוָה יְדֻשָּׁן׃ (כו)
בּוֹטֵחַ בְּלִבּוֹ הוּא כְסִיל וְהוֹלֵךְ בְּחָכְמָה הוּא
ימלט

באור

לחר מלותי חן ימנא בעין רוחין / ר"ל בעין האיש אשר
יוכיח) יותר מן המחליק לו לשונו • וכן תרגמתיו • (כב)
גוזל / מי שגוזל אביו ואומר לעלמו היתר לומר אין
פשע / לפי שלחר מותם יהיה קניינם לו / חבר הוא ע"י
הפעולה הזאת לאיש משחית לאיש לעשות המלעשה את
הנבילות כי זה ירגילהו לגזול ולעשוק לחריס ולהשחית את
הנבילות • ומלת חבר פה מורה על תכונת לבו אשר מעשהו
רעוי להיות איש משחית להבא / וכן תרגמתיו (גונב
פעהיג) • (כה) רחב נפש / הוא המתלוה החומד ואין
יכול להשביע את נפשו יגרה מדון יכריחהו המדון / והוא
המחלוקה הפנימית אשר לו קניחהו להנות מדבר בעולם
למען לא יהיה לזולתו יתרון עליו / רואה חברו עשיר יקנא
בו / רואה כלי חפץ ביד זולתו יחמוד לותו / ולכן לא יהיה
לאיש כזה ברכה וכלילה כל ימיו / אבל השמח בחלקו ובוטח
בה' שלא יחסירהו טוב / ידושן יחבע השן וברכה • (כו)
בוטח / יש לך בני אדם אשר לא יתיחבו בדעתם בעשותם
דבר כי אם ילכו לאחרי עלת לבם / מה שעלתה בדעתם
לעשות לפי התפעלות נפשם / מבלי שיקורו להשכיל אם
יאות לעשותו מלד חקי השכל • וזה מעשי כסיל / שופט
להתקרע עליו בנפלם ברעה • והולך בחכמה / מי

יִמָּלֵט׃ (כז) נוֹרֶן לָרָשׁ אֵין מַחְסוֹר וּמַעֲלִים
עֵינָיו רַב־מְאֵרוֹת׃ (כח) בְּקוּם רְשָׁעִים יִסָּתֵר
אָדָם וּבְאָבְדָם יִרְבּוּ צַדִּיקִים׃
כט אִישׁ תּוֹכָחוֹת מַקְשֶׁה־עֹרֶף פֶּתַע יִשָּׁבֵר
וְאֵין מַרְפֵּא׃ (ב) בִּרְבוֹת צַדִּיקִים יִשְׂמַח
הָעָם וּבְמֹשֵׁל רָשָׁע יֵאָנַח עָם׃ (ג) אִישׁ־אֹהֵב
חָכְמָה יְשַׂמַּח אָבִיו וְרֹעֵה זוֹנוֹת יְאַבֵּד־הוֹן׃
(ד) מֶלֶךְ בְּמִשְׁפָּט יַעֲמִיד אָרֶץ וְאִישׁ תְּרוּמוֹת
יְהָרְסֶנָּה׃ (ה) גֶּבֶר מַחֲלִיק עַל־רֵעֵהוּ רֶשֶׁת

פורש

באור

שמתיסב ופוגה לעלת החכמה / ימלט מרעה • (כז)
נותן / מי שפורש מלחמו וחולק מהונו לעני לא יחסור לו
לעולם / אבל מי שמעלים עיניו לרוות בינון רעהו הוא
רב מארות מניח עליו לרה ומחסור • (כח) בקום /
בזמן שיקומו רשעים למשול על העם יסתר האדם מחמת
החסוד והדיך / אבל באבדם בזמן שיאבדו הרשעים /
והעם רוצה בשלומם יקח מוסר וירומם את הצדיקים /
להושיבם בראש ולשמוע את קולם •

כט (א) איש תוכחות / אים שינוחו לו רעות ולרוב
על דבר מעשיו הרעים והוא מקשה עורף לבלתי שוב
לב עליהם לחיטיב את מעשיו הוא יאבד ויכרת פתע בלי
מרפא • (ב) ברבות / בשרות הצדיקים ישמח העם לי
יעשה הכל ע"פ מחוני לדק סעוד והישר / אבל במשול
רשע יאנח עם מלרתו • (ג) איש / מי שאוהב החכמה
והמדע בנעוריו יש לאדון לשמוח עליו כי סופו כבוד וגדולה /
אבל רועה זונות הולך אחרי התאות התמריות / תכילה
ושקיה ותאוות כיולא בזה / הוא יאבד הון / ר"ל ממון
וכבוד ובריאת הגוף הנפלל בשלם הון • (ד) מלך /

המלך

האנדלט / ענטגעהט נפֿאהר׃

(כז) ווער דעם ארמן מיטטהיילט / דעם ווירד ניא מאנגלן ; ווער דיא אויגן (פֿאס עלענדי) ווענדט ווענדט / ציהט זיך פֿיל אונגליק צו ׃

(כח) ווען פֿרעפֿלר עמפֿאר קאמן / מוז דער מענש זיך פֿרבערגן ; ווען זיא אונטרגעהן ווערדן דיא גרעכטן נראס ׃

כט

(א) איין מאן דער אין ציבטינגרן לירן האלז שטארריג בלייבט ; געהט פלעטצליך צו גרונדי / אהני רעטטונג ׃

(ב) ווען דיא פֿראממן רעגירן / זא פֿרייאט זיך דאס פֿאלק ; התערשן בעזוויפֿטר / זא זייפֿצט דיא נאציאהן ׃

(ג) איין מאן דער וויזהייט ליבט / מאכט זיינם פֿאטר עהרי ; ווער שווערלנריא נאכהענגט / צרניפֿטט נראסן שאטן ׃

(ד) איין קעניג דער רעכט איבט / ריכטט זיין לאנד אויף ; איין אויגנמעכטיגר דעספאט רייסט עס דארנידר׃

(ה) איין מאן־פֿאן אנזההן דער זיינם נעגסטן שמייכלט ; שטעללט

באור

המלך במשפט יעמיד ארץ וגו׳ פי׳ גדולתו הוא מעמיד ארץ ומקימו בתכלית המוסר / לכל איש תרומות יעריך רס לבב הולך לחרי מגמת לבו ורעותו בחוזק וקושי ואינו שומע לקול הנדק והמשפט הוא הורס את ארצו ׃

(ה) גבר / מן הענין נכר שכוון פה במלת גבר לומר משוח

ונשוח

שטעללט זיך אין גארן אויף זיינן אייגנן וועג אויף׃

(ו) אין דעם פֿרברעכֿן דעם פֿרעכֿלרם איזט אויך
פֿאללשטריק ; דער גרעכֿטי קאן אימער פֿרֿאה
אונד פֿרעהליך ווין ׃

(ז) דער גרעכֿטי פֿיהלט דאס ליידן דער אונטרדריקטן ,
דער פֿרעכֿלר ווילל דים נפֿיהל ניכֿט קעננן ׃

(ח) שפֿעטטר פֿאכן צארן אין דער גאנצן שטאדט אן ;
דיא ווייזן ווישן איהן צו דעמפֿן ׃

(ט) איין ווייזר גרעכט מיט אייגם טאהרן אין שטרייט ,
דער פֿעהרט אויף , יענר לעכֿלט — אונד ניכֿטס
ווערד גשליכֿטט ׃

(י) בלוטגיריגי מענשן האססן דען רעדליכֿן ; רעכֿטי
שאפֿני בשטרעבן זיך אום זיינר לעבן ׃

(יא) דער טאהר קראהמט אללי זיינר גדאנקן אוים ; דער
ווייזי

באור

ונשוף פניס , וחמר , פס לים כוס יקליק על דעתו וידבר
מתו חלקות וחנף , פורש רשת על פעמי עצמו , כי
יספל בעין החים חסר יחנפהו וסופו לכסל בדעת זו עמן ׃
(ו) בפשע , הרשע לי חפסר לו לשמוח תפילו רגע אחת
כי לחרי עשומו עול תפילו חס נחנה ממנו ויחשבו לעוב לו ,
הלח נפשו הומח עליו כל עת , בידעו כי רעה עשה , והכיח
מוקם על נפשו ׃ חבל הלדיק חשר הוח נקי כחים ובר לבב
הוח יוכל לרנן ולשמוח כל עת ׃ (ז) יודע , הלדיק הוח
יודע דין דלים לין יש להתנשב עמם , ודין הוח גם הלרה
והמכאוב ותכונת הנדון , חבל הרשע לח יבין דעת זאת ,
לח ירלה לשום ולהרגים לומו ׃ (ח) אנשי , הלינים
מסגפים ריב ומלח בקריה , כי ילכו רכיל ויוליחו דבה
וילעזנו ויכיחו ריב ומלח בעיר ; חבל החכמים בדעת ובפועל
ישימו

פּוֹרֵשׂ עַל־פִּשְׁעוֹ׃ (ו) בְּפֶשַׁע אִישׁ רָע מוֹקֵשׁ
וְצַדִּיק יָרֹן וְשָׂמֵחַ׃ (ז) יָדַע צַדִּיק דִּין דַּלִּים
רָשָׁע לֹא־יָבִין דָּעַת׃ (ח) אַנְשֵׁי לָצוֹן יָפִיחוּ
קִרְיָה וַחֲכָמִים יָשִׁיבוּ אָף׃ (ט) אִישׁ־חָכָם
נִשְׁפָּט אֶת־אִישׁ אֱוִיל וְרָגַז וְשָׂחַק וְאֵין נָחַת׃
(י) אַנְשֵׁי דָמִים יִשְׂנְאוּ־תָם וְיְשָׁרִים יְבַקְשׁוּ
נַפְשׁוֹ׃ (יא) כָּל־רוּחוֹ יוֹצִיא כְסִיל וְחָכָם

באחור

באור

ישיבו הלף ויסקישו הריב • ולולי כתיב אף בחלק השני היימי
פונה להעתקת החכם דערלייון חסר העתיק (שפעטער
זעטצן דיא גאנצי שטאדט מין געהרוגן) והוא התחלת
הרקטון בדברים חמורים הנתפעל ע"י התרת החויל
ועולה נכפיהה / ומליצת לצון משכנזי דומה בעיון זה מאד
למליצת לצון ענר • (ט) איש חכם / ואמר שהפלפול
עם החויל לא יועיל מאומה / כי לא יבא על תכליה הנחינה /
וכך דרכו בזמן שהחכם נשפט עמו / החויל ירגיז בדברין /
והחכם ישחק / ואין נחת / לא יסכים לדעתו להודות על
האמת / כי לא יתן לב לשמוע עיקר דברין • (י) אנשי
דמים / לא רוצים ממש כי אם בדרך השחלה על אנשים
תומי תמם ועול / והקס בקון בעיניהם לא יוכלו נשוא
לותו • וישרים יבקשו נפשו / רצונו ותהנתו וחברתן •
ולהיות מבקש נפש בלשונם הקודם תמיד החרינה על הדם
הלכו קצת המפרשים דרך רחוקה לפרש כאלו נאמר יבקש
נפש היסרים והוא רחוק מאוד / ולא שמו לב על דרך
המחבר בספר הזה המשתמש במלת נפש ורצון על התאבת
והריעות • (יא) כל רוחו / כל מחשבותיו וכל דבר הסגור
במלפוני לבו / וחכם / המסתכל לרחות את הנולד ורואה
לאחור יעכב את רוחו ולא יוציאנו • ולהיות דמיונו מושלך

בְּאַחֲרֹנָה יִשְׂמְחָנָּה׃ (יב) מֹשֵׁל מַקְשִׁיב עַל־
דְּבַר־שֶׁקֶר כָּל־מְשָׁרְתָיו רְשָׁעִים׃ (יג) רָשׁ
וְאִישׁ תְּכָכִים נִפְגָּשׁוּ מֵאִיר ׀ עֵינֵי שְׁנֵיהֶם יְהוָה׃
(יד) מֶלֶךְ שׁוֹפֵט בֶּאֱמֶת דַּלִּים כִּסְאוֹ לָעַד
יְכוֹן׃ (טו) שֵׁבֶט וְתוֹכַחַת יִתֵּן חָכְמָה וְנַעַר
מְשֻׁלָּח מֵבִישׁ אִמּוֹ׃ (טז) בְּרִבּוֹת רְשָׁעִים
יִרְבֶּה־פָּשַׁע וְצַדִּיקִים בְּמַפַּלְתָּם יִרְאוּ׃ (יז)
יַסֵּר בִּנְךָ וְיָנִיחֲךָ וְיִתֵּן מַעֲדַנִּים לְנַפְשֶׁךָ׃ (יח)
בְּאֵין חָזוֹן יִפָּרַע עָם וְשֹׁמֵר תּוֹרָה אַשְׁרֵהוּ ׀

בדברים

באור

משס רוח חמר ישבחנה מלמון מצניע שתון גלים ׀ (טטיללן ׀ מייהאלטן) · (יב) מושל ׀ אם יעשה המושל חושו לדבר שקר ולקבל רכילות ׀ כל משרתיו רשעים ׀ עושה משרתיו רשעים ׀ כי למען נקשם קרבתו ילכו רכיל ויסקרו · (יג) רש ׀ בח להורות שכל הדברים ההוויס בעולם הס בשנה נשתלשלת מיד בעל הסבות ׀ ואמר ׁ שהרם הנולד ונדחק בשעתו ואיש תככים מעניו רך ומרמה שהוא הנושך ונותן בתרגית הדוחק את העני ׀ נפגשו יפגשו לים את רעהו לעתיד ׀ ע״ד מאמרס ז״ל הקס מודמנן לפונדק אחד · מאיר עיני שניהם ה׳ ׀ זה ירחה סנת דלותו וזה ירחה מכלית רשעתו · והמאמר עמוק מאד והעניו הזה רבו בו מאמרי בעלי המוסר לך מלחבת הקלוד לא הרחבתיו פה והמשכיל יבין · (יד) מלך ׀ הוא כמשמעו · ואין לך חווק ויסוד לטובת המלכות גדול כמשפט אמת · (טו) שבט ׀ ליסר את הבן פעם בשבט מוסר פעם בתוכחת דברים ׀ מכינים את הנער להיות חכם ׀ שכל נער משלח מאבותיו המניחים לותו לעשות את כל מה שלבו חפץ הוא מביש את אמו · וע״כ במקום שדבר ממדות

דער ווייז חעלט זיא דער פֿאלגי ווענן צוהוק ר׳

(יב) גיבט דער גביהטר ליגנהאפֿטר אנברינגרייא גהער ;
זא זינר אללי זייני דיהנר בעזיוויכטר .

(יג) רער דירפֿטיגי אונד דער וואכרר טרעפֿן אייניפֿט
צוואממן ; דער עוויגי ערליכטט בירד אוגן .

(יד) איין קעניג דער דיא ארמן מיט טרייאי רוכטט ,
בפֿעסטיגט זיינן טראהן אויף איממר .

(טו) שטראפֿרוהטי אונד פֿרמאהנונג מאכט ווייז ;
איין זיך פֿלבסט איברלאסגר בובי , מאכט דער
מוטטר שאנדי .

(טז) נעהמן פֿרעפֿלר איברהאנד , זא הייפֿן זיך פֿרברעפֿן ;
דיא גרעכטן זעהן ענדליך איהרן פֿאלל .

(יז) ציכטיגי דיינן זאהן , זא מאכט ער דיר אייניפֿט
פֿרגניגן , דיינר זעעלי וואללוסט .

(יח) אהני אבריניקיטליכי אויפֿזיכט פֿרווילדרט דאס
פֿאלק ; ווען עס נזעטצן באבאכטט , הייל איהם !

דורך

באור

כתב חמו , כי מתוך כחב ללמד חכמה , ומחוק הסם להעיב המלוק . (טז) הרבות , בהרבות הרשעים יקרבו הפשעים ועולה ואין יחדלו לנקרים . חנל סופם לפול לעין הנדיקים תשר רחו חת רעתם ולח קנחו בם . (יז) יסר , ע״י שתיסר חת בנך בנעוריו יניחך להנח שחביה לך נחת ממנו ומעדנים לנפשך ע״י יקרתו וגדולתו . (יח) באין חזון , ההשנחה ע״י שופטי ומושלי הארץ חשר יסקיפו על העם להיות נוהג לחבי התורה והחקה , נקרח חזון (דיא אבריניקייט , פאוליטיא) . ושמר , זומן שאין חזון על העם יפרע , כמו בפרע פרעורת , כי פרעה

להרן

(יט) דורך בלאסי ווארטי ווירד דער שקלאפּ ניכט
גבעסרט ; ווען ער זיא אויך פּאַסט / זיא מאכן
קיינן אויננרוק .

(כ) האסט דוא דען מענשן במערקט דער אין זיינן
רעדן פּארשנעלל איזט ; וואהרליך / דער טאהר
חאט בעסרי אויסזיכטן אלס ער .

(כא) ווער זיינן שקלאפּן אין דער יונגר פּערצערטלט ,
האט איינסט קרענקונג צום לאָהן .

(כב) איין אויפּפּאהרנרר מענש ערריגט האדר ; איין
גאללזיכטיגר הייפּט פּרברעכן .

(כג) דעם מענשן שטאלץ ערנידיגט אויהן ; דער
בשיידני ערהעלט עהרי .

(כד) ווער מיט איינם דיבי טחיילט / האסט זיך
זעלבסט ; ער הערט דען פלוך אויבר זיך אויס=
געהן / אונד דארף ניכטס אנגעבן .

דעם

באור

אחרן / כי ילך לפי תחרי דרכי לבו . ומס העס כל כך טוב שיקכל עליו עול התורה מבלי לימת החוק והמוטרים תמרהו . ורניס ממפרשי הכתוב פירשו חוק / נכוחה .
(יט) ברברים / העבד הנקלה לא יוסר בדברים בלבד כי אם בשבט / כי יבין לע"פ סיבין כונת הדברים וירתה לת בעלתו לא יועילו כלום כי אין מענה / כמו האריכו למעניתם (פּורכן) ולמה לת הדברים כתלו עושים רושם בלב האדם כמו התלם על השדה / וכן הוא בל"ת (מיינדרוק אמכן) . (כ) חזית / הערה נסיונית שהיים אין בדבריו (וק"ו במעשיו ופעולותיו) הוא נכשל וכל פעולותיו מתפצ/

ונזוק

(יט) בִּדְבָרִים לֹא־יִוָּסֵר עָבֶד כִּי־יָבִין וְאֵין
מַעֲנֶה: (כ) חָזִיתָ אִישׁ אָץ בִּדְבָרָיו תִּקְוָה
לִכְסִיל מִמֶּנּוּ: (כא) מְפַנֵּק מִנֹּעַר עַבְדּוֹ
וְאַחֲרִיתוֹ יִהְיֶה מָנוֹן: (כב) אִישׁ־אַף יְגָרֶה
מָדוֹן וּבַעַל חֵמָה רַב־פָּשַׁע: (כג) גַּאוַת אָדָם
תַּשְׁפִּילֶנּוּ וּשְׁפַל־רוּחַ יִתְמָךְ כָּבוֹד: (כד) חוֹלֵק
עִם־גַּנָּב שׂוֹנֵא נַפְשׁוֹ אָלָה יִשְׁמַע וְלֹא יַגִּיד:

חרדת

באור

ולזה אמר תקוה לכסיל ממנו. (כא) מפנק, מי שמרגיל
את עבדו מנעוריו (כי עבדי אנשי הקדם המה מכורים
לאדוניהם עם ולדיהם (וייבמויגי טקומפן) בתעמוגים,
סופו להיות לו מנון ומכעיסו, מלשון נגעם יחד, ומשרש יגה.
ואחריתו כמו כי יש אחרית שהוא מורה על הגמול. (כב)
איש אף, מי שהוא לכעוס ימהר להעיר מדון, ובעל
חמה, הוא הרגזן השופך כעסו תחת תחת ע"י דברים
ומעשים ונוקם ונוטר והוא רב פשע, מעורר מדנים ומלבין
פני חבירו, והולך במסתרים להנקם ממנו. וגדולה רעת
אלה כזה מרעת הנוח לכעוס כי הוא גם כח לרעות ע"פ
הרוב. (כג) גאות, מלה שהוא מבקש לגדולה והתרוממות
הוא נספל, אבל הספל רוח העניו סוף הכבוד התמידי לבוא
לו. (כד) חולק, מי שחולק את הגניבה עם הגנב אף
שלא ידע מגניבתו תחלה, הוא שונא נפשו, כי לאחר
שלקח חלק בדעה הזאת לא יכול לפרסמו, והוא שומע את
האלה אשר יוצאת מפתח יד הבית דין להודיע את המעשה
הרעה הזאת כאשר יעשה גם בימינו בחברות (שטעק בריף),
ובתוכה נאמרו חלות וקללות על מי שידע את הגנב ולא
יפרסמהו שם לא יגיד ונשא עונו, ולא יגיד

חרדת

(כה) חֶרְדַּת אָדָם יִתֵּן מוֹקֵשׁ וּבוֹטֵחַ בַּיהוָה
יְשֻׂגָּב : (כו) רַבִּים מְבַקְשִׁים פְּנֵי־מוֹשֵׁל
וּמֵיְהוָה מִשְׁפַּט־אִישׁ : (כז) תּוֹעֲבַת צַדִּיקִים
אִישׁ עָוֶל וְתוֹעֲבַת רָשָׁע יְשַׁר־דָּרֶךְ :

ל

דִּבְרֵי ׀ אָגוּר בִּן־יָקֶה

הַמַּשָּׂא

נְאֻם הַגֶּבֶר לְאִיתִיאֵל לְאִיתִיאֵל וְאֻכָל :

הכי תורק • כ׳ טעמים כי

באור

(כה) חרדת, כמו הירא וחרד, (פורכטזאם מאכט פייג)
כי שם חרדה נופל על פחד הלב ע״י דמיון דבר מפחיד,
ולזאת יקרא הפחד הבא בתחום חרדה • והנה הלים החרד
יתן מוקש לנפשו כי ע״י החרדה הזאת, לא ירחה מסביב
להשמר מפגעים, וגם לא ישים לחד מקניני העולם
הנקנים בתומן הלב • אבל הבוטח בה׳ ישגב לא יירח
רע כי השם ישגבהו • ויש עוד לעות לתרות בכתוב הזה,
עיין בדברי המפרשים • (כו) רבים, יש לך בני אדם
המבקשים פני מושל בעת ירצו להשיג דבר לתועלתם,
ויאמרו אם רצון המושל יעלה בידינו די לנו, ולא ישימו
על לב כי משפטם ח״ל מצאם שם טוב ושם רע תלוי מאת
הבר ה׳ המשגיח על כל • (כז) תועבת, תשימת הספר
הוא דרך כלל, על לב הצדיק המתעיב כל עול, והרשע
המתעיב כל ישר דרך •

(כה) דעם מענשן פֿיינדהייט לענט איהם פֿאללשטריק;
ווער אויף דען עוויגן פֿרטרויט, אזיט גפֿאהר
איבדהאבן.

(כו) פֿילי זוכן דעם רעגענטן גונסט, פֿאם עווינן אללין
העננט דעם מענשן שיקזאל אב.

(כז) אזין אונגרעכטר איזט דער פֿרוכמומן אבשייא;
גרייל דעם פֿרעפֿלם איזט דער רעדליכֿוואנדלנדי.

ענדי דעם דריטן בוכס

ל

(א) וואדטי אגור'ס זאהנס יקא.

שפרוכואמללונג.

זא שפריכֿט דער מאן צו איתיאל — צו איתיאל
אונד אוכל שפריכֿט ער אלוא.
אונווימנדר

באור

ל (א) דברי, קלרם ידיעתנו מבטיג מי ומה היה לגור הזה. אם היה חכם מתלמידי שלמה, או חכם דור אחר או אם כל הדברים הנאים בפרשה זו הם דברי שלמה, ואנוה בן יקה הוא רק אסף מוסגל לו על דבר לוגרו את דברי החכמה כדעת קלת המפרשים. והנה אין כאן מקום להורות בקיאות וחריפות כי אם לתרגם ולבאר את הפקודים כאשר הם לפנינו יהיו ממי שיהיו. ובלי ספק חבר החכם המחבר את הפרשה הזאת עוד חבורים אחרים אשר נאבדו ואשרי הבלם אשר מלאו לבבו להציל את הפרשה הזאת לאחרי ספר משלי שלמה להיות למשמרת לדור אחרון. והנה

משלי ל

(ב) אונווויסנדר בין איך אלם מיאנפר מענש / האבי
ניפט איינזיפט גנוג אין דען שטערבליכן ;

(ג) האבע ניא העהרי ווייזהייט גלערנט / אונד
זאללטי דער הייליגן קענטנים בזיטצן ?

(ד) ווער שטיג הינאויף גען הימעל אונד קאם ווידר הראב ?
ווער פאסטי דען ווינד אין זיינן פייסטן ?
ווער באנד דאם וואסד אין איין גוואנד ?
ווער בשטימטי דער ערדי גרענצן ?
זאג אן / ווא הייסט ער — אדר ווא הייסט זיין
זאהן / ווען דוא'ס ווייסט ? —

(ה) דעם העררן פרהיימונגן זינד אללי רין דורכלייטרט /
אללן דיא איהן פרטרויאן איזט ער אין שילד .

(ו) זעטצי זיינם ווארטי ניכטם הינצו / ער מעכטי דיך
דעם

באור

נחלקה הפרשה לפרשיות קטנות והמה נתחלקו לפסוקים קטנים אשר בחלק קלקת קדמני השלם המחירי ז"ל . ובקלקת הלכתי אחרי דברי החדון הערדר / ומה שעלתה בדעיוני לסדרו עוד על דרך הפשט הוספתי עליהם . והנה הפרשה הראשונה כוללת חלק הפסוקים עד פסוק ו"י . המשא / הוא שם כולל חנור דברים מחלקים רבים / כלו נקונים יחד בחברה לשאת חותם ממקום למקום . וכן הוא בלשון ערבי / שקורין למחברת / המשא . ובלשון לרפת יקרהו גם חנור דברים רבים בחתם לשאת חותם ממקום למקום על שם משרם נשא (פארטפעלזיץ) . נאם הגבר / חנור / לאיתיאל והוא שם תלמיד החכמה וחולי הוא החשוב שבתלמידיו שזכרו תחלה מיוחד וחזר לחמור לאיתיאל ואכל / לומר שגם לחכל נחמרו דברים . (ב) כי / כונת המחבר להורות / כי העקר היא התורה אשר נתן אלהים / והיא שנחמין גו ובעיקרי הדת בלב שלם / כי

היא

(ב) כִּי בַעַר אָנֹכִי מֵאִישׁ וְלֹא־בִינַת אָדָם לִי׃
(ג) וְלֹא־לָמַדְתִּי חָכְמָה וְדַעַת קְדֹשִׁים אֵדָע׃
(ד) מִי עָלָה־שָׁמַיִם וְיָרַד מִי אָסַף־רוּחַ
בְּחָפְנָיו מִי צָרַר־מַיִם בַּשִּׂמְלָה מִי הֵקִים כָּל־
אַפְסֵי־אָרֶץ מַה־שְּׁמוֹ וּמַה־שֵּׁם־בְּנוֹ כִּי תֵדָע׃
(ה) כָּל־אִמְרַת אֱלוֹהַּ צְרוּפָה מָגֵן הוּא לַחֹסִים
בּוֹ׃ (ו) אַל־תּוֹסֵף עַל־דְּבָרָיו פֶּן־יוֹכִיחֲךָ וְנִכְזָבְתָּ

באור

היה תסגנו מעל כל פנעי העולם ותיעיר לבבנו במדות תרומיות, ואם יולד בלבנו ספק מן הספקות אשר ידים לותנו מן דרך האמת הרשום לפנינו, בל נתבה אליו ובל נשמע לו, כי קללה יד בכל החדש לעלות שמה. ואמר: מנכי אשר נבערתי מאיש, ובינת אדם אין לי, לא יכולתי להשיג מה שבלב האדם קרון מתומר ונבדל כמוני, אף כי שלא לוכל לדעת מה שידעו הקדושים, הנבדלים או המלאכים הנפרדים, אשר מכונים לרוב בשם קדושים. (ד) מי, זכר בה את היסודות אשר עליהם נתיסדו כל מרוני הבריאה ותוקותיה, ואמר אם לא תוכל להשיג עצם היסודות ופעולותיהם, איך תרצה להשיג הבת הסובב ועושה ומושל בכל, ואמר העלה אים שמים וירד משם להודיע רני ותעלומות המלאכים? הגד בא אם ידעת אים בוא מה שמו? ואם לא תדע תותו, אולי תדע שימן אחר, שם בנו או תלמידו ויוכיחך בו. (ה) כל, די לך בענין התלמיות והדברים הנעלמים לדרוש מעל ספר תורת ה' כי היא נרופה, מביניה ילמו לתורה עד מקום שיד ההשגה התנושית מגעת. מגן הוא התלים לכל החוסים בו. והכתוב הזה שהוא מדברי דוד עם' תהלים, והוא רב הענין וכולל למוד גדול. (ו) אל תוסף, לא תלך ברוח שכלך להוסיף על דברין לשתול מה לפניט ומה לאחור, ולהעיר לך הספקות התלה

משלי ל

וְנִבְזָבְתָּ׃ (ז) שְׁתַּיִם שָׁאַלְתִּי מֵאִתָּךְ אַל־תִּמְנַע
מִמֶּנִּי בְּטֶרֶם אָמוּת׃ (ח) שָׁוְא וּ דְבַר־כָּזָב
הַרְחֵק מִמֶּנִּי רֵאשׁ וְעשֶׁר אַל־תִּתֶּן־לִי הַטְרִיפֵנִי
לֶחֶם חֻקִּי׃ (ט) פֶּן־אֶשְׂבַּע וּ וְכִחַשְׁתִּי וְאָמַרְתִּי
מִי יְהוָה וּפֶן־אִוָּרֵשׁ וְגָנַבְתִּי וְתָפַשְׂתִּי שֵׁם
אֱלֹהָי׃ (י) אַל־תַּלְשֵׁן עֶבֶד אֶל־אֲדֹנָיו פֶּן־יְקַלֶּלְךָ
וְאָשַׁמְתָּ׃ (יא) דּוֹר אָבִיו יְקַלֵּל וְאֶת־אִמּוֹ לֹא
יברך

פתח באתנח • אדניו ק׳

באור

במופתים שכליים והקשים פלסופיים / כי היש יוכיח בך הפלגים להאיר עין שכלך ותראה את עשוקך / ונבזבת תכלם בנפשך בראותך קוצר השגתך • ועין כאן המקום להרחיב בתור על הדברים הפתפייס אשר בכללים בכתובים הללו / המשכיל יבין / כי יש דעות שונות בין כתות בני אדם העוזבים את אשר גלוי לפניהם בדעון הלל יתברך / והולכים במסתרים דרך חשכה / ומתפלק לשנה הזאת / לכתוב מאמר מיוחד על הכתובים הללו עם זרעה הגזר לחייס • (ז) שתים / מן הכתוב הזה עד ט׳ פרשה בפני עצמה / והיא כוללת בקשת החכם מאת השם יתער בפרטותיה יסולבו כל דרכי החיים הומניים מקושרים עם הנלחיים / כי שתי הסבות הללו והם הטעות שכליית והסיתה נשמיית המה תכות הרעה והגרה לאדם על הארץ • והמשכיל ירחיב את הנתור מעלמו בהתבוננו בדברי הכתוב • (ח) שוא / והוא העיון בדבר הבל / אשר אין תועלת בתליותו / ודבר כזב הוא הטעות לדבר שאין לו אמת במציאות • השריפני / פרנסני בפי חקי לפי תכונת נפשי וכבודי • כי מאחת משתי הקלות האלה תולד רעה כאמרו בכתוב הבא • (ט) פן / אם תתן לי עושר ירום לבבי ואומר בחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה ע״ל וישמן ישורון ויבעט • ואמרתי מי ה׳ / תכחיש ח״ו בטובת הבורא

והשגחתו

דעם אירטהומס איבערפיהרן אונר לינן שטראפן •

* * *

(ז) צוויאדלייא בעהר׳ איך נור פֿאר דיר ׳ פֿרואגי מירם ניכט זאלאנג׳ איך לעבי •

(ח) אויטלן וואהן אונר אירזין ענפֿערני פֿאר מיר ׳ וועדר רייכטהם נאך ארמוהט לאם מיין לאם זיין ׳ בשיירי מיר נור מיין מעסיגם אויסקאממן •

(ט) איך מעכטי זאגסט ענטוועדר איבערמיהטיג נאטטס לייגנר וועדרן ׳ אונד פֿראגן ׳ ווער איזט דער עוויגי ! — אדר אוים נאהט שטעהלן׳ אונד מיך אן מיינם נאטטם נאהמן פֿרגרייפֿן •

(י) פֿרליימדי קיינן דיהנר בייא זיינם העררן ׳ ער מעכטי דיר מיט שמאך בגעגנן ׳ אונד עם ווער דאן דייני אייגני שולד •

(יא) איין גשלעכט דאס זיינם פֿאטר פֿלוכט — דאס גשלעכט וועלכם זייני מוטטר ניכט גריסט •

איין

באור

והנחמו נזרירות לבי • ופן אורש ׳ פס ריס תמן לי וחנרך לנגוד ח״ו ותענור על מלות פלני ׳ וגס תנבע לנקר • (י) אל תלשן ׳ סכתוב כזה לינגו עומד על מקומו • כי לפי דעתי יסדרו כל הכתובים בפרשת תגור תחת ונתיס ונלם ותרבע • ויסיו הכתובים אל תלשן ׳ עין ׳ אם נבלת וכו׳ קדומים בסדר המקרא׳ וחכ״ל שתים׳ לעלוקה׳ של״ש ׳ שלשה המה נפלאו ׳ של״שה המה מטיבי׳ החר״ ׳ וחכ״ל ארבעה ׳ דור וכולי • (יא) דור ׳ כגר דברתי פה מסדר הכתובים ׳ ואיה מקום הכתובים התרגעה תלה לפי סדרי • והנה רוב המאמרים הבאים בפרשה זו המה למודים כוללים חכמה ומוסר ע״ד הפשט (רעהטנן) בשער היה דרכי חכמי הקדם לסדר תחת דגר, חכמתם או במליצה קצרה בכפל המלות או במשל או בחידה •

ובהגרס

(יב) אוין גשלעכט דאס זיך גאנץ רוין דינקט — דאס,
וועלכם פאן זיינם אונפלאהט ניא גוואשן ווארד.

(יג) אין גשלעכט דאס דיא אויגן האכטרעגט — דאס,
וואס קוים דיא ווימפרן אויפהעבן קאן.

(יד) אוין גשלעכט דעסן צעהני דאלכי, אונד דעסן
פאראצעהני מעסר זינד — דאס, וועלכם דיא ארמן
אוים דער וועלט, אונר דיא דירפטיגן אוים דער
מענשהייט וועגפריסט.

* * *

(טו) עלוקה *) האט צוויא טעכטר, (גאהמנם)
גיב הער, גיב הער.

דרייא

באור

ובדברים נחלק, ונספו דברים שוים למיניהם יצר מנלו נס
דמיון נחלק מפעולותיהם ודרכיהם, ויבילו לותם יחד על
נדר הדמיון הוא לעשות מהם חדה, כאשר אנחר עוד לקמן.
ובקהובים שלפנינו, יהיה לפי דעתי פתח הכתוב חדה,
וסוגרו פתרונה. ויהיה כאלו שאל החכם: מיזה דור יצר
זקנל תבין? ותשובתו בחלק השני: הוא הדור יצר לה
יברך אתו אמו. כי בשלילת הברכה לה נוכר כי אם הסנת
תחור מנהוג בכבוד, והדור יצר משחתו הו להקל בכבוד
האם קוהו לקלל את תבין. ולמרו חכמי המוסר: בהשתנות
הגמום בדור מן הדורות, ובדנות הסענוג והחמדה בין בני
האדם קשחתים המדות, נערים יקילו בכבוד וקנים יצר
לה מחשבותם מחשבותיהם, הנאות תתביישנה להתרחות עם
תמוקה יצר לה זכו נימוסי דור מולדתם, והבנים ימאסו
בחברת תנוקות יצר רוח תחרת עמהם, ודור כזה כוון אלינו
החכם

*) עלוקה, היא מין הפעהדליפם בלוטוינדם טיהר (בלוט טעכל)
וועלכם דיא אמרקאנער זוף ויבילדי דעם טאדם בריכן, זו וויא
זיא צוויין מיני דער פאדען האבן.

יְבֹרָךְ׃ (יב) דּוֹר טָהוֹר בְּעֵינָיו וּמִצֹּאָתוֹ לֹא רֹחָץ׃
(יג) דּוֹר מָה־רָמוּ עֵינָיו וְעַפְעַפָּיו יִנָּשֵׂאוּ׃ (יד)
דּוֹר חֲרָבוֹת שִׁנָּיו וּמְאַכְלוֹת מְתַלְּעֹתָיו
לֶאֱכֹל עֲנִיִּים מֵאֶרֶץ וְאֶבְיוֹנִים מֵאָדָם׃ (טו)
לַעֲלוּקָה ׀ שְׁתֵּי בָּנוֹת הַב הַב שָׁלוֹשׁ הֵנָּה לֹא
סגול באתנח · ב׳ זעירא תשבענה

באור

בחכם · (יב) דור טהור ׀ לויז הדור שטוב בעיניו ?
הוא הדור אשר מעמקו לא רוחץ מעולם · כי מי שלא רחץ
עובש מעולם לא ירגיש את מקסורו בהעדר העוב · ולא
תרחיב בלור למכיל לאחרי שמתי בידו מפתח לדעתי ׀ יחקור
וימצא · (יג) דור מה ׀ לויז הדור מריש עיניו בגאוה
וגוו על רעהו ? הוא הדור אשר עפעפיו ינשאו ׀ בגנין
נפעל ע״י אחר ׀ כלומר שלפי חמתם תכונתו לא יהיה לו
כח ליגע את עיניו מחרפה וקלון על דבר שפלותו · ואמר
שוב סימן על דור גאוה וגוו שהוא דור שפל ונבזה אשר לא
ירגע עין מעצמו · ואל תתמה שבחרתי את הכתוב כך ׀ הכרחה
בדוחק לפוס רהיטא ׀ אבל דע כי הענין מסכים עם הלשון ׀
ובפרט בידעך שנשא עין בל״ה לויז מורה על גאוה וגוו כמו
רום עין ׀ כי אם לו פקיחת עין ׀ כמו וישא עין ׀ לו
לשון תוחלת בהכנעה כמו אשא עיני ׀ נושאים עין וכו׳ ·
(יד) דור חרבות ׀ לויז הדור שניו חרבות ׀ ושם שני
הלחיים הנקראים (הוגדי בעהני) ׀ ומתלעות ׀ השנים
הקדומים (פאראנהני) ושמה חדים דומים לסכינים ? ואמר
שהוא הדור ׀ אשר הלך מחתו מדת הרחמים ואינו חס על
עני ואביון · ואשר תרגע דורות ׀ דור עז פנים ׀ ודור שוטה ׀
דור גיא ׀ ודור חמס · (טו) לעלוקה ׀ אמרו רוב
המפרשים והמבארים שהיא תולעת גדולה המוצצת את דם
האדם והחיות ׀ וכן נזכר בדברי חז״ל מפני שכנוי העלוקה ׀
אבל לא פירשו מה זה שתי בנות ? ומה כוון במלת הב הב ?
אבל נראה שכוונו בשם הזה חכמי הקדם לצייר את ההשתקה
והבליעה

תִּשְׁבָּעָה אַרְבַּע לֹא־אָמְרוּ הוֹן׃ (טו) שָׁאוֹל
וְעֹצֶר רֶחֶם אֶרֶץ לֹא־שָׂבְעָה מַיִם וְאֵשׁ לֹא־
אָמְרָה הוֹן׃ (יז) עַיִן ו לָעַג לְאָב וְתָבֵז לִיקְהַת־
אֵם יְקֹרוּהָ עֹרְבֵי־נַחַל וְיֹאכְלוּהָ בְּנֵי־נָשֶׁר׃ (יח)
שְׁלֹשָׁה הֵמָּה נִפְלָאוּ מִמֶּנִּי וְאַרְבָּע לֹא יְדַעְתִּים׃
(יט) דֶּרֶךְ הַנָּשֶׁר ו בַּשָּׁמַיִם דֶּרֶךְ נָחָשׁ עַל־צוּר
דֶּרֶךְ־אֳנִיָּה בְלֶב־יָם וְדֶרֶךְ גֶּבֶר בְּעַלְמָה׃
(כ) כֵּן ו דֶּרֶךְ אִשָּׁה מְנָאָפֶת אָכְלָה וּמָחֲתָה פִּיהָ

פתח באתנח • פתח באתנח • וארבעה ק׳ •

ואמרה

באור

והכליה / ושם עלוקה נאחל מן הסולעת המשחית / ומשורר
הקדש ליירן את הסשחתה והכליה בדמות סחיט הוקה / כמו
שהיו משוררי היונים את המות / נערה חומכת את החוט
אשר דימוהו לחיי האדם (אטרופאס) • ואמר לעלוקה שתי
בנות ושם שאול ואבדון הנוזכרים לעיל כ״ו כ׳ ושם לה הסבענה
וזה הב הב • שלש / וכי שלשם דברים אשר לה הסבענה
והם הנוזכרים בפקוד שלאחריו / ושם תחסוד עוד אחת עמם
אשר לה תאמר הון הרי לך תרגע • ואחרון הוא תמיד
בכתרון האדם • (טז) שאול / הוא המות אשר כנה בשם
שאול • ועוצר רחם / מה שעוצר את הרחם מהוליד / כי
העקרה אשר לה נסתה בעלם הרחון ובאה הלידה / לה
תסבע ממנגל • וארץ / הסוחצת ויוקקת את הליחה לה
תסבע מים / והרביעית זה השם המשחית ומבלה את כל אשר
יפגע בו / והוא גדול ההשחתה והבליעה מכולם • (יז) עין /
כבר ידעת סדרו בפרשת הוקת / ואמר שהעין הלועג על
אָבִיו / והמבוה את זקנת אמו כתרגומו קשישוקת / והוא
קבוץ הקמטים שבני הוקנה (דער דיא רונצלן זיינר אוטטר
טפאטטער) רצוי שיקרוהו / משרש נקר (מויטטמקן) העורניש אשר בנחל / ויאכלוהו בני נשר העפים
לאכול

דרייא דינגי ווערדן ניממר זאטט ׳ איין פֿירטס
זאגט ניא : גנוג !

(טז) דאס טאדטנרייך ׳ דאס אונפֿרוכטבארי ווייב ׳ דער
ערדבאדן ׳ ניממר דעם וואסרס זאטט ׳ אונד —
דאס פֿייער ׳ דאס ניא זאגט : גנוג !

(יז) דאס אויגי דאס זיינן פֿאטר העחנט ׳ אונד שפעטטיש
אויף דער מוטטר אלטר בליקט ; ווערדן דיא ראבן
דעם טאהלם אויסהאקן ׳ יונגי אדלר פֿרעזעהרן ׳

(יח) דרייא דינגי זינד מיר אונבגרייפֿליך ׳ איין פֿירטר
קאן איך נימֿט איינזעהן ׳

(יט) דער וועג דעס אדלרס אין דער לופֿט ׳
דער וועג דער שלאנגי אן דעם פֿעלזן ׳
דער וועג דעס שיפֿס אין דען וועללן ׳
אונד — דער וועג דעס מאננס בייא אייגר דירני ׳

(כ) אויך זא איזט דער וועג בייא דער עהיבראכרין ׳
האט זיא גנאסן ׳ זיא ווישט איהרן מונד — אונד
שפריכט

באור

לאכול את הנבלה ׳ (יח) שלשה ׳ גם זה חדש ׳ ופתרונם
בלה בסוף ׳ כי עיקר כוונת החכם ׳ על דרך גבר ׳
(יט) דרך ׳ כמו שלש יסתר רופס בדרך כשיגביה עוף ׳
כי לא תעשה שום השתנות נראית בחוץ ׳ וכמו שלש
יסתר רופס בהליכת הנחש על הצור ׳ כי לא תלך עלי הצור
תקפול את גוויתה בעגול ותשליך את עצמה תרלה עד שלש
יודע רופס מקום הליכתה ׳ וכן התניה בלב ים ׳ כי גלוי
יכסו מקום הליכתה ולא יסתר רופס ׳ כן הרביעית אשר היא
בפתרון החדש דרך גבר בעלמה ׳ והמשכיל יבין ׳ (כ)
כן דרך ׳ לא ידעתי אם גם זה דברי לגור או דברי ולקן

חמך

משלי ל

שפרי׳ט: איך האבי ניט׳ט איבל׳ס גטאהן.

* * *

(בא) אונטר דרייא דינגן בעבט דיא ערדי, איין פֿירט׳ס קאן זיא גאר ניט׳ט ערטראגן.

(כב) אונטר אוינם שקלאפֿן דער צור רעגירונג קעממט, אונטר אוינם פֿרוואַרפֿגן בעטל׳ר וועג׳ן זיך זאטט נגעסן,

(כג) אונטר אוינר העסליכן וועג׳ן זיא ענדליך היראטעט, אונד — אויני מאגד דיא איהרי גביהטרין פֿרדרעננט.

* * *

(כד) פֿיר דער קלוינסטן טיהרכֿן אויף ערדן, דיא אויס׳ניהמנר קלוג זינד.

(כה) דיא אַמייזן אוין צארטס פֿעלקכֿן; דרום בריטן זיא פֿיין איהרי קאסט אים זאממר.

(כו) דיא בערג מויזי אוין אהנמעטיגם-פֿעלקכֿן; דרום בויאן זיא איהרי הייזר אים פֿעלזן.

(כז) דיא היישרעקן האבן קיינן אנפֿיהרר; דרום גענן זיא אין אוינם טרופ אויף בייטי.

אונד

באור

אחר כוסיף עוד דבר תמיסי הדומה לזה מאד. לו אם הוא במפרש והולך כוונת דרך נבר בעלמה. ובדברים כאלה לא ועיל הרחבת פביאור. (בא) תחת, יש שלשה דברים המחחיתים את הקנון ומזיקים להפלחת החדש, ואמר בדרך השלה, שהארץ תמוט בהיות עליה אחד מהם, והרביעי (הוא העקר אשר כוון אליו והוא כפתרון), לא תוכל שאת, והם. (כב) תחת עבד, הנקלה והנבזה כשיגוח לגדולה, ועוד נו מדותיו המחוחים יחיה ויבלה הכל. תחת נבל, ואת הנבזה אשר לא יעשוק בדבר כי אם יבקש לחמו על

הפתחים

וְאָמְרָה לֹא־פָעַלְתִּי אָוֶן׃ (כא) תַּחַת שָׁלוֹשׁ
רָגְזָה אֶרֶץ וְתַחַת אַרְבַּע לֹא־תוּכַל שְׂאֵת׃
(כב) תַּחַת עֶבֶד כִּי יִמְלוֹךְ וְנָבָל כִּי יִשְׂבַּע־
לֶחֶם׃ (כג) תַּחַת שְׂנוּאָה כִּי תִבָּעֵל וְשִׁפְחָה
כִּי־תִירַשׁ גְּבִרְתָּהּ׃ (כד) אַרְבָּעָה הֵם קְטַנֵּי־
אֶרֶץ וְהֵמָּה חַכְמִים מֶחְכָּמִים׃ (כה) הַנְּמָלִים
עַם לֹא־עָז וַיָּכִינוּ בַקַּיִץ לַחְמָם׃ (כו) שְׁפַנִּים
עַם לֹא־עָצוּם וַיָּשִׂימוּ בַסֶּלַע בֵּיתָם׃
(כז) מֶלֶךְ אֵין לָאַרְבֶּה וַיֵּצֵא חֹצֵץ כֻּלּוֹ׃
סגול באתנח שממית

באור

הפתחים כאשר נבר בארתי טעם הסם הזה לעיל י"ו ז׳,
ואם הוא שנא לאם לא יעמוד לים מפניו. (כג) תחת
שנואה, פרוש לשנאה מלד שפלותה וכיעורה ומדותיה
שם יודמן לה בעל. והרביעית היא השפחה אם יתן מדוניה
עיניו עליה, עד שתיירש גבירתה, ועי"ז תתגאה ותעיז
פניה נגד כל אדם עד שתין לנים קיום עמה. (כה) ארבעה,
חשב פה ארבעה נברואים אשר מתולדתם וחכונתם המה
חלשים וקטנים, ויתפלא הרואה על קיום מינם, אם לא
בעובת והשגחת הבורא יתעלה, אשר שם בם חות חכמה
ונלון על ידיה מפגעים הרעים להם. ואמר שהם חכמים
מהוכמים כלון השכילו לדעת חסרונם ומלאן תרופה נגדם
לתקן המעות. וכבר פרשתי רוב הענין במשלי לחדש
כסליו תקמ"ח. (כה) הנמלים, ברים קטנה ימיתה הלויר
הקר בימות החורף לפי שחיננה עז, לין עוו ותעלומות
בגוויתה, ולכן החכימה להכין בקיץ לחמה. (כו) שפנים,
עם לא עצום להלחם עם חיות לחרות לכן החכימו לעשות
בסלע קנם, לא ידוש שם רגל נוגף. (כז) מלך, ידוע

(כח) שְׁמָמִית בְּיָדַיִם תִּתָּפֵשׂ וְהִיא בְּהֵיכְלֵי
מֶלֶךְ: (כט) שְׁלֹשָׁה הֵמָּה מֵיטִיבֵי צָעַד וְאַרְבָּעָה
מֵטִיבֵי לָכֶת: (ל) לַיִשׁ גִּבּוֹר בַּבְּהֵמָה וְלֹא־
יָשׁוּב מִפְּנֵי־כֹל: (לא) זַרְזִיר מָתְנַיִם אוֹ־תָיִשׁ
וּמֶלֶךְ אֵלְקוֹם עִמּוֹ: (לב) אִם־נָבַלְתָּ בְּהִתְנַשֵּׂא
וְאִם־זַמּוֹתָ יָד לְפֶה: (לג) כִּי מְיֵץ חָלָב יוֹצִיא
חֶמְאָה וּמְיֵץ־אַף יוֹצִיא דָּם וּמְיֵץ אַפַּיִם יוֹצִיא
רִיב:

דברי

באור

כי לרוב מיני הנרמזים ההולכים לערוף ערף מן הלמחים יש להם ריח חכר ילך לפניהם / ומה נתפורו במהלכם תנה ומה יוליך את הקול בצריקה ובפנוף לחספס יחד • תבל אין מלך למין התרנה / לכן בהלכם לחמון לכרות את הזרעונים ילכו כלם כאחד ולא יתפרדו • (כח) שממית / והרגיעית היא העכבים בריח קטנה חכר תתפוש אותה בידים / והנה בהיותה בחדר לים המוגיי בקל ישיגנה וימיתנה / לכן בהכיחה לתקוע אהלה בהיכלי מלך בנין גבוה תדריו רבים לא ישיגנה הרוחף כי אם בעמל / ותמלט מחשקו • ואולי כיון זה על דבר אחר נסתר בדרך משל / תבל מחוק המתרגם שלת להרגות בפירושים היולחים מדרך הפשוט • (כט) שלשה / חשב מיני ברואים ההולכים בצומן ועוז / ואין דבר עומד כנגדם • ומם (ל) ליש / תתרי חכר הוא גבור בחיות ולא יסוב מפני עומד כנגדו • ובוחת מפרש מה שכוון בתמרן מעיד לכת ונעד / שרצה לומר לגודל עוזו ותקפו / לא יעמוד דבר לעכבו • (לא) זרזיר / והוא לדעת רוב המפרשים הכלב הלד שהוא רץ מסר ומוחו בחיה חכר תפגשנו • תיש / שחוא עז פנים ואינו חוזר לאחור מפני שום דבר •

ומלך

(כח) אונר — דיא שפינני דיא דוא מיט דען הענדן
גרייפֶן קאנסט ; זיא העלט זיך אין קעניגליכֶן
פאלעסטן אויף .

* * *

(כט) דרייא דינגי האבן איינן בהענדן שרויטן , איין
פֿירטעס דען פֿירטרעפֿליכֶסטן גאנג .

(ל) דער לעווי , העלד אונטר דען טיהרן . ווייכֶט
נימאנדן אויס ;

(לא) דאס ווינדשפיל , דער בָּאק , אונר — איין קעניג ,
דעם שטעללט זיך נימאנד אים וועגי .

(לב) ביזט דוא דורך שטאלץ בליידיגט ווארדן , אדר
דייכֶט דיך זא וואס — לעגי דיא האנד אויף דען
מונד ; (ל) דען , מילך שטאסן גיבט בוטטר ,
נאזן־שטאָם גיבט בלוט , צאָרן רייצן ,
גיבט שטרייט .

וואָרטי

באור

ומלך , ומוֹ כפקדון החדה , כי הוֹ המעיד לכת שלֹ־קוֹס
עמו ין חדס עומד כנגדו מלד גדולתו ורוממתו . ואחריס
נקדו של סגו"ל ועמו פת"ח כלומר לקוס עמו , שס הוֹ קס בין
עמו : לדבר מו־לגוֹת עליהס . (לב) אם נבלת , שס ידדק
מגדולתך ע"י זולתך בהתנשאו נגדך ברוס לבבו , מו שס
דמיס שהכעיסך חיס בגאוותו , העצה היעוצה לך לשוס יד
לפה , ולשקוק כאלו לא הרגשת דבר . (לג) כי , כמו
שחוליד מליאת החלב חמאה , ומליאת החוטס דס מלד
קולקס , כן הלחיס והחמה בומן שתעיר אותו יוליד ריב ;
ולכן עוב לשבת בומס :

משלי

לא

וואַרטי דעם קעניגס למואל ׃

אויף פֿאַרטראג וויא זיינע מוטטער איהן פֿרמאהנט ׃

(ב) אָ מיין זאהן ! מיינם הערצנס זאהן ! דוא אללר מיינר וויגשי זאהן !

(ג) איברלאסי דייני מאכט ניכט דען וויבערן ׃ דיינע טוגנדן ניכט דען קעניגי פֿרדערבערינן ׃

(ד) אויך ניכט קעניגן ׃ למואל ! ניכט רעגעגטן שטעהט׳ם אן ׃ דאש זיא ווין טרינקן ; פֿירשטן צימט ניכט שטארקע גטרענק ׃

(ה) זיא טרענקן אונד פֿרגאסן דער גזעטצי ׃ פֿרדרהטן דיא לעכטסזאכי דעם ארמוהטם ׃

(ו) דעם פֿרצווייפֿלטן רייכט שטארקם גטרענק ׃ גיבט ווין דען בטרובטן ׃

(ז) מאג דער טרינקן ׃ דאש ער זיין לידן פֿרגעסי ׃ זיינם אונגליקם וידר נידט מעהר עראינרי ׃

פֿיר

באור

לא (א) דברי ׃ יתכן שלמוא הוא שלמה ובא שם למוא כמו למו־אל ׃ ואמרו חז״ל כשהתחתן עם בת פרעה בנה חנכת בית המקדש והכניסו לו כמה מיני זמר והיה נעור כל הלילה ויתן למחרת עד ד׳ שעות והיו מפקחות בית המקדש תחת מרשותיו ועל זאת שעה שנינו על תמיד של שחר שקרב מד׳ שעות ונכנסה אמו וזכירתהו כל המשא הזה ׃ (ב) מה ׃ כל הדברים האלה הכרח להטות לבבו אליהם למען ישמע בקולה ׃ בר בטני ׃ שהייתי במשי ׃ וכן

יאמר

לא

דִּבְרֵי לְמוּאֵל מֶלֶךְ
מַשָּׂא אֲשֶׁר־יִסְּרַתּוּ אִמּוֹ׃

(ב) מַה־בְּרִי וּמַה־בַּר־בִּטְנִי וּמָה בַּר־נְדָרָי׃
(ג) אַל־תִּתֶּן לַנָּשִׁים חֵילֶךָ וְדַרְכֶיךָ לְמַחוֹת
מְלָכִין׃ (ד) אַל לַמְּלָכִים ׀ לְמוּאֵל אַל לַמְּלָכִים
שְׁתוֹ־יָיִן וְלִרוֹזְנִים אֵי שֵׁכָר׃ (ה) פֶּן־יִשְׁתֶּה
וְיִשְׁכַּח מְחֻקָּק וְיִשַּׁנֶּה דִּין כָּל־בְּנֵי־עֹנִי׃ (ו)
תְּנוּ־שֵׁכָר לְאוֹבֵד וְיַיִן לְמָרֵי נָפֶשׁ׃ (ז) יִשְׁתֶּה
וְיִשְׁכַּח רִישׁוֹ וַעֲמָלוֹ לֹא יִזְכָּר־עוֹד׃ (ח)
אי קרי
פתח

באור

יאמר במליצת לשון משכנו (דען מיך מונטר מיינע הערלן גוטרמגן) • בר נדרי, כל נדרות שנדרתי למען גדלך לעובדה • (ג) אל, השמר מתת כל חילך בריהוך ונפשך לנשים, ודרכך הטובים אשר הדרכתיך בם, לתתן המשחיתות את המלכים • ועל למחות בפתח הלמ"ד כמו להמחות, למחות מן העולם • (ד) אל למלכים, לפי נאות למלכים להרגיל בשתית היין, ולא לרוזנים לשתות משקים המשכרים, כי יולדו ע"י זה רעות לחרפם ולעמם • (ה) פן, ע"י הרבות השתיה יסוגו אחור מן הדברים המחקקים לפניהם, וגורם לכלל טעות להפוך דין כל בני עוני, אשר עיניהם מכוסות על לדקת המלך • (ו) תנו, למי שהוכד מלרותיו יהיה לתת לו יין למען החזיקו, ולמרי נפש יקבץ לתת שכר • (ז) ישתה, ועל ידי זה ישכח לרוניו

משלי לא

פְּתַח־פִּיךָ לְאִלֵּם אֲל־דִּין כָּל־בְּנֵי חֲלוֹף׃
(ט) פְּתַח־פִּיךָ שְׁפָט־צֶדֶק וְדִין עָנִי וְאֶבְיוֹן׃
(י) אֵשֶׁת־חַיִל מִי יִמְצָא
וְרָחֹק מִפְּנִינִים מִכְרָהּ׃
(יא) בָּטַח בָּהּ לֵב בַּעְלָהּ
וְשָׁלָל לֹא יֶחְסָר׃
(יב) גְּמָלַתְהוּ טוֹב וְלֹא־רָע
כֹּל יְמֵי חַיֶּיהָ׃
(יג) דָּרְשָׁה צֶמֶר וּפִשְׁתִּים

ותעש

באור

(ח) פתח / אחר שהזהירו מדברים המזיקים בצד ואל תעשה / העיר בלבו את המעלה הרמה שצר יעמוד למלכה בהיותו מלך · ואמרה שמחוק המלך לפתוח פה לאלם / למי שיהיה בעל דבריס יעמוד הוא לימינו לעזרו / ואל דין כל בני חלוף / ר"ל כל אדם יהיה מי שיהיה לריב המלך לעזרו בדינו · ונקרא בני האדם בני חלוף ע"ש חלף עבר / שילכו מן העולם לחיותם בני תמותה ·
(ט) פתח / לכל משפט לדק ולדין עני ואביון פתח פיך · ע"כ מוסר הם למושל · (י) אשת / זה אחד מעשרי שלמה על האשה הטובה וכשרה · וזה בסוף זה הספר / יען נאמרו בעמים רבים משלי מוסר על האשה בהגונה / ומאמרים על האשה הרעה המשחתת את בעלה / והורסת את טובו והצלחתו / ולכן הניחוהו לסוף לסיים בטובת האדם בחתת ה' בחלקו האשה ישרה · ובדרך נסתר ביארו את כל הצויר על התכלית / לאשר המשיל החכם החכמה לאשה הצויר הזה / המסודר בדמיי המעשרים הקדמונים על סדר שעיותם התלמת ביתם / מורם שעקר הצלחת הבעל עם האשה

(ח) פּיִ דען שטומען טוהי דיינן מונד אויף / פּיר דיא
רעכטסואכי איינם יעדן מענשנקינדם .

(ט) טוהי אויף דען מונד אונד ריכטי רעכט / גיכם
דעם ארמן / דעם דירפטיגן דיך אן .

* * *

(י) אין בידר ווייב / וֶ גלֵיקליך ווער דאס נפונדן /
זעלטנר דען פערלן איזט זאלכי איין קונט .

(יא) גטראסט טרויאט אויף זיא דעם גאטטן חערין /
אן גווין מאנגלטם איהם ניא .

(יב) לעבנסלאנג טוהט ויא גיטליך איהם /
ניממרמעהר ווהם לידם .

(יג) בווערבואם זוכט זיא וואלל / אונן לינן /

אונר

באור

בהיותה מסתלקת בעסקי הנהגת ביתה / בהכין את לחם
בני ביתה / בהסגיות על עבודתם לזרוס שלא יהיו פועלי
בטל / ובשמור את הון בעלה לתכלית קנוי לספוקם /
ולטובת עניים וגרכים בנותם לשחול מתן מידיה . ואמר
מי ימצא / מי שוכה לכך תסרסו ותסרי חלקו . וכן
קרגמתיו . רחוק / דבר יקר וחסוב להשיג חסה כוסת
יותר מהשגת קנין פניניס חטובים . (יא) בטח / הבעל
קובל לבטוח עליה להניח בידה את כל הונו והיא לא תמעל
בו . ושלל / לא די שלא יחסר מהונו / אלא שידוויח
על ידה . (יב) גמלתהו / גכל הפעמות העתים והקולדות
לא תעשה את מדוקיה נגדו / אם הוא שמח תשמח עמו /
אם הוא פועם תרגזו / אם יצטער תנחמהו / ולא תסבב
לו רעה ומורת רוח כל ימי חייה . (יג) דרשה / אף
בעת שלא יודעהו לה מלאכות בקוך ביתה . היא טורחת
ועמורת על המלאכות / ותקח נמר ובשתים ממה שתמרל

משלי לא

אונד ווירקט מיט ראַשר פֿראָהר האנד׃

(יד) דעם עמסינן קויפֿמאנם שיפֿי גליך׳
ברינגט אויס דער פֿערני נאהרונג זיא׃

(טו) נאָך דונקלי נאכט שטעהט זיא אויף׳
טהיילט דעם גזינדי קאסט׳ דען מערכן ארבייט אוים׃

(טז) טיכטט זיא אויף אקרפֿעלר׳ זיא קויפֿט׳ס ;
לעגט ווינבערג אן׳ פֿאן אוהרר העגדי פֿרוכט׃

(יז) אונד גירטט זיך מיט גייאר קראפֿט׳
אונד שטערקט איהרן טעהטינן ארם ווידר ;

(יח) זיא מירקט דאש איהר גוועבי פֿראָממן ברינגט׃
גון פֿרלישט אויך נאכטס איהרי לייכטי גיכט׃

(יט) לעגט זעלבסט דיא פֿינגר אן הען רעָקן׳
פֿיהרט רעש דיא שפינדל אין דער האנד ;

(כ) דיא האנד דיא זיא ארמן עפֿנט׳
דיא פֿינגר דיא דירפֿטיגן נאבי רייכן׃

דעם

באור

מזח מחת׳ ותעש׳ בגד׳ בחפץ כפיה׳ בזריזות
ושמחה׳ וייחס תפן על הידים להיות חפץ הלב נכר בהם
בענין המלאכות׃ (יד) הירהה׳ כמו סילכו תניות הסוחר
להביא מסחר מארצות הרחוקים׳ כן היא תביא ממלחק
לחמה׃ (טו) ותקם׳ קודם לשמורת הבוקר תקום
לעבודתה להכין טרף לביתה׳ וחוק׳ העבודה לנערותיה׳
כי היא מפקידה לכל אחת מהן על מלאכת פרטיות חשר
תעשק בה היום׃ (טז) זממה׳ אם עלתה במחשבתה
לקח שדה׳ תשמור אחת אחת ממה שהרווחה במלאכתה
ותקנהו׃ מפרי כפיה׳ ממה שעלה בידה מטע כרם׃
גם אחד מן הכתובים המלייך הכונת החסד הכתוב לכפ

וַתַּעַשׂ בְּחֵפֶץ כַּפֶּיהָ׃
(יד) הָיְתָה כָּאֳנִיּוֹת סוֹחֵר
מִמֶּרְחָק תָּבִיא לַחְמָהּ׃
(טו) וַתָּקָם ׀ בְּעוֹד לַיְלָה
וַתִּתֵּן טֶרֶף לְבֵיתָהּ וְחֹק לְנַעֲרֹתֶיהָ׃
(טז) זָמְמָה שָׂדֶה וַתִּקָּחֵהוּ
מִפְּרִי כַפֶּיהָ נָטְעָ כָּרֶם׃
(יז) חָגְרָה בְעוֹז מָתְנֶיהָ
וַתְּאַמֵּץ זְרוֹעֹתֶיהָ׃
(יח) טָעֲמָה כִּי־טוֹב סַחְרָהּ
לֹא־יִכְבֶּה בַלַּיְלָה נֵרָהּ׃
(יט) יָדֶיהָ שִׁלְּחָה בַכִּישׁוֹר
וְכַפֶּיהָ תָּמְכוּ פָלֶךְ׃
(כ) כַּפָּהּ פָּרְשָׂה לֶעָנִי
וְיָדֶיהָ שִׁלְּחָה לָאֶבְיוֹן׃

נטעה קרי • בלילה ק׳

לא

באור

ממתק • (יז) חגרה / לשון שמוליכים את הרכוש ממקום למקום השלם ונטיעת הכרם / מתבאר בעוז מקניה מחדש / ותאמץ זרועותיה / לפעול בעבודתה לתועלתה • (יח) טעמה / פי׳ היא רואה שמסחרה טוב / לא תכבה בלילה נרה / תעסוק בעבודתה בלילה כניסוי • (יט) ידיה / היא בעצמה שולחת יד בכישור וזוג הכלי המכשיר את הפלך • פלך / הוא הכלי שסביבו ינוללו עליו החוט • (כ) כפה / היא הכף המחזקת בפלך לפרוש לעני / ויד

(כא) לֹא־תִירָא לְבֵיתָהּ מִשָּׁלֶג
כִּי כָל־בֵּיתָהּ לָבֻשׁ שָׁנִים׃
(כב) מַרְבַדִּים עָשְׂתָה־לָּהּ
שֵׁשׁ וְאַרְגָּמָן לְבוּשָׁהּ׃
(כג) נוֹדָע בַּשְּׁעָרִים בַּעְלָהּ
בְּשִׁבְתּוֹ עִם־זִקְנֵי־אָרֶץ׃
(כד) סָדִין עָשְׂתָה וַתִּמְכֹּר
וַחֲגוֹר נָתְנָה לַכְּנַעֲנִי׃
(כה) עֹז־וְהָדָר לְבוּשָׁהּ
וַתִּשְׂחַק לְיוֹם אַחֲרוֹן׃
(כו) פִּיהָ פָּתְחָה בְחָכְמָה
וְתוֹרַת־חֶסֶד עַל־לְשׁוֹנָהּ׃

פיה

באור

החוזק בכיסור שלחה לתכון • (כא) לא / תינגה מתירת מחמת הנגה והקור / כי הלבישה את ביתה שנים / ר"ל בגדים מכופלים ועבים שלא יכול ליכנס בהם הנגה • כמו שנים • כן הוא לדעת הרי"קס ורוב המפרשים / וכן תרגמתי • יתכן עוד להסיק על המליצה הנאמנה בהתנגדות השלג והשני שהוא הלובן והחדוש • ולפיכך לא אמר לא תירא לביתה מקור או מגנה / למען שתחמם במלת שלג / ולא אמר בכיסה בקרח שנים למען הנעים המליצה במלת שנים המתנגד • (כב) מרבדים / הוא שדבר מדתגוקים קיום ביתה במאכל ומשתה ומלבוש / ספר גם היך לובשת את עצמה • ואמר מרבדים עשתה לה בגדים חשובים בגדי שרים שהוארגמן / והטעם בא בבקוד הבית • (כג) נודע / מפני כבוד בעלה היא לובשת מלבושים חשובים כי הוא נודע בשערים / ויושב עם זקני ארץ במועצותם • (כד) סדין /

(נא) דעם וונטרם פֿראכט פֿיר אויהר הויז
זיא גיבט ,
אללם איזט אין דאספל־גוואנד גהילט .
(נב) זיא זעלבסט און פֿרעמֿטינם מאנטל דען זיא גמאכט
אין בעסם אונד־פורפר , איהר פֿעסטגוואנד .
(נג) דען בריהמט איזט איהר מאן אים אמט ,
זיטצט מיט דעם לאנדם עלטסטן אים ראהטי .
(נד) זיא וועבט אוך שלייאר אונד פֿרקויפֿט זיא ,
דעם קרעהמר גיבט זיא גירטל צום פֿרקוף .
(נה) טוגנד אונד ווירדי בקליידט זיא ,
זיא לעכלט זיא דער צוקונפֿט פֿראָ ענטגעגן .
(נו) מיט וויזר דעדי עפֿנט זיא דען מונד ,
אוך איהרר צונגי איזט נור זאנפֿטר אונטרריכט .
נליייכוואהל

באור

מזר לדבר מעסקים וערחותיה בעבור מועלת ניתה , לומר ,
לחרי שעסקה בלרכי ניתה , היא עוסקת בדינים למכרם ,
וחנור קשר עסקה מזדמנת לבעלי , והוא כשוחר המקיף
בעיירות וכפרים במרכולתו . ונקדת בעלי שהעם הזה הין
מימים ימימה סוחרים ורוכלים . (פֿהיגיליער) . ונקרא
הסוחרים הרוכלים על שם העם הזה , כמו שבימינו נקרחים
סוחרי כלי עץ ומתנות קטנים (נירנבערגר) על שם
מקום . (כה) עוז , והיא בהיות מלבושה עוז והדר ,
וכל מגמתה רק קיום ניתה וגדול בניה , תשחק ליום
אחרון , תשמח נוכרה ימים יבואו לראות פרי מעלליה
בעוה . (כו) פיה , לא תלבה דברים בעלים בעשים
המבדלות כי אם תפתח פיה בחכמה לדבר על הנהגת בניה
ומשק הבנים וכנוד בעלה וכדומה , והורה חסד , בפקודה
והנוי

(פו) גלייכוואהל במערקט זיא איהרם גזינרם טוהן אונד
לאסן ,
דאם נימאנד דער טרעגהייט קאסט גנייסט .
(פז) א הרי קינדר קאמען עמפאר , אונר פריינן זיא האך ,
דער גאטטי ערהעבט לויט איהר לאב :
(פח) „ דעם לאנדסטעפטר פֿילי ווארן בידר אונד גראם ,
„ דוא אבר , איברטריפֿסט זיא אללי . „
* *
(פט) אנמוהט איזט טריגרוש , שענהייט פֿרוגענגליך ,
גאטטפֿירכטיגם ווייב אללין , בלייבט איממר
לאבנם ווערט .
(צ) געבט איהר רוהם , איהרם פֿלייסם פֿרוכט ,
לאסט איהרי טאהטן איבראלל זיא ערהעבן .

באר

וכמוי חזר מפקוד בניתם , יהיה נחבל , זלח בכעם
וחרון לף כדרך שחר נשים . (כז) צופיה , לנל בכל
זוח חלכה ומשגיח על כל הליכות בני ביתה בכל פסיעה
ופסיעה שילנו לבל יפשעו במשחרים , ולח יתרשלו
בעבודתם , כי לח תחכילם לחם עלוח , ותחלל מוסר על כל
לחת מפחוחים . גם לח לחנע טוב מי הקורח להניח לפניו
לת הקרנוס שמעתי מפי ידידי החכם ר' דוד פרידלענדר
נכתוב כזה , ווז לשוח . (מויפֿאדקומט מוין דעם
גיזעם טוהן מונד זאמן , מיסט דיא פֿוילהייט קיין ברוד
בייא מיהר) . כלומר ע"י טרחותם ומשלחתם לח תחכל
לעלות לחם בניקה . (כח) קמו בניה , מחרי רחותם
לת הכלחתם ע"י חמותם הכשרים יחשרוה וכעלה יהלל
חותה

(כג) צוֹפִיָּה הֲלִיכוֹת בֵּיתָהּ
וְלֶחֶם עַצְלוּת לֹא תֹאכֵל׃
(כח) קָמוּ בָנֶיהָ וַיְאַשְּׁרוּהָ
בַּעְלָהּ וַיְהַלְלָהּ׃
(כט) רַבּוֹת בָּנוֹת עָשׂוּ חָיִל
וְאַתְּ עָלִית עַל־כֻּלָּנָה׃
(ל) שֶׁקֶר הַחֵן וְהֶבֶל הַיֹּפִי
אִשָּׁה יִרְאַת־יְהוָה הִיא תִתְהַלָּל׃
(לא) תְּנוּ־לָהּ מִפְּרִי יָדֶיהָ
וְיַהַלְלוּהָ בַשְּׁעָרִים מַעֲשֶׂיהָ׃

הליכות קדי

באור

מוקף / ויאמרו יפה : רבות בנות עשו חיל וכולי ׃
(ל) שקר / החן בחשק הוא רק דבר מסקר בתרקה חוץ
ופנימה נשאר מכוסה / והבל / הולך לאיז ׃ אבל חשק
ירחק ה' תשאר מהולל לעד ׃ (לא) תנו / דברי המשורר
אל שומעיו / תנו לה מאת אשר רצוי לקח לה / ומעשיה
יהללו מוקף בשערים ׃

R 30-C Ic - 3996. <R>

836

Universitäts Bibliothek Rostock
http://purl.uni-rostock.de/rosdok/ppn862397928/phys_0345
DFG

Universitäts Bibliothek Rostock
http://purl.uni-rostock.de
/rosdok/ppn862397928/phys_0346
DFG

(ח) דִּבְרֵי נִרְגָּן כְּמִתְ
בָּטֶן : (ט) גַּם מְתָר
לְבַעַל מַשְׁחִית : (י)
יָרוּץ צַדִּיק וְנִשְׂגָּב :
וּכְרוֹמָה נִשְׂגְּבָה בְּכָ
שֶׁבֶר יִגְבַּהּ לֵב־אָ

חסר י׳

(יב) לִפְנֵי־
בוֹד עֲנָוָה :
משיב

C1 B1 A1 C2 B2 A2 B5 A5 20 18 17 16 11
Patch Reference numbers on UTT
Image Engineering Scan Reference Chart TE263 Serial No. 038
mm
Inch
10 09 03 02 01 C7 B7 A7 C8 B8 A8 C9 B9
UB Rostock 05 1500
the scale towards documen

Universitäts Bibliothek Rostock
http://purl.uni-rostock.de/rosdok/ppn862397928/phys_0347
DFG